

જરૂરી સૂચના-માહિતી

આ પુસ્તકના વાંચનાર પ્રત્યેક બંધુને જણાવવાનું કે:—

૧—જે સજ્જનો આ પુસ્તક ટપાલરસ્તે બેટતરીકે મંગાવવા ઇચ્છે, તેમણે તે વિશે સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ એ શિરનામે માત્ર વૈશાખ આખર સુધીમાંજ પોતાના શિરનામા સાથે લખવું. એ પછી આ પુસ્તક કે પ્રસૂતર કશુંજ મળશે નહિ. એ પોસ્ટ કાર્ડની સાથે બેવડીઆ કાઢશે એક વધારાનું પોસ્ટ કાર્ડ પોસ્ટેજબદલ પણ અવશ્ય મોકલવું અને તેના શિરનામાવાળી અર્ધી જગ્યામાં પણ માત્ર સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય મુ. અમદાવાદ એટલુંજ લખવું. પોસ્ટેજને બદલે એ વધારાનું કાર્ડ આ સંસ્થાના બીજા કામમાં વાપરી લેવાશે.

૨—આ પુસ્તકમાંની જે જે દટીકતો તમને વ્યાજબી લાગે તે મુજબ વર્તવા કાળજી રાખશો, તો તેથી તમને લાભજ થશે.

૩—આ પુસ્તક વાંચ્યા પછી ઘરનાં તેમજ બહારના અન્ય સજ્જનોને તે વાંચવા આપશો, કે વાંચી સંભળાવશો; તો આ કાર્યમાં તમે એટલી મદદ કરી અને દાના બન્યા-શોકમેવા બખતી-એમ સમજશો; એમ કોઇ ને કોઇ પ્રકારે અધિકાધિક પરાયકારી, નિષ્કામી અને પરમ કલાણુના અધિકારી બનાવ તેમ કરશો.

૪—આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં દાલ નીકળેલા પુસ્તકો બાજત તેમજ છપાતા સંપૂર્ણ મદાબારતમાટે વૈશાખની પૂનમસુધી દિક્ષાયત લખી છે; છતાં આ પુસ્તક મોટું દાથ આવે તો વૈશાખ આખર સુધી પણ તેનો લાભ લઇ શકશો.

૫—આ પુસ્તકમાંથી જે જે બાબતો તમને બહુ ગમી જાય ને પાળવા કે લાદ રાખવા જેવી લાગે; તેમજ જે જે બાજતો તરફ તમારા મિત્ર પરિચિતોનું ધ્યાન ખેંચવા જેનું જણાય; તે તે બાબતના પાનીઆ સંક્રાંતિથી ફાટી લઇને એકાદ જગા કાગળપર કે તખ્તામાં મોટાવીને પોતાના પરમા લટકાવવાથી, બીજાઓને બેટ આપવાથી અને કાંઇ નહિ તો એ પાનીઆ ઘરમાં બાંત ઉપર મોટી દેવાથી પણ પોતાનું તેમજ બીજાઓનું કાલ ને કાંઈ હિતજ થશે.

૬—આ સંસ્થા તરફની તેમજ અમુક સજ્જનો તરફની મળીને જે આદ દબાર પ્રત બેટ આપવાની, તે તો મદિના માસમાં ખત્રાસજ થઈ જવાની દની; એટલે બીજી પણ ૩૦૦૦ પ્રત સાથે એકંદરે અગીઆર દબાર પ્રત છપાઇ છે. આ વધારાની પ્રતો ઉપર માત્ર ત્રણજ આના કિમત છપાવથી દોઇને તે અન્યારે પણ જેમને વાંચવા કે વહેંચવા માટે દેઇની દશે; તેઓ તેજ કિમતથી મેળવી શકશે. કપાત એમાંથી કાઢી પણ થશે નહિ. માર્ગવ્યવસ્થા છે.

“વ્યવસ્થાપક” સસ્તું સાહિત્ય-વ૦ દા૦ અમદાવાદ.

હાલ નીકળેલાં પુસ્તકો વગેરેમાં.

વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી ખાસ કિંદાયત

૧-મક્તવરિત્ર-અથવા મક્તિરસામૃત

આ ગ્રંથમાં ઉડીસા પ્રાંતના જે ૨૯ મહાન લક્તોનાં ચરિત્ર છે; તે લક્તમાળમાં આવેલાં નથી. નિષ્કામ, પ્રભુપરાયણ, અસંગ્રહી, પરમ સંતસેવી, આતિથ્યપરાયણ, ગીતાપરાયણ, સર્વત્યાગી, પરમ સંયમી, એકનિષ્ઠ, લાગવત-પરાયણ, એવા એવા પરમ ઉપાસકો અને પ્રભુદર્શનને પામેલા પરમ વંદનીય સંત-લક્તોનાં આ છવનવૃત્તાંત એવા એવા પ્રસંગોથી ભરપૂર છે અને એવી અસરકારક શૈલીથી યોજાયલાં છે, કે જે ચિત્ત પરોવીને વાંચવા-સાંભળવાથી અંતઃકરણ પ્રભુનો મહિમા અને લક્ષ્મીલાવ પામતું ચાલે છે; હૃદય વારંવાર ઉભરાઈ આવે છે; આંખો પ્રભુ-પ્રેમનાં આંસુ વહેવરાવે છે; તથા મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર અધિકાધિક નિર્મળ, શાંત, પવિત્ર, સાત્ત્વિક, ઉદાર, નિરભિમાની, વિશાળ, સુખી, સંયમી, દયાળુ અને આનંદી થતાં ચાલીને અનંત સચ્ચિદાનંદ પ્રભુદર્શનના અધિકારી બનાવે છે.

આ ગ્રંથનું કદ ૫×૯, કાગળ સારા સ્વદેશી, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૦૦ અને પૂઠાં પાકાં હોઈ મૂલ્ય માત્ર ૧૥ તથા સાદાં પૂઠાં સાથે ૧૮ છે. વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી રૂપીએ બે આના કમી. માર્ગવ્યય જુદું.

૨-છોટમની વાળી-ગ્રંથ પહેલો-પેટા માગ ૧ થી ૪

અગાઉ કેટલાકોએ “છોટમકૃત કીર્તનમાળા” નામે જે ચોપડી જેમ તેમ છપાવી કાઢેલી તેવો આ ગ્રંથ નથી; પરંતુ બનતા સંશોધન, મોટા અક્ષર અને ઉત્તમ વાણીના ઉમેરાપૂર્વક ચાર પેટાભાગ સાથે આ ગ્રંથ નીકળ્યો છે. કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૨૬૪, મૂલ્ય બાર આના તથા પાકાં પૂઠાં સાથે રૂ. ૧) છે. હાલ રૂપીએ બે આના કમી. પોસ્ટેજ જુદું.

૩-આર્યભિષક્-અથવા હિંદુસ્થાનનો વૈદ્યરાજ

આ પુસ્તકની પાંચમી આવૃત્તિ પછી પણ માગણી જારી રહેવાથી આ છઠી આવૃત્તિ બહાર પડી છે. કદ છંદ ૧૧૫×૧૦, પૃષ્ઠસંખ્યા ૭૨૦, કાગળો મજબૂત અને સ્વદેશી, પૂઠાં પાકાં અને મૂલ્ય રૂ. ૪) છે; પરંતુ વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી અમદાવાદથી મંગાવનારને રૂ. ત્રણતરણથી અને મુંબઈના કાર્યાલયમાં સંગ્રહિત મળશે. પોસ્ટેજ જુદું.

૪-આદર્શ દર્શાતમાલા

આ પુસ્તક વિવિધ અંચમાળાના ગયા વર્ષના છેલા પુસ્તકરૂપે ચારેક માસ-પર નીકળેલું પણ વૈશાખ સુદ ૧૫ સુધી પાકાં પૂઠાં માંથી ૧) ને સાદાં પૂઠાં સાથે ૧૧૧૧ ૧૨૧૧ ટકાઓ છે મળશે. આ પુસ્તકમાંનાં દર્શાત કેવાં ઉત્તમ અને મોલપ્રદ છે, તે તો અંચમાળાના વાચકો જાણેજ છે.

૫-દાનવીર કાનેંગી

આ અરિત્ર આપણા દેશના યુવકો, વૃદ્ધો, નિર્ધન, ધનવાનો, સર્વ માટે કેટલું બધું રસપ્રદ અને ઉપયોગી છે, તથા હાથમાં લીધા પછી પૂરું કર્યા વિના મૂકવું ગમે તેમ નથી; એ વાત તો આ પુસ્તક વાંચવા લીધા પછીજ સમજાય તેમ છે. કદ ૫૧x૮, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૧૧, પાકાં પૂઠાં સાથે રૂ. ૧૧. હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી.

૬-આગલ ઘસો-આવૃત્તિ વીર્જી

પહેલી આવૃત્તિ પછી પણ આની માગણી જારી રહેવાથી આ આવૃત્તિ જનતા સંશોધન, મોટા અક્ષર, સારા સ્વદેશી કાગળ અને પાકાં પૂઠાં સાથે નીકળી છે. કદ ઈચ ૫x૮, પૃષ્ઠસંખ્યા ૪૬૮ અને મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧૧ છે; પરંતુ ખીજા ચૈત્રસુધી માત્ર ૧૧૧. પો. જુદું. સાદાં પૂઠાંના એથી ચાર આના કમી હોત. પણ આવા પુસ્તકને માટે તેવાં પૂઠાં જીક સમગ્ર બંધજ રાખ્યાં છે.

આ પુસ્તકના અનુસંધાન જેવાં નીચે જણાવેલા જે એ પુસ્તકો અગાઉ નીકળેલાં, તે પણ ખાસ વાંચવા યોગ્ય અનેક પ્રકારના અસરકારક ગોધ તથા ઉત્સાહ આપવાવાળાં છે. આ પુસ્તકોની દરેક થોડી થોડીજ પ્રત રહેલી હોવાથી તે પણ હાલ નીચેની ખાસ કીધાયતે મળશે.

લાઝમના મુદ્દાઓ—આ પુસ્તકનું કદ ૫x૬૧૧૧, પૃષ્ઠ ૭૨૦, પૂઠાં સાદાં અને મૂલ્ય રૂ. ૧૧૧ છે; પરંતુ હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી. પોરોજ જુદું.

મુખ, સામર્થ્ય અને સમૃદ્ધિ તથા વિચારોના અમરકાર—આનું કદ ૫x૬૧૧૧, પૃષ્ઠ ૫૫૨, પૂઠાં પાકાં અને મૂલ્ય ૧૧૧૧ છે; પરંતુ હાલ ૧૨૧૧ ટકા કમી. પોરોજ જુદું.

નીચલા ત્રણ ગ્રંથ જેઠ-અષાઢમાં નીકળશે.

સંપૂર્ણ મહાભારત-છપાય છે

મૃદ્ય વૈશાખી પૂનેમસુધી માત્ર રૂ. ૨૮)

નાણાં સાથે ભરી મોકલવાનું કાર્ડ આ સાથે ફરી પણ મોકલ્યું છે.
એના સાત ગ્રંથો પૈકી નીચલા બે જેઠ આખરે ગહાર પડશે.

શાંતિપર્વ-મહાભારતનું

મહાભારતનો આ છઠ્ઠો ગ્રંથ છે.

આમાં ઉત્તમ નવીન લાખાંતર, ઉમદા કાગળ, પાકાં પૂઠાં,
કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦, તથા પૃષ્ઠ શુમારે ૮૦૦ હોઇ,
મૃદ્ય તરત માટે માત્ર ૫) રહેશે.

આદિ અને સભાપર્વ

મહાભારતનો આ પહેલો ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથ પણ ઉમદા કાગળપર આવા અક્ષરથી છપાઇ રહેવા આગ્યો છે.
કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦ અને પૃષ્ઠ શુમારે ૬૦૦ થશે.

શ્રીતુલસીકૃત રામાયણ

ઉત્તમ ટીકા અને અનેક ચિત્રો સાથે

આવા મોટા અક્ષરમાં મૂળ દોહા તથા ચોપાઈ છપાય છે;
અને ગુજરાતી ટીકા આવડા મોટા અક્ષરમાં છપાય છે.

વળી એમાં અનેક બોધપ્રદ દિવ્ય ચિત્રો, ઉત્તમ કાગળો,
પાકાં પૂઠાં, કદ ઇંચ ૬૧૧×૧૦, પૃષ્ઠ શુમારે ૧૩૦૦,
સામાન્ય મૃદ્ય ૬) અને તરત માટે ૫) રહેશે.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદ.

તાંકેંક વિવિધ ગ્રંથમાળાના હવે પછીના પુસ્તકમાં કે બીજી રીતે
ઉપલા ગ્રંથો નીકળ્યાની ખબર અપાય, ત્યાંસુધી તેમ ગાવવા નહિ.

વિવિધ અંશમાળાનાં ચાલુ ૧૯૮૨ નાં અધિક અંગનાં અધિક અંકતરીકે આ સાદા પૂંકવાળું “શુભ સંમદ” પુસ્તક શુભાકાંક્ષી વાંચનાર બંધુઓનાં કરકમળમાં પ્રેમપૂર્વક બેટ આપતાં આનંદ થાય છે.

અંશમાળાના માલકો ઉપરાંત અન્ય સંસ્થાઓને પણ તેનો લાભ સત્વર અને છૂટથી મળે, એટલો માટે તેની ચાર હજાર વધુ પ્રત એક ઉદાર સંસ્થાન-કે જેમણે પોતાનાં નામનામમાટે ના કહી છે-તેમના તરફથી અંશમાળા ઉપરાંતના સંસ્થાઓને બેટતરીકે આપવા-અપાવવા અર્થે ઇપાઇ છે. આ પ્રમાણે બેટતરીકે અપાનારી આદ્યહજાર પ્રત મહિનામાસમાંજ ખસાસ થઈ જવાની. આથી કરીને તે પછી કિંમતથી પણ ઘટે તેમને મળે, તે સાથે તેની બીજી પણ ત્રણ હજાર પ્રત બેંગાબેંગી ઇપાતી ગાલી છે અને તે માત્ર ત્રણજ આનાથી મળી શકશે. આ પ્રમાણે એકંદરે અગીઆર હજાર પ્રત ઇપાઇ છે.

આ પુસ્તકમાં જુદી જુદી બાબતોને લગતા જાણુવાવિચારવા જેવા અનેક વિચારો, સૂચનાઓ, ઉપાયો, પ્રયોગો વગેરે નીચે અંપાયકાં જણાશે.

એમાંની કોઈ કોઈ બાબતો વિવિધ અંશમાળા ઉપરાંતનાં પુસ્તકોદ્ધારા અપા-યકી; પરંતુ જે રીતે પાર કપારે આવે અને વિવિધ અંશમાળાના તમામ વાચકોને એનો લાભ સીધે સીધા ક્યાંથીજ મળે? એમ લાગવાથીજ એવી બાબતો અંશ-માળાનાં પુસ્તકો બેંગી આપવા બને ત્યારે તે રીતે, અને આમ છૂટી ચોપડી કે નાનાં ચોપાનીઓદ્ધારા આપવા બને ત્યારે તે રીતે દરવર્ગે આપ્યા કરવાની ધારણા થઈ છે.

આવી સર્વોપકારક બાબતોને લગતાં ચોપડી-ચોપાનીઆ જનસમાજમાં અધિક ફેલાવવા માટે વિનામૂલ્યે પણ આપવાની જરૂર દેખીતીજ છે; પરંતુ તેને માટે ધનવાનો પાસેથી તેમને ગમી જાય એવી રીતભાતપૂર્વક ધિસા મેળવવાની રમિ, સમય, કળા વગેરે જોઈએ; તે આવો મેલોધંતો બાવો કારો ક્યાંથી?

આ તો થયું છે એમ કે, એક સંસ્થાને પોતાની અંતરપ્રેરણાથી ચાર-છ માસપર એક હજારની રકમ મોકલી આપેલી; અને પછી આ સેવકને કીક લાગે તેવી રીતે તે રકમ પરાપકારમાં ખર્ચવાનું પણ જણાવેલું, પરંતુ એ પછી આ સેવકનું ચરીર અસ્વચ્છ થવાથી તેનો મોટો ભાગ દરજી ખર્ચાનો ન હતો. પછી અંશમાળામટે આ પુસ્તક ઇપાવવું હતું તેજ અરસામા એ બાબતો પણ એક પત્ર મળતાં એ બંધુ ઉપર એ નાજીવડે વધુ પ્રતો બેટ વહેંચવાનો વિચાર લખી જણાવ્યો. તેમણે પણ જવાબમાં તરતજ સુખપૂર્વક એ ખાતે સંમતિ

દર્શાવી, એ બદલ આ સ્થળે તેમને સગ્રેમ ધન્યવાદ આપી, એજ ઇચ્છવાનું કે, સ્વપરહિતાર્થે તન-મન-ધનનો રૂઝે પ્રકારે સદ્વ્યય કરવા-કરાવવાની તેમની વૃત્તિ દિનપ્રતિદિન અધિક ખીણે અને અનુપમ કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરે.

અંધમાળાનાં વાચકોને માટે આ વર્ષે તો અધિક ચૈત્રના નિમિત્તે આ પુસ્તક બેટતરીકેજ અપાયું છે. આ વર્ષમાટે ૧૫૦૦ ને બદલે ૧૬૦૦ પૃષ્ઠ આપવાનું જણાવેલું; પરંતુ આ પુસ્તકનું કદ વધી જવાથી આ વર્ષની છેવટે એકંદરે ૫૪૨૫ પૃષ્ઠ આપવાં એ કરતાં પણ વધુ થવા જાય, તો નવાઈ નથી.

આ પુસ્તકદ્વારા રજુ થયેલા હુંકા પરંતુ હિતાવદ્ લેખોની સાથે, તે તે લેખકોનાં નામ; તેમજ જે માસિકો, વર્તમાનપત્રો, વગેરે ઉપરથી તે લેવાયલાં, તેઓનાં પણ નામ જનતા સુધી અપાયાં છેજ. આ સ્થળે તે તે તમામ લેખક તેમજ તેના સંપાદક અને પ્રકાશક મદાશયોનો સગ્રેમ આભાર માનીએ છીએ.

અંધમાળાનાં પૃષ્ઠપર છપાયલાં ફેટલાંક ઉત્તમ વચન વગેરે પણ આમાં છેવટનાં યોગાંક પૃષ્ઠતરીકે આપવાં યોગ્ય ધાર્યાં છે.

અત્ર તરફથી હાલમાંજ નીકળેલાં તથા જલ્દી નીકળનાર પુસ્તકોને લગતી જે સૂચના આ પછીનાં પૃષ્ઠોમાં અપાઈ છે, તેમજ છપાવા માટેલા મદાભારતને લગતું છૂટું-કે બાંધેલું-ચોપાનિયું આ સાથે મળે, તેના તરફ પણ વાચકજનકોનું ધ્યાન ખેંચી ઈ તત્સન્ન

સં. ૧૯૮૨-ખ્રીસ્તે ચૈત્ર.

ભિક્ષુ-અમ્મદાનંદ

શુદ્ધિપત્ર

આ પુસ્તક છપાતાં રસ્ત-રીઝ ક, ડિ, અસ્વાભાવિકથી થયેલી અસુધિઓ અહીં આપી નથી, જે વાચકે પોતેજ સુધારીને ચંચલી.

પૃષ્ઠાંક	પાંક્તિ	અસુધ	શુદ્ધ
૬	૨૦	અન નર્મીન	નર્મીન
૧૨	૨૫	કેરકર	કેરકર
૧૩	૨૪	કાળ મિત્ર	કાળમિત્ર
૧૬	૯	કાળ	કાળ
૧૭	૧૬	કેરકર	કેરકર
૧૮	૧૦	કેરકર	કેરકર
૧૯	૧૨	કેરકર	કેરકર
૨૦	૧	કેરકર	કેરકર

ભારતીય સેવકો અને આગેવાનો!

જીઓ ફ્રાન્સમાં રાષ્ટ્રસંતાનની સુંદર સેવા.

અનાથ બાળકોને, તેમજ જેમના પાલનપોષણનું માતા પાસે પૂરતું સાધન નથી હોતું તેવાં બાળકોને ફ્રાન્સમાં “રાષ્ટ્રસંતાન” કહેવામાં આવે છે. ફ્રાન્સમાં રાજ્ય તરફથી એવાં કેટલાંયે આશ્રમો ચાલે છે, કે જ્યાં ઉપર જણાવ્યા જેવી માતાઓ અથવા ખીજાઓ બાળકોને મૂકી જાય છે.

આ બાબતમાં ફ્રાન્સ પાસેથી ખીજાં રાષ્ટ્રોને ઘણું શીખવાનું છે. ફ્રાન્સના લોકો સ્વીકારે છે કે, એવી ઘણી પરિસ્થિતિઓ છે, કે જેમાં સ્ત્રીને પોતાના બાળકનો ત્યાગ કરવો અનિવાર્ય થઈ પડે છે. આથી ત્યાં રાજ્ય તરફથી એક એવો વિભાગ ખાસવામાં આવ્યો છે, કે જેથી બાળહત્યા કરવા કરતાં સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકને રાષ્ટ્રને હવાલે કરી દે, પણ પ્રથમ તો સ્ત્રીઓ પોતાના સંતાનનું પાલનપોષણ કરે, એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આવા આશ્રમોમાં એક દરવાજો એવો હોય છે કે જે સ્ત્રીની જતી વખતે ઉઘડે છે અને તે અંદર પહોંચે છે એટલે તરતજ બંધ થઈ જાય છે. આ રીતે સ્ત્રી એક એકાન્ત ઓરડામાં પહોંચી જતી ત્યાં તે કેટલીક વાર સુધી એકલી રહે છે અને દિવાલો ઉપર ટાંગેલી હાકીતો વાંચે છે. એ હાકીતો વાંચતાં વાંચતાં તેને સમજાય છે કે, બાળક રાષ્ટ્રને આપી દીધા પછી તેને તે ફરીથી પાછું લઈ જઈ શકશે નહિ. વળી રાત્રી તેને કેવી રીતે પાળશે-પોષશે તે વાત પણ તેને સમજાય છે. એ પછી થોડીવાર તેને ખીજા ઓરડામાં આશ્રમના મંત્રી-સેક્રેટરી પાસે બોલાવે છે. સેક્રેટરી પ્રથમ તો તેને બાલકનું પાલન-પોષણ જાતેજ કરવા સમજાવે છે તથા તેને રાજ્યનાર વગેરે શોધવાની સુક્તિઓ બતાવે છે અને સ્ત્રીને તે વાત પસંદ નજ પડે, તો પછી તે એક કાગળ લખીને તૈયાર કરે છે અને તેના ઉપર સ્ત્રી પોતાની સહી કરે છે અને બાળકને તેમને હવાલે સોંપે છે. એ પછી અમુક વખત સુધીમાં તે પોતાનો વિચાર ફેરવતી નથી તો તે બાળકના ગળામાં એક સંકેદ મણકાની માળા પહેરાવવામાં આવે છે અને તે ઉપરથી તે રાષ્ટ્રની ખીજકત જણાય છે.

(દિંદી મામિક-“નૃહલકુમ્ભી” ઉપરથી)

રામનવમી—રામજયંતિનો ઉત્સવ

રાવણના એતાની છત્રની છાયાતળે અસુરો, ઉન્મત્ત જનેલા હતા; રાક્ષસી સુર્પણખા આખા દેશને પોતાના લીપણ અને કારમા નખોથી ભયંકર રીતે ઉઝરી રહી હતી; રાવણના મુખા-ખર અને દૂધણ-દેશભરમાં અનિતિનું સા-આનંદ માંડી રહ્યા હતા; કુંભકર્ણ પ્રબળ મોટા ભાગને આખો ને આખો જ ગળતો હતો;

ઈશ્વરપરાયણ સાત્વિક બુદ્ધિવાળા વિલીપણે રાવણી રાજ્યના અધર્મની સામે માથું ઉપાડયું; પરંતુ સામ્રાજ્યના મદ્યો ઉન્મત્ત થયેલા રાક્ષસોને વિ-લીપણના વેણસામે કાન ધરવાની કુરસદ નહોતી—પરવા નહોતી. રાવણ તો પોતાના મહારાજ્યનાં દશવિધ ખાતાંઓમાં એકમુખીજ કારભાર ખેડતો હતો. પ્રબળમાં એક શબ્દસુંદારે બોલવાની સત્તા નહોતી—તાકાદ નહોતી; ને પોતાના નાનકડા ખેટમાં બેઠેલો રાવણ અનેક વેળાએ ગર્વથી છાતી કુલાવતો.

રાવણ માનતો હતો: “હું જગતભરનું ભલું કરવાનેજ સરબચેલો છું. મારી સત્તા સર્વોપરિ છે. મારું બળ અતુલ છે. મારી સંસ્કૃતિ સર્વશ્રેષ્ઠ છે. પ્રજાને રંજાવીનેયે—તેને નીચાવીનેયે જગતનાં સુખોને ઉપહોગ કરવાનું મારે કાળે મુલ્લ છે.” રાવણની આસપાસના કારભારીઓ રાવણના આ ગર્વને—તેના આ પાપને—પોષવામાંજ પોતાના જીવનની ઇતિકર્તાવ્યતા સમજતા હતા.

ને રાવણની લંકાના માણસોની મનોદશા પણ કેવી હતી? બિચારા લોકો માનતા હતા કે, ધર્મનું પાલન એ તો હુર્ખળ લોકોનુંજ કાર્ય છે. ધર્મના બધા ઇન્દ્રા—ધર્મની બધી ભાવના—ધર્મનાં બધાં કાર્યો—રાજા અને રાજ્યમાંજ સમાયલાં છે. સમ્રાટોની શક્તિઓ તો ધર્મથીયે શ્રેષ્ઠ છે. સામ્રાજ્ય પોતાના હાથમાં વિજયપતાકા લઈને ત્યારે ત્યારે ધુમી રહે છે, ત્યારે ત્યારે ભગવાન દિવસના અંદ્રમાની પેઠે આકાશના ક્રોધ મુખામાંજ સંતાઈ રહે છે!

જાદુ થયું. ને રાવણના પાપનો ઘટો ભરાઈ ગયો, ધરતીમાતાપરનો પાપનો ભાર અસહ્ય થયો. ધરતી સળવળી સરજનહારને શરણે ગઈ. ધરતીમાતા-યે વેણ કાઢ્યાં: “કૃપાનાથ! આ પાપનો ભાર હવે નથી સહેવાતો, મારા ખેળા-પરના માનવીઓની આસ્થા ભુકો થઈ છે, તપસ્યા અને ધર્મપાલનનું આ-જની હુનિયામાં નામેય નથી, મુશપાનની આજે છોળ ઉડી છે. અત્યાચાર વાતા-વરણના અણુયે અણુમાં વ્યાપી રહેા છે. લંકાની સમૂદેવી પહોરે પહોરે હ-

બરે માણસોનો ભક્ષ માંડે છે; દેવો સંતાઈ ગયા છે. નાથ ! સર્વનાર આવ્યો છે. બચાવો !”

અને જગદીશ્વરે પૃથ્વીને આશ્વાસન આપ્યું; દેવિ! શ્રદ્ધા રાખ. મનુષ્યોમ ઇશ્વરી અંશ પ્રગટ થશે—વાનરોને હાથેજ રાવણ પરાલવ પામશે. વજ્રકાય વજ્રકૌપીન બાળકો દેશમાં પ્રગટ થશે; ધર્મની જાગૃતિ થશે; આ બધાને કારણે પરમાત્મા પ્રગટ થશે !

પછી તો દશરથે તપસ્યા આદરી—ધર્મનો તેણે અગ્નિ ચેતાવ્યો. યજ્ઞપુરુષે પાંચસરૂપી ચૈતન્ય આપ્યું. થોડાક ચમકારો થયા. કોઈ આગાહીઓ ઉઠી ને આવતા અવતારને ચરણે માથું નમાવવાને જનતા એધીરી બની.

પાપનો ક્ષય થયો, ધર્મનો ઉદય થયો, અવતારની ઘડી આવી લાગી ને ભગવાન રામનો જન્મ થયો. દેવો તે દિવસે પ્રબળો આનંદ !

રાવણ અને તેના રાક્ષસી કારભારીઓના અત્યાચારો તો જેવા ને તેવાજ ચાલતા હતા. કાંચનમૃગ મારીચની રાક્ષસી માયાનો સત્યાનાશ હજી નહોતો મંડાયો; પણ રામનો જન્મ તો થયો હતોને ? પ્રબળે ઉત્સવ માંડયા.

પરધુરામાં પીડાતી પ્રબળે રામજન્મનો આનંદ અનેરો હતો—અપૂર્વ હતો. રામ એટલે સત્ય, રામ એટલે ક્ષમા, રામ એટલે દયા ને રામ એટલે ધર્મ અને અસ્તેય !

રામે પોતાનું અવતારકાર્ય શરૂ કર્યું. પિતાના એક બોલની ખાતર રામે રાજ્ય છોડ્યું, ધોળીને સંતોષવાને રામે સીતાને તત્કાલ; અન્યાય, અધર્મ અને અત્યાચારસામે રામે દુઃશ્મનાવટ માંડી, જનતાયે રામજન્મમાં પોતાની મુક્તિ દીઠી, સ્વાતંત્ર્ય જોયું, ધર્મરાજ્ય દેખ્યું.

ત્યારથી તે આજસુધી જનતા રામજન્મનો ઉત્સવ માંડે છે તે અમસ્તો નથી.
(“કર્મભૂમિ” તા-૨૨-૪-૨૬ નો અગ્રણ્ય)

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક	ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	બેદઈ... .. ૧		૨૬	સમીપીનો વાસ... .. ૩૩	
૨	તમારાં બાળકોમાટે ઉત્તમ બાળશિક્ષણ... .. ૨		૨૭	દીકરા જેવીજ દીકરીને ગણો. ૩૩	
૩	સેતુબંધન... .. ૩		૨૮	ભાગ્યવિધાત્રી... .. ૩૪	
૪	અત્યંતને વટાળવાના ખિસ્તી- ઓના પ્રયત્નો... .. ૪		૨૯	પરેશ્યાં પહેરાવી બાળકોનાં ખૂન કરાવો !... .. ૩૫	
૫	નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓ ૬		૩૦	ધર્મશ્રી પ્યાલા-કાણુ કેનો શત્રુ છે !... .. ૩૬	
૬	દસવું એટલે શું ?... .. ૬		૩૧	સ્વપત્ની-વ્યભિચાર... .. ૩૭	
૭	જન્મરતે જલુકારે !... .. ૭		૩૨	પૂજપાન કરવાના કાયદા!... ૪૦	
૮	ઉજળા શવનની સાધના... ૮		૩૩	બીડીના શોકોનો સાવધાન!... ૪૧	
૯	પુરુષોને બે બોલ... .. ૯		૩૪	ગુમડાં વગેરે સાથે કાળો સિદ્ધ- રિયો મધ્યમ બનાવવા વિશે... ૪૧	
૧૦	મુડીવાદ અથવા મહેલાતની શીલમુકી... .. ૧૦		૩૫	શિવાજી ન હોતો તો મુસ્લિમ હોત સખડી... .. ૪૨	
૧૧	શવજંતુઓની પ્રજ્ઞ... .. ૧૦		૩૬	જીવાની માણવાની રીતો- જીવાનોને આમંત્રણ... .. ૪૩	
૧૨	ખેતીની ઉપજ અને કસ ઘટવાનું કારણ... .. ૧૧		૩૭	શિવાજી-મુક્તિના યુગનો પિતાજી	
૧૩	ચાલવાની આવશ્યકતા... .. ૧૪		૩૮	સાહિત્ય એટલે શું ?... .. ૪૫	
૧૪	દોષી ચામાટે ?... .. ૧૫		૩૯	પતિસ્ત્રોત્ર... .. ૪૬	
૧૫	આ તે મોટરગાડી કે મોતગાડી! ૧૭		૪૦	નવવધૂને ૧૧ ઉપદેશ ... ૪૭	
૧૬	નવું જગત... .. ૧૮		૪૧	સંસારમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો... ૪૮	
૧૭	બાળકને લાગે લગમઅર્થ ૧૯		૪૨	પરદેશી ખાંડ એટલે જાદુતાનો ભંડાર' ૫૨	
૧૮	ચાદ કોશીને કોંકો, વહેલી પડાવે પોકો... .. ૨૦		૪૩	મૃત્યુનો મહિમા અથવા કાણુ- મોહોકાણુ ૫૪	
૧૯	મા-કોશીનો વધુ ચિંતા... ૨૪		૪૪	શીતળાની રસીચી ચતાં મરણો ૫૮	
૨૦	ગામડી વનસ્પતિઓની વ્હા ૨૬		૪૫	રખજરનાં રમકડાંમાંથી બાળકો- ને લાગુ પડતું એર ૫૯	
૨૧	ચાદ એ શું ખોરાક છે ?... ૨૬		૪૬	આરોગ્યવિશેનાં છૂટક રમણો ૬૦	
૨૨	ચાદ અને કોશી... .. ૨૭		૪૭	ક્રોધ વખતે માતાના ધાવણમાં ઉપજતું એર ૬૧	
૨૩	હંડી કુલ્હી મલાઈ! ગરમાગરમ ચા કોશી !... .. ૨૮		૪૮	ચુનો અને તેના ઉપયોગનો	
૨૪	'સેકરીન' દેશનિકાચ!... .. ૨૮				
૨૫	તમાકુના બકતોને ભયની ચેતવણી ૨૯				

ક્રમાંક વિષય પૃષ્ઠાંક

લાલ	૬૨
૪૬ દેશી પેષનકિસર	૬૩
૫૦ સફેતો ચોપડવાની જીવલેણુ કેશન	૬૪
૫૧ વિંછીના કેટલાક ઉપાય ૬૫	
૫૨ ગુગળના ધૂપનો મહિમા	૬૬
૫૩ રાઈમીકાની મહત્તા	૬૮
૫૪ કચકડાની વસ્તુઓ વાપરવામાં પાપ છે.	૭૨
૫૫ એક પ્રકારના રંગની અનુપયો- ગિતા	૭૩
૫૬ લાકડાં બાળવાથી થતા કાપકા ૭૪	
૫૭ ગોચર કે ગોચરણ	૭૭
૫૮ લાખો જીવાન સ્ત્રીઓનાં ખૂત ૮૦	
૫૯ બહેનો! આ વાત ન જુલો. ૮૧	
૬૦ સ્ત્રીઓને સુચના	૮૨
૬૧ નેખલા-પ્રયોગ	૮૩
૬૨ સત્યભામા અને દ્રૌપદી	૮૪
૬૩ સતીમાહાત્મ્ય	૮૫
૬૪ દૂધની બૂકીની અનાવટ	૮૭
૬૫ સમિતીની દવા	૮૮
૬૬ હાલનો સવસ્ત-મહેન જલાલ ૮૯	
૬૭ મહારાજા કબીર અને પાર્થિવો પરનાવો	૯૦
૬૮ મહારાજા અમર આમરો અનેક બહેન હો!	૯૧
૬૯ સ્વાસ્થી વિવેકબંદો. એક સાધન	૯૨
૭૦	૯૩
૭૧	૯૪
૭૨	૯૫
૭૩	૯૬
૭૪	૯૭
૭૫	૯૮
૭૬	૯૯
૭૭	૧૦૦
૭૮	૧૦૧
૭૯	૧૦૨
૮૦	૧૦૩
૮૧	૧૦૪
૮૨	૧૦૫
૮૩	૧૦૬
૮૪	૧૦૭
૮૫	૧૦૮
૮૬	૧૦૯
૮૭	૧૧૦
૮૮	૧૧૧
૮૯	૧૧૨
૯૦	૧૧૩
૯૧	૧૧૪
૯૨	૧૧૫
૯૩	૧૧૬
૯૪	૧૧૭
૯૫	૧૧૮
૯૬	૧૧૯
૯૭	૧૨૦
૯૮	૧૨૧
૯૯	૧૨૨
૧૦૦	૧૨૩
૧૦૧	૧૨૪
૧૦૨	૧૨૫
૧૦૩	૧૨૬
૧૦૪	૧૨૭
૧૦૫	૧૨૮
૧૦૬	૧૨૯
૧૦૭	૧૩૦
૧૦૮	૧૩૧
૧૦૯	૧૩૨
૧૧૦	૧૩૩
૧૧૧	૧૩૪
૧૧૨	૧૩૫
૧૧૩	૧૩૬
૧૧૪	૧૩૭
૧૧૫	૧૩૮
૧૧૬	૧૩૯
૧૧૭	૧૪૦
૧૧૮	૧૪૧
૧૧૯	૧૪૨
૧૨૦	૧૪૩
૧૨૧	૧૪૪
૧૨૨	૧૪૫
૧૨૩	૧૪૬
૧૨૪	૧૪૭
૧૨૫	૧૪૮
૧૨૬	૧૪૯
૧૨૭	૧૫૦
૧૨૮	૧૫૧
૧૨૯	૧૫૨
૧૩૦	૧૫૩
૧૩૧	૧૫૪
૧૩૨	૧૫૫
૧૩૩	૧૫૬
૧૩૪	૧૫૭
૧૩૫	૧૫૮
૧૩૬	૧૫૯
૧૩૭	૧૬૦
૧૩૮	૧૬૧
૧૩૯	૧૬૨
૧૪૦	૧૬૩
૧૪૧	૧૬૪
૧૪૨	૧૬૫
૧૪૩	૧૬૬
૧૪૪	૧૬૭
૧૪૫	૧૬૮
૧૪૬	૧૬૯
૧૪૭	૧૭૦
૧૪૮	૧૭૧
૧૪૯	૧૭૨
૧૫૦	૧૭૩
૧૫૧	૧૭૪
૧૫૨	૧૭૫
૧૫૩	૧૭૬
૧૫૪	૧૭૭
૧૫૫	૧૭૮
૧૫૬	૧૭૯
૧૫૭	૧૮૦
૧૫૮	૧૮૧
૧૫૯	૧૮૨
૧૬૦	૧૮૩
૧૬૧	૧૮૪
૧૬૨	૧૮૫
૧૬૩	૧૮૬
૧૬૪	૧૮૭
૧૬૫	૧૮૮
૧૬૬	૧૮૯
૧૬૭	૧૯૦
૧૬૮	૧૯૧
૧૬૯	૧૯૨
૧૭૦	૧૯૩
૧૭૧	૧૯૪
૧૭૨	૧૯૫
૧૭૩	૧૯૬
૧૭૪	૧૯૭
૧૭૫	૧૯૮
૧૭૬	૧૯૯
૧૭૭	૨૦૦
૧૭૮	૨૦૧
૧૭૯	૨૦૨
૧૮૦	૨૦૩
૧૮૧	૨૦૪
૧૮૨	૨૦૫
૧૮૩	૨૦૬
૧૮૪	૨૦૭
૧૮૫	૨૦૮
૧૮૬	૨૦૯
૧૮૭	૨૧૦
૧૮૮	૨૧૧
૧૮૯	૨૧૨
૧૯૦	૨૧૩
૧૯૧	૨૧૪
૧૯૨	૨૧૫
૧૯૩	૨૧૬
૧૯૪	૨૧૭
૧૯૫	૨૧૮
૧૯૬	૨૧૯
૧૯૭	૨૨૦
૧૯૮	૨૨૧
૧૯૯	૨૨૨
૨૦૦	૨૨૩
૨૦૧	૨૨૪
૨૦૨	૨૨૫
૨૦૩	૨૨૬
૨૦૪	૨૨૭
૨૦૫	૨૨૮
૨૦૬	૨૨૯
૨૦૭	૨૩૦
૨૦૮	૨૩૧
૨૦૯	૨૩૨
૨૧૦	૨૩૩
૨૧૧	૨૩૪
૨૧૨	૨૩૫
૨૧૩	૨૩૬
૨૧૪	૨૩૭
૨૧૫	૨૩૮
૨૧૬	૨૩૯
૨૧૭	૨૪૦
૨૧૮	૨૪૧
૨૧૯	૨૪૨
૨૨૦	૨૪૩
૨૨૧	૨૪૪
૨૨૨	૨૪૫
૨૨૩	૨૪૬
૨૨૪	૨૪૭
૨૨૫	૨૪૮
૨૨૬	૨૪૯
૨૨૭	૨૫૦
૨૨૮	૨૫૧
૨૨૯	૨૫૨
૨૩૦	૨૫૩
૨૩૧	૨૫૪
૨૩૨	૨૫૫
૨૩૩	૨૫૬
૨૩૪	૨૫૭
૨૩૫	૨૫૮
૨૩૬	૨૫૯
૨૩૭	૨૬૦
૨૩૮	૨૬૧
૨૩૯	૨૬૨
૨૪૦	૨૬૩
૨૪૧	૨૬૪
૨૪૨	૨૬૫
૨૪૩	૨૬૬
૨૪૪	૨૬૭
૨૪૫	૨૬૮
૨૪૬	૨૬૯
૨૪૭	૨૭૦
૨૪૮	૨૭૧
૨૪૯	૨૭૨
૨૫૦	૨૭૩
૨૫૧	૨૭૪
૨૫૨	૨૭૫
૨૫૩	૨૭૬
૨૫૪	૨૭૭
૨૫૫	૨૭૮
૨૫૬	૨૭૯
૨૫૭	૨૮૦
૨૫૮	૨૮૧
૨૫૯	૨૮૨
૨૬૦	૨૮૩
૨૬૧	૨૮૪
૨૬૨	૨૮૫
૨૬૩	૨૮૬
૨૬૪	૨૮૭
૨૬૫	૨૮૮
૨૬૬	૨૮૯
૨૬૭	૨૯૦
૨૬૮	૨૯૧
૨૬૯	૨૯૨
૨૭૦	૨૯૩
૨૭૧	૨૯૪
૨૭૨	૨૯૫
૨૭૩	૨૯૬
૨૭૪	૨૯૭
૨૭૫	૨૯૮
૨૭૬	૨૯૯
૨૭૭	૩૦૦
૨૭૮	૩૦૧
૨૭૯	૩૦૨
૨૮૦	૩૦૩
૨૮૧	૩૦૪
૨૮૨	૩૦૫
૨૮૩	૩૦૬
૨૮૪	૩૦૭
૨૮૫	૩૦૮
૨૮૬	૩૦૯
૨૮૭	૩૧૦
૨૮૮	૩૧૧
૨૮૯	૩૧૨
૨૯૦	૩૧૩
૨૯૧	૩૧૪
૨૯૨	૩૧૫
૨૯૩	૩૧૬
૨૯૪	૩૧૭
૨૯૫	૩૧૮
૨૯૬	૩૧૯
૨૯૭	૩૨૦
૨૯૮	૩૨૧
૨૯૯	૩૨૨
૩૦૦	૩૨૩
૩૦૧	૩૨૪
૩૦૨	૩૨૫
૩૦૩	૩૨૬
૩૦૪	૩૨૭
૩૦૫	૩૨૮
૩૦૬	૩૨૯
૩૦૭	૩૩૦
૩૦૮	૩૩૧
૩૦૯	૩૩૨
૩૧૦	૩૩૩
૩૧૧	૩૩૪
૩૧૨	૩૩૫
૩૧૩	૩૩૬
૩૧૪	૩૩૭
૩૧૫	૩૩૮
૩૧૬	૩૩૯
૩૧૭	૩૪૦
૩૧૮	૩૪૧
૩૧૯	૩૪૨
૩૨૦	૩૪૩
૩૨૧	૩૪૪
૩૨૨	૩૪૫
૩૨૩	૩૪૬
૩૨૪	૩૪૭
૩૨૫	૩૪૮
૩૨૬	૩૪૯
૩૨૭	૩૫૦
૩૨૮	૩૫૧
૩૨૯	૩૫૨
૩૩૦	૩૫૩
૩૩૧	૩૫૪
૩૩૨	૩૫૫
૩૩૩	૩૫૬
૩૩૪	૩૫૭
૩૩૫	૩૫૮
૩૩૬	૩૫૯
૩૩૭	૩૬૦
૩૩૮	૩૬૧
૩૩૯	૩૬૨
૩૪૦	૩૬૩
૩૪૧	૩૬૪
૩૪૨	૩૬૫
૩૪૩	૩૬૬
૩૪૪	૩૬૭
૩૪૫	૩૬૮
૩૪૬	૩૬૯
૩૪૭	૩૭૦
૩૪૮	૩૭૧
૩૪૯	૩૭૨
૩૫૦	૩૭૩
૩૫૧	૩૭૪
૩૫૨	૩૭૫
૩૫૩	૩૭૬
૩૫૪	૩૭૭
૩૫૫	૩૭૮
૩૫૬	૩૭૯
૩૫૭	૩૮૦
૩૫૮	૩૮૧
૩૫૯	૩૮૨
૩૬૦	૩૮૩
૩૬૧	૩૮૪
૩૬૨	૩૮૫
૩૬૩	૩૮૬
૩૬૪	૩૮૭
૩૬૫	૩૮૮
૩૬૬	૩૮૯
૩૬૭	૩૯૦
૩૬૮	૩૯૧
૩૬૯	૩૯૨
૩૭૦	૩૯૩
૩૭૧	૩૯૪
૩૭૨	૩૯૫
૩૭૩	૩૯૬
૩૭૪	૩૯૭
૩૭૫	૩૯૮
૩૭૬	૩૯૯
૩૭૭	૪૦૦
૩૭૮	૪૦૧
૩૭૯	૪૦૨
૩૮૦	૪૦૩
૩૮૧	૪૦૪
૩૮૨	૪૦૫
૩૮૩	૪૦૬
૩૮૪	૪૦૭
૩૮૫	૪૦૮
૩૮૬	૪૦૯
૩૮૭	૪૧૦
૩૮૮	૪૧૧
૩૮૯	૪૧૨
૩૯૦	૪૧૩
૩૯૧	૪૧૪
૩૯૨	૪૧૫
૩૯૩	૪૧૬
૩૯૪	૪૧૭
૩૯૫	૪૧૮
૩૯૬	૪૧૯
૩૯૭	૪૨૦
૩૯૮	૪૨૧
૩૯૯	૪૨૨
૪૦૦	૪૨૩
૪૦૧	૪૨૪
૪૦૨	૪૨૫
૪૦૩	૪૨૬
૪૦૪	૪૨૭
૪૦૫	૪૨૮
૪૦૬	૪૨૯
૪૦૭	૪૩૦
૪૦૮	૪૩૧
૪૦૯	૪૩૨
૪૧૦	૪૩૩
૪૧૧	૪૩૪
૪૧૨	૪૩૫
૪૧૩	૪૩૬
૪૧૪	૪૩૭
૪૧૫	૪૩૮
૪૧૬	૪૩૯
૪૧૭	૪૪૦
૪૧૮	૪૪૧
૪૧૯	૪૪૨
૪૨૦	૪૪૩
૪૨૧	૪૪૪
૪૨૨	૪૪૫
૪૨૩	૪૪૬
૪૨૪	૪૪૭
૪૨૫	૪૪૮
૪૨૬	૪૪૯
૪૨૭	૪૫૦
૪૨૮	૪૫૧
૪૨૯	૪૫૨
૪૩૦	૪૫૩
૪૩૧	૪૫૪
૪૩૨	૪૫૫
૪૩૩	૪૫૬
૪૩૪	૪૫૭
૪૩૫	૪૫૮
૪૩૬	૪૫૯
૪૩૭	૪૬૦
૪૩૮	૪૬૧
૪૩૯	૪૬૨
૪૪૦	૪૬૩
૪૪૧	૪૬૪
૪૪૨	૪૬૫
૪૪૩	૪૬૬
૪૪૪	૪૬૭
૪૪૫	૪૬૮
૪૪૬	૪૬૯
૪૪૭	૪૭૦
૪૪૮	૪૭૧
૪૪૯	૪૭૨
૪૫૦	૪૭૩
૪૫૧	૪૭

શુભસંગ્રહ-ભાગ ૧

૧-બેદર્દ

(મહાત્માજીના કલકત્તાના સાપભાંધી)

આપણી મનોદર ધરતી ઉપર વસતી તમામ જાત અને કામવચ્ચે બંધુતા એને હું દિંદુમસ્ત્રીમ એકતા કરું છું. એ બંધુતા આપણે હાથે બંધાવી શું અશક્ય છે? એ કાર્યક્રમ શું અનિષ્ટ છે? પણ મેં તો એ વાતમાં હાથ ધોઈ નાખ્યા છે. મેં તો જાહેરાત કરી દીધી છે કે, આ દર્દની દવા કરનાર વૈદ્યતરીકે હું નાપાસ પડ્યો છું. દિંદુ અગર મુસલમાન કોઈ પણ મારી ઔપધી સ્વીકારવાને તૈયાર નથી; એટલે આ વિષયનું નામમાત્ર લઈ હું ચૂપ થઈ જાઉં છું. હું એટલું જ કહેવા માગું છું કે, જો આપણી આ બૃમિનો ઉદ્ધાર કરવાની આપણી મનવા હોય તો આપણે બન્નેએ એક થયેજ છૂટકો છે અને આપણે લઘાટે જો એવું જ લખાયું હોય કે આપણે એકબીજાના સોહી પહેવડાવ્યા સિવાય બેઠવાનાજ નથી, તો તો હું કરું છું કે, એ લઘાઈ કાલ થતી હોય તો આજે થાવ અને જલદી થાવ. જો આપણે એકબીજાનાં માથાંજ કાપ્યાં છે તો માથો, એ કામ મરદાનગીને માટે તે પ્રમાણે આપણે કરીએ તો તો એકબીજા માટે ખોટા આત્મ પાડવાનાં ઊંડી દહએ, એકબીજાની સદાનુભૂતિ માગવાનું ઊંડી દહએ.

અને અસ્પૃશ્યતાના સાપભાંધી દિંદુનો છૂટકારો કરવો એ શું અનંત કાળ માટે એવો અગર તો અશક્ય કાર્યક્રમ છે? દિંદુના એ મુંદર વદન ઉપર જ્યાંમુખી અસ્પૃશ્યતાનું કચક ચોંટયું છે, ત્યાંમુખી સ્વચ્છપ્રાપ્તિ એ છેકજ અશક્ય વસ્તુ છે, એમ હું હાંડી પીડીને કરું છું. કદાચ ગડિનીમ રીટથી મરાજની બેટનું પારમથ દિંદુસ્તાનમાં આવી પહોંચે, તોપણ જ્યાંમુખી આ સાપનું નિરાગળ નથી થયું ત્યાંમુખી એ બેટ એ ઝેર છે. અસ્પૃશ્યતાનિવાગળના પડીના પથમાં સા છે? આ સનાનની દિંદુઓ! તમારાજ એક સનાનની દિંદુના મોઢાના જા રખો મજબો. અસ્પૃશ્યતાની માથે ખાવાપીવાનો વહેવાર રાખવાનું હું નથી કરીને. અસ્પૃશ્યતાની માથે બેઠાંબેઠીના વહેવાર કરવાનું હું નથી કરીને. પણ એટલું હું જણ કરું છું કે, તમારી મેવા એ હાથે તો તમે એને તમારી નજીક રાખો. એને તમારાથી અસ્પૃશ્ય ન રાખો.

ધર્મને નામે વર્ષો થયાં આપણે એને ખેડીમાં રાખ્યાં છે અને આપણી એ સેવા ઉઠાવે છે. સેવા કરનારનો એ અધિકાર છે કે, એને આપણાથી અસ્પૃશ્ય આપણે ન બનાવીએ. કલકત્તાના એા હિંદુઓ ! તમે સાંભળો. હિંદુધર્મ આજે તોળાઈ રહ્યો છે અને તમે અસ્પૃશ્યોનો ઉદ્ધાર નહિ કરો તો એનું છાબડું ખેસી જવાનું છે.

“સૌરાષ્ટ્ર” તા. ૯-૮-૨૫

૨-તમારાં બાળકોમાટે ઉત્તમ બાળશિક્ષણ

જનપાનમાં નિશાળે લાગુતાં પ્રત્યેક બાળક સાથે નીચલા લાવની વાતચિત શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે એકાદ વખત પણ અવસ્ય થાય છેજ.

શિક્ષક:-તું આવડો મોટો સાથી થયો ?

વિદ્યાર્થી:-ખોરાક ખાવાથી.

શિક્ષક:-એ ખોરાક કયાંથી ઉત્પન્ન થયો ?

વિદ્યાર્થી:-આપણા દેશ-જનપાનની જમીનમાંથી.

શિક્ષક:-વારૂ, ત્યાં તો તારું શરીર જનપાનનીજ ભૂમિમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે ને એનાથીજ એનું પાલનપોષણ થાય છે. માતાપિતાવડે એ પેદા થયું છે તોપણ એ માતાપિતાની શક્તિ પેણ જનપાનની બહારની તો નથીજને ?

વિદ્યાર્થી:-હાથ.

શિક્ષક:-ત્યારે તો જનપાનને-આપણી માતૃભૂમિને પૂરેપૂરો અધિકાર છે કે જ્યારે યોગ્ય લાગે ત્યારે તારું શરીર એના ઉપયોગને માટે લઇ લે !

વિદ્યાર્થી:-જી હા, એ વખતે મારું કાંઈપણ બહાનું ચાલેજ નહિ.

એટલીજ વાતચીતથી માતૃભૂમિમાટે પ્રાણસમર્પણ કરવાનો લાવ જનપાનીસ વિદ્યાર્થીની નસેનસમાં પ્રવેશ કરી જાય છે.

ખરેખર ધન્ય છે એ નાનાં નાનાં બાળકોને કે જેની છુદ્ધિમાં બચપણથીજ આવી મહત્વની વાત ઠસાવવામાં આવે છે, ઠસી જાય છે અને આચરણમાં ઉતરવા માંડે છે ! આપણા દેશમાં તો એક બાલુ વિદ્વાન પંડિતજી અને ખીજી બાલુ આલિમશાસ્ત્રિજ મોલવી સાહેબ, શતાબ્દીઓ વીતી ગઈ તોપણ એટલું વ્યાવહારિક સત્ય નથી સમજ્યા કે આપણે હિંદુ અને મુસલમાન એકજ માતા (ભારત)નાં સંતાનો છીએ અને એકજ માતાનું દૂધ (અન્ન) પીએ છીએ એટલા માટે સગા ભાઈઓજ છીએ.

૩-સેતુબંધન

(“નવયુગ” શ્રી વસવાણીના લેખમાંથી)

દિંદુસ્તાને ધણીએ ગાદ નિકા લીધી છે; પણ આજે તે જતો છે. એની આંખ જ્યારે ચેતનથી વિકસશે, એવું હૃદય જ્યારે આત્મજ્ઞાનથી જગદગશે ને એને જ્યારે સ્વસ્વપત્નું આત્મજ્ઞાન આવશે, ત્યારે સ્વરાજ એની હથેળીમાં ફરશે. આજે એની જગૃતિમાં ઊંચુપ રહી છે; આજે હજી મામ્યપ્રવેશ અધૂરો રહ્યો છે; ગામેગામ રાષ્ટ્રનો સંદેશ ફરી વળવો જોઈએ; ગામેગામ કુમારોનાં સૈન્યોએ રાવડીઓ નાખવી જોઈએ. એ કુમારોની સેના જોશે તે પડેલાં વિચાર દરે. બૂનકાળમાં દિંદની કમી દસા હતી અને આજે એની શીદસા થઈ છે, એ બધું ડેરા હોકાનારાઓએ જાણી લેવું જોઈએ. આજની અધોગતિનું મૂળકારણ તેમણે જોઈવું જોઈએ. ‘સ્વદેશી’ ચી આપણી આઝાદીની હાડતને કેવો ને કેટલો વેત્ર મળી રોકે છે, એ દરેકે સમજી લેવાનું છે. સામ્રાજ્યવાદની છાતીમાં પ્રગ્ન-ઓને ચૂરીને એકકું કરેલું સોદા ધબકે છે. આપણે એક વખત આર્થિક શોષણને અટકાવી શકીએ તો સામ્રાજ્યવાદ આપણી આગળ પાંગળો થઈ પડે. નાના ચૂકડોગોના વિકાસમાં જનતાનો ઉદય છે ને એ વિકાસ દિંદુસ્તાનને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યવાદનાં જડખાંમાંથી છોડાવે છે.

આત્મજ્ઞાન આવશે ત્યારે શ્રદ્ધા જન્મશે. આજે દિંદમાં તો ભયની ધ્રુમરી ચાલી રહી છે, એક અધિકારી પણ ગામડીઓએને થયરાવે છે; એક પોલીસ પણ ગામડીઓએને થયરાવે છે; એક પોલીસ પણ પડેલાં દબાવે છે અને માંડમાં જીવન ખેંચતા બેઠેલાં ત્રાસથી પોતાના મનુરીના ભાગ આપવા પડે છે. આજે એકે એક ખાતામાં લાચની પ્રજ્વળા પેડી છે. લોકોમાં દિંમત નથી કે તેઓ લાંચરૂઝ આપવાની ના બણી રોકે. લોકો તો પોલીસો ને અધિકારીઓને સર્વસન્નિતમાન લેખે છે; અને આ બીજને લીધે તેઓ દીનને મારે છે. યુવકોએ તો વીરતાનો સંદેશ આપવાનો છે ને બીરુતાને ભગાડવાની છે.

શ્રી રામચંદ્ર કહે છે કે, જનતાને જન્મભૂમિ તો સ્વર્ગથીએ ગરવાં છે. સર્વિસતાનોને જન્મ દેનારી દિંદની પુષ્પભૂમિ શું જગદચરુ નદિ બની રોકે? દિંદમાં શ્રદ્ધા મૂકો, એના બાવિમાં વિશ્વાસ રાખો. જેટલી શ્રદ્ધા દશે તેટલી વીરતા દશે. જે જ્ઞાનમાં પારકાની નિષ્કાળજી છે, તે જ્ઞાનમાં બીતિની બીતો છે ને તેથી તમારા અંતરમાં પ્રેમ રાખજો, ધિક્કાર રાખશો મા' વીર દનુમાનને દિંદ તો અબણુ લેખે છે. તેણે પુરતકો નથી વાંચ્યા, પણ એનામાં જ્ઞાનપ્રકાશ હતો ને શ્રદ્ધાજ્યોત હતી. એણે સાગર ઝાળેલો ત્યારે એનામાં બપ નહોતો. એણે તો શ્રદ્ધાના ચેતનજળથી સેતુ બાંધ્યો, પથરે પથરે એણે રામનામની આરથા ઉતારી અને રામસક્ષમણની બેઠણીએ લંદામા લસકર દોડ્યું. ત્યારે આ સાગરને આપણે કાં ન ઝાળેલીએ? કા દનુમાનની શ્રદ્ધાથી સેતુ ન બાંધીએ? અને બાંધીશું ત્યારે સ્વરાજ આપણું છે.

૪-અંત્યજ્ઞેને વટાળવાના ખ્રિસ્તીઓના પ્રયત્નો

વરતેજથી લાઈ મુળચંદ પારેખ નીચે પ્રમાણે લખી જણાવે છે:—

હિંદુસ્થાનની વસ્તીનો લગભગ પાંચમો ભાગ એટલે ૭ કરોડ મનુષ્યો અસ્પૃશ્ય ગણાય છે, આમાંનો મોટો ભાગ દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં છે. ઉચ્ચ જ્ઞાતિના બંધુઓ તેમનો સ્પર્શ કરતા નથી. સ્પર્શ કરવામાં પાપ માને છે. પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીને આ દૃશ્ય અસહ્ય લાગવાથી તેઓશ્રીએ અલંબેદારનું કામ હાથ ધર્યું. આ કાર્યને સનાતનીઓએ વખોડી કાઢ્યું તેથી તેઓ પૂં ગાંધીજીની વિરુદ્ધ વર્તન કરવા લાગ્યા. પરિણામે ખ્રિસ્તી મીશનરીઓ જે હિંદુધર્મ પાળતા અંત્યજ્ઞેને ખ્રિસ્તી બનાવવાનું કામ કરતા હતા તે પગલર થયા.

ખ્રિસ્તી મીશનરીઓના પ્રયત્નો

મીશનરીઓએ કાંઈરૂઠને નામે ૭ કરોડ અસ્પૃશ્યોની ઉન્નતિ કરવાનું જાહેર કરી તે કામ આજે ઘણાં વર્ષ થયાં હાથ ધર્યું છે. પૈસાની મદદ તેમને યુરોપ અમેરિકામાંથી થોડખંધ મળે છે; કારણકે પોતાના ધર્મમાં એકપણ માણસની વૃદ્ધિ થાય તેમાં પુણ્ય મનાય છે; તેથી આ પુણ્યના કામમાં પૂરતી મદદ વિલાયતની સરકાર તથા પ્રજા કરે છે. બે દિવસ પહેલાંજ નવસારીના મીશનરીખાતાને અમેરિકાથી પાંચ હજાર ડૉલર (લગભગ સોળ હજાર રૂપિયા)નો ચેક આ કાર્યના પ્રચારમાટે મળ્યાનું સાંભળ્યું છે.

મદ્રાસ ઇલાકામાં એક મીશનરી સંસ્થા છે કે જેમાં ૧,૨૦,૦૦૦ ખ્રિસ્તી થઈ ગયેલા અસ્પૃશ્યો છે. આ સંસ્થા તરફથી ૧૦૦૦ પ્રાથમિક શાળાઓ, તેર આશ્રમો, બે હાઇસ્કૂલો અને એક ડૉલેજ ચલાવવામાં આવે છે. એકંદરે ૨૪૦૦૦ ખ્રિસ્તી થયેલા અસ્પૃશ્યોને કેળવણી આપે છે. દર વર્ષે ૧૨૦૦૦ નવા અસ્પૃશ્યોને ખ્રિસ્તી બનાવે છે, આ સંસ્થામાં મોટે ભાગે બધા ખ્રિસ્તી થઈ ગયેલા અસ્પૃશ્યોજન કામ કરે છે. તેમાં ૮૦ અસ્પૃશ્ય ખ્રિસ્તી પાદરીઓ છે જે બીજા અસ્પૃશ્યોને વટાળવાનું કામ કરે છે. ઉપરની દૃષ્ટિએ તો માત્ર મદ્રાસ ઇલાકાની એક જ સંસ્થાની છે. આવી રીતે બીજાં પણ અનેક સંસ્થાઓ મુંબઈ ઇલાકામાં, બંગાળામાં, પંજાબમાં વગેરે સ્થળે કામ કરતી હશે.

સનાતનીઓએ ચેતવાની જરૂર છે.

આવી રીતે એક જ પ્રાંતમાં દર વર્ષે ૧૨૦૦૦ આપણા હિંદુભાઈઓ એક જ પિતાના પુત્રા-આપણાજ વર્તનથી ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે! હિંદુસ્થાન આખામાં તો લાખોની સંખ્યાને વટલાવના હશે. ત્યારે હજુપણ શું સનાતનીઓ અસ્પૃશ્યોનો વિરોધ કરી આ હજારો ગણુતી કામની ઉન્નતિને મોટે કાર્ક પ્રયત્નો નાહ કરે?

શાળા અને આશ્રમોની જરૂર

અરપૂર્યોના ઉદ્ધારમાટે આપણી દિલસોજી ન હોવાથી અને આપણે તેને હડધૂન કરતા હોવાથી તેઓ મીથનરીઓની નિશાળો અને આશ્રમોમાં દાખલ થઈ ખ્રિસ્તી થઈ જાય છે. આપણે આપણા રામ અને કૃષ્ણને ભંજનાર ભાષ-ઓને ખીજા ધર્મમાં વટલાતા અંટકાવવા હોય તો સનાતનીઓ તેમજ દરેક ચુસ્ત હિંદુની ફરજ છે કે, તેઓએ અત્યંતશાળા તથા આશ્રમો સ્થાપવાં અને તેવી સંસ્થાઓ હોય તેને પૂરતી મદદ આપવી કે જેથી તે સંસ્થામાં અરપૂર્યો કેળવણી લઈ ખ્રિસ્તી નિશાળો અને આશ્રમોમાં જતા અટકે અને હિંદુધર્મ પાળી શકે.

સ્વધર્મરક્ષા અને સ્વરાજ

સનાતનીઓના અત્યંતજાત્રોના વિરુદ્ધ વર્તનને લીધે હિંદુધર્મની રક્ષા ન થવાને બદલે ધર્મનો હાથ યતો જાય છે. આ અત્યંતજાત્રોને હિંદુધર્મ છોડી ખ્રિસ્તી કે મુસલમાનધર્મમાં થઈ જાય છે, તો પછી આપણી સાથે તેઓ છૂટથી દળા મળી શકે છે. સારી કેળવણી પામેલા આવા વટસેલા અત્યંતજાત્રો તો આપણી ઉપર અમલદાર પણ થઈ આવે છે અને શેઠાઈ બોગવે છે, જે આપણે મૂંઝોમોઝે સહન કરીએ છીએ. હિંદુધર્મ છોડવાની ફરજ આપણે તેઓને આપણા પોતાના વર્તનથીજ પાડીએ છીએ. આડકતરી રીતે આપણે આપણા પોતાના ધર્મનો હાથ કરીએ છીએ.

આપણે સ્વરાજની વાતો કરીએ છીએ, પરંતુ આ મીથનરીઓ અત્યંતજાત્રો સેવા કરીતેને પોતાના કરો તેઓને એવી રીતે તૈયાર કરે છે અને સરકાર પાસે દેવરાવે છે કે અમારે સરકારનું રાજ્ય જોઈએ છીએ. હિંદુઓનું રાજ્ય અમારે નથી જોઈતું. આનો સાથાન દાખલો પ્રીન્સની હિંદુસ્તાનની મુલાકાત વખતે જ્યારે તેમની મુલાકાતનો બધાએ બહિષ્કાર કર્યો હતો ત્યારે મીથનરીઓએ અરપૂર્યોની એક ઈન્ફરન્સ દિલ્લીમાં તે સમયે ખોલાવી જ્યાં ૩૦,૦૦૦ (ત્રીસ લાખ) અરપૂર્યોને એકાઠ્યા હતાં અને પ્રીન્સને ઉપર મુજબ મદદો અપાવ્યો. આવી રીતે આપણા ધર્મનું છેદન ઉધાડી રીતે થવા કરે છે. આપણે સવેળા ચેતવાની જરૂર છે. અત્યંતજાત્રોના સ્પર્શમાટે વાધો દોષજ નહિ, છતાં કોઈને વાધો હોય તેઓ પાપુ અત્યંતજાત્રોના હાથમાં લઈ, મન અને ધનની મદદ કરી શકે છે, પછી સ્નાન કરી દેવશુદ્ધિ કરી શકે છે. અત્યંતજાત્રોની અજગજથી નહીં હિંદુધર્મનો હાથ યતો જાય છે અને યતો જતોને યતું અટકાવવું તે દરેક દરેક હિંદુની ફરજ છે.

("દૈનિક હિંદુસ્થાન"માંથી)

પ-નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓ

(લેખક—મણિલાલ ચુનીલાલ ભટ્ટ)

હાલમાં નોવેલો અને કાલ્પનિક કથાઓનું વાંચન આધિક પ્રમાણમાં નળે પડે છે અને તે વિશેષ પ્રમાણમાં છોકરાઓ અને યુવાનોમાં જોવામાં આવે છે. કેટલાક અંથર્ગત્વપદ્ધતિલાપી તેમજ અન્યજનો નોવેલો અને કલ્પિત વાર્તાઓ બહાર પાડે છે; અને તેનો મોટો સમુદાય મદન અને સ્ત્રીવિપયક વસ્તુથી ભરેલો હોય છે. એવા વાચનથી કેટલાક અવિચારી યુવાનો અને છોકરાઓ પોતાનું શ્રેય નહિ સમજી અનીતિના ગર્તમાં ઉતરી પડી શારીરિક, માનસિક અને ધનની ખરાબી કરે છે.

સુશિક્ષિત પુરુષો અને સ્ત્રીઓએ પોતાનાં છોકરાંઓને એવા વાચનથી દૂર રાખવાં જોઈએ. યુવાનોએ પણ સમજવું જોઈએ કે, એવા વાચનથી આપણાં મન અને નીતિ ઉપર ખરાબ અસર થાય છે, માટે ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાચન રાખો, કે જેથી તમે ઐહિક તેમજ આયુષ્મિક શ્રેય સાધી શકશો. ઇતિ શમ.

(“ગુજરાતી ” તા. ૨૧-૨-૨૬)

હસવું એટલે શું ?

હસતો ચહેરો કોને પસંદ પડતો નથી ? દરેક જણ બળાયલ અને કુંજરા ચહેરાને બદલે હસતો અને આનંદી ચહેરો જોવા માગે છે. જેઓ આનંદી તંદુરસ્તી ધરાવે છે તેઓ સદા હસ હસ કરે છે. બિમારો અને પોતાની તપિયત બગડતી જતી હોવાનો વહેમ રાખનારાઓજ ખુદની કિંમતી બક્ષીસરૂપ હસવાથી અને આનંદી સ્વભાવથી દૂર રહે છે. હસતાં રહેવાથી અનેક લાભો થાય છે. એક પ્રખ્યાત જર્મન મન તજ્ઞીય કહે છે કે, હસવાથી શરીરમાંનું લેહી ગરમ રહે છે, હસવાથી આપણી નાડ બરાબર નિયમિત ચાલે છે, હસવાથી આપણા બરહતે કારો મજબૂત બને છે અને હસવાથી તનમાં તાજા કિંમત આવે છે. હસવું જીવનશક્તિમાં વધારો કરે છે. ખુશાલી અને આનંદી સ્વભાવ એવન-શક્તિ વધારે છે. હસવું અને હસવુંજો સ્વસ્થ શરીર અને આત્માને મજબૂત અને તંદુરસ્ત રાખે છે. હસવું એ જીવંતીમાટે અવશ્યવું છે, તંદુરસ્તી અને સુખનો આધારજ હસવું છે. હસવું એ એક પ્રકારની શક્તિ વધારનારો હલ જ છે. એક તજ્ઞીય તો આગળ વધીને કહે છે કે, ખોરાક કરતાં પણ હસવું વધારે ઉપયોગી છે.

(“ પ્રગતિમિત્ર અને પારસી ”)

૭-જાંજરને ઝાણકારે !

(લેખક-વિનાયક સાવરકર)

(વિનાયક સાવરકર અને અણેશ સાવરકરનાં નામ કેળે નથી સાંગજ્યાં ? ગણેશપની રવ. યશોદાબાઈને પોતાના હૃદયદેવનો સારા જીવનમાટે વિશેષ થયો હતો. પોતાની જાદમાં હજારો એક દિવર બાજુ પણ રૂઝડાની જાંજરોમાં જકડાયો હતો; પણ પ્રેમપ્રેમી બાબીને કાળે ધનપર આકાશમાં એક તારહીએ ચમકતો હતો. ભરીરૂઝ થઈને બીએ દિવર વિનાયક વિશ્વાયનથી આવશે અને જીવનમાં ટલાસની કંઈક રજાએ આંકશે, એવી તેને આશા હતી; પરંતુ ૧૯૧૦ના માર્ચમાં ઇંગ્લીસ વરસની નાલુક ઉમરે વિનાયક પણ વિશ્વાયનમાં ગિરફતાર રવેલ પોતાની શરદેજના સમાચાર વિનાયકે બાબીને મરાડી કાળગરે મોકલ્યા તે કાળ્ય આ—)

વેશાખનો ચંદ્ર આકાશમાં મીકું મીકું દસી રહ્યો છે. સફેદ ચંદ્રિકા ધમારતો-પર આબ પ્રસારી રહી છે. જાંજરની જે વેલડીને “બાજે” જાતે જળ સિંચેલાં, તે પોતાના નાનકડાં ફૂલોના મધમધાટથી મહેકરે રહી હતી. બધાં સગાંવડાલાં ઘેર આવ્યાં હતાં. માફે ધર જાણે જોકળાઈ જની રહ્યું હતું. એ નવજવાનોનું દેશઘેલા-પણું, પવિત્રતા અને આત્મત્યાગની પ્રતિભા જોઈ કીર્તિ મુંદરી પણ ચનગન નાચી રહી હતી. જીવાનીના નવસોહીઆળા પ્રાણ હૃદયપુષ્પને પ્રકટાવી રહ્યા હતા—તેની સુવાસ પદાવી રવા હતા. ગામના લોકો જેને ધર્મશાળા કહેતા, તે એ ધામ દિવ્ય ફૂલવેશેથી જળીયા જેવું જની રહ્યું હતું. એ વેળા, મારી પદાવી બાબી ! તારા પ્રેમને રસે રસાળતાથી ઉભરાતું તું ભોજન બનાવતી હતી. વાતોને હિંચકે હિંચના અને આદરણમાં ભોજન કરી રહ્યા હતા. કદી કદી શ્રીરામચંદ્રના વનવાસનું પુરાણ ઉકેલાતું—મીજીજ પળે છટાસિ દેશની સ્વતંત્રતાનો ઇતિહાસ કોઠ ઉપાડતું—વીરતાનાજનાં અદ્ભુત શૌર્યગીન લજકારતાં, અથવા તો ચિંતોડગદ કે પૂતાના શનિવારવાડનો મહિમા ગવાતો !—એ વેળા મારી માતૃભૂમિ, શુભામીની બેઠીઓમાં જકડાયેલી દુરમનોના તીરથી ઊંચલિજ ચયેલી મારી અનાય હિંદમયા પણ સાબરતી; અને તેના દુઃખથી દયામાં ગિરાડા-પડતાં તેની મુક્તિને કાળે મારા બાઇજાને હું ઉપદેશ દેતો.

ખ્યાદી બાબી ! એ રમ્ય સમય, એ સગાંઓનો મીઠડો સહવાસ, એ ચંદ્ર-પ્રકાશ, એ નવનવી કથાઓ, એ રમરણીય રાતો, દેશમાતાને સુકત કરવાનો દિવ્ય ઉલ્લાસ, અને તેને પૂર્ણ કરવાને કરેલી ઉમ્ર પ્રતિજ્ઞાઓ—સાંભરે છે ? સાંભરે છે, મારી બાબી !

સાંભરે છે, બાબી ! એ વેળા સુવકસંધ પોકારતો, અને “બાજ પ્રણ” થયું—સુવનીઓ સગર્વ મરનક ટોલાવી કહેતી—અમે ચિતોડની વીરાંગનાઓ બનીશું !—એ વ્રત, માડી ! અધ્યત્તિથી નદોનાં લેવામાં. એ દિવ્ય જ્વાળામાં પ્રગ્ળવાનું સતીવ્રત, અમે જાણી સમજીને રીકારેલું !

દેવિ ! પ્રિયજનો સાથે કરેલી એ પ્રતિજ્ઞાઓ સંભારો, અને બાબો ! પૂરાં

આઠ વરસ વીતે ન વીતે ત્યાં તો મારો ઉદ્દેશ કેટલો સફળ થયે
 વેળાએ કહેાને, દરજે દૈયું શે ન ઉભરાય ? જુઓ, જુઓ ! કન્ય
 માંડીને દિમાવળના ગૌરવોન્નત મસ્તક સુધી હાહાકાર પ્રવર્તી રહો
 વીરના તરણોમાં લક્તોની બીડ બને છે-ખીજ પાણુ યજ્ઞકુંડમાં
 પ્રગટી રહી છે. એ યજ્ઞ કરવાની દીક્ષા લેનારાઓની પરીક્ષા
 અવસર આવે છે-અને રઘુવીર પ્રજુ પૂછે છે:-સમસ્ત સંસાર
 આ અગ્નિમાં ડાણુ પોતાની આહુતિ આપશે ? લાભી ! એ
 મળતાં મેં ગર્જના કરી. “તૈયાર છે, માફ કુળ. તૈયાર છે
 બા !” ને એ જોલે જોલે મેં ઈશ્વરી સન્માન બાણે
 દેહ ન્યોછાવર કરવાનાં અમારાં વેણુ હતાં ! વ્યર્થ નહો.
 નહોતાં ! અપાર યાતનાઓ વેઠતાંએ માફ ધૈર્ય નહિ
 વટે ! એ વેળા પ્રિય જતોની સોડમાં કરેલી પ્રતિજ્ઞાએ
 નવડી છે. મારી માડીની જંજીરે તોડવા કાન્ને પ્રકટે
 સ્વાર્થને-મને પોતાને હોમી દધને હું કૃતાર્થ થયો છું
 (“ ગાંડીવ ”)

૮-ઉજળા જીવનની

ઉન્નત પ્રજાજીવનના આદર્શપ્રત્યેની દે
 પાછળ ધસડાઇ જવું છે . પ્રશ્ન આપણા નવ
 હોવો જોઈએ.

વિકસિત અને પ્રભાવશાળી પ્રજાજીવ
 માટે સાચો વિકાસ પામેલું વ્યક્તિજીવન અ
 નીચે નીચે ધસડી જનાર પ્રચલિત વ્યક્તિજી
 લાવનાઓને છેલ્લી સલામ કરવી પડશે.

સંઘ-સાંકળની શક્તિ તેમાં ર
 છે. આપણા સંઘની એકે એક વ્યક્તિ
 જોઈએ. આમ હશે તોજ આપણું સંઘજી

આપણી પાસે લબ્ધ ભૂતકાળ છ
 પ્રેરણા છે-અને એ સૌથી વધારે મહત્ત્વનું
 ઉકળતું લોહી છે !

ઉજળા પ્રજાજીવનની સાધનામાટે
 ને જોઈએ ? (“ ક્ષત્રિય ” માગ

૯-પુરુષોને બે બોલ

“જે સ્ત્રીજાતિ તમારા મુખદુઃખની જાગિયણ છે અને સદાકાળને માટે પોતાનું સર્વસ્વ તમને અર્પણ કરી રહી છે, તેમને શિક્ષણ આપવા તથા ઉન્નત બનાવવાને માટે તમે શું પ્રયત્ન કરો છો?”

“જે દેશમાં, જે પ્રજામાં નારીપૂજા નથી, તે દેશ, તે પ્રજા કોઈ કાળે મહાન કે ઉન્નત થઈ શકે નહિ. નારીરૂપી શક્તિ-મૂર્તિની અવગણના કરવાથીજ આજે તમારું અધઃપતન થયું છે.”

“અત્યારે પણ આ દેશની કન્યાઓમાં અને સ્ત્રીઓમાં જેવું સદ્વર્તન, સેવાભાવ, સ્નેહ, દયા, સંતોષ તથા પતિભક્તિ જોવામાં આવે છે, તેવું પૃથ્વીના બીજા કોઈ ભાગમાં મેં જોયું નથી.”

“એકમાત્ર ભારતવર્ષની કન્યાઓને જોવાથીજ આંખો ફરે છે. તેમનામાં સજ્જન-વિનય આદિ સદ્ગુણો હજી પણ જેવાં તેવાં રહી શક્યા છે. આવાં સરસ સાધનો હોવા છતાં તમે સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી!!”

“મહામાયાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા જેવી સ્ત્રીજાતિનો તમે ઉદ્ધાર નહિ કરો અને દેવતુલ્ય ગરીબ વર્ગને જગૃત નહિ કરો, ત્યાં સુધી તમારા દેશનો ઉદ્ધાર નથી.”

“તેઓમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશજ ફેલાવવાનું કાર્ય તમારે કરવાનું છે. યોગ્ય શિક્ષણ મળે તો તમારા દેશની સ્ત્રીઓ હજી પણ ‘આદર્શ’ સ્ત્રીઓ બની શકે તેમ છે.”

“જે જે આદર્શ નારીઓ થઈ ગઈ છે, તે સર્વ પવિત્ર સજારીઓનાં જીવન-ચરિત્રો કન્યાઓની નજર આગળ તરતાં રાખવાં જોઈએ.”

“થોડાજ સમયમાં એક અદ્ભુત નવું ભારત અપૂર્વ મહિમાવાન બનીને જગતને આશ્ચર્યચકિત કરતું આયિર્ભાવ પામશે. મારી દૃઢ ધારણા છે કે, એવો સુંદર ફેરફાર થવા લાગ્યો છે અને એ શુભ દિવસ થોડાજ સમયમાં તેજસ્વી ઉત્પત્તિરજુથી ચળકી રહેશે!” (સ્વામી વિવેકાનંદના સદુપદેશોમાંથી)

“સ્ત્રીઓ એ સાક્ષાત્ ક્ષમા, દયા અને સ્નેહની દેવી મૂર્તિઓ છે.”

“શાળાઓમાં ભણાવિના પણ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થઈ શકે છે.”

“કથા અને હરિકીર્તન એ પૂર્વકાળે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એક મુખ્ય ઉપાય હતો.”

“પ્રાચીન સન્નારીઓ કથાકરોના મુખથી પુરાણ તથા ઇતિહાસની વાતો સાંભળતી અને તેથી કરીને પુરાણ-ઇતિહાસમાં જ્ઞાનનો જે ઉત્તમ ભંડાર હુપાયેલો છે, તે તેમની પાસે ખુલ્લો થઈ જતો.”

“અત્યારના આપણા મુશિક્ષિત ગણાતા યુવકો કરતાં પણ અનેક વિષયો પૂર્વકાળની સન્નારીઓ બહુ સારી રીતે સમજી શકતી હતી.”

(બંકિમચંદ્ર માળા)

૧૦-મુડીવાદ અથવા મહેલાતની શીલસુરી

વિલાસી રાજવટની કે કોઈ મદાંધ ધનિકની વૈલવવાસના પોપવા ઉભા થયેલા પેલા રાજમહાલયો નિહાળો ! ત્યાં શું છે ? વૈલવ, વિલાસ, કપટ, કૂરતા-અરે પાપ અને વિપયવાસના-માનવજીવનમાં પશુતા લાવનાર સર્વ સાધનો ત્યાં છે !! એ વૈલવો ગરીબોના જીવનલોહીથી ખરડાયલા અને એ વિલાસો નિરાધારનાં આંસુથી તરખોળ છે.

એ મહેલાતોને ઉભી કરતાં કેટલાય ગરીબ મજુરોનાં લોહી વહ્યાં હશે ! ઘણાંય દૂધમસ બાળકો માતાની સંભાળવિના મૃત્યુના પ્રખર તાપમાં તરફી રહ્યાં હશે !—અને એ સાંથીય વધારે કૂર અને લયકર ઘટના તો એ હશે કે કેટલીય મજુરજોનાં શીલ વેચાયાં હશે !

રાજ્યમહાલયોની બાહ્ય મુંદરતા અને લવ્યતાના ઓછાડનીએ મલિનતા અને કરુણ ઇતિહાસની કેટલી કહાણીઓ છુપાઈ હશે ?

આ મહેલાતો પવિત્રતા, રનેદ અને દયાનાં મંદિરો ન હોવાં જોઈએ ?
(“ ક્ષત્રિય ” માગશર-૧૯૮૨)

૧૧-જીવજંતુઓની પ્રજા (લેખક:—વિદ્યાભિન્ન)

આપણે તો સમાજની સ્થિતિવિષે વિચાર કરવાની શક્તિજન્ય દેવાળું ટાટ્યું છે. જે આજે હિંદમાં કોઈ મુસ્તફા હમાલપાશા જેવો પ્રચંડ નેતા હોત તો તેણે લોખંડી કાયદો ઘડીને કૃતરા જિલાડાની પેઢે પરણીને જીવજંતુ જેવી પ્રજા વધારના દિંદુઓને અટકાવ્યા હોત ! ગાંધીજીએ એક બેવાર દિંદુ-સ્થાનની વધી ગયેલી વસ્તી સામે પોકાર ઉઠાવી પ્રજાને બ્રહ્મચર્ય પાળીને વસ્તી અટકાવવાની સલાહ આપી છે; પણ એ સલાહ કુદરતી નથી. જુવાનીના પ્રવાહને ગમે તેટલો રોકશો તોપણ તે રોકાવાનો નથી. હાલમાં તો કોઈ બનાવટી ઉપાયથી પણ પ્રજોત્પત્તિ રોકવાની જરૂર છે. આપણે પ્રજાને જીવનશક્તિ આપનારા સુધારા પણ કરી શકતા નથી, કેમકે આપણી પાછળ કાયદાનું બળ નથી. ધારો કે, આજે સરકાર બાળલગ્ન અને વૃદ્ધલગ્ન અટકાવનારો તથા પુનર્લગ્નની છૂટ આપનારો કાયદો ઘડે, નાનગ્નતાનાં બંધનો કાયદાની સત્તાથી તોડી નાખે અને પુનર્લગ્ન કરનાર અથવા આંતર્ગતિ લગ્ન કરનારને નાત-બદાર મેલનારાને સખત સજા કરવા તૈયાર થાય તો દિંદુઓનો કયો દેવના પોક મૂકીને રડવાનો છે ? દેશ અને કાળ પ્રમાણે સમાજમાં પરિવર્તન થવું જ જોઈએ; કારણકે પરિવર્તન એજ જીવનનું ચિહ્ન છે. પાણી પણ ખાઓલી-આમાં સ્થિર થવાથી ગંદું થઈ જાય છે તે દિંદુસમાજે ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે.

(“ ગાંડીવ ” તા. ૧૩-૧૨-૨૫)

૧૨-ખેતીની ઉપજ અને કસ ઘટવાનું કારણ

ઝાપાલન અને ઢોર ઉછેરવાનું બુદ્ધ્યા

(રા. રા. દુસેરાય છોટાલાલ અંજલિયા, તંત્રી 'ખેતીવાડીવિજ્ઞાન')

રાગ્ન એ ગામઝાણપ્રતિપાળ કહેવાય છે. દ્રોણાચાર્ય જેવા મહાન સમર્થ વિદ્વાન ગુરુએ તમને વિદ્યાદાન, દધીઆર વાપરવાનું જ્ઞાન અને દુઃખવધર્મ શીખવેલો, ત્યારે દુઃખવધુતના કાનમાં એક મહામંત્ર મૂકેલો છે કે “તમે ગાય અને ઘાઘાણનું રક્ષણ કરજો, પણ ભક્ષણ કરતા ના. જે આ મંત્ર ચૂકશે તે રાજ્યનેજવિનાના નિર્માત્ર્ય-પણા દુઃખી થશે, રેવં-મુ ઉપજ ધરી જશે, ખેડુન ગરીબ બનશે, પ્રજા નિર્ધન, નિર્બળ, અલ્પ આયુષી અને દુરાચારી થશે.” આવો ઉત્તમ ગુરુમંત્ર ચૂક્યા ત્યારથીજ આપણા દેશની જમીન દિનપ્રતિદિન કસવગરની થતી ચાલી; અનાજ, ધાસ, કપાસ દસકી પ્રતનાં થયાં; ઉપજ ઘટતી ચાલી; આપારમાં પણ મંદી આવી અને શારીરિક તેમજ મનની નિર્બળતા આવી છે.

રાગ્નઓ પોતાની ફરજ ચૂક્યા એટલે ‘યથા રાગ્ન તથા પ્રજા’ એ કહેવત અનુસાર પ્રજા પણ દિસક અને અધર્મને રસ્તે ચાલનારી સ્વાર્થપરાયણ થઈ, એટલે કોઈ પણ કાર્યમાં તેની ફોદ થતી નથી. પડીસોની મેળવેલી પ્રતિષ્ઠા પણ ખોઈ. અરે ! વિચાર કરો આપણા એનાં એજ ખેતરો અને વાડીઓ છે, એના એ કામ કરનારા છીએ છતાં પ્રથમની માફકં ધાર્યું ઉત્પન્ન કેમ થતું નથી ? આ સવાલના જવાબરૂપે આ લેખ લખાય છે.

ન્યારે મારી ઉંમર દશઆર વર્ષની હતી અને જામનગરમાં હતો, ત્યારે પિતા, કાકા અને મામા સાથે ગામડામાં ફરતો. તે સમયમાં દરેક ઘેર સંખ્યાબંધ ગાયો પજાતી; જેથી દૂધ, ઘી, માખણ, દહીં અને છાશની છોળ ઉડતી; ખજીમાં જતા ત્યાં ખેડૂતોને બાજરી, જુવાર, કઠોળ અને કાલા કપાસના કુંગર જેવડા દગલા થતા અને રાજલાગનો ગંજ બખ્ખે ચચ્યાર ગાઉના અતરથી દેખાતો. રજપૂત, ચારણ, કાઠી, ગરાસીઆઓ પાણીદાર, તેજદાર ઉત્તમ ઓલાદના વાડી ધોગ રાખી ઓલાદ વધારતા અને પાળતા. કોઈ પાસે માણકી, અબલખ, કપાડી, રોજકી, ગંધેલી તો કોઈ પાસે લાખણ વગેરે જાત ને નામના ધોગધોડીઓ પાગામાં ખોંખારનાં ખાંખ્યાં રહેતાં. તે વખતે ધોડાગાડી કે મોટરમાં ફરવાનું જવલેજ હતું. કોઈપણ રથજે બહારગામ જતું હોય તો ધોડાપર સ્વાર થઈ જવાનો રિવાજ હતો, એટલે ધરનાં નાનાં મોટાં દરેક ધોડેસ્વારી જાણતા. અત્યારે તો મોટું દિવાનપદ ભોગવના અથવા તો મોટી પાયરી ધરાવના આવીસરે ધોડેસ્વારી આવડતી નથી, જે શોચનીય છે. કહે છે કે, આ સુધારાના જમાનામાં આપણાં અધિરુપો કેળવણી પામેલાં, બાળ ૧ લો]

સાંભળીને પાંડવોએ કહ્યું કે તેમાં રાજા છે અને આગળનાં સ્ત્રીપુરુષો કરતાં ઘણું ઘણું જોડું. પાંડવે આ સંવેદના સાથે જો તેમના પડીખોના ઉત્તમ ગુણોથી સુધિત દર્શાવે છે તે તેમને નોંધેલા નોંધેલા રાજા ગાન, અભ્યાસે જો ખરો પેશ કે શ-
વળનો મનેદ રૂપે નથી. 'પણ' જમનિસીયાર જેવું કવિત્વ થયું છે, બધું ઉપર-
ચીત્ત, જાન-અજ્ઞાનું કુપજ નહિ! આમ સિનપનિદિય ગાંડતા ગયા તેમ
અમલનું બાળક મતવા, પરિણામ એ આપણું જે, ચોપાતન ગયું, ખેતી કસ-
વડની કાંઈ ક્યારે કમ ઉપજ આપતી નથી, ડોર નાખ્યાં પાખાં, રાજ્યની ઉપજ
મને પચાવત પડશે. આ બધું ચોપાતન અને ડોરઉંચરું દેશની નવી દોડત
દેશનું પ્રવાસન મલમલારું કમ તરક દુર્મતિ રાખ્યું, તેથી ગયું છે.

મનમોહ ફરિનીના સમ્મપ્રસંગે દાખલમાં હતરો ગાયો આપના, આદાણો
પણ પોતાની દીકરી પદ્મણે ત્યારે ગાયો આપના, કોમ રાગ કે આદાણવૈખ્યવ-
માં મરણુ દાય ત્યારે અંતકાળ નખને આદાણોને તથા દેવમંદિરમાં ગાયોનાં
દાન સ્વપાતાં. આ બધું દેશની ખેતીને આજાદ રાખવા માટે હતું.

દોરઉંચરો પડેલા કરનાર ભરવાઃ, રજારી, આપર, કાડી ચારણ, મતવા,
ગવડી, સંધી વગેરે સંખ્યાઅંક ગાયો પાળતા. રાગજો ચરવા માટે ચોટા
ચિત્તારની જમીન પડી મૂકતા અને તેમાં ખેતી કરાવતા નહિ. કોઈ પણ જાત-
નો પૂંછડાંવેરો કે સીંધરોડી વગેરે કરવેરા અને પાનચરાધ કે વનચરાધ લેતા
નહોતા. ટોર મરી જાય તેની લામનો ધનંદરો નહોતો. હવે તો મરેલાં ટોરનાં
ચામડાં પણ વેચી તેની ઉપજ લે છે, જેથી પરિણામ એ આપણું છે કે, ભા-
મના ધનંદરો ટોરોને ઝેર ખવરાવી મરણુ નીપજવે છે, જેથી આજાં ચામડાં
મળી શકે! હવે કૃતરાંજકરાં પાળવાનો શિવાજ દાખલ થતો જાય છે, ત્યાં ગાય
બાંધે કોણુ! કૃતરાંજકરાંની લીંડીપીલાળ ઉપાડવામાં અલડાય નહિ, પણ
ગાયનું છાણુ-ગૌમૂત્ર જે પવિત્ર છે, તે ગંદકી-મચ્છરનો ઉપદ્રવ કરનારે ગણાય
છે! તંદુરસ્તી ટકાવી, દીર્ઘાયુષ્ય કરનારું સ્વચ્છ દૂધ ઘરની ગાય આપતી; તેને બ-
દલે તંદુરસ્તી બગાડનાર, ભૂખ ઓછી કરનાર ચાહ વિગેરે લેવા માંડ્યું એટલે
પછી પ્રજા નબળી થવા લાગી અને અનેક પ્રકારના રોગના લોગ થયા અને
થાય છે; જેથી આપણાં સ્ત્રીપુરુષો નાલાયક થયાં. તેમને પોતાનાં પુત્રપુત્રીઓ ઉછે-
રતાં આવડતું નથી-નબળાં રાખે છે, માટે જેનાં છોકરાં સારાં તંદુરસ્ત હોય તેમને
ધનામ આપવાં. એ બદલે ઉત્તેજન આપવા ખાતર દાહ “એથી વીક” ગોઠવાયાં
છે. આથી આપણને ખાત્રી થાય છે કે, આપણી માતાઓ બાળઉછેરમાટે
નાલાયક છે. ઘરમાં ગાય હોય નહિ, એટલે બનરતું પાણીવાળું અને ભેળ-
સેળવાળું દૂધ પીએ છે અને વાપરે છે. જેની અંદર અનેક જંતુઓ હોય છે;
તેવા દૂધથી શીતળા, ઓરી, અછળડા, પ્લેગ, નીમોનીઆ, ધન્દુલએન્ડા આદિ
અનેક રોગો લાગુ પડે છે અને મરણુની સંખ્યા વધતી જાય છે, તેવું કારણ

ધરની ગાયનું દૂધ નદિ તેજ છે. અત્યારે આપણે ધારીરિક, માનસિક બળ
 ખોલું, આત્મબળ તો છેજ નદિ. એટલે પછી કૂતરાં, કાગડાંની મારક અથ
 આકુષ્ય ભોગની નાની ઉમરમાં સ્ત્રીપુરુષો મરવા લાગ્યાં છે. કુછંદી વર્તણૂંક
 પણ ખાનું એક કારણ છે.

આ પ્રમાણે ગાયનું પાલન જૂની જાત તેના તરફ બેદરકાર રહેવાથી આ-
 પણે આપણી જમીનનો કસ ખેલ્યો, ઉપજ ખાઈ, મજબૂત બળદો ખોવા, જમીન
 ખેડનાર અને કામ કરનાર પોતાનું શરીરબળ ખોલું અને નિર્ધન કંગાલ બન્યા.

ગાયને શણગારવી, તેની સેવાપૂર્ણ કરવી વગેરે પૂજનવિધિ અને મૂત્ર,
 છાણ વગેરે પવિત્ર ગણ્યું છે તે પણ તેની હિતમતા માટે છે; કેમકે દેશની
 ખેતી કરનારા બળદને તેજ-મ આપે છે. ગાયો પાળવાનું ઓછું ક્યું તે તો
 ઠીક, પણ ગૌબ્રાહ્મણપ્રતિપાળ બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવો ગૌમંત્રિ 'ભક્ષણ કરવા માંડ્યા-
 નું સાંભળ્યું છે. પછી કહો-જમીન કસ, કેમ ન ચોરે, વરસાદ કેમ વરસે,
 એક વરસાદની તાણે મુકવણું કેમ ન પડે, અનીતિ અધર્મને રસ્તે ચાલી કુશળતા
 ચાલવી એ બનેજ કેમ!!

ઉપર મુજબનાં અનિષ્ટ પરિણામો આવ્યાં છે અને આવશે, માટે ગૌપા-
 લન અને દોરઉછેરનું કામ તાત્કાલિક હાથ ધરવા અમારી નમ્ર વિનંતિ છે.
 લોકો પાંજરાપોશમાં ખોડાં અશક્ત દોર મૂકે છે તે બરાબર છે. મહાજન
 દયાળુ છે તો પાળાપોલી સારવાર કરાવે છે, પણ દરેક માણસે પોતાનાં દોરને
 જીવે, ત્યાંસુધી પોતેજ પાળવું એ તેની ફરજ છે. મહાજન ઉપર આવો
 બોલો નાખવો તે દેશની વસ્તીપર બોલો નાખવા બરાબર છે.

મુખ્યક્રમાં દૂધ વેચવાનો ધંધો કરનારા દૂધની ઉપજ લઈ પૈસા કમાવા માટે
 ખર્ચ કરી સારી ગાયબેંસ લાવે છે. દૂધ આપે ત્યાંસુધી રાખી પછી પાણીના
 મૂત્ર વેચી નાખે છે, પણ સારા માણસો પાછાં શકે તેને આપના નથી અને
 વાંદરા વિગેરે કનકખાનામાં પૈસા કમાવા આંધળા બને છે, જેમને પરમાત્મા
 પણ જીંદગી હુંકી કરી નાખે છે, ત્યારે પાપનું ફળ મળ્યું એમ મનમાં સમજે છે.

ત્યારથી દોર ઉછેરવાનું કામ બૂઝાયું છે, ત્યારથી નીચે પ્રમાણે ખેતીને
 ધક્કો લાગ્યો છે —

- (૧) હાણિયું ખાતર નદિ મજવાથી જમીન ખતરાતી નથી. (૨) દોર
 કનકખાને જાત તેમજ મોતથી મરે છે તેમનાં હાડકાં, ચામડાં પરદેશ ચડે
 છે. એટલે જમીનમાં ખાતરતરીકે તેનો ઉપયોગ થતો નથી, જેથી જમીનની
 ઉત્પાદક શક્તિ ઓછી થઈ છે અને અનાજ કડોળનાં કણસલાં નાનાં અને
 ઓછા પુષ્ટિકારક તત્ત્વવાળાં બન્યાં છે. (૩) ગાયો ચરવાની જગ્યાઓ ગૌચર
 નદિ રહેવાથી ખોદાયા કરતી અને તે પર હાણીપીસાખનું ખાતર પડવાથી
 પુષ્ટિકારક મોટું ધાસ થતું તે થતું નથી, એટલે દોર નબળાં પડ્યાં છે. (૪)

અળદ કમતાકાતવાળા નાના કદના થયા એટલે ખેતર ખેડાતાં નથી. આમ ખેતરની ઉથલપાથલ સારી નહિ થવાથી પેદાશ પણ ઓછી થઈ છે. (૫) અજરમાં અને ટાળામાં આંકેલા સાંઢ ફરતા, જેનાં વાંછરડાં સારાં થતાં. તેવા સાંઢ હવે ટાળામાં રાખવામાં આવતા નથી ? (૬) ગાયો ઉછેરવાનો ધંધો કરનારને પૈસા ધીરીને સારી ગાયો અને ઉત્તમ ઓલાદના સાંઢ રાખવા ગોઠવણ કરી આપવી. (૭) ચરવાની જગ્યાએ જનવરના આરામમાટે છૂટાં છૂટાં ઝાડ વવરાવવાં જેથી જમીન તેમજ હવા ઠંડી રહે છે અને ઘાસ લાંબા વખત સુધી સૂકાતું નથી. (૮) ગાયોનાં ટાળાંમાં નાની ઉંમરના ખુંટ નહિ રાખવા. (૯) દોરની ઉછેર કરવાવાળાનાં મંડળો સ્થાપી તેના અમુક નિયમો ઘડી તે માટે જોઈતી મુઠી આપવા બંદોબસ્ત કરવો. (૧૦) દરેક ઘર દીક એક ગાય પાળવી અને ચરવા માટે દરેક ગામે ગૌચરની ઇલાયદી જમીન રાજ્યના ધણીએ મુકરર કરવી. ખેડવાણ હોય તો ખેડુતો પાસેથી ચૂકાવીને પણ રાખવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થાય. તો ગૌપાલન અને દોરઉછેરનું કામ આગળ ચાલશે અને દેશની દરેક રીતે આબાદી થશે; માટે આ મારી નમ્ર ચરજ ધ્યાનમાં લઈ ગૌપાલન કરવા તરફ લક્ષ દોરાશે તો આ લેખ લખવાનો મારો હેતુ સચવાશે. પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા રાજ, ગીરાશીઆ સર્વને દેશની ખેતી આબાદ કરવા અને દોર પાળી ઉછેરવાનું કામ હાથ ધરવા સુબુદ્ધિ આપો.

૧૩-ચાલવાની આવશ્યકતા

જે માણસ દરરોજ થોડુંઘણું ચાલવાનું રાખે છે તેને અપચો નથી થતો અને તેના શરીરમાં વધારાની ચરબી પણ રહી શકતી નથી. ચાલવાના જેવી ખીજ કાઢ કસરત નથી. એક અમેરિકન ડૉક્ટરે “ મેડિકલ રિવ્યૂ ઓફ રિવ્યૂઝ ” માં લખ્યું છે કે, દરેક માણસે પરિરિથિત અનુસાર રોજ ૩ થી ૧૦ માઈલ સુધી ચાલવું જોઈએ. “ ડેલી મેલ ” માં એક રોગીનો કિસ્સો પ્રસિદ્ધ થયો છે. તે હમેશાં માંદો રહેતો હતો, રોજ દવાઓ ખાતો હતો, કાંઈ દવાથી તેને ફાયદો ન થવાથી તે છવનથી કંટાળી ગયો હતો. એક ડૉક્ટરની સલાહથી તેણે થોડું થોડું ચાલવાનું શરૂ કર્યું અને થોડાજ મહિનામાં તે પૂર્ણ રીતે સાજો તાજો થઈ ગયો! જે માણસ રોજ ચાલી ન શકે તેણે અડવાડીઆમાં એકવાર તો જરૂર ૧૦-૧૫ માઈલ ચાલવું જોઈએ. અડવાડીઆમાં એક દિવસ ૧૦-૧૫ માઈલ ચાલવું ખીજ ૭ દિવસો માટે પૂરતું છે. દિવસે બોજન કરતા પહેલાં ચાલવાથી વધુ લાભ થાય છે. ચાલવાનો ઉત્તમ સમય પ્રાતઃકાળ છે.

દુતાશની એ તો આમ્યજીવનની સૂજનારી વિધાતા છે. એની સાથે આર્થ જીવનની કેવી કેવી ઉદાર અને વિરાટ ભાવનાઓ યુગાર્થ છે? પૈરાગ્વની ઝળ-દળતી મૂર્તિયા ભગવાન રત્રે એ દિને પોતાનું ત્રીજું લોચન ખોલી કામદેવને આજ્ઞા નાખ્યો. ઉઘ તપ અને ત્યાગની સિદ્ધિ ત્યારે જગતભરમાં વરાજી રહી અધમ વાસનાઓનો જાણે વિશ્વમાંથી સદંતર લોપ થયો! એ જિજ્ઞાસા ભાવનાને સદા જીવતી રાખવા દુતાશનીનો તહેવાર નિર્માયો છે. દુતાશની એટલે આત્મસંયોધનનો પુણ્ય દિવસ, એકે એક નગરવાસીએ એ પ્રચંદ જ્વાળાઓમાં વિકારને, દુલ્લકી મનોદશાને અને પાપવાસનાને હોગરી જીવનને નિર્મળ, સેવામય, ત્યાગમય બનાવવાનો એ અણુમોલો અવસર છે. કૃષ્ણચંદ્રે એ પ્રાનરમરણીય તિથિએ માસી પુતનાના ચાનેલા પરથી દળાદળ ઝેર ચૂસીને-પુતનાના પ્રાણનું પાન કરીને કાલકૂટ પચાવેલાં. એજ મંગળ રાત્રિએ તે રાક્ષસીની કાપાને ખાક કરતી દુતાશનીની પાવકસિખાઓ, ગામગોદરે ભેગા મળી હોળી ખેલનારાઓની સન્મુખ સંસારનો ઝેર-ઈર્ષ્યા, કાવાદાવા અને કલહ-કંકાસો-શમાવી માનવદેહમાં વસતા રાજાનાને સંહારવાનો સદૈશ પાઠવે છે.

નગાધિરાજ દિમાલયના ગિરિ-ચિખરો ઉપર વિધાન પામેલી કામદદનની એ કલાને આજે એક વધારે વર્ષ પૂર્ણ થયે. ચંદ્રચૂડામણિ ત્રિપુરાસિ થંકરને તપસમાધિમાંથી હેલાવવા આવેલા કામદેવને ન્યારે એ ભગવાન રત્રે તેમનું ત્રીજું લોચન ઉધારી એની કોપ-જ્વાળાઓથી બાળીને ભસ્મ થયો ત્યારે કૈલાસનાં શિખરે ચિખરો એ અગ્નિસિખાઓથી પ્રકાશી ઉઠ્યાં અને ભારતવર્ષમાં આજથી દસ દહાસર વર્ષ ઉપર, એ દિવસે પ્રથમ પહેલી દુતાશની પ્રકટી. એ કામદદનની દિમાના રમરણુમા, ભારતવાસીઓની નબળાઈએને જજાવી દેનારી દોળી, આજે ભારતવર્ષને ગામડે ગામડે સળગશે.

દુતાશનના ખ્યાલે એક ખીજનું એવુંજ પ્રતાપી રમરણુ પાકું સજીવન ચાપ છે. વસુદેવ અને દેવકીનો નંદન કનૈયો દજ નાનકટો કાંનકુમારજી હતો. ત્યારે પોતાના મારજીદારએ કનૈયાનો વધ કરતા મામા કંસે પુતના રાક્ષસીને મોકલી. પુતનાએ દુધમા વિષ મિલાવીને કૃષ્ણને વિષપાન કરાવવાની નરકાખ (મુક્તિ) રચી. કાંનકુમાર પુતનાના પેટનું એ પાપ કળી ગયા અને એ રાક્ષસીના પ્રાણ ચૂસી લીધા. રાક્ષસી મુઠ્ઠું ચઢને ધરતી ઉપર દમ્ભો વધ પડી. એ પુતનાના સજને, પાચ દહાસર વર્ષ પડેલા આ કામજી રાક્ષસી પુર્ણિમાની રાત્રિએ અગ્નિદગ્દ દેવાયો.

• તા ૨૦-૨-૨૧ના જ્યેષ્ઠ ૧૯૨૨ દવસે આજાર દર્જ.

હોળી પ્રક્ટી. એ પુતના-વધના સ્મરણમાં, ભારતવર્ષને વિષયના કરાવવા મધ્ય રાક્ષસોને ભસ્મીભૂત કરનારી હોળી, આજે ભારતવર્ષને ગામડે ગામડે સળગશે.

કામદહન અને પુતનાવધના પવિત્ર સ્મરણોથી ઝળહળતા હોલિકા-મહોત્સ ક્ષાત્રયોના યુગમાં વીરોના મહોત્સવનું સ્વરૂપ લીધું. ચૌદમી સદીમાં મેવાડ મા વાડના એક એક રાજપૂતરાજ્યમાં હોલિકા-મહોત્સવ શસ્ત્રવિદ્યાના શિક્ષણ અને વીરત્વના પરીક્ષણનો મહોત્સવ બનતો. ત્યારે એકે એક ભારતજનો કે રિયાં સજ્જતો અને વસંતપંચમીની પ્રભાતથી ફાગણી પૂર્ણિમાની રાત્રિસુધી-ચાળીસ ચાળીસ દિવસસુધી ગામેગામ આગાઓ સ્થપાતા, તીરદાઝ અને નિશાનખાજના ખેડો વદમના, અશ્વકળા અને તલવારની કવાયત મચતી, મહેલો યુદ્ધો થતાં અને સમરંગણના આટો રંગી સૈન્યો સૈન્યો ખાંડના ખેલ માંડ ચાળીસ દિવસ સુધી ભારતનું 'વીર' અને શૌર્ય સાશુત રાખવાનાં તાલીમખા ચાલતાં અને છેલ્લે દિવસે મેવાડના ખુદ મહારાણા મોટો દરબાર ભરી, દરબાર વચ્ચે વીરોના પરીક્ષાના રમખાણો ગોઠવતા. એમાં વિજય વરન વીરોને મહારાણાથી પોતાના તથા વીરોચિત તલવારો અર્ધાવતા. અને પછી આખો સંઘ હોલિકાનાં દહન કરવા સંચરતો. ત્યાં અનેક જુવાનો હાથ માન બનવાના. અને એવાં વીરવનોં પ્રતો સજ્જતા.

ભારતના વધાઓ! સુન્દરાતના જુવાનો! હોલિકાનો એ અર્થ છે. હોલિકા વીર બનવાની અને સૈનિક બનવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરવાનો પવિત્ર યજ્ઞકુંડ છે. આજની હોલિકાની યજ્ઞવેદીની સમક્ષ, આ જુવાનો, મહાવીર માતૃવીરો જેવા કલ્પવારી બનવાનાં વ્રત સજ્જતો; ભારતના હિંદુઓને કાન્ત બીજાપિતામહને વચ્ચેદોષો ધારવાની પ્રતિજ્ઞાઓ કરતો. શસ્ત્રકળા, તલવારખાજ અને નિશાનખાજ, અશ્વકળા, ધનુર્વિદ્યા અને મહુર્વિદ્યા સિદ્ધ કરવાના મનોરથ બાંધતો આજના માવસંગસા સરિંગમાંથી ડાકતા હુમર જેવા પ્રચંડ દોષો બાંધવાના-કે તરીરસક્તિ ખીલવવાના અસ્તિત્વને નોતરતો-તરખેરો! આ તોરવારને એનો વીરોને તોરવાર પનાથી દોષોનો વનદાંડની સારીએ મંચ સજ્જતો કે એ તરખેરવાને

લેજોડલિ લેજોં દદાતુ ! વચમન્નિ વન્દં દદાતુ ॥

કલ્પવૃક્ષ સંસ્કૃતિ. હોળી.
સંવત ૧૯૬૮

1

પ્રકાશક: કલ્પવૃક્ષ સંસ્કૃતિ સંસ્થા

૧૫—આ તે મોટરગાડી કે મોતગાડી!

લોકોપર ગુજરતો એક અદ્દશ્ય ગળખ

‘સાયન્સ અને ધનવૈજ્ઞાન’ નામનું અમેરિકન માસિક જણાવે છે કે, દવામાં એક હત્તર લાગે માત્ર દોઢજા ભાગ કારબન મોનોક્સાઇડ આવી જાય તોપણ તે હાથકર નિવડે છે. ૨૩ હોર્સપાવરની એક મોટરકાર દર મીનીટ ૨૫ ક્યુબીક શીટ ગેસ છોડે છે, જેમાંથી ૭ ટકા અથવા ૧૧૧ ક્યુબીક શીટ કાર્બન મોનોક્સાઇડ હોય છે. કાર્બન મોનોક્સાઇડ રંગવગરની, સ્વાદવગરની અને ગંધવગરની ગેસ છે, એટલે તે દવામાં મળેલી છે કે કેમ તે જાણવું મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ છે; અને યીજી તરફ તેને માટે આપણા લોહીમાં સંગ્રહ એવી સરસ છે કે, લોહીમાંના લાલ કણમાં રહેલું હીમોગ્લોબીન નામનું તત્ત્વ એને (કાર્બન મોનોક્સાઇડને) ઓક્સીજન (પ્રાણવાયુ) કરતાં ૩૦૦ ગણી જલદીથી ખેંચી લે છે અને લોહીને એકદમ ઝેરી બનાવી મૂકે છે. આમ થવાથી લોહીની મારફત આપણા સ્નાયુઓને પ્રાણવાયુ મળી શકતો નથી અને મરણ નીપજે છે. હત્તર ભાગ દવામાં દોઢભાગ પણ કાર્બન મોનોક્સાઇડ હોય તો હાથકર છે, તોપણ મોટરનું ઈંજન તો સેંકડે ૭ ભાગવાળી એટલે હત્તરે સાડા ભાગવાળી ગેસ છોડે છે તે કેવી જીવલેણ છે તેનું અનુમાન કરો. ૨૩ હોર્સપાવરનું મોટર ઈંજન દર મીનીટ એક ચોરસફુટ કારબન મોનોક્સાઇડ છોડે તે હિસાબે ૧૦x૧૦x૨૦ ફુટનો એક મોટર તમેલો તો ત્રણ મીનીટમાંજ એ ઝેરી દવાથી ભરાઈ જઈ મનુષ્યના પ્રાણ લઇ શકે. એનો હુમલો ખબર ન પડે તેમ થઇને ધીમે ધીમે માણસ બેભાન બની જાય છે. આમ કિલ્લર અને શેફરની છાંદગી જોખમમાં રહે છે; અને મુંબઈમાં એવા તમેલા છે કે જેમાં એકેક મોટરકાર આવી જાય પછી બારી તો એક પણ ન હોય! મોટરનું ઈંજન ચાલુ હાલતમાંજ અંદર જાય અને ચાલુ હાલતમાં મૃકાપા પછી થોડીક મીનીટ લગી ધુધવાટ ક્યાં જાદજ બહાર નીકળે એ મોટરના શેફર અને કિલ્લરની છાંદગીના જોખમનો જવાબદાર કેણુ છે? અને આખો દિવસ મુંબઈના રસ્તાઓમાં એ મોટરોવાળા સેંકડોને ધજ અને કુટીબંધ ખૂન કરતા ફરે અને પાંચ પચાસ ટંક ભરી છૂટી જાય તથા પગે ચાલનાર પોતાના જીવથી જાય એ તો એક ન્યાયનો નમુનોજ છે; પણ દવા બગાડવા માટે એ લોકો પગે ચાલનારને અને ઘરમાં રહેનારને શું નુકસાન ભરપાઈ કરી આપે છે? આપણે રહેતા ફરતા હોઈએ ત્યારે આપણી બાલુમાથી એ હાથકર ચીજ ઝેર રેડતી ચાલી જાય અને આપણે તે ઝેર આસમા લેતા ફરતા ફરીએ, એ છાંદગીના જોખમમાટે શું એ ખુનીઓને સજા નથી થવી જોઈતી? હેલ્થ ઓફિસર આ બાબત શું કહે છે? એડલ્ટરશનની સજા તો પોલ્યુશનની નહિ કે? ચાલી કે બારીમાંથી રસ્તાપર કચરો નાખતાં દવા બગડે તો આનાથી નહિ બગડે કે? રોગક ધન્સ એકટ છે તેના કરતાં મોટરની ઝેરી ધુમાડીમાટે સખત એકટ થવોજ જોઈએ. (“ગુજરાતી” ઉપરથી)

ભાગ ૧ લો]

૧૭

ગરીબી એ કેવો ગુન્હો ! નિર્ધનતા એ કેવું કલંક ! દ્રાહ ગરીબ ચોરી કરે અને તેને માટે જોય તૈયાર છે; કોઈ નિર્ધન ધનને અર્થે ખૂન કરે અને એ ખૂનીને માટે ફાંસીનો માંચડો ઉભો છે; અને શ્રીમંત ? કોઈ શ્રીમંત ચોરી કરે, લૂંટો ચલાવે અને દુનિયા તેની ચાતુરીની સ્તુતિઓ ગાવા માંડે; તે વક્ષમીને અર્થે તેના સ્વદેશમાં અને વિદેશમાં માનવીના હત્યાકાંડો રચે અને એ હત્યા-રો સ્વદેશસેવકનું સુનામ પામે; એ ચોરીઓ, એ લૂંટો અને એ હત્યાઓ-થી તે દોલતમંદ બને. એટલે તેને ઉમરાવપદે ચઢાવવામાં આવે; અને જગત તેની ઝૂકી ઝૂકાને સલામો લે ! ઓ જગત ! તારો કેટલો અધઃપાત થયો છે ?

પણ હા, આ જૂની દુનિયાના ખંડેર ઉપરજ નવું જગત રચાશે-અને જરૂર રચાશે. કોઈ જાદુગર એક રાતમાંજ મહેલાતો ઉભી કરી દે, તેમ આજની પવિત્ર ગરીબીનાં ઉદ્ધરમાંથીજ નવી દુનિયા અવતરશે-અને થોડા કાળમાંજ અવતરશે. તે નવા જગતમાં સત્યનાં અજવાળાં ચોમેર રેલાઈ રહ્યાં હશે; પ્રેમની મધુરતા સર્વ મધમધી રહી હશે; તે દુનિયામાં સેવા સર્વની પૂજા પામશે; સર્વ સમાન મનાશે; અને સન્માનના અધિકારી ગણાશે.

આજે પૃથ્વી તેની પ્રથાઓ અને તેના શિષ્ટાચારોના કાદવમાં ખદખદી રહી છે; આજે ધરતી ઉપર સત્તાલોભ અને ધનતૃષ્ણાની જ્વાળાઓ મળગી રહી છે; આજે એ યુદ્ધનો સેતાન માનવીઓના અંતરમંદિરમાંથી પ્રભુને પદપ્રષ્ટ કરી રહ્યો છે; આજે શ્રીમંતોની લાલસાતૃપ્તિને અર્થે ગરીબોની છાંદગીની હરરાજીઓ ખોલાઈ રહી છે; અને આજે જગત કોઈ કદ્રૂપા દાનવ જેવું બની ગયું છે ! પણ નવો પ્રકાશ અને નવી દૃષ્ટિ, નવો આદર્શ અને નવી આશા, એ બધી બદબો-ને ઘોષ નાખશે; એ બધી કદ્રૂપતાને હરી લેશે અને આ જૂની કાયામાં નવા પ્રાણ પૂરશે. શુદ્ધિ પામેલા આ જગતમાં પ્રકાશમય, પ્રેમમય અને સુંદર, પ્રભુની પુષ્પવાટિકાસમું અને નવું સ્વર્ગ સર્જાશે. સ્વર્ગના ઓ સુખકર વાયરાઓ ! તમે દેવોના ઉપભોગની એ તમારી વાયલહરીઓ આ અવનિ ઉપર વર્ષાવો; અમારા પ્રાણમાં સ્વર્ગનાં અમૃત ભરો અને આ ખુનીઓ અને હત્યારાઓની એડીતળે ચગદાતા જગતને સેવાની અમીરીથી ઝળહળાવો, પ્રેમની ખુશખોથી મહેકવો, માનવીની સ્વાધીનતાનું મહારાજ્ય બનાવો !

(મોડર્ન રિવ્યુમાંના એક સંવાદ ઉપરથી

“સૌરાષ્ટ્ર” તા ૧૫-૧૧-૨૪

૧૭—બાળલગ્ન ને ભારે લગ્ન અર્થ

(લેખક—સૌં સમજીયા દેશાઈ)

બાળકો જાણે માખાપને લગ્નનો લદાવો લેવા માટે જ ન હોય તેમ આપણે માત્ર એટલેજ વિચાર કરીએ છીએ કે, ક્યારે તેમને પરણાવી દેવાય; પરંતુ તેમને કેળવણી આપી પોતાની આજીવિકા પેદા કરવાને લાયક કરવાને કંઈ વિચાર કરતાં નથી. આનું પરિણામ એ આવે છે કે, તેઓ અજ્ઞાન અને અલભ્ય રહે છે અને મોટા-પણમાં દુઃખી થાય છે. વળી ઘણી વખત બિચારી બાળકોને કુમળા વયથી વિ-ધવાપણું ભોગવવું પડે છે અને તેથી તેને તથા તેનાં લાઇભાંડને આખી હાંદ-ગી દુઃખી થવું પડે છે; માટે બાળલગ્ન ન કરતાં કન્યા ઓછામાં ઓછી ચૌદ વર્ષની અને ઊંડરો ઓછામાં ઓછો વીસ વર્ષનો થાય ત્યાં સુધી તેને કેળવણી આપવા સિવાય બીજો વિચાર કરવો ન જોઈએ. બાળકાલ કન્યા-કેળવણી તર-ફ કંઈક લક્ષ આપાય છે ખરું, પણ બાળલગ્ન થતાં હોવાથી કેળવણી અધુરી અગર નહિ જેવીજ આપાય છે. પરણ્યા પછી ઊંડરોઓ તો લાલુનર જાદી રાખે છે, પણ કન્યાકેળવણી તો રાખતી સાથેજ બંધ થાય છે. લાયક ઉમરનાં થયા પછીજ પુત્રી અથવા પુત્રનો વિવાદ કરવાનો વિચાર કરવો જોઈએ. નાનપણથી વિવાદ કરી રાખવો એ સાફ નથી; કારણકે એમ કરવાથી બાળકોના મનમાં બાલુવા કરતાં પરણવાનો ચાત વધારે રમ્યા કરે છે. વળી તેઓ મોટાં થયે લા-યક ન નિવડે તો માખાપને પરણાવું પડે છે. પુત્રને માટે ગુણવાન ને લાયક કન્યા લેવાને બદલે કપી કન્યા લેવાથી વધારે રૂપીઆ મળશે, એટલુંજ જોવાય છે. કન્યામાટે ગુણવાન વર જોવાને બદલે માત્ર કહેવાનું કુળ જોવાય છે અને વરની લાયકી કેરી છે તે જોવાનું નથી. આનું પરિણામ માફું આવે છે અને દુઃખી થવાય છે, માટે આપણા કહેંગા રિવાજમાં સુધારો ચંવાની જરૂર છે. તે નહિ થાય ત્યાં સુધી આપણી ઉન્નતિ થવાની નથી એમ સમજી આ બાબતમાં ખાસ ધ્યાન આપવા જેવું છે. લગ્નપ્રસંગે મળત ઉપચિંત અર્થ કરવામાં આવે છે તેથી આપણી પાંચમાલી થાય છે. લગ્ન જેવે આનંદને પ્રસંગે સન્નિધિમાંજે અર્થ કરવા ઠાઈ ના કહેવું નથી; પરંતુ સન્નિધિ ન હોય છતાં પણ મરબાર ગીરો મૂકી, રેવું કરી મળત ઉપચિંત અર્થ કરવું એ મૂર્ખાઈ છે.

૧૮-ચાહ કોશી ને કોકો, વહેલી પડાવે ચોકો.

(લેખક-મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

ચામાં મગજની શક્તિને કુદરતના નિયમની વિરુદ્ધ ઉસ્કેરવાનો ગુણ છે, કેમકે તેમાં ટેનીક ઓસીડ જેવું શરીરનો ઘાત કરનારું દ્રવ્ય આવે છે. તેમાં પણ હોટલો તથા દુકાનોની ચા તો ઘણીજ લયંકર છે; કારણ કે ત્યાં ચા ઘણા વખતથી ઉકળેલી રહેતી હોય છે અને તેમાંથી સુવાસિક તથા પૌષ્ટિક પદાર્થો તો ક્યારનાંએ ઉડી ગયાં હોય છે. ખરી વાત છે કે, ચા પીવાથી ક્ષણિક હંશિ-યારી આવે છે, પણ આંતે તો જઠરાગ્નિ મંદ થાય છે, કેમતાકાત આવતી જાય છે, માનસિક રિયતિ દુર્ગંધ થાય છે અને શરીર અનેક વ્યાધિને લાયક બની જાય છે. ચામાં ટેનીક ઓસીડસિવાય સાકર પણ આવે છે અને તેથી જઠરનું શ્લેષ્મ પડ સુછ જાય છે અને તેમાંથી એક જાતનો સ્વાદ થાય છે, ખાતું લાવતું નથી, મોળ આવે છે, ઉલટી થાય છે અને વખતે તાવ પણ આવી જાય છે. વળી ચા પીવાથી લોહીમાં યુરીક ઓસીડનું પ્રમાણ વધી જાય છે અને તેથી આંતરડાં તથા જઠરની ક્રિયા મંદ પડે છે.

એક ડોક્ટરે ચાવિષે નીચે પ્રમાણે જણાવેલું છે.

“ ચા તથા કોશી પીનારા મધ્યપાન કરનાર લોકોના જેવા તોફાની, નાચ-નારા, ગાનારા કે કંઠઆ કરનારા હોતા નથી; પણ ચા તથા કોશી તેના પીના-રાને મૂર્ખ બનાવે છે, તેમના પગને નબળા કરે છે, યાદશક્તિનો નાશ કરે છે, હૃદયમાં થકો પેદા કરે છે, શરીરમાં કંપ કરે છે, લાથમાં અરિયત્તા કરે છે અને અનિદ્રાને પેદા કરે છે. વળી ચાથી માથું દુઃખે છે, છલ બેસ્વાદ થાય છે, સ્વભાવ ચીરીએ થાય છે અને મીઠાગ કેટલાકે રહેતો નથી. ચા તથા કોશી પીનારાઓ પેાલવામાં મંદ થાય છે, તેમના વિચારો અસ્થિર હોય છે અને માનસિક શક્તિ ઘુસાવે છે. ચાના વ્યસનથી અછર્ણ, આંતરડામાં અવાજ તથા કબજાનું અવર થાય છે અને પાચન કરનારા ગ્નેનો અટકાય થાય છે. ચા સર્વ કારણથી જો કોકો, ચા તથા કોશી બહુ પીએ છે, તેઓ શરીરે દુખળા રહે છે, તેમના ગાત્ર જેમો નબળા હોય છે. તેમના ચરેરા મેલાહોય છે, તેઓમાં માથાં દુખવાનું હલ વધારે પ્રમાણમાં હોય છે. તેઓમાં પિત્તને કોય નિરંતર થવા કરે છે, તેમના વાત જલ્દી ખરી પડે છે અથવા કાળા થાય છે. ચા તથા કોશીનું વ્યસન નબળા કેટલાકે છે અને તેવા લોકોએ અર્ધિન ચા તથા નબળાઈ-નાં દર્દો પામેલાં ગુણ સર્વો પડવા છે.

આવિશે એક વિદ્યાને એક સુંદર શ્લોક બતાવ્યો છે, જે નીચે પ્રમાણે છે:—

પ્રહૃતૃસ્તરુણજરૈર્મૃદ્ધિર્નૃમ્યજાતૈઃ ।

પૌરંગમ્યૈર્નરપતિવૈર્નૈરર્ગૃહૈર્નિઃસ્વકૈશ્ચ ॥

પ્રાતઃ સાયં નિયમિતતયાભ્યર્ચિતો મહિમાવાદ્ ।

હા ! હા ! ચાહા હવ કલિયુગે કર્પતિ પ્રાણવિષ્ણુ ॥

અરે કાલા, મૂર્ખા, લુપ્તાન અને વૃદ્ધ માણસો, બ્રાહ્મણ તેમજ અત્યંત, શહેરીઓ તથા ગ્રામ્યજનો, રાજાઓ અને ધરહીન તથા સાધનહીન લોકો ! તમારાથી નિયમિતપણે સવારસાંજ ભક્તિભાવથી આદરને પ્રાપ્તી થા આ કલિયુગને વિષે બ્રાહ્મ અને દ્રવ્ય બન્નેની હાનિ કહે છે !

આ શ્લોક અક્ષરશઃ સત્ય છે, એમ વિચાર કરતાં સાફ માલમ પડશે.

આથી થતી આર્થિક ખરાબી.

આથી આર્થિક ખરાબી પણ પારવગરની છે. સને ૧૯૦૬-૭ માં આ દેશમાં ખાંચ સાબ અગીઆર દળર એકરમાં ચા વાવવામાં આવી હતી અને તેમાંથી સાદીત્રેવીસ કરોડ જેટલી ચાનો પાક થયો હતો. તે પાકમાંથી ૬ લાખ ચા આ દેશમાં વપરાઈ હોય તેમ ઘણીએ 'તોપણ કરોડો રૂપીઆની ચા પીવાનું વિનાશકારક ધોરણ ચાલુ થયું' ગણાય. ચાની સાથે વાપરવા માટે કરોડો રૂપીઆની ખાંડ પણ પરદેશથી મગાવવી પડે છે. આ સર્વથી પૈસા તથા તંદુરસ્તાના નુકસાનનો હિસાબ રહેતો નથી. આ સર્વ આર્થિક બોલને આપણા ગરીબ દેશમાં વધારે પડતો છે, એમ કહેવામાં જરાએ અતિશયોક્તિ નથી. મદાત્મા ગાંધીજીના સદુપદેશથી આજકાલ કેટલી દોંટલો બધ થઈ છે અને થતી જાય છે તથા ઘણી જાતિઓમાં ચાના બહિષ્કાર માટે સખત પગલાં લેવાય છે, અને ઘણા કુટુંબોમાંથી ચા પીવાનો ચાલ નીકળી ગયો છે. આવા દાનિકારક બોલનમાંથી મુક્ત થતા માટે ઉગતી પ્રજા સમક્ષ ચા, દોંટી તથા કેકોનાં પીણાં કેટલા નેઅમકાર છે તે સમજવવા સઘળા ઉપાયો લેવાની દેશના વિદ્વાનોની દરજ છે.

આવિશે એક લેખકના ઉદ્ગારો.

આવિશે એક લેખક પાતાના ઉદ્ગારો નીચે પ્રમાણે બતાવે છે:—

“ આ દનબાજ દિંદમાં વિદેશીઓની નકલ કરવાની નબળા પ્રતિબેટ-લી દદ બોગંગી મઘ છે કે તેને અંકુશમાં લાવતાં વિજય લાગશે. વિદેશીઓની નીતિરીતિની નકલો કરવામાં નિર્વીર દેશી મગને એટલી દદ ઉપર ચઢી ગયા છે, કે દવે સ્વાત્માભિમાન, દેશાભિમાન અને આત્મગૌરવ સર્વને છેક બૂધી ગયાં છે. ”

ભાગ ૧ લા]

“આ કેવી જે હુદ્દા મીન્ટે આપણને નિર્જન જનાયા છે તે કરી છે અને દોષપણ રીતે કાયદાકારક નથી, એમ અણા ખતાં આપણે હોસે હોસે તે પામે છીએ; એટલુંજ નહિ પણ તેને સ્વદેશી સીજ માનીને તે વાપરીએ છીએ; અને કેવો સ્વદેશી તથા અરિષ્ટકારના ગેજાવડાઓ અને મંડળાઓ જમાવે છે તેઓ પણ ત્યાં આ ચાની ‘ટીપાટી’ આપે છે.”

“તે દિ‘દુસ્તાનમાં ચાનું બોલું લાગુ ન પડ્યું હોત તો વિદેશી ખાંડ આટલો ખરી પ્રચલિત ચાન નહિ. ખંડે જેનાં ખાંડનો મુખ્ય વપરાશ, આ ઝકિણી માનેજ આભારી છે. આ રીતે ચાએ આપણાં ખીરસા ઉપર જખરો બોલે નાખ્યો છે અને ધર્મથી વિમુખ કર્યો છે, તે વાત સમજ્યા પછી ચાને સ્વદેશી કહીને ઉકમાઈ લેવી તે શું સરમભરલું નથી ?”

“આટલેથીજ ચાની ખરાબી થતી નથી. આ દિ‘દુસ્તાનમાં પાકે છે તે વાત ખરી છે, પણ તેના ખંડતો કાણ છે ? તે ચા કેવી રીતે પકાવવામાં આવે છે ? કોના લોહીના બોગે કાણ પૈસા મેળવે છે ? અને એ માતખર બેકુ-તોની નીચતા કેટલી દદ મુધી પહોંચી છે ? તેના ચાના વાપરનારાઓએ અને સ્વદેશી સીજતરીકે ચાનાં વખાણ કરનારાઓએ કદી વિચાર કર્યો છે ?”

“આ બનાવવાના બગીચા આસામ, નીલગિરિ જેવા પ્રદેશોમાં ઘણા છે. તે બગીચાના માલિકો લગલગ અંગ્રેજોજ છે. આ ચા ઉગાડવા, ઉછેરવા અને તેને તૈયાર કરવાના કામ ઉપર જે મજૂરો છે તે સઘળા હિંદી મજૂરો છે. તે મજૂરોની સખત મહેનતવડે કરોડો રૂપીઆની ચા ઉત્પન્ન થઈ અંગ્રેજ ચા વાળાઓને કરોડો રૂપીઆનો નફો મળે છે.”

“તે મજૂરોને ઘણો દલકો પગાર આપે છે અને જ્યારે તેઓ દરાવેલું કામ કરી શકતા નથી, ત્યારે તેઓને નેતરની સોટીવતી નિર્દયપણે એટલે મુધી મારે છે, કે તેમની ચામડીમાંથી લોહી નીકળી ચામડી રંગાઈ જાય છે, તોપણ શિક્ષા બંધ કરતા નથી. આ સિવાય તે મજૂરો ઉપર અનેક પ્રકારનો જુલમ ચુગ્ગરવામાં આવે છે. સ્વરૂપવાન સ્ત્રીઓને વિપયાંધ ગોરા દેવાના કામામિમાં પાતિત્રત્યપણાની આહુતિ આપવી પડે છે. રાજપુત્રીથી તેમ નહિ કરે તો તેને તેમ કરવાની જરૂર પડે છે. તે મજૂરોના ફાટા લેવામાં આવ્યા હોય છે અને તેમની પાસેથી પાંચ વરસનું એગ્રીમેન્ટ લખાવી લેવામાં આવે છે, તેથી તેઓ નાસી જઈ શકતા નથી. જે નાસી જાય છે તેને મજૂરોના એજંટો ફાટાની મદદથી પકડી પાડી તેના માલિકોને પાછા સોંપે છે અને ત્યાં તેનાપર પહેલાં કરતાં પણ વધારે ત્રાસદાયક જુલમ ચુગ્ગરવામાં આવે છે. તે ગોરાની ઉપર દરિયાદ થઈ શકતી નથી; કારણ કે પોતાની સામે દરિયાદ કરનારા મજૂરના જડને પોતેજ હોય છે; કેમકે સરકારે તેમને થઈ કલાસ મેજસ્ટ્રેટની સત્તા

આપેલી હેાય છે. બંધુઓ ! દયા છે ? હૃદય છે ? તમારી જે ચાને માટે દિંદી મજુરોને-તમારા સાચા ભાઈઓને મરણશય્ય થતાં મુખી ગુલામગીરીની દાડમારી ભોગવવી પડે છે, જે ચાને માટે તેમને સરદીવાળી ગંદી જમીનમાં દલકા ખોરાક ઉપર જીવન ગાળવું પડે છે, જે ચાને માટે તેમને ગામડી ફાટી લોહીની ધારાઓ વરસતાં મુખી માર ખાવો પડે છે, જે ચાને માટે નિરાશ્રિત દિંદી બહેનોને પોતાના પાત્રવલની આશુનિ આપવી પડે છે, જે ચાને માટે પ્રાણુથી પ્યારાં પતિપત્નિને દમેશને માટે જગાડારથી ફારગની આપવી પડે છે, તે ભયંકર ચાને મોટાઈના ડોળની ખાતર સ્વદેશી સીજ ગણીને તમારા પેટમાં રેડતાં હજી પણ તમને કમકમાટી આવતી નથી ! “મારે ઘેર તો રોજ ૧૦ વખત ચા ઉકળે છે.” “મને ચાવિના ચાલતું નથી.” “ચા તો માફ જીવન છે.” “આધાવિના ચામેં પણ ચાવિના તો મને નહિ આવે.” વગેરે ચરમબરેલાં વાક્યો બોલતાં હજી પણ કંઈ લાગણી ઉત્પન્ન થશે કે નહિ ! શું તમે ચા પીઓ છો ? અમે તો કહીએ છીએ કે, ચાનો પ્યાસો નહિ પણ રક્તનો પ્યાસો તમે પીઓ છો ! દિંદી મજુરોની ચામડી ફાટીને જે લોહી નીકળે છે તે પીઓ છો ? શું ચાના પ્યાસામાં તમે લોહી જેવા રંગ જોતા નથી ? અમે તો કહીએ છીએ કે, તે ચા નથી પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનાં નષ્ટ થતાં પાતિવ્રત્યનાં અશ્રુબિંદુઓ છે. શું તમે સાદાનીના ઠાંકણા ઉપર તે બિંદુઓને જોતા નથી ? અમે તો કહીએ છીએ કે, તે ચા નથી પણ નિર્દોષ મનુષ્યોની દાયવરાજ છે. શું તમારા ચાના ભરેલા પ્યાલામાંથી નીકળતી વરાજ તમને તે પાતનું જ્ઞાન કરાવતી નથી ? શું તમને ચા પીતી વખતે ગરીબ મજુરોની પીડ ઉપર પડતા ચાખુકના મારનું હજી પણ સ્મરણ નહિ થાય ?”

“મારા સ્વદેશી બાંધવો ! ચાલો, આપણે પ્રતિજ્ઞાઓ કરીએ કે, ધર્મબ્રહ્મ વિદેશી ખાંડની મોટી મા, દેશીઓનું રક્ત, સતીઓના શાપ, બાળકોની ગાળ, ગરીબોની દાય-ચા ! અમે અમારી જીંદગીમાં કદી પણ પીશું નહિ ! બીજાઓને પીના અટકાવી સ્વદેશસેવા જાગવવા મનો કરીશું. હૃદયવિનાના દેશી શેડીઆઓની આગળ રડીને, તેમને પગે પડીને, કાલાવાલા કરીને, સમજાવીને, ફરગરીને, તેમના દાયથી થતાં આ પાપથી તેમને જાગવવા પ્રયત્ન કરીશું. ઈશ્વર આ કામમાં અમને સદાયતા આપે ! અસ્તુ.”

“વૈદ્યકદ્યપતૃ” (અમદાવાદ)ની ૨૧ મા વર્ષની ભેટમાંથી

૧૯-ચા-કૉફીનો વધુ ચિતાર

(લેખક-મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

કૉફી-બુદ્ધિશાળી નુકસાન !

કૉફીના ગુણદોષ લગલગ ચાને મળતાજ છે. કૉફી થાડી ગયેલા માણસને ચાલાક બનાવે છે અને ઉબગરો કરવો હોય ત્યારે તે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. કૉફી શરીરના અવયવોને શાન્તિ આપે છે અને મગજને ઉશ્કેરે છે. ઘણા થાકમાં તથા અશીર્ણથી જે થેન ચઢે છે, તે ઉતારવામાં કૉફી સારી અસર કરે છે. સાંધાના દુઃખાવામાં તથા પગમાં કળતર થતી હોય તેમાં પણ કૉફી સારો ગુણ આપે છે; પણ કૉફીના આ સર્વ ગુણો જે લોકો તેનું નિત્ય સેવન કરે છે, તેને ખીલકુલ કાયદો કરતા નથી પણ ઉલટા નુકસાન કરે છે.

જેમ લીલી ચા બનાવવા માટે તેની ઉપર રંગ ચઢાવવામાં આવે છે, તેમ કૉફીમાં ઘેરો રંગ લાવવા માટે ચીકારી નામના મૂળાઆનું મિશ્રણ કરવામાં આવે છે. કૉફીના વેપારી નફો લેવા કૉફીમાં ચીકારીનો ભેગ ભેળવે છે તેમ ચીકારીના વેપારી પણ ચીકારીમાં રંગ, ગાજર અંગર ઈટના ભૂકાનો ઉપયોગ કરે છે.

ડૉ કેલોગ એમ. ડી. જણાવે છે કે:—“ દારૂના વ્યસન કરતાં પણ હાલમાં ચા, કૉફી વધારે નુકસાન કરી રહ્યાં છે. એટલા માટે વ્યસનનિષેધક મંડળોઓએ લોકોમાં તે વિશે વિશેષ અજવાળુ પાડવાની જરૂર છે. ”

દશ કરોડ રૂપિયા ચા-કૉફીમાં !

હિંદુસ્તાનમાં ચા પીવાનો શોખ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે. ચાના બગીચાવાળાઓ મોટે ભાગે વિદેશી હોય છે અને તેઓએ હિંદમાં ચાનો ખપ વધારવા માટે સને ૧૯૧૬ માં ડૉ. દોઢ લાખ નોખા કાટયા હતા, જેના પરિણામમાં તેજ વર્ષમાં આશરે સાઝાત્રણથી ચાર કરોડ રૂપિયાનો ચા હિંદમાં વેચ્યો હતો. ૧૯૧૭ માં સવા બે લાખ રૂપિયા બાબુએ મૂક્યા હતા પણ તે વર્ષમાં કેટલો ચા વેચાયો તેનો રિપોર્ટ બહાર પડ્યો ન હતો. એવો અગસ્ટો કાટવામાં આવે છે કે, ચા પાછળ આશરે ૪ કરોડ અને વિદેશી ખાંડ પાછળ ૬ કરોડ મળી ૧૦ કરોડ રૂપિયા ફક્ત ચા-કૉફી પાછળ ખર્ચવામાં આવે છે. બદલામાં ચા-કૉફીનું દાસત્વ તથા નબળી પાચનશક્તિ મળે છે. દરેક સમજી માણસે પોતાના ઘરમાંથી ચા, કૉફી તથા કોફી જેવાં વિનાશકારક પીણાંનો જેમ અને તેમ જલદીથી બહિષ્કાર કરી આરોગ્ય તથા ધનનું રક્ષણ કરવું થયે છે. જે ધનનો ઉપયોગ પરદેશીઓનાં ખીસ્સાં તરફ કરવામાં થાય છે, તે ધનનો ઉપયોગ જે દેશમાં વિદ્યાદાતા વગેરે વધારવામાં થતો હોય તો કેવું સારું !

કોકો

કોકોનો ઉપયોગ આપણા દેશમાં ચાના ઉપયોગ જેટલો વિચાળ પ્રમાણમાં થયો નથી તેનું કારણ તે ચા કરતાં કંઈક મોંઘો છે; તોપણ જે કોકો ચાણુ જમાનામાં પોતાને ‘ફેશનેબલ’ કહેવડાવે છે તેવાઓને ત્યાં કોકો પૂર્ણ સત્તા ભોગવે છે. ચાની પેઠે કોકો પણ પાચનશક્તિને મંદ પાડે છે. તેમાં પણ નિશો રહેલો છે; કેમકે જેને તેનું વ્યસન પડે છે તે તેને મૂડી થકતો નથી. કોકો પીવાથી આમલી જલ્દી અને છે, લોહી તથા બળ હીણ થાય છે અને વીર્ય કે જેનો સંપ્રદ દરેક મનુષ્યે કરવોજ જોઈએ તેને દરી લે છે.

કોકોની ઉત્પત્તિવિશે જે જાણવામાં આવે તો જેઓનાં હૃદય દયાળુ હોય છે, તેઓ કદી તેનો ઉપયોગ કરેજ નહિ. જે કોકોને કોકો પેદા થાય છે, ત્યાં સીદીઓ ઉપર એટલો ખોલો જીલ્લમ ગુન્નરવામાં આવે છે, કે જે તે આપણે નજરે જોઈએ તો ચકરી આવે અને તે પીવાની કદી ધરૂં ન કરીએ. કોકોનાં ખનરામાં ખીરીખીરીઆ મળુરો ઉપર થતા જીલ્લમોવિશે મોટાં મોટા પુસ્તકો રચાયાં છે. જે વસ્તુ મનુષ્યોનાં અંતઃકરણો બાળીને રક્ત ચૂસીને પકાવવામાં આવે છે, તે વસ્તુ મનુષ્યજાતને પુષ્ટિ આપીજ કેમ થકે ?

કોકોમાં ચા-કૌશીના દોષો પણ રહેલા છે. કોકોનો અતિઉપયોગ પૈસા તથા આરોગ્યનો નાશ કરવાવાળો છે. જે લોકો ચા, કૌશીઅગર કોકોમાં પોતાનાં નાણાંનો વ્યય કરે છે, તે લોકો જે તે વસ્તુને ખર્ચે ક્ષેત્રે સેવામાં વ્યય કરે તો તેમના આરોગ્યનું ધણી સારી રીતે રક્ષણ થઈ શકે; તેમ છતાં જે લોકોને તેના વિના ચાલવુંજ ન હોય તે લોકોએ તુલસીની નિર્દોષ અને પુષ્ટિકારક ચા પીવાનો ચાલ દાખલ કરવો. તેથી જાદરામિ પ્રદીપ રહેશે અને તુલસીમાં શક્તિ આપવાનો શુભ હોવાથી શક્તિ પણ મળશે; પરંતુ જેને તે ચા અનિ ગરમ લાગે તેણે ધડને બરાબર સાફ કરી ચૂકાપર જુદાજાની માફક શેડી તેનું ચૂર્ણ બનાવી તેનો ચા બનાવી તે પીવો. આવી રીતે બનાવેલો ધડનો ચા પાનુપુષ્ટિકારક છે. આ ચાથી તંદુરસ્તી તથા પૈસા બનેતું રક્ષણ થઈ શકે.

(“વૈષકલ્પતરૂ”ની ૨૧ મા વર્ગની બેટમાંથી.)

૨૦-ગામઠી વનસ્પતિઓની રહા

તુલસી, કલાર, ખીલી, લલ્લમણી, આંખો, આ પાંચે વસ્તુઓનાં પાન (એમાં આંખાનાં પાન કુંભળાં લેવાં) લઈ તેને જાંચે સૂકવી અધકચરાં કરી રાખવાં. ભૂખને મારેનારી અને લોહીને બગાડનારી હાલની રહાને ઠેકાણે આ આરોગ્યદાયક અને વગરખર્ચે તૈયાર થતા ઘરાણુ વનસ્પતિઓના ભૂકાને થોડી-વાર પાણીમાં ઉકાળી લેવાંથી જે રહા તૈયાર થાય છે તે ભૂખ લગાડે છે, વાયુ હઠાવે છે, લોહી સુધારે છે અને એકંદરે વાયુ, પિત્ત અને કફ, એ ત્રણમાંથી કોષ્ઠ પણ પ્રકારની પ્રકૃતિવાળાને માફક આવે છે.

જેઓ ગરમાગરમ પીણાની કુટેવ નજ છોડી શકતા હોય, તેમને માટેજ ઉપલી ઘરાણુ રહાની સૂચના છે; નહિ તો માણસને માટે એકલું પણ ગરમાગરમ પાણી પીવું એ આંતરંગને શેડીને નિર્બળ બનાવનારું છે. પથારીમાંથી ઉઠ્યા પછી થોડા કાગળા કરીને લોટામાંનું રાતનું ભરી મૂકેલું અને તે નહિ તો છેવટ તાણું પાણી પણ એક પ્યાસો રોજ પીધા કરવાથી જે ઉત્તમ લાલ થાય છે, તેના અસાધારણ ફાયદાઓ તો આ બાબતની અજમાયશ એક મહિનો રહા અને ખીલું ગરમાગરમ પીણું છોડીને કરી નેવાય ત્યારેજ સમજાય તેમ છે.

૨૧-ચાહ એ શું ખોરાક છે ?

ચાહ એ ખોરાક છે કે કેમ ? આ બાબત ઘણા ડોક્ટરો પ્રયોગો કર્યાજ કરે છે; અને લગભગ બધા એકમત થયા છે કે, ચાહને ખોરાક કહેવો તે સૂચીક છે. ચાહ તો માણસના શરીરને અસક્તિ લાવવાવાળી ચીજ છે. ત્યારે કોષ્ઠ પણ કારણે શરીર યાત્રી જાય છે અને કુદરત કહે છે કે “તું કામ કરતો નહિ” ત્યારે આ થાકેલ માણસ ચાહનો પ્યાસો લઈ પેટમાં ઝેર નાખે છે. આ ઝેર કહે છે કે “રસ્તો ખુલ્લો છે, આગળ ચલાવ.” આ પ્રમાણે થાકેલો માણસ કુદરતની વિરુદ્ધ જઈ કામ કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે, તેને થાક વધુ ને વધુ લાગતો જાય છે અને છેવટે ટાંડીઆ લાગી જાય છે. ચાહના શોખીનો સમજે ચાહને બદલે હાસ પીવાનું કરે તો જરૂર ટાંડીઆમાં વધારે બળ આવે. ચાહ પીવાથી તો ઉપર જણાવ્યું તેમ ટાંડીઆ ગળી જવાનાજ. પ્રભુએ આંખ આંખી છે, તેનો ઉપયોગ કરીને જોનારને માટે દુનિયામાં દાખલા ઓછા જનના નથી, અંધાને માટે તો કુદરતે મોટી ખાઈ ખોદી રાખી છે; ભલે આંખીને તેમાં પડે.

તંબાકુની પેઠે ચા-કાશી પણ ભારતવર્ષમાં ખૂબ પ્રચલિત છે. મદારાષ્ટ્ર અને દક્ષિણમાં તેનો સૌથી વધુ પ્રચાર છે. જાદુરખખરખાએ તેને “ તામ કરનારી માત્રાઓ ” કહે છે. કાષ્ઠ કાષ્ઠ ગરમ ચાહથી તાવને દૂર કરના કહે છે; પણ માનનીય મિ. (જર્નલિસ્ટ) ન્યાયમૂર્તિ રમેશભાના મત પ્રમાણે ‘ તે પદાર્થો બોજા નથી પણ વધ છે. ’ તેના નિરંતર સેવનથી એક બે પેઢીમાં તે કુટુંબના લોકોની જીવનશક્તિ ક્ષીણ થઇ જાય છે. ઘણા ખરા નાના-મોટા વ્યધિઓ ચા અને કાશીની ટેવને લીધેજ થાય છે. ડૉ. વિલિયમ ટિન્સ કહે છે કે; ચા-કાશી પીનારાઓ કહે છે કે, એક પાલો પીવાથી જાગૃતિ આવે છે અને શક્તિ વધે છે. તેનું ખર્ચ દારણુ તો તેમાં મજેલાં દૂધ અને સાકર છે. જેઓ ચા-કાશીની આદતવાળા છે તેમનામાં ધણેભાગે અપચો, હૃદયમાં દાહ, ચહેરાનું કરમાઇ જવું, ગભરાટ, હૃદયની અનિયમિત ગતિ, ધડકાં, માથાનો દુખાવો અને નિદ્રારોગનાં ચિહ્ન દેખાઇ આવે છે. એક ડૉક્ટરે ઉમેર્યું છે કે, કાશીના એક પાલામાં મૂત્રના દરતાંએ વધારે યુરિક એસ રહે છે. દળરો સ્ત્રીપુરુષો-જેઓ નિદ્રા, ચિચિક્ષતા, અપચો અને બંધકાશની બીમાર પાડ્યા કરે છે, તેનું દારણુ ચા આદતજ છે. ચા અને કાશી પીનારાઓને કદાચ ખ્યાલ પણ નહિ હોય કે તે જીન્નેના સેવનથી તેઓ રક્તસંચલનને તેજ કરનારી માત્રાઓ લે છે.

ઘણા લોકો કહે છે કે, ચા અથવા કાશી પીધા બાદ તેમનો ચાક દૂર થાય છે. આ જાદુજ બૂલશરેશી માન્યતા છે. વાસ્તાવિક રીતે આ માત્રાએ શિષિમતાનાં કેન્દ્રોને ટુંક સમયમાટે જરૂર બંધ કરે છે, પણ તેનો પ્રભાવ રથાયી નથી હોતો. ધણેભાગે ચા અને કાશી પીનારાઓનેજ સખ્ત અપચો રચા કરે છે; કાળજી કે તેના સેવનથી પેટમાં ગાંઠો બંધાઇ જાય છે.

બાળકોને માટે તો તે ખાસ વર્જ્ય છે. તેના સેવનથી તેમની ઉંઘ બોજી થઇ જાય છે. વાસ્તવમાં બાળકોમાટે ઉંઘ ખાસ જરૂરી છે. ચકતી વયમાં તેનું સેવન કરનાથી આયુષ્ય બોજી થવા લાગે છે. (હિંદી ‘માધુરી’ ઉપગ્રંથી)

૨૩-ઠંડી કુલશી મલાઈ! ગરમાગરમ ચા કાશી

આ ખૂબ શહેરોમાં રહેનારાને કાને હમેશાં પહોંચે છે. આ ખૂબે માણસોની હોજરી બગાડવામાં પૂરેપૂરો લાગ લગ્યો છે. મહાન ડોક્ટરે કહેવું એવું છે કે, શરીર સારું રાખવાને માટે પ્રભુએ મોંને દરવાજો બનાવ્યો છે. જે ધરના બારણામાં આપણે સારા માણસને દાખલ કરીએ તો નુકસાન થાય નહિ; પણ જ્યારે બેદરકારીથી અથવા બાણીયુક્તિને તેમાં ખરાબ માણસો દાખલ થઈ જાય, ત્યારે તો જરૂરજ નુકસાન થાય છે. એમ કહેવા આવે છે કે, જે વસ્તુઓ ગમે તેટલી વખત મોંમાં રાખવા છતાં કાંઈ પણ ન થતું હુખ ન થાય, તેવીજ વસ્તુઓ ખાવાપીવામાં વાપરવી જોઈએ. કુલશી, લાઈ કે આઈસક્રિમ આપણે મોંમાં જરાવાર પણ રાખી શકતા નથી અને તરતજ ગળાનીચે ઉતારવા મહેનત કરીએ છીએ; તેમજ ગરમાગરમ ચા કાશી, પણ આપણે મોંમાં રાખી શકતા નથી અને તરતજ ઉતારી જઈ છીએ. આવી બેહદ ઠંડી કે બેહદ ગરમ ચીજો ખાવાથી જરૂરાંજિને બહુ નુકસાન પહોંચે છે. આપણા શરીરની અંદર મોંથી શરૂ થઈને ઠંડા પુઠુંસુ એક સળંગ નળી છે. આ નળીને અંદરથી ફરતું ઝીણું ચામડાતું પડ છે. તે પડ એવું સૂક્ષ્મચાહી છે કે આપણા શરીરની ગરમી કરતાં વધારે ગરમ કે વધારે ઠંડી ચીજ તેના સંગમમાં આવે તો તે કંઈ પણ થઈ જાય છે. આમ થવાથી તેનું કામ તે કરી શકતું નથી અને તેથીજ ખોરાકપાચન કરવાની કિર્મદ પડે છે. આટલા માટેજ બહુ ગરમ કે બહુ ઠંડી ચીજોથી ચેતતા રાખવાની જરૂર છે. આપણા કેટલાક શોખીન લાઈઓ, સ્વાદના રસીયા, ગરમાગરમ દાળ કે કઢીના સખડકા લેવાવાળાઓએ પણ આ વાત લક્ષમાં રાખવી જોઈ છે. ચા, કાશી, કુલશી, મલાઈ વગેરેના રસિકો આની નોંધ લેશે કે? ન પોથીમાંહેલાં રીંગણાં નથી હોં લાઈ!!

(‘હિંદુસ્તાન’)

૨૪-‘સેકેરીન’ દેશનિકાલ!

સાકરથી ૫૫૦ ગણી ગળી ‘સેકેરીન’ તે બધા જોળાયે છે. આ કાતના રની બનાવટ છે. લાંબો વખત તે વાપરવામાં આવે તો ઝેરી ગણાય છે. સાકરને બદલે ઘણાં માણસો આ ચીજનો ઉપયોગ કરે છે. બેવડાંજમ સરકારે આ ચીજ મંજૂરવાની, વાપરવાની, બદાર ચલાવવાની કે રાખવાની પણ મનાઈ દેરેલ છે. જે જે ચીજોની બનાવટમાં ‘સેકેરીન’ વાપરવામાં આવેલ હોય, તે પણ આ કાયદો લાગુ પડ્યો છે. ખોરાકની ચીજમાંથી તો ‘સેકેરીન’ને દેશનિકાલ કરવાની ખરેખર જરૂર છે.

૨૫-તમાકુનાં ભકતોને ભયની ચેતવણી

(લેખક-મણીશંકર મુળશંકર ત્રિવેદી)

તમાકુનો ઉપયોગ ત્રણસો વર્ષ પહેલાં અમેરીકામાં થતો હતો. દેખાદેખીથી ત્રણસો વરસમાં તમાકુનો ઉપયોગ એટલો બધો વધી પડ્યો છે કે એવું એક ગામડું નહિ હોય કે જ્યાં તમાકુનો ઉપયોગ નહિ થતો હોય. જ્યાં ગામડાની વાત કરવામાં આવે છે ત્યાં શહેરની તો વાતજ શી કરવી ? તમાકુનો આટલો બધો ફેલાવો થવાનાં મુખ્ય કારણોમાં દેખાદેખીજ છે. જનસ્વભાવ એવો છે કે કોઈ પણ નહારી વાત ઉપર તેના મનની પ્રવૃત્તિ જલદી ચર્ચાળ્ય છે. વળી તમાકુ એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં નવાઇની વસ્તુતરિકે ફેલાણી અને ચડસા ચડસીથી લોકો તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરતાં શીખ્યા.

તમાકુમાં કેરી પદાર્થો

તમાકુમાં ત્રણ પ્રકારનાં કેરી પદાર્થો જેવામાં આવે છે. (૧) તમાકુમાં નિકોટીન નામનો ચીકણો તેજ જેવો પ્રવાહી પદાર્થ હોય છે, તે જલ્દી ઝેરી છે. તેમાં તમાકુની વાસ આવે છે અને તીખો હોય છે. તેનું એકજ દીપું કુતરાને આપ્યું હોય તો કુતરું મરી જાય છે. તે ઝેર તાપથી ઉઠી જાય છે. (૨) તમાકુમાં બીજો તેલ જેવો કડવો પદાર્થ રહે છે. એ ઉપર મૂકવાથી તમાકુના જેનીજ તેની અસર થાય છે. નહિ સગાડવાથી છીંક આવે છે અને ખાવાથી ફેર તથા ચક્કર આવે છે અને ઉલટી થાય છે. તમાકુમાં તીખાશવાણું તેલ રહે છે. આ તેજ ઝેરી છે તે ઉઠી જતું નથી, તેનું એક દીપું બિલાડીને બે મીનીટમાં મારી નાખે છે. આ ત્રણે પ્રકારનાં ઝેર તમાકુમાં રહે છે, પણ તાપમાં તે ઉઠી જાય છે, તેમજ ધણા ઘોડા પ્રમાણમાં હોવાથી માણસને તમાકુનો ઉપયોગ કરવાથી મારી નાખના નથી; તોપણ આ ત્રણે તત્ત્વો તમાકુ પીનાર ઉપર અસર કરે છે. જે લોકો તમાકુ જલ્દી પીએ છે તેમનામાં દમેલાં નીસાં રહે છે અને તેનું ચરીર વહેણું બગરે છે.

તમાકુ મુંઘવા ખાવાને પીવાથી થતી ખરાબી

તમાકુ મુંઘવાથી નિરોધ ધણા ઘોડા પ્રમાણમાં આવે છે અને કેટલીક વખત માથાના દરદ તથા સંજેખમને સાંન કરે છે; પણ તેના વખતો વખતના ઉપયોગથી કમી રાખેલા માણસ પડતો નથી એના અતિ ચોક્કસ નાકની અંદર આડી અને માથાનાં, ગળાનાં અને પેટનાં દરો દાય છે, વળી છીંકણી મુંઘવાથી થાણે હપ નમા આવેને કમ દાય છે. છીંકણી પુઠનારને દાય વગરે દરો થવાના ધણા દાખલા માલુમ પડ્યા છે.

તમાકુ ખાવાથી અપચો, અજીર્ણ, મોનું ગંધાવું, દાંતનો સડો, અતિસાર, મરડો, ફેર વગેરે રોગ લાગુ પડે છે. તમાકુ ખાનારને વળી થુંકવા માટે વખતો વખત ઉઠવું પડે છે અને એ રીતે પણ તમાકુ ખાનાર બીજાને સુગ અને અણુગમો પેદા કરે છે.

તમાકુ ત્રણ રીતે પીવાય છે. (૧) હોઠાથી. (૨) ચલમથી. (૩) બીડી અથવા ચીરટથી. દરેક રીતે પીવાથી તમાકુનો ઝેરી ધુમાડો પીનારના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં જઈ મોંનાં, ગળાનાં, દમનાં, મગજનાં અને જઠરનાં બૂદ્ધા બૂદ્ધા રોગોને પેદા કરે છે અગર તો તેવા રોગોને લાયક શરીરને બનાવે છે. વળી તમાકુ પીનારની સ્મરણશક્તિ મંદ પડી જાય છે.

તમાકુનો ઉપયોગ કરવા કુદરત પણ ના કહે છે.

દાખલાતરિકે જે માણસે તમાકુનો ઉપયોગ કદી નહિ કર્યો હોય તેને જો થોડીક પણ તમાકુ ખાવા આપશું તો તેને ઉલટી થઈ ફેર આવે છે. કુદરતજ તેને શરૂઆત કરતાં અટકાવે છે; છતાં તે ખાવામાંજ મદદ છે એમ માની વખતો વખત અભ્યાસ કરી તેને ખાવાની ટેવ પાડે છે.

તમાકુમાં પિત્ત વધારવાનો, મદદ ચઢાવવાનો, બ્રમ કરવાનો તથા આંખના તેજને હરી લેવાનો ગુણ છે. તમાકુમાં ઝેર રહેલ હોવાથી જનાવરોનાં કીડાંવાળાં ધારામાં તે દાખવાથી કીડા તથા જંતુઓ મરી જાય છે, તેનાં પાન અંડવૃદ્ધિ (વધરાવળ) ઉપર સીલારસ ચોપડી બાંધવાથી ફાયદો કરે છે. તેના પાણીથી જી મરી જાય છે. તેના નિત્ય સેવનથી શરીરમાં ટુંક વખત માટે તે જાગૃતિ પેદા કરે છે. પણ પછીથી તેના વગર ચાલતું નથી અને તે પોતાનું છુપું ઝેર શરીરમાં દાખલ કરી શરીરનાં સારાં અવયવોને ઝેરી બનાવે છે.

તમાકુ પીનારાઓને સૂચના !

તમાકુનું વ્યસન દુષ્ટ છે. તેનાથી કાઠ પણ પ્રકારનો લાલ છેજ નહિ. ફક્ત થોડોક વખત સુધી તે શરીરને નીશામાં રાખે છે, પણ અંતે તો તમાકુથી શરીર શીકકું પડી જઈ પાંડુરોગ અને ક્ષય થાય છે. તમાકુને લીધેજ દારૂ પીવાનું વ્યસન પડે છે. તે સંબંધમાં ન્યુયૉર્કમાં તમાકુ વિરૂદ્ધ હિલચાલ ચલાવનારી મંડળી (ન્યુયૉર્ક એન્ડી-ટૉબેકો સોસાયટી) પોતાના રીપોર્ટમાં જણાવે છે કે, થુંક પેદા થાય છે તે ગ્રંથીઓ (સેલીવરી ગ્લાન્ડસ) માંથી તમાકુ પીવાથી તથા ખાવાથી થુંક ખુટી જાય છે અને તેથી તમાકુ પીધા અગર ખાધા પછી (કેટલાકોને) દારૂ પીવાનું મન થાય છે. તમાકુથી નાડી નરમ પડે છે. શરીર શીકકું થઈ જાય છે. મોંમાં ચાંદાઓ પડે છે, પેટમાં ભયંકર વ્યાધિ થાય છે, લોહી અનિયમિત રીતે ફેરે છે અને આંખે અંધાપો આવી જાય છે. કેટલાક એમ કહે છે કે તમાકુથી અમને ઝાડા તથા પેશાબનો ખુલાસો રહે છે. વખતે તેમ હશે; પણ જે લોકો તમાકુ નથી પીતા તેને પણ

આડા તથા પેશાબનો પ્રવાહો રહે છે—એકંદર જોતાં તમાકુ શરીરને ખૂબાડનારી ચીજ છે. તમાકુ અનાજ નથી. નથી દૂધ કે નથી પુષ્ટિ આપનારો પદાર્થ—તમાકુ પીનારાઓએ આ સર્વ વાંચી વિચારી તમાકુને ધીમે ધીમે કાઢી નાખવા પ્રયત્ન કરવો.

તમાકુ વિષે નામાંકિત ડૉક્ટરોના અભિપ્રાય.

ડૉ. પ્રાટિર—લખે છે કે તમાકુ પીવાથી માથાનો નળખા પડી જાય છે. સોહીમાંથી લાલ્સાચ ઘટી પીજાય આવે છે. છીંકણીથી અશુભ, કસેજન તથા જઠરનાં દરદો વગેરે થાય છે અને એવાં દરદોથી મૃત્યુ થએલા દાખલાઓ મોજુદ છે.

ડૉ. ટેલર—લખે છે કે ૧૮૭૭ માં એક માણસે લાકડાની એક ચલમ સાફ કરી પોતાના ઊંઠરાને રમવા આપી. ઊંઠરાએ તે ચલમનો ઉપયોગ સાચુના પરપોટા ઉડાડવામાં કર્યો. તેથી તમાકુનું ઝેર મ્હોં દ્વારા તે ઊંઠરાના શરીરમાં દાખલ થયું. તેની અસરથી ઊંઠરા બેથુદ થઇ મરી ગયો.

ડૉ. દવીચેલ—કહે છે કે તમાકુથી ફેફસાં, હૃદય અને જઠરના રનાયુ નરમ પડી જાય છે. કોઈ કોઈ વખતે હૃદય એકદમ ઓચિંતુ બંધ થઈ મરણ પછી થઇ જાય છે.

ડૉ. ફેલન—જણાવે છે કે ઘડપણ આવ્યા પહેલાં તમાકુથી રમરણશકિત નાશ પામેલી, મૂર્ખતા આવેલી અને જ્ઞાનતંતુઓની દારમાળા બગડી ગયેલી એવા ઘણા દાખલા મારા અનુભવમાં આવ્યા છે.

ડૉ. આલકોટ—કહે છે કે તમાકુથી શરીરને બીજા જે નુકસાનો થાય છે, તેના કરતાં રમરણ શકિતને વધારે નુકસાન થાય છે એ વાત ચોક્કસ છે.

ડૉ. એલીન્ટન—કહે છે કે ક્રાન્સ દેશમાં ખાસ જોવામાં આવ્યું છે કે જેમ જેમ તમાકુનો ઉપયોગ વધારે થતો જાય છે તેમ તેમ ગાંડાં થઇ જતાં માણસોની સંખ્યા પણ વધતી જાય છે.

ગવર્નર સલીવાન—પોતાના સ્વાનુભવથી લખે છે કે “તમાકુ મને જરૂર અને મુસ્ત કર્યા વિના, મારી નિત્યના વિચારની ચંચળતામાં ખસેલ કર્યા વિના, અને મારી માનસિક શક્તિને નળખી પાડ્યા વિના કદી રહી નથી.

ક્રાન્સ દેશની સાજાઓમાં તમાકુના ઉપયોગની અટકાવન છે. તેમજ મુનાઈટ ઓટમાં લસકરી સાજામાં બીડી પીવાની સખ્ત મનાઈ કરવામાં આવી છે.

તમાકુ વિષેના આ સર્વ અભિપ્રાયો વિદ્વાન અને નામાંકિત ડૉક્ટરોના છે મારે તેમના ઉપયોગ કરનારાઓએ આ ઉપરની શિખામણ સહ જેમ અને તેમ તેનો જલદીથી નિષેધ કરવો એજ સલાહ તથા સલામતી ભરેલું છે.

તમાકુવિષે મહાત્મા ગાંધીજીનો ઉપદેશ

જેની રીતે દારૂ, સાંઝ તથા અરીણ ખરાબ છે, તેથી પણ તમાકુ વધારે ખરાબ છે. તમાકુની સત્તા મનુષ્યજનિપર એટલી બધી વધી ગઇ છે કે તેમાંથી છૂટવાને મારે પણ વધારે સમય લાગશે. નાનાંથી મોટાંઓ સર્વ તેના કપાટમાં આવી ગયાં છે. આશ્ચર્યકારક વો એ છે કે, નીતિમાન માણસો પણ ત-
[છાગ ૧ હો]

માકુનો છૂટથી ઉપયોગ કરે છે. મિત્રના સન્માનમાટે આજ્ઞકાલ તમાકુ એક ઉત્તમ સાધન થઈ પડ્યું છે. સાધારણ મનુષ્યો તો જાણતા પણ નથી કે તમાકુનું વ્યસન દૃઢ થાય એટલા માટે સીગારેટ અગર સીગ્રટ બનાવવાવાળા તેમાં એક પ્રકારનો સુગંધીયુક્ત તેજબ છાંટે છે. તમાકુને ટેસ્ટવાળી બનાવવા માટે તેમાં અશીણનું પાણી છાંટે છે તેથી તમાકુ માણસપર જીદુઈ અસર ચલાવી રહી છે. તમાકુનો ફેલાવો કરવામાં હજારો રૂપિયા જાહેર ખર્ચમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે. યુરોપમાં સીગ્રટ બનાવનારી કંપનીઓ પોતાનાં છાપખાનાં ચલાવે છે, આયોસ્કોપ ખરીદે છે, ઇનામી ટીકીટો કાઢે છે વગેરે હજારો પ્રકારની યુક્તિઓ કરે છે. તમાકુએ પોતાની સત્તા સ્ત્રીઓપર પણ ચલાવી છે. તમાકુ સીગ્રટથી જે નુકશાન થાય છે, તેના આંકડા વિગતવાર આપી શકાય નહિ. સીગ્રટ પીવાવાળા જ્ઞાનશૂન્ય બની જાય છે અને બેપરવાઈથી બીજાના ઘરમાં રજા વગર સીગ્રટ સળગાવી પીએ છે અને તેમાં તે શરમાતા નથી.

એવો અનુભવ થયો છે કે, તમાકુ—સીગ્રટ પીવાવાળા આથી પણ વધારે મોટા અપરાધો કરે છે. બચ્ચાંઓ બીડી પીવાને માટે પોતાના માથાપથી છાના ઘરમાં ચોરી કરે છે. જેલમાં કેદીઓ મોટી જોખમદારી સહન કરીને બીડીને છુપાવી રાખે છે. લડાઈમાં સીગ્રટ પીવાવાળાઓ સીગ્રટવગર ગાંડા તથા ઉદાસ બની જાય છે અને કોઈપણ પ્રકારનું કામ કરી શકતા નથી.

સીગ્રટનું અર્થ પણ કંઈ કમતી આવતું નથી. કેટલાએક માણસોને તો સીગ્રટ પગવાડે માસિક અર્થ રૂ. ૭૫ કરવા પડે છે. ઉપરોક્ત ઉદાહરણ તદ્દન સાચું છે. સુખાઈમાં સીગ્રટના વેપારીઓએ માળા ખરીદ કર્યા છે. કોઈએ ફેક્ટરી ઉભી કરી છે; વગેરે પૈસા ફક્ત સીગ્રટના ધંધામાંથીજ પેદા કરવાના ઘણા દાખલા મળી શકે તેમ છે.

બીડી પીવાથી પાચનશક્તિ મંદ પડી જાય છે, મોઢું ગંધાય છે, બીડીના ધુમાડાથી બહારની હવા દૂષિત થઈ જાય છે, દાંત કાળા તથા પીળા પડી જાય છે. જે મનુષ્યો નિરોગી રહેવા ઇચ્છે છે તેઓએ બીડી તથા તમાકુને અવશ્ય છોડી દેવી જોઈએ. દારૂ, તમાકુ, લાંગ, ગાંજે આદિ વ્યસન આપણુ આરોગ્યને હરી લે છે; એટલુંજ નહિ પણ આપણને ગુલામ બનાવી આપણી નીતિનો પણ નાશ કરે છે.

આપણા હિંદુસ્તાનમાં એક કરોડ રૂપીઆનો ધુમાડો થાય છે. એવું માલમ પડ્યું છે કે, બહાર દેશાવરથી હિંદુસ્તાનમાં ૧ કરોડ રૂપીઆની સીગારેટ આવે છે. તે સીગારેટનો ઉપયોગ આપણા દેશબંધવો માત્ર કુટ્ટી ધુમાડો કાઢવામાં કરે છે. આ પ્રમાણે એક કરોડ રૂપિયાનો ધુમાડો કરી પરદેશીઓનાં ખીસ્સાં તરફ કરવાનું કાર્ય આપણે પોતેજ કરીએ છીએ. જે સવ લાભઓ સીગારેટ પીવાનો ત્યાગ કરે તો એક કરોડ રૂપિયા હિંદમાં બચે અને તેનો ઉપયોગ કોઈ સત્કાર્યમાં થાય તો હિંદુસ્તાનને કેટલો બધો લાભ થાય.

૨૬—લક્ષ્મીનો વાસ

એક દિવસ ભગવાન વિષ્ણુએ લક્ષ્મીજીને પૂછ્યું:—“હે પ્રિયે! સ્ત્રીજાતિમાં તમારો વાસ ક્યાં ક્યાં છે?” ત્યારે લક્ષ્મીજીએ જવાબ આપ્યો:—

“પ્રેમો! જે સ્ત્રી માતૃપિતા, સાસુસસરા આદિ વડીલોની પૂજા કરે છે અને પતિ ઉપર પ્રેમ રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સુંદર વસ્ત્રાંશકારથી નહિ પણ સદાચારથી પોતાના જાગને શણગારે છે, કંકણથી નહિ પણ દાનથી પોતાના હાથને શોભાવે છે, નવા નવા અભિલાષોને નહિ વધારતાં આત્મસંયમનોજ વધારો કરે છે, સર્વ સાથે સૌજન્યથી વર્તી સમાહત્સંપથી રહે છે અને સદા મધુર વાણીથી બોલે છે, તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી સદા ઉદ્યોગી, સંતોષી, પ્રસન્નમુખી, મિનાહારી અને મિતાચારી રહીને પોતાના હૃદયને અને શરીરને પવિત્ર રાખે છે, તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી પોતાની જાતની, બાળજન્મ્યાની, પતિની અને અન્ય કુટુંબી જનોની સંભાળ રાખે છે, જન્મ્યાંને પ્રીતિપૂર્વક પોતાનાજ હાથે ઉછેરે છે અને કેળવે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“જે સ્ત્રી મૂર્ધાદય પહેલાં ઉઠીને દેહ, વાળ, દાંત, કપડાં અને ધરતી તમામ ચીજો સાદૃશ્ય કરી દે છે, કાળજીપૂર્વક ધરકાંમમાં મંદી જાય છે અને પતિ તથા બાળજન્મ્યાંને સુખી રાખે છે તેને ત્યાં મારો વાસ છે.”

“સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભયમાં કેળવણીનો પ્રચાર નહિ થાય ત્યાંસુધી તમારાથી કશુંજ બની શકવાનું નથી.”

“પ્રથમજ સ્ત્રીએને ઉન્નત કરો અને ગરીબમાં ગરીબ જનવર્ગને જાગૃત કરો, સારેજ તમારા દેશનું કલ્યાણ થશે.”

૨૭—દીકરા જેવીજ દીકરીને ગણો.

ભગવાન મનુએ કરમાવ્યું છે કે:—

कन्याप्येवं पालनीया शिक्षणीयाति यत्नतः ।

બાવાર્ય:—કન્યાનું પણ પુત્રની પેઠે પાલન કરવું જોઈએ અને ઘણી કાળજી-પૂર્વક તેને શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

સ્વામી રામનીચંદ્ર કહે છે કે:—“દિંદમાં સ્ત્રીશિક્ષણ બંધ કરી દેવામાં આવ્યું તેની સગ્ન પણ દિંદ સારી પેઠે ભોગવી રહ્યું છે.” x x x “સ્ત્રી-શિક્ષણનો પ્રચાર કરો. નમારા પૂર્વજો સ્ત્રીશિક્ષણના પક્ષપાતી હતા. તમે કેમ વિરોધી બનીને નમારે હાથેજ નમારા પગ ઉપર કુદાટો મારો છો?”

ભાગ ૧ લા]

૨૮-સાગ્યવિધાત્રી

(લાલા લજપતરાય)

હિંદુ કોમની અત્યારની અવસ્થા જોઈને જેના દિલમાં દુઃખની જ્વાળાઓ સળગતી હોય અને આ પુણ્યવંત કોમને માટે જેના અંતરમાં પ્રીતિ ઉભરાતી હોય, એવો કોઈ પણ શિક્ષિત હિંદુ આ હિંદુ મહાસલાના સમાજસુધારણાના ઝુંડ નીચે આવ્યા વિના રહી શકેજ નહિ. સમાજસુધારણા, એ હિંદુ કોમની આજે પ્રથમ જરૂરિયાત છે; અને તેના વિના આપણે રાજદ્વારી કે બીજી પ્રગતિ એક તમુ પણ સાધી શકવાના નથી. જે કોમમાં બાળકમ અને અસ્પૃશ્યતાનાં મૂળ આટલાં ઉંડાં નંખાયાં હોય, જે કોમ જાદુગીને કલેશમય જાનજી માનતી હોય, જે કોમ જીવનના પ્રાણ-દીપકને જુઝાવી નાખનારાં નિર્મોહ અને વૈરાગ્યનાં વ્રતાને પૂર્વજોના મહામૂલો વારસો માનતી હોય અને એવા બિમાર માનસને કારણે જે કોમમાં નિરાશા અને નિરુત્સાહ, મંદતા અને દીનતા જીવનક્રમ બની ગયાં હોય, તે કોમ, સખ્ત અથડાઅથડી અને હરિકામના આ યુગમાં, સન્માનનીય કોમતરીકે અને રાષ્ટ્રના સખળ અંગતરીકે કેમ જીવી શકશે? હિંદુ કોમ જો આપઘાત કરવા ન ઇચ્છતી હોય તો હિંદુઓએ, એક કોમ તરીકે, એક અને અખંડ બનવા હવે જાગવુંજ જોઈએ. હિંદુ કોમ જો જાદુગાની ચાહતી હોય તો હિંદુઓએ જ્ઞાતિઓ-ઉપજાતિઓના અને વાડાઓ-ઉપવાડાઓના ભેદ ભાંગવા અને સાચું સંગઠન સાધવા પ્રગતિને માર્ગે કુચકદમ કરવીજ જોઈએ.

એ સુધારણાની શરૂઆત આપણી માતાઓના, આપણી વિધાતાસમી આપણી જનનીના ઉત્કર્ષથી થવી જોઈએ. હિંદુધર્મ હિંદુ નારીને લક્ષ્મી, સરસ્વતી અને શક્તિનો અવતાર માને છે અને એનો અર્થ એ છે કે, એ નારીજ આપણા ઉત્થાન કે અધઃપતનની વિધાત્રી છે; પણ આજે એ દેવીનીજ કેવી દુર્દશા છે? હિંદુ સ્ત્રી એ અત્યારે હિંદુના ધરની ગુલામડી અને ચાકરડી છે. તેને ધરના ઉબસવાળા લાગમાં આવવાની કે ઉઘાડે મોંએ ઉચ્ચ સ્વરે બોલવાની પણ હિંદુ-સમાજ મનાઈ પોકારે છે. જે વયે યુરોપ અને અમેરિકામાં બાળાઓ શાળાઓમાં કલ્લોલ કરતી, કસરતદ્વારા તેમનાં શરીર સુદૃઢ બનાવતી હોય છે તે વયે હિંદુ નારી બાળકોની જનેતા બની હોય છે અને બિમારીમાં સડતી હોય છે. સ્ત્રીઓમાટે લજ્જા એ ઇચ્છનીય સદ્ગુણ છે; પણ એહદ નિરાધારતા અને એશુમાર પરાધીનતા, એ સ્ત્રી કે પુરુષ ગમે તેને માટે, મહાપાતક છે. હું માગું છું કે, હિંદુ નારી તેની લજ્જા, તેની પતિનિષ્ઠા, તેની કુટુંબલક્ષિતા-એ સદ્ગુણોને જરાખર જાળવે; પણ સાથે સાથે હું હિંદુ સ્ત્રીને દુર્દાનત અને નીડર, સ્વાધીન અને સ્વમાની જેવા ઇચ્છું છું. એવી આત્મગારવ સમજનારી મહિલાઓજ ભારતની સ્વાધીનતા જીતી આવનારા બહાદુર પુત્રોને જન્માવશે.

દિંદુઓ ! મારા દેશબાંધવો ! ઓજ તમારી સાચાવધાત્રી છે. તેને સન્માનો, તેને સિક્કાઓ આપો, તેને અનુધ્યાના અધિકાર જણો અને તેમાં તમારો ઉદ્ધાર છે.
("ગાંધીય" તા. ૧૩-૧૨-૨૫)

૨૯-ધરેણું પહેરાવી બાળકોનાં ખૂન કરાવો !

(લેખક: લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ—લુનાગઢ)

આ દેશમાં અવિચારી દિંદુ તથા મુસલમાન માળાપો પોતાનાં બાળકોને ધરેણું પહેરાવે છે; અને તેને પરિણામે સેંકડો બિચારાં બાળકોનાં જૂદા જૂદા રીતે ખૂન થાય છે.

દાલમાં બીજાપુરમાં બાર વરસની હમરના એક દિંદુ છોકરાને બે બદમાશોએ ગળું દાબીને તેનાં ધરેણાંમાટે મારી નાખ્યો છે; અને તે મુન્દામાટે એક તહોમનદારને ફાંસીની સજા અને બીજાને જન્મ દેશનિકાલની સજા થએલી છે.

તે દનબાગી છોકરાની કાચને તેની માએ મરેલી દાલમાં ગોળાખી દશે ત્યારે તેણીએ કેટલી જામે પાડી દશે; કેટલા જોરથી છાતી કૂટી દશે અને પોતાના વદાલ દીકરાને ધરેણું પહેરાવીને પોતેજ તેનું ખૂન કરાવવા માટે તે મૂર્ખ સ્ત્રી કેટલી બધી પસ્તાઈ દશે ! વળી બીજી તરફ ફાંસી તથા જન્મ-દેશનિકાલની સજા પામેલા તહોમનદારોનાં કુટુંબોમાં પણ કેવી ગાસઘાંધે મોકાણ થઈ દશે, તેનો ખ્યાલ દોણું કરી શકશે ? બીજા એક કેસમાં એક મુસલમાને પોતાના પાંચ વરસના ભત્રીજાને માત્ર ચાર રૂપિયાનાં ધરેણાંમાટે એક દુધમાં નાખીને મારી નાખ્યો હતો !

મારા પોતાના સહેર લુનાગઢની સરકારી કેન્પાચાળામાં ધરેણું માટે થતાં ખૂનોસંબંધી મારાં દેંડબીલા મેં કેટલીક સુદૃઢ ઉપર ફેલાવેલાં હતાં. તે ચેતરણીની દરકાર નહિ કરીને એક છોકરી ધરેણું પહેરીને નિરાળે જતી હતી, તેવામાં કોઈ બદમાશ તેણીને મળ્યો. તેણીને ફાસલાવીને તે એકાંત જગ્યામાં લઈ ગયો અને ત્યાં તેણીને નિર્દય રીતે મારી નાખીને તેણીનાં ધરેણું લઈ ગયો !

અદમદનગર છકલાના એક ગામમાં પાંચ વરસનો એક છોકરીના દાગીતા-માટે એક ચખ્ખે તેણીનું ગળું તથા પગ કાપી નાખીને મારી નાખી તે માટે અદમદનગરના નેશન્સ જજે તે ખૂતીને ફાંસીની સજા કરી છે.

ઉપર પ્રમાણે કાંઈ સેંકડો ખૂનોના રીપોર્ટો આજ સુધીમાં વર્તમાનપત્રોમાં છપાયા છે, પણ દનબાગી દિંદુ તથા મુસલમાન માળાપો બસ ચેતતાંજ નથી. તેઓ તો પોતાનાં બાળકોને ધરેણું પહેરાવેજ તૈય છે; અને પછી જ્યારે બાળકનું ખૂન થાય છે ત્યારે પોતાની મૂર્ખાઈમાટે પોક મૂકે છે !

૩૦-ધર્મરૂપી પ્યાલા-કોણ કોનો શત્રુ છે !

આ પ્રતીત થતું 'હિંદુપણ', મુસલમાનપણ' અને ધસાધપણ', એ તો જૂદા જૂદા પ્યાલાના જેવું છે; કે જે પ્યાલાઓવડે પવિત્ર વિશ્વપ્રેમરૂપી દૂધ પીવરાવવાના પ્રયત્ન વખતોવખત થયા કરે છે. x x x એવા પ્યાલાં તો આગલા વખતના પણ અનેક આપણી આગળ પડ્યા છે. પરંતુ આપણે તો દૂધજ નોંધ્યે. જેનાથી હૃદયની જ્વાલા શાંત થાય એવું પીણુંજ અમને તો જલદી જલદી આપો!

* * * * *
અમારે તો અકબરદિલીની(હૃદયની વિશાળતાની)જ જરૂર છે. પછી તે ગમે તે પ્યાલામાં ભરીને પાઓ ! ચાહે તો તે પ્યાલો નવો હોય કે જૂનો, ચિતરેલો હોય કે સાદો અને સોનાનો હોય કે માટીનો !

આલી પ્યાલાનીજ ઉપાસના કરવાથી તો વિરોધજ વધે છે. આ બધા પ્યાલાઓ (સંપ્રદાય અને મતમતાંતરે) તો કેવળ મૂર્તિઓજ છે. જે સાચો મસ્ત પુરુષ એ બધી મૂર્તિઓમાંથી અમૂર્તસ્વરૂપ-આત્મામાં પહોંચી ગયો, તેને ધન્ય છે ! મિથ્યા નામરૂપમાંથી સત્યસ્વરૂપમાં પહોંચી જવાતાંજ-સ્વાત્માનંદની પ્રાપ્તિ થતાંજ-એ પ્યાલો એના હાથમાંથી છૂટી ગયો, પુટી ગયો, ભાંગી પડ્યો !

અને તો ધમઅંશમાંથી અંદરનો મગજ (તત્ત્વ) લાઇએ છીએ અને શબ્દરૂપી હાડકાંને ફૂતરાંની તરફ ફેંકી દઈએ છીએ.

કોઇ પણ ધર્મ કે સંપ્રદાયની સાથે તમને વિરોધ હોય તો તેને કાપવાનું અર્થાત્ ખંડન કરવાનું કાર્ય ન કરો. સીધો માર્ગ એજ છે, કે તમે તેમના હૃદય કરતાં તમારા હૃદયને વધારે વિશાળ-મહાન-અકબર-બનાવો. તમારી પ્રેમભક્તિને એના પ્રેમ કરતાંમાં વધારી દો; તમારી માનવપ્રીતિને એની પ્રીતિ કરતાં વિશેષ વિસ્તૃત કરો; તમારા સાહસને ઉચ્ચતર બનાવો અને સત્યસ્વરૂપ (પરમેશ્વર) ઉપરના તમારા વિશ્વાસ-શ્રદ્ધાને અત્યંત મહાન (અકબર) બનાવો. સંસારનાં નામરૂપોનો બાણ ચળકાટ, દૃશ્ય જગતની વિચિત્રતા, અસંખ્ય સ્વરૂપોની વિવિધતા, એ બધા રાગરંગ ભલે બીજા કોઈની આંખોને આંશ નાખે; શિક્ષકો અને પ્રોફેસરો ભલે એ શ્રુતવૃણ્ણાની જાળમાં ફસાય; અધિકારી અને અમીરવર્ગ ભલે એ કરોળીઆની જાળમાં ગુલામ બન્યા; પંડિત અને સાક્ષરો ભલે એ લહરિઓમાં આવી પડે; યુવક અને વૃદ્ધ ભલે એ સ્વપ્નમાં મોહિત થઈ જાય; પરંતુ તમારે તો એ સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માને કદી પણ ન જુલવો નોંધ્યે. તમારે તમારાં નેત્ર એ સત્યાત્માની ઉપરથી કદી પણ ન ખસેડવાં નોંધ્યે. ઓ શ્રદ્ધાશીલ પુરુષો ! ઓ મન્યમૂર્ક્ષો ! પછી નોંધ લ્યો કે એ આનંદ નથી કેમ પ્રાપ્ત થયો ! અને કોણ કેનો શત્રુ છે !

(સ્વામી નામતીર્થ-અંથ બાધા ઉપરથી)

૩૧-સ્વપત્ની-વ્યભિચાર

(લેખક-“શ્રીકૃષ્ણ”)

લગભગ બધાપે પુરુષોને એવો ખ્યાલ છે કે, પોતાની વિવાદિતા સ્ત્રીસાથે મરણ પડે તેટલીવાર અને મરણ પડે તેવી રીતે દંડિયોની વિવશવાસના તમ કરવામાં આવે તો તેમાં કંઈ ખોટું નથી; પરંતુ ધર્મશાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર અને આરોગ્યશાસ્ત્રની મર્યાદા પ્રમાણે આતું કૃત્ય એ મદાપાપ છે. ધર્મશાસ્ત્રની મર્યાદા એ છે કે, ઋતુકાળની ૧૬ રાત્રિ દરમ્યાનજ અને આઠ રાત્રિજ અને ગર્ભાગ્નિ-શુદ્ધિથી સ્ત્રીપ્રસંગ કરવો; અને ગર્ભ રહી ચૂક્યા પછી તથા પ્રસર થવા પછી પાંચ વર્ષિયથી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું. ઉપલી જ્ઞાનાતું પાલન થાય તો આરોગ્ય, શુદ્ધિ અને જીવન સચવાઈ રહે છે અને સંતાન ધર્માત્મા ઉત્પન્ન થાય છે.

પરંતુ દુરાચારી અને દંડિયોના શુદ્ધાત્મ એવા પુરુષોએ પવિત્ર વૈવાદિક શ્યામે વ્યભિચારશુદ્ધિની કુર્જાયથી સર્વથા ભરી મૂકી છે. પોતાની સ્ત્રી વ્યભિચારને માટે સૌથી વધારે શુભ અને સસ્તી વસ્તુ મનાય છે. દબ્બરો પિનાએને એકત્ર કરી તેમના પુત્રના સોગન દઈ પૂજવામાં આવે કે, તેમનો આ પુત્ર શું ધર્મપુત્ર છે ? શું પુત્રપ્રાપ્તિની ધાર્મિકકરણ અદા કરવાને, ઋતુકાળના નિયમ પ્રમાણે શુદ્ધ મનથી તેમણે સ્ત્રીગમન કરેલું હતું ? તો પ્રત્યેકની પાસેથી એકજ સાચો ઉત્તર મળશે કે, કેવળ વિવશવાસના તમ કરવા માટેજ સ્ત્રીગમન થયું હતું; અને ગર્ભ તો અચાનકજ-દૈવયોગથીજ રહેલ હતો; એટલુંજ નહિ પણ ગર્ભ રહ્યા પછી પણ એ પ્રતિ જન્મની તેમ અને જેવીને તેવી ભરી રહી હતી અને છતાં ગર્ભનો જન્મ સદીસલામત રીતે થયો તે પણ દૈવયોગથીજ. આવા પ્રકારના પુરુષોને દાહમાં પિનાતું પવિત્ર અને ગૌરવવાળું પદ મળે છે ! !

આવા ધરના વ્યભિચારનું પરિણામ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ ઉપર અને સંતાનો ઉપર વધારે ભયંકર આવે છે. સમય, દસમય, અનેક વખતે સ્ત્રીની સદવાસની ઇચ્છા નથી હોતી છતાં પણ પુરુષ પોતાની આ ખૂરી સોલુપતા તમ કરે છે. ગર્ભાવસ્થામાં તો સ્ત્રીને પુરુષસંગની બીજકુલ કામના દોતી નથી, છતાં એ અવસ્થામાં પણ તે અચવા પામતી નથી. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે આવું દરેક કૃત્ય મદાપાપ છે અને આવી રીતે ઉત્પન્ન થએલ સંતાન ધર્માત્મા નથી, પરંતુ કામાત્મા છે. અકસોસની વાત તો એ છે કે, રૂઢિ પણ આ ધર્મોગનો ભંગ કરાવવામાં સામેલ છે અને તેથી આવું કૃત્ય પાપી કૃત્યમાં ગણાતું નથી; પરંતુ ગર્ભિણી સ્ત્રી સાથે સંગ કરવો એ મદાપાપ છે, એવું જો પુરુષો સમજતા થાય તો અવશ્ય આવા પ્રકારનો વ્યભિચાર બંધ થાય.

[ભાગ ૧ લો]

ગભાંધાનમાં વીર્યની મારફત જીવ ગર્ભમાં પ્રવેશ કરે છે. શરીરના ધર્મ છંદ, ક્રાંતિ
 મુકદ્દાલ વસ્તુ શરીરમાં રહેવા ન પામે; અને જો રહે તો સડવા માંડે. વીર્યરજ્યથી મળીને
 પિંડ અને શરીરના અવયવો બનવામાં પાંચ માસની મુદત લે છે. પાંચ મહિનામાં
 ગર્ભના અવયવો તૈયાર થાય છે. ગર્ભિણીમાટે આ સમયને દોહદ-એટલે એ
 હૃદયવાળો-એક ગર્ભિણીનું પોતાનું અને એક ગર્ભનું દોહદ-કહેવાય છે. આ
 સમયમાં ગર્ભિણી અનેક પ્રકારની ખાવાની ઇચ્છા કરે છે. આ ઇચ્છા ગર્ભસ્થ
 જીવની હોય છે. આ ઇચ્છાની અસર ગર્ભ ઉપર મહાન થાય છે. આ વખતના
 ગર્ભિણીના આચારવિચાર, ખાતું પીતું, હરતું ફરતું એ તમામ ક્રિયાનો બળ-
 વાન પ્રભાવ ગર્ભસ્થ બચ્ચાં ઉપર પડે છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોએ આ અતિ
 ઉપયોગી સમયમાં ખાસ પવિત્ર રહેવા માટે ગર્ભિણીના નાના પ્રકારના નિયમો
 ગોઠવેલા છે તેને અત્યારે આપણે નેવે મૂક્યા છે. આ સમયદરમિયાન જો વિષય-
 માટે સ્ત્રીસંગ કરાય તો વિષયાનંદને પણ ગર્ભમાં રહેલ બાળક ગ્રહણ કરી લે
 છે. વળી એક વિચારવા જેવી બીજી વાત છે. જો ગર્ભમાં રહેલ બાળક પુત્રી
 હોય તો તેને પોતાના પિતાનોજ આ વિષયાનંદ પ્રાપ્ત કરવો પડે છે અને જો
 ઇંદુ વિચારીએ તો આ એક પ્રકારનું પુત્રીવ્યભિચારનું પાપકૃત્યજ ગણાય;
 છતાં આવાં કૃત્ય સંક્રામ્યવિના ઘેર ઘેર વગરવિચારે થઈ રહ્યાં છે. છોકરા-
 છોકરીઓ ઘણી નાની ઉંમરમાંથીજ વિષયાનંદની ગંદી ચેષ્ટાઓ કરતાં માલુમ
 પડે છે, તેનું કારણ શું ? લોકો કહે છે કે, કલભુગ આવ્યો છે; પરંતુ ખરું
 કારણ તો તેમનાં માખાપ છે. નાનાં છોકરાંઓ આવી અભુગતી ચેષ્ટાઓ, તેઓ
 બ્યારે ગર્ભમાં હતાં ત્યારે તેમના માખાપના વ્યભિચારના પ્રભાવથી તેમની
 પ્રકૃતિમાં જે લંપટતા અને વ્યભિચારની રુચિ ઉત્પન્ન થઈ, તેને લંધિ કરે છે.
 અનેક મૂર્ખ માખાપો એક એ વર્ષના બાળક સન્મુખ દુષ્ક્રિયાઓ કરે છે. આટલાં
 નાનાં બાળકો કંઈ સમજતાં નથી એવું ધારીને તેમનો પગ્ડો રાખતાં નથી, તે
 એક ભયંકર ભૂલ છે. દરેક દુષ્ક્રિયાનો પ્રભાવ બાળક ઉપર તો પૂરેપૂરો પડે છે.
 એ બધું સમજી જાય છે. માત્ર અશક્ત હોવાથી નક્કલ કરી શકતું નથી; પરંતુ
 ઉંમર વધતાં જેવું બાળક સશક્ત થાય છે, કે તરતજ તેવી ચેષ્ટા તરફ લોભાય
 છે. નક્કલ કરવી એ બાળકનો સ્વભાવ છે. અનેક પ્રયોગથી માત્રમ પરી ચૂકતું
 છે કે, નાના બાળક સન્મુખ જેવા ચાળા કરવામાં આવે છે તેવા ચાળાનું અનુ-
 કરણ તણ ચાર વર્ષ પછી સમર્થ થતાં તે કરવા માંડે છે.

ખુદ સ્ત્રી ઉપરની અસર પણ ગંભીર થાય છે. પરણતી વખતની પુષ્ટ ખીલેલા
 પુષ્પસમાન કન્યા ચાર પાંચ વર્ષમાં રોગિણી અને મુકદ્દાલતરખી બની જાય
 છે. અનેક સ્ત્રીઓને જાનીના રોગ અથવા પ્રવૃત્તિની કસ્તુવાવડ થાય
 છે. અનેકના ચાર પાંચ વર્ષમાં મૃત્યુ થાય છે. સ્ત્રીઓને, સ્વભાવ સ્થાનથીજ

૩૨—ધૂમ્રપાન કરવાના ફાયદા !

ડૉક્ટરો, રસાયણશાસ્ત્રીઓ વગેરે બધા એકમત છે કે, તમાકુ માણસને ઝેર-સમાન છે, એ એક ઝેરજ છે. ખીડી-તમાકુ પીનારા, સુંઘનારા તેમજ ચાવનારાની બાલુમાટે નીચેની વિગતો આપી છે; કેમકે જગતનાં અર્ધોઅર્ધ મનુષ્ય એમાં ફસેલાં છે.

તમાકુની અંદર એક તૈલી ચીજ છે, જેમાં મુખ્યત્વે તમાકુની ગંધ રહેલી છે. એ ચીજનું નામ 'નીકોટીન' છે. તે તમાકુમાં સેંકડે ૧ થી ૮ ટકા હોય છે. જેમ તમાકુ જલદ તેમ આ નીકોટીન તેમાં વધુ હોય છે. એમ કહેવાય છે કે, એક રતલ સારી તમાકુમાંથી જેટલું નીકોટીન નીકળે તેટલું નીકોટીન માત્ર ત્રણ મિનિટમાં ૨૫૦૦ ફૂતરોને મારી નાખવામાટે પૂરતું છે. આવું ઝેરી આ નીકોટીન છે. ત્યારે એ નીકોટીન શરીરમાં જાય છે, ત્યારે અંદરની શ્વાસનળીને ફરતી ઝીણી ચામડીને અનહદ નુકસાન કરે છે અને અનેક જાતનાં દર્દો ઉત્પન્ન કરે છે.

આ નીકોટીનને પણ બૂલાવે એવું બીજું ઝેર તમાકુમાં 'કોલોડાઇન' કરીને છે. આ કોલોડાઇનને લીધે પણ તમાકુમાં ગંધ આવે છે. આ કોલોડાઇનના એક ટીપાનો વીસમો ભાગ, જેવી રીતે વિજળીના આંચકાથી માણસ તરતજ મરી જાય, તેવી રીતે દેડકાને મારી નાખે છે.

તમાકુના ધૂમાડામાં યુસીક એસીડ હોય છે. તમાકુના રસીઆ ધૂમાડા પેટમાં જવા દઢ પાછો નાકવાટે કાઢે છે અને તેના ગોટાની લહેર લે છે, તેમને આ યુસીક એસીડ કાતીલમાં કાતીલ ઝેર છે, તેની ખચર નહિ હોય. આ યુસીક એસીડ શરીરમાં જવાથી માથાનું ફરવું, માથું દુખવું તથા ચઢી આવે છે. ખીડી નહિ પીનારાને ખીડી પીતાં જે કડવો અનુભવ થાય છે, તે આને લીધે થાય છે.

તમાકુમાં તે સિવાય 'ફરફરાલ' રહેલું છે. દાડ તે કરતાં પણ વધારે નુકસાનકર્તા છે. એક સીગારેટમાંથી, પાંચ રૂપીઆભાર વીરકી-દાડના જેટલું ફરફરાલ નીકળે છે.

વળી તમાકુના ધૂમાડામાં કાર્બોનીક એસીડ ગેસ પણ હોય છે. આ ગેસ ધણોજ નુકસાનકર્તા છે, તે જાણીતી વાત છે. આ હવા ફેફસાંમાં જવા-આવવાથી ફેફસાંને નમાઈ શરી નાખે છે અને આ કારણેજ ખીડી પીનારા ક્ષય રોગના ભોગ તરતજ ચડ પડે છે.

ઉપરનાં હકીકત જાણવા પછી ક્યો વિચારશીલ માણસ તમાકુની પગલે મરણી વ્યસનના નુકસાન તો કદાચ એની ટેવ ન પણ હોય; પરંતુ નવું વ્યસન વહેારનાર તો આ વાંચના પછી જરૂર તે ટેવમાંથી દૂર રહેશે.

અમેરિકાની અંદર સીગારેટને કાઢીના ખીડા કહેવામાં આવે છે અને આ કાચન ખરેખર સત્ય છે. અમેરિકામાં એવી કેટલીએક પેઢીઓ છે જે પીનારે ત્યાં

ખીડી પીનાવાળાને ગોકર નથી. રાખતી દિ'દીઓ પણ આ ધોરણુ દાખલ કરે તો શું આ બધી ઝોંઘી ન થાય ? તમાકુસાથે રાષ્ટ્રીય લડત ચલાવવાની જરૂર છે અને રચના મળ્યા પછી તો તમાકુ દેશપાર થશે તેમાં કાંઈ શંકાજ નથી.
(દૈનિક 'હિંદુસ્થાન')

૩૩-ખીડીના શોડીનો સાવધાન !

એકવિદાન એમ ડી. ડાક્ટરે ખીડી પીનારા તથા ખીડી નહિ પીનારાનાં ફેફસાં તપાસ્યાં. પરીણાતું પરિણામ એ આવ્યું કે, ખીડી પીનારાનાં લગભગ બધાનાં ફેફસાંમાં ઉપદ્રવ જોવામાં આવે છે; જ્યારે ખીડી નહિ પીનારામાં માત્ર સેંકડે સત્તાવીસ માણુઓનાં ફેફસાંમાં ઉપદ્રવ ચાલુ પડે છે. આ ઉપદ્રવને લીધે "લ્યુ"ના જંતુઓ તરતજ પર માલી જાય છે અને નજીકી ફેફસાંવાળા જીવર દફલો કરે છે; તેથી જ ખીડી પીનારાઓને સપ સાધારણ રીતે વધારે થાય છે. ખીડી પીનારાઓ અને તમાકુના ગુણાઓ આ ઉપરથી કાંઈ ધડાલેશે કે પછી પોતાનો ઇશક માન્યજાળ કરશે ?

૩૪-ગુમડાં વગેરે સાડ કાળો સિંદૂરિયો મલમ બનાવવા વિષે

સિંદૂર ચોખ્ખું રોર એક, મીઠું તેજ રોર એક, મીઠું પીણું તો. ૨, કપૂર તો. ૨ એ ચારે વસ્તુમાંથી સિંદૂર સોદાની કડાઇમાં નાખી ખૂબ ઘુંટવું. પછી તેમાં તેજ નાખી ચૂકા ઉપર મૂકવું ને નીચે અગ્નિની ધામી આંચ આપતી અને એક જોસ આવે એટલે તાપ કાઢી નાખીને પંખાવતી પવન નાખવે. ઉઝરો બેઠી ગયા પછી થોડું દંડ પાણી લઈને તેમાં બે ચાર દીપાં ઉકાળેલું સિંદૂર નાખી જોવું કે મલમ કાળુ અને કાળા થયે છે કે નહિ. નહિ તો એકાદ જોસ ખીરને વાપવે. બરાબર થયા પછી મીઠું ચૂકુ તપાવીને ને મીઠુમાં તરતજ કપૂર વારીને નાખવું. તે બન્ને એક થયા પછી સિંદૂરની અંદર તેજ નાખવું. થોડીવાર દેનારી નાખવું. આ મલમ કાળો પલાસ્તર થયેલ પછી દડા પડ્યા દેવેલ આ મલમ કાળ, બસાઈ, ગુમડાં, બદ, નાનુર, ચાદી, ચરમીના કાંજા અને બીજાં અને તેવા જાખમો થયા હોય તો તેનો પરી મારવાથી અશ્રમ થાય છે.

('બાબોદય'માંથી)

૩૬—જુવાની માણવાની રીતો જુવાનોને આમંત્રણ

એક ગામડું છે. કાઠી રામપૂત કે કોઈ પણ કોમનો એક ગામડીઓ જુવાન માથે લાંબા ઓળેલા વાળ રાખે; ઉપર ફરકનાં ઠોઝાં ખોસી સાફાઓ પહેરે; આ-અલવળા શીવણવાળા કળાવાળા કળખેઓ પહેરે; નાડીએ પાંચ પાંચ ડમતાંઓ રાખે; આંખમાં આંજણનાં જાદુ લેરે અને પતીઆરીને કિનારે બેસી વાંસળી બજાવે; એમાં એ જુવાનીની સફળતા માને છે. જુવાની માણવાની એની એ રીત છે.

એક શહેર છે. એક શહેરની જુવાન મજાની બાળરી ઓળે છે; કપાળે નાનો ચાંદ્રો કરે છે; માથે આડી ટોપી મૂકે છે; હાથમાં નાનકડી લાકડી રાખે છે; આંખે ચરમા પહેરી ચરમા નીચેથી જીણી આંખે ઉઘાનના ખંકડાઓ ઉપરથી અનેક કષ્ટા-નિષ્ટ દરયો જુએ છે. એની જુવાનીની સાર્થકતા એ એમાં માને છે.

એક ચેવાણાવી જુવાન છે. હાથે ઘોઘેલો જાડી ખાદીનું પહેરણ, ધોતિયું અને ટોપી પહેરે છે. એની આંખે ચરમા નથી અને નથી આંજણ. એના હાથમાં નથી વાંસળી કે નથી લાકડી. એ રસ્તે જતા અગવધાને રસ્તો બતાવે છે, ટાશીઓ કે ટાસાઓને સદાય આપે છે; ગામમાં પાણીનાં પૂર આવે છે ત્યારે પૂરમાં તણાતા પ્રમ્તજનો કે તેમની માલમતાનું રક્ષણ કરવા પાણીમાં ઝંપલાવે છે, ગામમાં આગ લાગે છે, ત્યારે અંદર રોકકળ કરી રહેલાં મનુષ્યોને બચાવવા એ ઝપાટાબંધ ઉપર ચડી પોતાની ખાંધ ઉપર તેમને ઉતારી લાવે છે; ઇન્દુલ્યેનજા કે પ્લેગનાં પીડિતોને ધરે ધરે જઈ દવા આપે છે—તેમની શુશ્રૂષા કરે છે; મેળાઓ વખતે બૂ-લેલાને ધરે બતાવે છે; માંદાંઓને દવા આપે છે; યાત્રીઓની સગવડઅર્થે—તેમની માલમતાની રક્ષાઅર્થે રાત્રિદિવસના ઉત્તરારા વેડે છે.

ખાદી પહેરનારો જાડી ધાજળીવાળા જુવાન ! તે તારી જુવાની સાચી માણી છે. તારી જુવાની સફળ ઉતારી છે. તે તારું જીવન જીવી જાણ્યું છે ! વૌઠાના મેળામાં એવી જુવાની ઝળકતી હતી.

અમારા ઓ જુવાનો ! તમારે જુવાની સાચી માણવી હોય તો આવજો, આ માર્ગે અમારા તમને આમંત્રણ છે !

('સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૧૫-૧૧-૨૪)

તેને પોતાનું રાજ્ય અર્પણ કર્યું. શિવાજીને પોતાને માટે રાજ્યની જરૂર ન હતી. પોતાના ગુરુની સાથે લોકોની સેવામાં પોતાનું જીવન અર્પણ કરવાની તેણે કેટલીએવાર પોતાના ગુરુને ઈચ્છા દર્શાવી હતી. જ્યારે લોકોએ તેને પોતાનો મહારાજા બનાવ્યો, ત્યારે તે માનવા લાગ્યો કે, તે મહાદેવીનો સેવક થયો હતો. શિવાજીનું જીવન ઉચ્ચ આશયોમાટે અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. જે પુરુષો પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ પ્રભુભક્તિમાં કરશે, તેઓનાજ દાથે દિંદોના ઉદ્ધાર થશે; કારણ કે સ્વાર્થમાટે કરેલો ક્રમ ધસાઇ જાય છે અને નાશ પામે છે; પણ ઈશ્વરને માટે કરેલો ક્રમ અમર રહે છે.

('હિંદુસ્તાન' તા. ૨૧-૧૦-૨૪)

૩૮-સાહિત્ય એટલે શું ?

(લેખક—આનંદશંકર બાપુભાઈ મુન)

“ સાહિત્યને વિચારી અર્થમાં લેવા હું મૂક્યું છું. જીવનમાં મહારાજાં રણ આવે તે પણ પ્રકટ કરતાં શીખવું એ આવરણ છે; મુંદર કાચોની સાથે કર્કશ વિષયોને પણ-પકાડોને પણ ઓળંગતાં શીખવું, એ બાબત ઉપર હું મુવકોનું ધ્યાન ખેંચું છું. નવો યુગ એ કૂચના ણિજાના જેવો નહિ રહે, તેમાં કંદક ઉપર ચાલવાની શક્તિ પણ જોઈશે, કળામૃતસ્ય પ્રાપ્ત કરવાં જોઈશે અને તે માટે જીવિવિભવ પણ જોઈશે; માટે કેવળ બાવનાયુક્ત સાહિત્યના સેવો ઉપરજ નહિ રહેતાં ચામના વિષયોને પણ પોતાના કરવા મથજો. કેવળ હૃદયની ભાવનાને સ્પર્શ એજ સાહિત્ય નથી, પણ સૌંદર્ય, સત્ય અને નીતિના અમળ નિયમો એકતાર થાય ત્યારેજ ઉંચું સાહિત્ય કહેવાય. એક નવલકથામાં એક આબેદુળ ચિત્ર દોષ એનું માત્ર આબેદુલપણજ નહિ પણ એમાના વિચારોમાં સર્જકશક્તિ (ક્રીએટીંગ પાવર) રહેલી દોષ તે માથે મળવાથીજ એ સાહિત્ય કહેવાય. જગતના સાહિત્યમાં કાષ્ટ કેવળ હૃદયના ભાવો નથી હોતા. રામાયણ એ નિયતક એપીક કેમ બની, તેનો તમે વિચાર કરો. આયેની સંસ્કૃતિ આખા દિંદમાં કેમ વ્યાપી, તેનો તેમાં ચિતાર છે. તેમાં જો માત્ર તેટલુંજ હોત તો તે એક દનિદા-સર્નું પાનુ થાત, પરંતુ તેમાં જગતનાં સત્યો પ્રકટ થએલાં છે અને તેથીજ તે સાહિત્યનો મહામંથ છે. સાહિત્ય એ જીવનને ઉન્નત બનાવનાર શક્તિ છે, એમ જો તમે માનશો તોજ તમે સાહિત્યની તેમજ તમારી ઉન્નતિ સાધી શકો. અમારા યુગમાં નેમ લઈ રહ્યું નથી. પણ તે માટે આજના મુરોમાં મારી આસાએ રહેલી છે.

('શાંદકા'—જાન્યુઆરી ૧૯૨૬)

૩૯-પતિસ્તોત્ર

નમઃ કાન્તાય ભર્તૈ ચ શિવચન્દ્રસ્વરૂપિણે ।

નમઃ શાન્તાય દાન્તાય સર્વદેવાશ્રયાય ચ ॥ ૧ ॥

શિવ અને ચંદ્રસ્વરૂપ કાન્ત-ભર્તાને નમસ્કાર હો. શાન્ત, દાન્ત અને સર્વ દેવના આશ્રયરૂપ પતિને નમસ્કાર હો. (૧)

નમો ब्रह्मस्वरूपाय सतीप्राणपराय च ।

नमस्याय च पूज्याय हृदाधाराय ते नमः ॥ २ ॥

બ્રહ્મરૂપ, સતીના પરમ પ્રાણરૂપ, નમસ્કાર કરવા યોગ્ય, પૂજ્ય અને હૃદયના આધાર તમને નમસ્કાર હો. (૨)

पञ्चप्राणाधिदेवाय चक्षुपस्तारकाय च ।

ज्ञानाधाराय पत्नीनां परमानन्ददायिने ॥ ३ ॥

પાંચ પ્રાણના અધિદેવ, આંખની કીકીરૂપ, જ્ઞાનના આધારરૂપ અને પત્નીના પરમ આનંદ આપનાર તમને-પતિને નમસ્કાર હો. (૩)

पतिर्ब्रह्मा पतिर्विष्णुः पतिरेव महेश्वरः ।

पतिश्च निर्गुणाधारब्रह्मरूपो नमोऽस्तुते ॥ ४ ॥

પતિજ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર છે. એજ નિર્ગુણ અને સર્વાધાર બ્રહ્મરૂપ છે. તેને નમસ્કાર હો. (૪)

क्षमस्व भगवन् दोषं ज्ञानाज्ञानकृतञ्च यत् ।

पत्नीबन्धो दयासिन्धो दासीदोषं क्षमस्व च ॥ ५ ॥

હે ભગવન્ ! જાણે અજ્ઞાણે કરેલા (મારા) અપરાધને ક્ષમા કરો. હે પત્નીના મિત્ર ! હે દયાસાગર ! દાસીના દોષને ક્ષમા કરો. (૫)

इदं स्तोत्रं महापुण्यं सृष्ट्यादौ पद्मया कृतम् ।

सरस्वत्या च धर्या गंगया च पुरातनम् ॥ ६ ॥

सावित्र्या च कृतं पूर्वं ब्रह्मणे चापि नित्यदाः ।

पार्वत्या च कृतं भक्त्या कैलासे शंकराय च ॥ ७ ॥

मुनीनाञ्च सुराणाञ्च पत्नीभिश्च कृतं पुरा ।

पतिव्रतानां सर्वासां स्तोत्रमेतच्छुभावहम् ॥ ८ ॥

इदं स्तोत्रं महापुण्यं या शृणोति पतिव्रता ।

नरो वापि च नारी वा लभते सर्ववाञ्छितम् ॥ ९ ॥

अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो लभते धनम् ।

रोगी च मुच्येत रोगाद्बद्धો मुच्येत बन्धनात् ।

पतिव्रता च स्तुत्वा च तीर्थस्नानफलं लभेद् ।

इदं जप्त्वा सती भक्त्या भुङ्ક્ते सा तदनुगया ॥ ૧૧ ॥

આ સ્તોત્ર મુદ્દિના આરંભમાં બ્રહ્માએ કરેલું. આ પુરાતન સ્તોત્ર સર-
સ્વતી, ધરા અને ગંગા તેમજ સાવિત્રી પણ સ્થાને ખુશી કરવા દમેશાં પાડન
કરતાં. શંકરને ખુશી કરવા પાર્વતી પણ દેવાસમાં આ સ્તોત્રનો પાઠ કરતાં;
તેમજ દેવનાઓ અને મુનિઓતી સ્ત્રીઓ પણ પદેશાં આ સ્તોત્રનો પાઠ કરતી.
આ સ્તોત્ર સર્વ પતિવ્રતાઓનું મુખ કરનાર છે. જે પતિવ્રતા આ સ્તોત્રનું શ્રવણ
કરે અથવા જે નરનારી આનો પાઠ કરે, તે સર્વ વાંચ્છત ક્ષણે પામે છે. આ
સ્તોત્રના પાઠથી અપુત્રને પુત્ર ને નિર્ધનને ધન મળે છે. રાગી રાગથી અને
બંધિતાન બંધનથી મુક્ત થાય છે. પતિવ્રતા આનો પાઠ કરવાથી દીર્ઘસ્થાનના ક્ષણે
પામે છે. આ સ્તોત્ર જળીને બદિતથી પતિની આજ્ઞા ક્રમને પછી જમવું. ૬-૧૧

૪૦-નવવધૂને ૧૧ ઉપદેશ

જાપાનમાં માતા પુત્રીને લગ્નદિવસે નીચલા ૧૧ ઉપદેશ આપે છે.

૧ બેડી ! આજે લગ્ન થયા પછી તું મારી પુત્રી નહિ રહે. આજ સુધી તું જે
પ્રકારે મારી અને તારા પિતાની આજ્ઞા પાળતી રહી છે, તેજ પ્રમાણે હવે તારાં
સામુસસરાની આજ્ઞાનું પાલન કરજે.

૨ લગ્ન પછી માત્ર એક પતિજ તારો સ્વામી થશે. તેની સાથે દમેશાં નમ્રતા
અને મોટું મન રાખજે, પોતાના પતિની આજ્ઞાનું અસરસઃ પાલન કરવું એ સ્ત્રીના
સર્વશ્રેષ્ઠ ગુણ છે.

૩ તારાં સાસરિયાં સાથે દમેશાં વિનય અને સદનચીલના રાખજે.

૪ તેમની સાથે કદી અણુબનાવ ન કરીશ; નહિ તો પતિનો ગ્રેમ બોદશ.

૫ કોઈ ના કરીશ; પતિ કંઈ અયોગ્ય કરે ત્યારે પણ મૌનજ રાખજે અને
જ્યારે પતિ શાંત થાય ત્યારે નમ્રતાથી તેમને સમજાવજે.

૬ બદ્ધ વાતો ના કરીશ. જુદું ના બોલીશ. પાડોશીની નિંદા ન કરીશ.

૭ હાથ જોનારા વગેરેને તારા ભાગ્યની દ્રષ્ટીકત ન ખૂંચીશ.

૮ તારૂં ગૃહકાર્ય કરકસરથી ચલાવજે અને સાવધાનીપૂર્વક બધી વ્યવસ્થા રાખજે.

૯ તારા પિતાની ઉચ્ચ પદવી અથવા અમીરીનો ફોકો ન રાખીશ. પતિ સમક્ષ
તારા પિતાની ધનાઢ્યતાના કદીપણ વખાણુ ના કરીશ.

૧૦ તું યુવાન બાંધ પણ યુવતીઓના ટોળામાં ન બેસતી. (અર્થાત્ વૃદ્ધો
પાસેજ બેસવું દિનકર છે.)

૧૧ દમેશા સ્વચ્છના અને શુભ જળવાય એવાંજ વસ્ત્રો પહેરજે, બદ્ધ
ભાગકાદાર રંગના વસ્ત્ર ન પહેરીશ.

આ ઉપદેશ પ્રાચીનકાળથી પરંપરામત ચાલેલો આવ્યો છે.

૪૧-સંસારમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો

સ્ત્રીજાતિવિષે પુરુષવર્ગમાં તેમજ ખુદ સ્ત્રીવર્ગમાં પણ પેસી ગએલા અજ્ઞાન મૂલક હલકા વિચારો દૂર થઇ સુયોગ્ય સ્ત્રીનો દરજ્જો ધ્યાનપર આવે તેટલા માટે અનેક પ્રમાણભૂત ગ્રંથો અને સમર્થ વિદ્વાનોના ઉતારા સુપ્રસિદ્ધ હિંદી “સરસ્વતી” ના જાનેવારી ૧૯૨૫ ના અંકમાં તેમજ અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ થતા “સ્ત્રીબોધ” ના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયા હતા. આ પુસ્તકના વાચકવર્ગમાંટે ઉપરોક્ત લાગવાથી મોટે ભાગે એમાંના તેમજ થોડે ભાગે ખીજા ઉતારા આ નીચે આપવામાં આવ્યા છે; જેને માટે તેના લેખક તેમજ પ્રકાશક મહાશયોનો આભાર માનીએ છીએ.

કચ્છેદ-“હે સ્ત્રી! તું ધરતી માલિક થઇને જા; અને ત્યાં જોટલા પુરુષો હોય તેમની સાથે રાણીઓની પેઠે વાતચીત કર.”

રામાયણ-“સ્ત્રી વનને પણ રાજમહેલો કરતાં સુંદર બનાવી દે છે.”

મનુસ્મૃતિ-“ જો પિતા, ભાઈ, પતિ અને દિયર પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે, તેમણે પોતાની પુત્રી, બહેન, સ્ત્રી અને ભાભીનું કદી પણ અપમાન કરવું જોઈએ નહિ. + + જ્યાં સ્ત્રીઓનું પૂજન થાય છે, ત્યાં દેવતાઓ નિવાસ કરે છે અને જ્યાં તેમનું પૂજન નથી થતું ત્યાં અધી ગતનાં ઉત્તમ કર્મ પણ નિષ્ફળ થઈ જાય છે. + + જો શૃદ્ધમાં સ્ત્રી પુરુષથી અને પુરુષ સ્ત્રીથી સંતુષ્ટ રહે છે, ત્યાં નિશ્ચય નિત્ય કલ્યાણ થાય છે.”

મહાભારત—“સ્ત્રી એ પુરુષની અર્ધાંગના છે, તેનો સૌથી મહાન મિત્ર છે, ધર્મ, અર્થ અને કામનું મુળ છે. જે તેનું અપમાન કરે છે, તેનો કાળ નાશ કરે છે. સ્ત્રી એ ઘરનું ધન અને ઘરની શોભા છે, માટે સદા તેની રક્ષા કરવી જોઈએ. મહાભારતવ્રતી અને પુણ્યવાળી સ્ત્રી પૂજનીય છે.”

હજરત મહમ્મદ સાહેબ-“તાઈ સ્વર્ગ તારી માતાનાં ચરખોનીમે છે.”

સ્વામી દયાનંદ-“ભારતવર્ષનો ધર્મ ભારતવર્ષના પુત્રાથી નહિ પણ પુત્રી-
 મોના પ્રતાપે સ્થિર છે. ભારતીય ઔચ્છિએ પોતાનો ધર્મ છોડ્યો હોત તો ભારત-
 વર્ષ દયારનેયે નષ્ટપ્રાય થયો હોત.”

સ્વામી વિવેકાનંદ-- મૈત્રેયી અને ગાર્ગી જેવી પ્રાતઃસ્મરણીય સ્ત્રીઓ
જાતકચર્ચાના કારણે કારણે કાપિઆતા અધિકારને યાત્રુ યોગ્યતાઓ હતો. હવે તે
હવે આચાર્યોની સ્વામીના ગાર્ગીએ ગર્વપૂર્વક યાત્રાપત્રકને જાતકચર્ચાના આચાર્ય
(મૈત્રેયી) આપ્યું હતું. / / / જે એ સર્વ આદર્શરૂપ સ્ત્રીઓને આપ્યા
તાળને અધિકાર હતો. તે પછી અત્યારે તેમને એવો અધિકાર મળ્યો કેમ કે
હવે મહાનંદ

“જ્યારે પણ આ દેશની કન્યાઓમાં અને સ્ત્રીઓમાં જેવું સદર્શન, સેવા-ભાવ, સ્નેહ, દયા, સંતોષ તથા પતિભક્તિ જોવામાં આવે છે, તેવું પૃથ્વીના બીજા કોઈ ભાગમાં મેં જોયું નથી.”

“એક માત્ર ભારતવર્ષની કન્યાઓને જોવાથીજ આંખો ફરે છે. તેમનામાં સન્ન, વિનય આદિ સદૃશ્યો દૃશ્ય પણ જોવા ને તેવા રહી શક્યા છે. આવાં સં-રસ સાધનો હોવા છતાં તમે સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી!!”

“જે દેશમાં-જે પ્રાંતમાં નારીપૂજા નથી, તે દેશ-તે પ્રાંત કોઈ કોઈ મદાન કે ઉન્નત થઈ શકે નહિ. નારીશક્તિ-મર્નિની અવગણના કરવાથીજ આજે તમારું અધઃપતન થયું છે. x x x x જે કોઈ સ્ત્રીઓનો આદર નહોતો અને સ્ત્રીઓ જ્યાં ગમગીનીમાંજ ગમમ પસાર કરતી હોય, તે સંસારની કે તે દેશની ઉન્નતિની આશા રાખવી નિષ્ફળ છે. એટલાજ માટે પ્રથમ સ્ત્રીઓને જાગૃત કરવી જોઈએ; અને તે ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા એક આદર્શ મંદીર સ્થાપના કરવી જોઈએ. * * * * * મદામાપાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા જેવી સ્ત્રીજાતિનો તમે ઉદ્ધાર નહિ કરો ત્યાંજુધી તમારા દેશનો ઉદ્ધાર થનાર નથી.”

સ્વામી શંભતીર્થ-“દિંદમા સ્ત્રીશિશુજા બધેકરી દેવામાં આવ્યું તેની સગલ દિંદ સારી પેઠે જોગવી રહ્યું છે. * * * સ્ત્રીશિશુજાને પ્રચાર કરો. તમારા પૂર્વજો સ્ત્રીશિશુજાના પક્ષપાતી હતા. તમે કેમ વિરોધી બનીને તમારે હાથેજ તમારા પગ ઉપર કુદારો મારો છો? જે બીજાની સ્ત્રી નરક પાપદષ્ટિથી જુએ છે, તે પરમાત્માના ક્રોધને જાગૃત કરે છે અને પોતાને માટે નરકનો રસ્તો સાફ કરે છે.”

શ્રી દાદાભાઈ નવરોજી-“મારી માતાએ મારી ઉપર નજર રાખીને મને મારા સદચરણના બરા પ્રભાવથી બચાવ્યો.”

મગ્ધ ગાંધી-“કોઈ પણ સ્ત્રીનું સ્વંત્ર્ય ભંગ કરતાં પડેલાં મરી જતાં એજ ઉત્તમ કર્મ છે. કોઈ પણ સ્ત્રીને પાપકર્મમાંથી બચાવી લેવી એ સૌથી મદાન તીર્થ છે.”

બંકિમચંદ્ર-“સ્ત્રીઓ એ સારાન દામા, દયા અને સ્નેહની દેવી મતિંઓ છે.

પાપ-“કેટલાક મંદજુદિ કવિઓએ સ્ત્રીને ઉનારી પારી છે. તેઓ કહે છે કે, સ્ત્રી એ એક જોષી વિપાત છે, જાનેજ ખરીદેલો મેગ છે. માપની પેઠે ઝેરથી ભરેલી છે; અને ધનને દુઃખમય બનાવી દેનાર કાળો ગરબિ છે; પરંતુ આ બંન્ના નાશવંત કવિનાના ખોટા દલાલ છે. આ અમાર નંતરનાં બીજા બધા પદાર્થો નો મહેનત કરવાથી મળે છે; પરંતુ મુજાબુ સ્ત્રી તો એજ પ્રભુની કૃપાથીજ મળી આવે છે. જેની પાસે એવી ત્વાં હોય, તે કરી દુઃખને દુઃખ નહિ માને. મને તો વિશ્વાસ છે કે, જો નજાર સ્ત્રીઓના કલ્પ પ્રમાણે ચાલે તો દુનિયા દુર્ભવુંડી બની જાય.”

ધર્મ-“મુખ્ય સ્ત્રી પાસેના કૃતાર્થને વધુ નિમગ્નતા, દેશીના મુદાન-શીમે વધુ વધી અને મહેનતા રચનાથી પણ વધુ મજબૂત છે. વચ્ચેનાં મુદાનનાં

હૂબકાં ખાનાર માણસને કિનારો જેટલો વહાલો લાગે છે, તેનાથી પણ મુશ્કેલી સ્ત્રી વધુ વહાલી છે. વૃદ્ધ પિતાની આંખે નાનો પુત્ર જેટલો સુંદર દેખાય છે, તેનાથી પણ સ્ત્રી સુંદર છે. કાળી રાત્રિ પછીના મંગળમય પ્રભાત કરતાંયે સ્ત્રી વધુ તેજસ્વી છે અને રણમાં તરસથી વ્યાકુળ થયેલા મનુષ્યને પાણી જેટલું મીઠું લાગે છે, તેનાથીયે સ્ત્રી ઘણી વધારે મીઠી છે.”

લૌવિલ—“વિધાતાએ સ્ત્રીને સુંદર બનાવી છે, એટલા માટે તેને હું મહત્ત્વવાળી નથી ગણતો, તેમજ તેને પ્રેમને ખાતર બનાવવામાં આવી છે એટલા માટે હું તેના ઉપર પ્રેમ નથી રાખતો; પરંતુ તેને હું એટલાજ માટે પૂજનીય માનું છું કે, મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ માત્ર તેનેજ આભારી છે.”

શેક્સપીયર—“સૌંદર્યથી સ્ત્રી અભિમાની બને છે, હિતમ ગુણોથી તેની પ્રશંસા થાય છે અને લજ્જાવતી થઇને તે દેવી બની રહે છે.”

હૅન્રી—“મુશીલા અને પુણ્યાત્મા સ્ત્રી જેવું દુનિયામાં કંઈ પણ સુંદર નથી.”

હાર્ડેવ—“તારાઓ આકાશની કવિતા છે, તો સ્ત્રીઓ પૃથ્વીની કવિતા છે. દુનિયાના લાગ્યની રક્ષા તેમનાજ હાથમાં છે.”

સૌંદે—“કવિઓએ સ્ત્રીના ક્રોધની ઈશ્વરના ક્રોધસાથે તુલના કરી છે; પરંતુ મને મારી સ્ત્રીના ક્રોધમાં એવું ઝેર કદી દેખાયું નથી. તે ક્રોધમાં હોય છે ત્યારે તે મારા તરફ જોતી નથી; કેમકે તેને વિશ્વાસ છે કે, મારા તરફ દેખતાંજ તેનો ક્રોધાગ્નિ પ્રેમજળ થઇને વહી જશે.”

ડ્રેસો—“સ્ત્રીનું પુસ્તક તો સંસાર છે. તે સંસારમાંથી જેટલું શીખે છે, તેટલું પુસ્તકોમાંથી નથી શીખતી.”

આસ્કર આઇલ્ડ—“સ્ત્રી, એ પરમાત્માનું સાથી મહાન બાદુ છે.”

શિલ્લર—“સ્ત્રીને પુરુષની સાથી થવાને સૃજનામાં આવી છે. પ્રકૃતિ એમ ઇચ્છે છે અને પ્રાકૃત નિયમે પાળતી સ્ત્રી ઈશ્વરી આજ્ઞાનું પાલન કરે છે.”

એલન કનિંગહામ—“આવ મારી વહાલી ! આવ. મારી પાસે બેસ. રાત વીતી ગઇ છે અને ચારે બાજુ અજવાળું થઇ રહ્યું છે; પરંતુ તારાવિના મારાથી પ્રાર્થનાના શબ્દો બોલાતા નથી. આવ, મારી પાસે બેસ. તું પ્રભુને મારેમાટે પ્રાર્થના કરજે, હું તારે માટે કરીશ.”

આર્થર—“હે સુકુમારી ! વિધાતાએ તને પુરુષોને દેશણે લાવવા માટે બનાવી છે. તું ન હોત તો અમે યશુ જેવા હોત, સ્વર્ગમાં પણ એવું શું છે કે, જે તારામાં નથી ? અદ્ભુત નેજ, પવિત્રતા, સત્ય, અનંત આનંદ અને અમર પ્રેમ, સર્વ કંઈ તારામ છે.”

એડીમન—“વિશ્વાસ રાખો કે જે પવિત્ર પ્રેમથી પિતા પોતાની પુત્રીપ્રત્યે જુએ છે, તે રીતે બીજાને કોઇ તેનાપ્રત્યે જોઇ શકતો નથી. પત્નીપ્રત્યેના પ્રેમમાં કામના છુપાઇ રહેલી હોય છે અને પુત્રપ્રત્યેના પ્રેમમાં લોભ હેતુરૂપ હોય છે;

પણ જે પવિત્ર વડાવ મને મારી પુત્રી ઉપર આવે છે, તેનું પીન કોઈની ઉપર નથી આવતું.”

બે-સન-“મારા સૂક્ષ્મ વિચારોનું મૂળ મારી જનનીનાં પ્રેમભર્યાં કાલ-રશ્મિમાં છે.”

શોપનાહર-“મનુષ્યને દરદર્શિતા માંનાથી અને વીરતા પિનાથી વાર-સામાં મળે છે.”

અશ્વાહુમ લિંદન-“હું જે કંઈ કહું છું અને યદ્યં સંકું છું; તે દેવી પ્રકૃતિ-વાળી મારી માતાની પ્રસાદી છે.”

સર એડમંડ વરદી-“દરેક દેશમાં, દરેક જાતિમાં અને દરેક ધર્મમાં મનુષ્યને તેની માતા જેવા જનાવે છે તેવાજ તે થાય છે.”

જર્જ હર્બર્ટ-“એક આદર્શ જનની સૌ ઉસ્તાદો કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે.”

નેપોલિયન-“ક્રાન્તિનો ચેતવ તેની માતાઓ પર રહેલો છે. x x કોઈ પણ બાળકની ભાવિ ઉન્નતિ અથવા અવનતિનો આધાર તેની માતા ઉપરજ છે. x x હું મારી કર્તવ્યનિષ્ઠા અને ધૈર્ય મારી માતાની ગોદમાંથી શીખ્યો છું.”

સા. દ. વર્લે-“પુરુષની ઉન્નતિ કે અવનતિ સ્ત્રી ઉપર આધાર રાખે છે. જો એ સુચિહિત હોય તો પતિની ઉન્નતિનું કારણ બને છે અને જો મૂર્ખ હોય તો પુરુષની અવનતિનું કારણ બને છે.”

મિશલેટ-“જો કે આજે મારી માતાને પરલોકગમન કર્યાને લગલગ થીસ વર્ષ થઈ ગયાં છે, પરંતુ તે હજી સુધી મારા વિચારોમાં તથા સંજ્ઞામાં જીવતી છે. x x x x હું મારી નમામ ઉન્નતિઓ અને વિજયોમાં મારી માતાનો દેવો-દાર છું.”

ગેરીઆલિડ-“મને મારા દેશપ્રત્યે જે શુદ્ધ પ્રેમ છે અને જેણે મને મારા અ-ભાગી સ્વદેશબંધુઓના આત્મારૂપ બનાવ્યો છે, તેનો પ્રારંભ જ્યારે હું મારી માતાને દીનોપ્રત્યે સદાનુભૂત બનાવતી અને દુઃખીઆં સોડોપર દયા કરતી જોતો સારથી થયા છે.”

ગોડલ્ફ્રિમથ-“જે સ્ત્રી પોતાના પતિ તથા બાળકોને નિરંતર આનંદમાં રાખે છે, તેની પાસે આખા જગતની સમ્રાજીનો વેશવ તુચ્છ છે.”

વુલ્ફર-“હે ‘મા’ તું અમો પુરુષોને સાક્ષાત્ માનવજાતિની યદ્યંને મુશ્કેલીના પ્રસંગોમાં માર્ગદર્શક થવાવાળી સિદ્ધિ કરેલી છે. તારામાં ધિરની અંશ છે.”

ફ્રેડરિક હેન્ડન-“જ્યાં માતાપિતા અને વિશેષ કરીને માતા શુદ્ધિમતી હોય છે, એ શુદ્ધ મનુષ્યત્વ અને રાષ્ટ્રચત્તાનું મહાવિધાલય છે, ઘરમાજ મહત્ત્વપૂર્ણ અને અત્યંત અગત્યના પાઠોનું શિક્ષણ મળે છે; માટે મદાન પુરુષો ઉપનન કરવા માટે અમારે એવી માતાઓની અગત્ય છે, કે જે પોતાનો પૂર્ણ સમય કઠિન કાર્યો કરવામાં ગાજવાની યોગ્યતા રાખતી હોય અને સાથે અમને એવી જનનીઓની અગત્ય છે, કે જેનું હૃદય અને મરિચક સંપૂર્ણ રીતે વિશુદ્ધ હોય.”

૪૨-પરદેશી ખાંડ એટલે બ્રહ્માનો ભંડાર !

(લેખક-એક પ્રજાજન)

૧. એનસાઇક્લોપીડીયા બ્રીટાનીકા જેવા બળવાન અને ઘણાં વર્ષોની શોધ જોળને અંતે તૈયાર થયેલો મહાન ગ્રંથ કે જેને આધારે સરકાર ફેંસલા આપે છે, તેને ૧૬૭ મે પાને લખેલ છે કે:-“ખાંડ સાફ કરતી વખતે દરેક જનાવરના લોહી તથા હાડકાંના કોલસાનો ચૂરો નાખવામાં આવે છે.”

૨. રીક્ષનેરી ઑફ આર્ટસ-૬ થી આવૃત્તિ લંડન; પાને ૮૨૯ મે લખ્યું છે કે:-“ગાંગડા બનાવવામાં આવે છે તે વખતે ૫૪ મણુ ખાંડમાં ૨૭ મણુ હાડકાંના કોલસાનો ભૂકો નાખવામાં આવે છે; અને ખાંડ સાફ કરવાનાં કારખાનાં ગામમાં છે તેમાં ભારેભાર હાડકાંના કોલસાનો ભૂકો નાખવામાં આવે છે.”

૩. સ્વામી ભારદ્વાજનંદ લખે છે કે:-“બ્યારે હું વિદ્યાયત ગયો, ત્યારે મેં કેટલાંક ખાંડનાં કારખાનાં જોયાં. તેમાં પહેલે માળે ચટાંજ મને ઉલટી થશે એમ લાગ્યું. હું નહોતો જાણતો કે, આવી અપવિત્ર સીજેથી ખાંડ બને છે; પણ નજરે જોતાં સખેદ આશ્ચર્ય થાય છે કે, જે સીજને અડવાથી પણ મહાન પાપ લાગે તે સીજ હિંદુઓથી ખવાયજ કેમ ?”

૪. ભારતમિત્ર તા. ૨૮-૧૦-૧૯૦૫ ના અંકમાં જણાવે છે કે:-“સારી ખાંડ બનાવવા માટે જેમ આ દેશમાં દૂધ વપરાય છે, તેમ ત્યાં જનાવરોના લોહીથી ખાંડની અંદરનો મેલ કાપવામાં આવે છે; કારણ કે કસાઈખાનામાં દૂધ કરતાં લોહી સસ્તું મળે છે. મીસ્તર હેરીશ કહે છે કે, ખાંડ સુવરના લોહીથી સાફ થાય છે. એ. જે. ટેલર સી. ઈ. સાહેબના બનાવેલા “શુભગ મશીનરી” નામના ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે, ઈંગ્લાંડ વગેરે દેશોમાં ખાંડ સાફ કરવામાં પાણી અને ગાયોનું લોહી મેળવે છે. ભાઈઓ! હિંદુને ગાય અને મુસલમાનને સુવરનું લોહી ખાવાલાયક છે !”

૫. મુબઇ, જાનસાગર તમિલાર ના. ૧૫-૧૨-૧૯૦૫ માં લખે છે કે:-“પરદેશી ખાંડસાફર નાન. પ્રકરના રોગથી ભરેલા સર્વ પ્રકરના છવેનાં હાડકાં, બળદ અને સુવરના લોહ તથા મનુષ્યના મૂત્રથી સાફ થાય છે. જેના પવનથી પણ હરિએ તેવા કે.ક વગેરે રોગવળા લોકોનું પાનું મૂત્ર. અરેરે ! અહિંદુમુસલમાનને ખાવાલાયક છે.”

૬. સ્વદેશીભક્તિ દર્પણ -“પરદેશી ખાંડ અપવિત્ર છે; એટલુંજ નહિ પણ તેની અંદર નાન. પ્રાણી-સીડી, મેકેડી વગેરેનાં આવરણ, ખાન. દાઝવિંજર અને શરીરની અંદરના રોગો જેવાં જા. ને. ના. સ. ના. આદિ, ગાંઠર, તાડી વગેરેમાંથી બનાવવામાં આવે છે અને તેના નેરુ કા. ૧૫. કેમિટ્ટ જનાવરોનાં હાડકાંનું મિશ્રણ હાય છે.”

૭. મી. રીંગલે નામના નુરુચ્છ ગ્રંથને - કે. ન. સિંહ ના. ના. જે હિંદમાં ફેલાઈ છે તે દેખાવમાં સફેદ અને હિંમતના. નેની ના. જા. ના. લેવામાં આવે છે.

રોગો દિ'દુસ્તાનમાં પેદા થઇ ચૂક્યા છે. તે ખાંડ લોહી અને શક્તિનો નાશ કરે છે. તે ખાંડ દૂધ આદિ જે જે પદાર્થોમાં નાખવામાં આવે છે, તેમાં આપણે ડેરજ નાખીએ છીએ એમ જાણવું. ઈંગ્લાંડ તેમજ દિ'દુસ્તાનના પ્રખ્યાત વૈદ્યોક્ટરોએ સ્પષ્ટ મન આપેલો છે કે, આ ખાંડ દિ'દુમુસલમાનને ધર્મના બાધથી તો ખાવાલાયક નથીજ, પણ તેનાથી પ્લેગ, મલારી ઇત્યાદિ રોગો થાય છે અને બાળકોનું તથા મોટાં માણસનું મરણપ્રમાણ પણ વધે છે; માટે ધર્મને ન માનવો હોય, તો આરોગ્યની દૃષ્ટિથી પણ ખાંડ ખાતા અટકવું જોઈએ. કાચના ગ્લાસમાં ગરમ પાણી ભરી તેમાં સાકરનો ગાંગડો નાખીને ઓગાળતી વખતે મુક્તમદ્યક ચંચળી જોશો તો એમાં લોહીનાં રજકણો દેખાશે. વળી દેશી અને મોરસ ખાંડ બન્નેને જૂદા જૂદા વાસણમાં મૂકો, પછી બન્નેમાં થોડો થોડો સંદ્રીક એસીડ (ગંધકનો તેજબ) નાખો. તરતજ દેશી ખાંડમાંથી મીઠી માટી જેવી સુવાસ આવશે અને મોરસમાંથી દુર્ગંધ આવશે. જો આ વાત જરાપણ જૂઠી હોય તો લાગવગવાળા ગોરા વેપારીઓએ આ વિગત પ્રગટ કરનારાઓ ઉપર જરૂર ફાજલારી માંડી દીધી હોય; માટે આ બાબત સાચીજ હોવાથી કોઈ પણ દિ'દુવાસીને પરદેશી ખાંડ ખાવાલાયક નથી. દિ'દુઓની પોંજ જે ગોરા લોકોએ માંસાદારનો ત્યાગ કર્યો છે અને જેઓ કેવળ વનસ્પતિના આદાર ઉપર રહે છે, તેઓએ પણ ખાંડસાકર ખાવાં બંધ કર્યો છે; તો પછી આપણા દિ'દુઓથી તો આની અપવિત્ર ચીજ ખવાયજ કેમ ?”

૮. દિ'દી બંગવાસી, કલકત્તા:-તા. ૩૦-૩-૧૯૦૩ ના અંકમાં લખે છે કે:-“ દિ'દુસ્તાનમાંથીજ દર વર્ષે ૨૮ લાખ મણુ જનાવરોના કાઝકા ખાંડ વગેરે ખાવાના પદાર્થો બનાવવા માટે પરદેશ જાય છે. સ્વદેશી ખાંડ કદાચ પરદેશી ખાંડથી સહેજ મોંઘી મળે તો પણ તેનાથી પવિત્રતા જળવાઈ રહે છે. વળી તે ખાંડ પરદેશી કરનાં ગળપણમાં પણ વધારે હોય છે, માટે સ્વદેશી ખાંડજ વાપરવી. કદાચ સ્વદેશી ખાંડ વાપરવાની શક્તિ ન હોય તો ગોળ વાપરવો; પરંતુ પરદેશી ખાંડ તો ટોઈ રીતે નજ વાપરવી. આથી ગીદત્યા ચતી અટકશે અને દુધાળા દોંગની દૃદ્ધિ યઈ દૂધ, ઘી, દહીં વગેરે સસ્તો થશે અને તેથી શક્તિ તથા આત્મજળ પણ વધશે.”

“ અકબર બાદશાહ જેવાના મુગલાઈ અમલમાં પણ ૪ થી ૪ રૂપીએ મણુ ઘી મળતુ શ. ૧ ના ૭ શેર ઘીની વાતો દઇ આપણા ધરડાએ કરે છે. તે વખતે આની મહેમાની લોકો આપતા ન હતા; પણ લાપશી ને ઘી ખવડાવતા અને ખાતા. તેથીજ પોતાના સ્વધર્મનું રક્ષણ કરી ૧૦૦ વર્ષ સુધી જીવતા; પણ આ તો પરદેશી વેપારીઓએ ખાવા પીવાની અને મોજમજાની એવી તો મોદક વસ્તુઓ બનાવી છે, કે એસઆરામથી અને ધીમા ઝેરથી આપણી જાતો ખવાઈ ગઈ છે. સુતે સુતે મોમાં કોળાઓ મૂકનાર મજાથી બેસીને દાઢે ખાવાની

તેમજ તેમાં શું શું વસ્તુઓ આવે છે તે જોવાની તસ્દીજ ના લીધી. કૃવા, ધંટી, ગાય અને રેંટીઆ એ ચારનો વપરાશ દરેક ધરમાં હતો. તે જવાથી સ્ત્રીઓમાં હીસ્ટીરિયા, કસુવાવડ, સુવારોગ અને ક્ષયરોગ વધીને ૨૦ થી ૨૫ વરસમાં તેમનાં મરણ થવા લાગ્યાં છે. પુરુષોની પણ તેવીજ દશા થઈ છે. આપણા હમેશના જીવનની ઉપયોગી ચીજોમાં પણ આ પ્રમાણે પરાધીનતા થઈ છે, તો હવે જાગો ! કુંભકર્ણની નિદ્રા ત્યાગો ! સૂર્યોદયનાં કિરણો ફૂટી ચૂક્યાં છે, માટે એશઆરામ-વાળી પરદેશી ચીજો કે જે ધર્મ, ધન અને આરોગ્યનું સત્યાનાશ કરનાર છે, તેને એકદમ તલો ! જીવનને સાદું અને મહેનતુ તથા તમારા વહીયોની પેઠે ૧૦૦ વરસ જીવતું રહે તેવું કરો અને પોતાના પગપર ઉભા થાઓ !”

(“કુન્દી” તા. ૨૦-૫-૨૩)

૪૩-મૃત્યુનો મહિમા અથવા કાણુ-મોહોકાણુ

(લેખક-ચતુરભાઈ શંકરભાઈ પટેલ બી. એ.)

જીવરાતમાં ધર ધાલી ખેડેલા ફૂટવાના અને કાણુ-મોહોકાણુના નિંદા રિવાજનો વિચાર કરનારને સદજ સમજાશે કે, એ રિવાજ પ્રેમધેલછા અને અજ્ઞાનતા પરમ પ્રદર્શનસિવાય બીજું કંઈ નથી. મૃત્યુનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજાય તો એ ધેલછા અને અજ્ઞાનનું ઈદ્રંગળ આપોઆપ નષ્ટ થાય, પણ એમ બનવું સહેલું નથી. જ્ઞાનદીપ અજ્ઞાનાંધકાર તો ફેડી શકે, પણ ધેલછાની ગાદન ગુલાનાં પડ ભેદવાં એના માટે દુષ્કર છે. પ્રેમગાંધુ હૃદય સત્ય વસ્તુસ્થિતિને ખાલી આશ્વાસનરૂપ સમજે છે, સ્નેહરંગે રંગાયેલી દષ્ટિ ઔદિક સ્થિતિસિવાય બીજું કશું જોઈ શકતી નથી. વિરહવ્યાકુલ મન આધ્યાત્મિકતાના ઉગ્રાણુમાં ઉતરી શકતું નથી. પ્રેમોન્મત્તાથી કુદિત બનેલી બુદ્ધિ જ્ઞાનરસાયન જરૂરી શકતી નથી. આ બધાં કારણોએ કરીને મૃત્યુ પાછળ પ્રેમોન્મિજનિત રુદન તો રહેજેજ, અને ભલે રહે. મૃત્યુ-વિષેનું અજ્ઞાન દૂર થાય તોયે એણું નથા.

પ્રણયના પાત્રવે રુદન નિર્માયલુજ છે. પ્રેમયોગી ક્ષોષી કહે છે કે, “કે પ્રીતિનું મધિર સ્વયં” ઉપલુ અકુતાણુ છે.” એ રુદનમા કોઈ મદાનુકૂળી મિઠાસી ભરી છે. એ રુદન આવકારલાયક છે. એ “રુદન જરૂર અહીં પૂર્વમા સ્વયંને અંશ” છે. કોઈ પણ હૃદયવાળી વ્યક્તિ એને વડાલથાં વધવ્યાપિના નામ નહિ એકી શોકમિન્તા કે અન્ય દુઃખ ભાવે યસ્મિન્ દેવા દલક યવ છે. આ નવું અંકજાવનો દુઃખે દૂર થાય છે. પ્રિય સ્મરણથી પાવન થયેલું હૃદય નહિ નિર્મલ, કામળ અને જાવલયું બને છે. કોઈકને ધુમ્મસથી સંકર દેતી રુદન કરનાર વાળ, ઉન્નત અને આતંકી બને છે. એકના એક પુષ્પના નિયમે એ જીવન અમિત નથી કવિની નરસંતોષ પાત્ર બને છે કે —

“જાત બન્ધે રેડિયા અવગળા રેલવેની,
સ્મરણુ મેઘા બાગના રુદન નિરુદન છે બને.

અથુ ઔપથ દુઃખનું, સ્નેહ વૈદે આપિયું;
 અથુ રૂપે વહી જતું વિગ ઉર વિગે જે વ્યાપિયું. ”

એ અમોઘાં અથુ ભરે દરેકાઈ સારા. એમના નરક સર્વની સદાનુબ્રુતિ
 ઘટે છે; પણ જરા વિષાન્તર વેળીનેય આપણે પછીએ કે, એ શાન્તરસપ્રધાન
 કાર્યમાં હાસ્યરસપ્રધાન ફટવાના ફાર્સની શી જરૂર ? એ અંતર્ગત લાગણીનું
 માત્ર કુલ્લક પ્રકટીકરણ નથી ? પ્રેમની સ્ફુર્ણાવનાને નામે એ માત્ર બાજી આદ-
 બર નથી ? એથી તો પ્રેમ લજવાય છે. શુદ્ધ પ્રેમ કદી એવા દેખાડાની અપેક્ષા
 રાખે ખરો ? વળી એ ફટણી ફાર્સમાં કાણુમેંકાણુના કોમીક પ્રવેશનો ઉમેરો શા
 કાળે ? સગારનેદીઓએ આશ્વાસન આપવ આવયું હોય તો એકલા નથી
 આવતું ? સારો સંધ સાથે લાવવાની જરૂર ? આશ્વાસન લેનારથી ધરને ખૂણે નથી
 લેવાતું ? આખા ગામને જાહેર કરી લેવાથી આશ્વાસનમાં કાંઈ અદ્ભુત ઉમેરો
 થાય છે ? મરતાં મુખી મજાગ્ને રાખનારી કુલીન સ્ત્રીઓ ઉધાડી છાનીઓનું
 રમુછ પ્રદર્શન ભરખજારે સ્વેચ્છાએ ભરે એમાં શો આપદ્ધર્મ રહ્યો દરો વાર ?
 પિરેદ થએલી વ્યક્તના નિવાસસ્થાને આવી પહોંચતાં નિરંકુશ રદનનો નીચ
 દંભ શા સાદે ભણા ? અને તેમ વાણીઆવટું કરનાર વેપારીને હાથે થતો હોય
 તો સમન્યા, પણ સરજહદવા સ્ત્રીઓને હાથે ? હમણાં તો અન્યોન્ય હસતાં રમતા
 વાન કરતાં દતાં અને એક નિમિષમાત્રમાં સૌનાં ઉદય પીચળા ગયાં ? વળી
 જેમ ટાળ-માણસની ભરનીનો કે ફટણીનો ચક્તીનો-વધારો તેમ પ્રેમ વધારે; એ
 કયા પ્રમાણપુરસ્કાર દરો ? મરણપ્રસંગે આ લગનઅવસરના જેવી હડકેડ અને
 ધમાલનો શો અર્થ દરો ? કાણે આવનાર ટેલીગિટી તો બદલાય, પણ સન્માન-
 કારિણી સજ્જાના સન્ધ્યો તો એનાં એ તો એમને એ આવનારનું પ્રખળ લાગણી-
 પૂર્વક-આવનાર શોક દર્શાવે તેથી વિશેષ દર્શાવે-ફટી ફટી છાતી ફટે એથી
 વિશેષ ફટીને-સ્વાગત ક્યાં સિવાય બીલું કોઈ કામ નહિ હોય ? કે પછી મર-
 નારની પાછળ જવાને એ બધાં આદરી એકલાં દરો ? છાતી ફટવાથી દમ, હાથ
 અને બીજાં ફેફસાનાં દરેકા જન્મે છે, એ અનુભવી ડોક્ટરોનો અભિપ્રાય આ
 ફટણીઅઢાર વીરાગનાઓએ વિચારવા કદી પણ તરદી લીધી દરો કે ? જો
 ફટવાથીજ પ્રેમ પ્રદર્શિત થતો હોય તો મહારાષ્ટ્ર અને બીજા અનેક દેશો પ્રેમ-
 વચિતજ રહેલાને ? પ્રેમનો ઇતરો એકલા ગુજરાતને મળેલો ? અને તેમાંય
 રાજપૂતો, પારીદારો અને બારેટાનેજ ? એ વળુ કોમો જેમ મજાગ્ને રાખવામાં
 અહિનીય છે, તેમ કાણુમેંકાણુથી મજાગ્ને ખોવામાંય અહિનીય છે. એ પરસ્પર
 વિરોધ વસ્તુઓનો મેળ આધી શી રીતે ? આખા ગુજરાતમાં એ ફાર્સની ખીલ-
 વણી શી રીતે થઈ ? અને ઉપરાંત ત્રિપુટીમાં આટલું બધું પદ્ધતિસર બની સંપૂર્ણ
 દક્ષાએ એ શી રીતે પહોંચ્યું ? આ બધા પ્રશ્નો મારે મન અણુકેટલા કોણડા

છે. કાંઈ વાચક કે એ દાર્શના ખેલાડી એમને ઉકેલશે ?

હવે આપણે મૃત્યુવિગેનું અજ્ઞાન દૂર કરવા એનું ખરૂં સ્વરૂપ વિચારીએ. આપણને જ્યારથી સમજણ આવી ત્યારથી આપણે એને મોટો હાઉ માની લીધો છે. એની એકજ વિનાશક બાજુ જોઈને કંપ્યા છીએ. એની બીજી ઉપાદક બાજુને જાણવાવિચારવાનો યત્ન નથી કર્યો. મૃત્યુએ આખી આલમને આપણી ખનાની છે. સારી સૃષ્ટિ એના નામથી થરથર કંપે છે. મોતની એ ખીકે આપણું ઐદિક જીવન કંટકિત ખનાની મૂક્યું છે, અનેક મહત્કાર્યો એને લીધે અટકી ગયાં છે, અનેક ફરજો એને લીધે વિસરાઈ છે. જનતાના મર્મમાં સાક્ષતો એ કાયરતાનો કંટક નીકળી જાય તો આ સૃષ્ટિ સ્વર્ગસમાન ઉદાસવંતી બને. મોતથી નથી ખીતાં એક અણસમજી બાળક કે મરજીવાં મહાજન. નાનું બાળક મરણની મૃતિસમા સાપસાથે જોડ કરવા ઈચ્છે છે, મરજીવા કો કાષ્ટિ કોસને માંચડે હર્ષભેર ભટકે છે, કો પ્રતાપ સ્વેચ્છાએ જંગલોમાં ભટકે છે, કો દયાનંદ હલાલને હેતે વધાવે છે, કો મેકસકિવની ભૂખને સુખસમ માને છે, કો મોહનદાસ માતૃભૂમિની વેદી ઉપર સર્વસ્વને હોમે છે. આવાં અજ્ઞ કે પ્રજ્ઞને નથી હોતાં દુઃખ કે નથી હોતી દીલગીરી. વિપાદનાં વિષ તો નિર્માયાં છે કર્મે આપણા જેવાં અર્ધજ્ઞને.

કવિવર રવીન્દ્રનાથ મૃત્યુનું સ્વરૂપ સમજાવવા એક અચ્છુ ઉદાહરણ આપે છે. બાળકને ધવરાવતી વસલમાતા એક સ્તનનું દૂધ પૂરું થયે બાળકનાજ દિલને ખાતર એને બીજી બાજુએ ફેરવે છે. અજ્ઞાન બાળક ચીસેચીસ પાડીને રહે છે, કેમકે માતાના શુભ આશયની એને ખબર હોતી નથી. માતા બીજું દૂધભર સ્તન એના મુખમાં મૂકે છે, ત્યારે તે રડતું બંધ રહે છે. એને પૂર્ણ હર્ષભેર ધાવવા માંડે છે. મરણમાટે પણ એમજ છે. જ્યારે આ શરીર આત્માના ઉપ-યોગનું રહેતું નથી, ત્યારે પરમવત્સલ પ્રભુ આપણાજ દિલ ખાતર એને બીજું બંદે છે. આપણે હુદ્દાહિ એના આ પરમ સહલાવને સમજી શકતા નથી અને નાદક શોય કરીએ છીએ. શીતામાં ભગવાન મરણને આપણી વિવિધ અવસ્થા જેવું સ્વાભાવિક લેખે છે, અને કહે છે કે,

દેહિનોઽસ્તિન્યયા દેહે કૌમારં ચૌવનં જરા ।

તથા દેહાન્તરપ્રાતિર્થિગ્નત્ર ન મુદ્યતિ ॥ ૨-૧૩

અને આગળ એને સ્ફુટ કરતાં કહે છે કે

વાસાન્તિ જીર્ણાન્તિ યથા વિદ્યાય નવાન્તિ ગૃહણાન્તિ નમેઽપરાણિ ।

તથા શર્ગરાણિ વિદ્યાય જીર્ણાન્વન્યાન્તિસંચાન્તિ નવાન્તિ દેહી ॥૨-૨૩॥

દવે સમગ્રયું દરો કે, મૃત્યુ-મોહનું મધુરું મૃત્યુ-આં જીવનમાંથી પરજીવનમાં જીવનો પૂલ છે. એ પૂલ ન હોય તો આપણા બોગ મળે; પણ પરમ કૃપાળુ પ્રભુની કસબા કંઈ પરિમિત હોય ? એનાં વહાણો બાજકોને ઉન્નતિ કે પ્રગતિ-વિદોષી એકજ જગત્ત્રિધનિમાં એ સડવા દે ખરો ? સંદારક મદદેવ શિવ (કલ્યાણસ્વરૂપ) અને સંકર (કલ્યાણકારક) શાથી કહેવાય છે, તે દવે સદજ સમગ્રજો. મૃત્યુ આત્માની ઉન્નતિ અર્થે છે, જીવનના વિકાસ કાળે છે, આધુરી રહેલી ઉત્કાન્નિમાટે છે, પૂર્ણતાએ પહોંચાડવા સાથે છે.

કવિશ્રી નરસિંહરાવ પણ લખે છે કે:—

“ મૃત્યુ નવ પૂરું કરે જીવનું જીવન અર્થિ ”
અધિક અધિક વિકાસની છે ભૂમિ અન્ય; જનું તર્થિ.
મૃત્યુ ને જીવન તજો મર્મ કંઠા કા લહે;
મૃત્યુ તે જીવનતણું છે અન્ય રૂપ;—શુધ્ધી કહે:—

આવા પરમ પ્રગતિસ્વરૂપ મરણને મત્કારવા સાધનાએ તત્કાર રહેવું જોઈએ. એને અંતરના ઉગળે અભિનંદનું જોઈએ. મૃત્યુ એટલે ઉન્નતિમાં પગલાં માંડવાં. મરી જવું એટલે મદાન પિતામાં મળી જવું. રવામી રામનો દશ વર્ષનો પુત્ર મરી ગયો, ત્યારે એ આનંદના પરમ અવેશમાં આવી, ખડખડ દસી કહેવા લાગ્યા કે, બહુ થયું જે મળી ગયો, મળી ગયો.—નર્મદ કે મરી ગયો. કોઈ દેશમાં મરણપ્રસંગે દસવાનો અને આનંદ કરવાનો ચાલ છે, તે પણ બાળ કારણને લાગે. સંતોને મન તો મરવાં જોઈએ છે. એ જગત્કાદક મન-સમયે શીય અને દુઃખને અવકાશજ શાનો ? કદાચ પ્રેમ ને આત્મ પડાવે તો ખસે, પણ મૃત્યુનો બચ સામાર ? સવાસો વર્ષની ધરડી ડોઝીને પણ મરણનો દર લાગે અને મદાન દિશનું પણ જોન આગળ મદાત કાપ, એ એવું કલ્પન-સ્પદ છે ? મોતથી ડરવું એટલે અવનતિ વહેરી લેવી. પ્રભુ એથી બચાવે ! મૃત્યુની નેપારી કરના આપણે ગઈએ કે—

“ કદ લે સિંગર એક દિન, સાગર કે પર જીવના દોના. ”

(‘કવિશ્રી’ ત્રાગટ ૧૬૨૫)

૪૪-શીતળાની રસીથી થતાં મરણો

(લોખંડ-લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ-જુનાગઢ)

ગરીબ માણસો ઉપર જીલમ

૧. જોખમે કોનિકલ-(૧) ગૌંદ વરસનો એક અંગ્રેજ ડોક્ટરો, (૨) સોળ વરસની એક અંગ્રેજ ડોક્ટરી, (૩) એક નાનું અંગ્રેજ બાળક શીતળાની રસીના ઝેરથી મરી ગયાં છે.-(જોખમે કોનિકલ, તા. ૨૯-૩-૨૩.)

૨ વિલાયતનાં વર્તમાનપત્રો-શીતળાની રસીના ઝેરથી થતાં મરણોમાં અંધી સમાચાર વિલાયતનાં વર્તમાનપત્રોમાં વખતે વખતે છપાય છે; અને ઉપર પ્રમાણે સેક્ટો મરણોના રીપોર્ટો આજમુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

૩ પરમાર્થી ડોક્ટરો-શીતળાની રસીથી થતાં ભયંકર દરદા મરણોમાં અંધી ઘણા પરમાર્થી યુરોપીઅન ડોક્ટરોએ પોતાના જાતી અનુભવો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. શીતળાની રસીને વાછરડાના પરમાંથી બનાવવામાં આવે છે. તે માણસના શરીરમાં દાખલ કરવાથી કેટલાં બધાં બાળકો તેમજ મોટી ઉંમરનાં સ્ત્રીપુરુષો જીવલેણ બીમારીથી પીડાઈને મરી જાય છે, (૨) શીતળાનું દરદા અટકાવવામાં તે રસી કેવી નકામી છે, (૩) તે રસી ફરજિયાત મૂકવામાટે ગરીબ લોકો ઉપર કેટલો બધો જીલમ થાય છે, તે સંબંધી સત્તાવાર હકીકતો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે દયાળુ અંગ્રેજોએ લંડનમાં એક મંડળી સ્થાપી છે.

૪ શીતળાની રસીનાં ત્રાસદાયક માહાં પરિણામો તે મંડળી પ્રસિદ્ધ કરે છે તેને પરિણામે વિલાયતની સરકારે ફરજિયાત રસી મૂકવાનો કાયદો રદ કર્યો છે અને હવે લાખો અંગ્રેજો પોતાનાં બાળકોને શીતળાની રસી મૂકાવતા નથી, અને તેવાં બાળકો તંદુરસ્ત જીવંત જીવે છે.

૫ ગરીબ માણસો ઉપર જીલમ-શીતળાની રસી ફરજિયાત મૂકવામાટે ગરીબ લોકો ઉપર જીલમ કરવામાં આવે છે. તે સંબંધમાં વખતોવખત આ દેશનાં વર્તમાનપત્રોમાં પોકાર છપાય છે. દાખલાતરીકે—

(૧) “કાઠીઆવાડમાં નાનાં બાળકોને રાત્રીના શીળી કાઠનાર તરફથી જે દુઃખ થાય છે તે દુઃખ લખ્યું લખાય તેવું નથી.”—કાઠીઆવાડ ટાઈમ્સ, તા. ૨૬-૯-૧૯૨૦. (૨) “મહુવામાં-શીળી ડોક્ટરોના પગારો વધ્યા, કાર્થને ઘેર શીળી કાઢવા જવાની શી દરી, વાહનનાં ભથ્થાં મળ્યાં, તોએ લોભનો અંત નહિ. જેના હાથમાં છુરી આવી તે શું શું ધાતકીપણું ન ગુજરી શકે! પૈસાને ખાતર નાનાં બાળકો અને નિર્દોષ ઔરતોપર બસ સીતમજ ચાલે!”

(“સૌરાષ્ટ્ર” તા. ૧૦-૩-૧૯૨૩.)

૬ પ્રાર્થના-(૧)-ઉપર જણાવેલી લંડન ખાતેની પરમાર્થી મંડળીના સેક્રેટરીને માત્ર પાંચ શીટીંગ મોકલેલીને તેનું પત્ર જણાવતોમ સાદિત્ય મંગાવીને વાંચવાની, (૨) શીતજાની રમીથી આ દેશમાં કેટલાં મરણો તથા ભયંકર દર્દો દોના કેસો થાય છે તે જણાવમાટે ઘેર ઘેર જાતે નપાસ કરવાની, તથા (૩) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તે રમી ફરજિયાત મુકવામાટે થના જુલમથી ગરીબ લોકોને બચાવવાની આ દેશના દયાળુ અમલદારો તથા ડૉક્ટરો મદદરજાની કરે, અને તેથી તેઓ લાખો આત્માઓના આશીર્વાદ મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

૭ બીજી પ્રાર્થના-લંડન ખાતેની ઉપર જણાવેલી મંડળીની એક સાખા આ દેશમાં સ્થાપવાની કેમ દયળુ આત્મા મદદરજાની કરે, અને તેથી તેઓ મદાપુર્ય દમાય, એ મારી બીજી પ્રાર્થના છે.

જેઓ માણસજનના તેમજ જનાવરોના આર્થીવાદ લે છે, તેઓને ઈશ્વરી ન્યાયાધીશ સ્વર્ગે મોકલે છે. જેઓ માણસજન તથા જનાવરોના સાપ લે છે, તેઓ નરકમાં પડીને ત્રાસદાયક પીડા ભોગવે છે.

વાંચનાર! તમે શું લો છો?—માણસજન તેમજ જનાવરોના આશીર્વાદ કે શાપ? ઈશ્વરી ન્યાયાધીશને કેમ ઠગી શકતું નથી.

૪૫—રખ્ખરનાં રમકડાંમાંથી બાળકોને લાગુ પડતું ઝેર

જે માળાપો પોતાનાં બચ્ચાંને રખ્ખરનાં રમકડાં રમવા આપે છે, તેમને ખબર નથી હોતી તેથી તેઓ પોતાનાં વહાણાં બચ્ચાંઓની હોજરીમાં ઝેર દાખલ કરે છે. રખ્ખરનાં રમકડાંની બનાવટમાં રીસાનો દાર (વ્હાઇટ લેડ)—સફેદો વાપરવામાં આવે છે. આ દાર ઘણોજ ઝેરી ગણાય છે. બ્યારે બચ્ચાંઓ આવાં રમકડાં મોઢામાં નાખે છે, ત્યારે તેના પેટની અંદર આ ઝેરી દાર જાય છે અને બચ્ચાંઓને અનેક દરદો જેવાં કે ખરાબ દાન, બેવરો વળી અચેલ ખરડો, ગાગર જેવું પેટ વિગેરે થાય છે. જે માતાઓ પોતાનાં બચ્ચાંઓને રમવાને માટે રખ્ખરની 'વાવણી' આપે છે તે આનાથી ઘટો લેશે કે? જૂના જમાનાની લાકડાંની ધાવણી-જ ઉત્તમ છે. રખ્ખરના કરતાં તે સરની પણ મળે છે. બીજાં રમકડાં પણ લાકડાના અગર સફેદ કાચનાં વાપરવા જોઈએ.

૪૬—આરોગ્યવિષેનાં છુટક સ્મરણો

(લેખક—કે. સી. મહેતા)

(૧) રાત્રિએ અધિક જાગવાથી જળ ક્ષીણ થાય છે અને તંદુરસ્તી ખરાબ થાય છે.

(૨) નિદ્રામાંથી જાગૃત થતાં ખાટલામાંથી કદી પગ્લું હાનિકારક છે. આંખો ઉઘડ્યા પછી સૂતાં સૂતાં થોડીકવાર પરમાત્માનું સ્મરણ કરવાથી સ્વાસ્થ્ય સાફ રહેશે.

(૩) સ્વાસ્થ્ય—રક્ષાને માટે ખાટલાપરથી ઉઠીને થોડુંક પાણી પીવું, થોડીક કસરત કરવી, અધિકવાર ભોજન ન કરવું, ચલા, દારૂ અધિક ખાટી—કડવી વસ્તુ ન ખાવી આવશ્યક છે.

(૪) રોજ સવારે ઉઠાડા શરીરે સૂર્યની સામે ખેસવાથી કોઇ રોગ નથી થતો.

(૫) કદી કદી ઉપવાસ કરતા રહેવાથી શરીરનો મોટો ઉપકાર થાય છે. આ દ્રક્ષા હિંદુશાસ્ત્રીનોજ મત નથી, પરંતુ મોટા મોટા વિદ્વાયતી ડાક્ટરોનો મત છે. વિદ્વાયતી ડાક્ટર લીવેનાર્ડ વિલિયમનું કથન છે કે, કદી કદી ઉપવાસ કરતા રહેવાથી ઘણાખરા નાના નાના રોગોને આરામ થઇ જાય છે.

(૬) જ્યારે જાળક ઘરની બહાર તડકામાં અને સ્વચ્છ વાયુમાં રમે છે, ત્યારે તેની પાચનશક્તિ ઘરની અંદર રહેવાના કરતાં ચોવીસગણી અધિક વધે છે.

(૭) ખુદ્દા પગોએ બહુ દૂરસુધી રસ્તે ચાલવાથી જેટલા રોગો દૂર થઇ શકે છે, તેટલા રોગ ખીછ કોઇ ઔષધિ યા પથ્થથી દૂર નથી થતા.

(૮) લીલી હરિયાળીની તરફ થોડીકવાર આંખો લગાડીને તાકતા રહેવાથી આંખોનું તેજ ખૂબ વધે છે.

(૯) થાક—લાગતાં પાણી પીવાથી કામના કારણથી ખેદા થયેલા ઝેરી પદાર્થો પાતળા પડી જાય છે અને શરીરને હાનિ પહોંચાડવા પહેલાં તે બહાર નીકળી જાય છે; માટે થાક લાગવાપર પાણી પીવું આવશ્યક છે.

(૧૦) પીવાના પાણીને જે એક વાર સવારે ગરમ કરીને ગંજીને રહેવા દેવામાં આવે તો તેના છવજંતુઓ મરી જાય છે અને ઘણા રોગોથી છૂટકારો મળી જાય છે.

(૧૧) મંદવાડમાં બહુ બોલવાથી, બહુ હસવાથી અને પુસ્તકો વાંચતા રહેવાથી જ્વરનો વેગ ઓછો થઇ જાય છે.

(૧૨) પગ ધોવા પહેલાં માથું ધોવામાં આવે તો મસ્તક કદી કમ નેર નથી થતું.

(૧૩) માંદા થવા પર તેની દવા કરાવવા કરતાં બારે મહિને, ત્રણ રૂપિયા ભરીને દુનિવિદ્યાન અથવા લાભોદય જેવાં માસિકપત્રો મંગાવીને આરોગ્યતા જાળવી રાખવાના નિયમો વાંચવા તેવધારે સારું, તેમજ લાભદાયક છે.

(૧૪) કોઈ પણ રોગ થવા પર આ દેશનિવાસીઓને માટે જાગર દેશની દવા અનુકુળ પડી શકે છે. વિદેશી ઔષધિઓ આપણા સ્વભાવના વિરુદ્ધ હોવાના કારણથી આપણો વારત્તવિક ઉપકાર નથી કરી શકતી. આ માટે જ્યારે કદી ઔષધિ સેવવાની આવશ્યકતા હોય ત્યારે આપણા દેશમાંજ ઉત્પન્ન થયેલા ઔષધનુંજ સેવન કરવું જોઈએ. વિદેશી ડાક્ટરની યા વિદેશી ઔષધિનું કદાપિ સેવન ન કરવું જોઈએ.

(૧૫) ચરીરની રક્ષાને માટે મનને પણ ઉન્નત બનાવવું જોઈએ. મનમાં ખરાબ વિચારો કદી ઉત્પન્ન ન થવા દેવા જોઈએ.

(૧૬) મન અને ચરીરની ઉન્નતિ મનુષ્યના આચરણપર આધાર રાખે છે. મહાચારી મનુષ્યજ ઉત્તમ શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને સદાચારી મનુષ્યજ ઉત્તમ સંતાન પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી યથ શકે છે.

(૧૭) માથાપર નાના વાળ રાખવાથી સ્વાસ્થ્ય સારું રહે છે અને કિસ્મતની શુદ્ધિ થાય છે.

(૧૮) સ્વાસ્થ્ય ખરાબ થવાપર યા રોગના ઉત્પન્ન થવાપર દવા કરવાના કરતાં પથ્યપર અધિક ધ્યાન આપવું જોઈએ. (લાભોદયના અંકમાંથી)

૪૭—ક્રોધ વખતે માતાના ધાવણમાં ઉપજતું ઝેર

વિદ્વાન ડોક્ટરોએ એવી પરીક્ષા કરી છે કે, જે માતા પોતાના બાળકને ધવગાવતી વખતે ક્રોધમાં આવેલી હોય છે તે માતાના ધાવણમાં અમુક પ્રકારનું ઝેર પેદા થાય છે. એક વખત એક માતા તેની પટોચણ માથે ખૂબ વલ્લાટ કરીને ધબકાટ મૂરતં ઘણું ઘણું હતી. એની દાહનમાં ધેર આવીને તરતજ પોતાના બાળકને ધવગાવવા છાતીએ વળગાડ્યું. બાળક ધામ્યું કે તરત તેને જાંઘડી આવવા લાગી અને મરવા પડ્યું હોય તેવા ચિહ્નો દેખાયા. આદલા કારણમુજબ આપણી ડોહીઓ જ્યારે જ્યારે બાળકને ધવગાવવા માતા એમે છે ત્યારે તેને શાંત મનથી નિમુંને બેસીને બાળકને પવરાવવાની સૂચના કરે છે. દાહના જમનાનાં જુવાન માતાએ આ ડોહીઓએ અર્થ સમજાવી કે પોતાનું કદાપિ અધાવશે કે

(• દિ'દુસ્તાન' તા. ૩૧-૧૨-૮)

મુનો કે દોરડીકમાંથી પસાર કરીને પછી બરાબ છે, જેથી કંઈપણ કારભોનિક એસિડ જેસ એકિસજનમાં રહી ગઈ હોય તો પકડાઈ જાય. આપણે જેમ દરદીને એકિસજન આપીએ છીએ, તેમજ તે વખતે બીંતે તાજે તાજે મુનો ચોપડવાનું પણ રાખીએ, તો આખા એરડામાં એકિસજનજન એકિસજન થઈ રહે; કેમકે જે દવા આવે અને બીંતે જડે તે બધી શુદ્ધ થઈ જાય અને કારભોનિક એસિડ જેસ જીનમાં ફેરવાઈ જાય અને વાયુમાંના એકિસજન વગેરે બીજા ભાગો રહી જાય, જે દરદીને ઘણો ફાયદો કરે. માથા આગળ મુનાના ગાંઘડા રાખવાથી પણ ફાયદો થાય.

નવા દેહાણે રહેવા જતાંજ આપણે સૌથી પ્રથમ મુનો ચોપડાવવોજ જોઈએ, જેથી દવા શુદ્ધ થતાં જે જંતુઓ ખરાબ દવામાંજ છૂલી શકે છે અને રોગ પેદા કરે છે, તે નષ્ટ થાય અને ખરાબ દવા કે બેજને લીધે રહેલાજ કરનારાં જંતુજન આવીને રહે નહિ. આથી ઘણા લયથી આપણે મુક્ત થઈએ છીએ. આ ગેતે મુનો આપણને માત્ર એકલો સંકેત દેખાતી ચોખ્ખી બીંતનો સુદર દેખાય નથી થૂંડો પાડતો, પણ દવાને ચોખ્ખી રાખીને રહેનારની તંદુરસ્તીને સંભાળે છે; પણ આપણે મુનો વર્ષમાં એકાદજ વાર લગાડીએ છીએ, તે ઠીક નથી. ત્રણ ચાર વાર જરૂર લગાડવો જોઈએ; અને તેમા સરેસ, ગોળ, ચુંદર કે કોઈ જાતના રંગની માટી નાખવી નહિ જોઈએ. શુદ્ધ કણીનો મુનો-જુકો થઈ ગયેલો તદ્દન નકામો, માટીની ચણુ કિંમતનો નહિ, એવે સંકેત જુકો નહિ-પણ તાજે બીંજથી ચોપડવો જોઈએ.

(‘ગુજરાતી’ તા ૨૮-૧૧-૨૪)

૪૯-દેશી પેઈનકિલર

લીંબુનો રસ શેર ૧, આદુનો રસ શેર ૦.૫, નિંધેવ તોલો ૧, હોંગ તોલો ૦.૫, સંચળ તોલો ૧, સાકર શેર ૧, એ બધી વસ્તુ એકત્ર કરી તેને ઉકાળતા ૩ જોશ આપી, તેને ગાળી લઈ, સારા બુચની બાટલીમાં ભરી રાખવું; અને મસાલો નીચે કરી જાય એટલે પુકિતથી ઉપરનું પાનજું પાણી નીતારી લઈ, બીજી મજબૂત જૂસવાળી બાટલીમાં ભરી લેવું. આ પ્રવાહી જાડા બંધ કરવા માટેવાપરવું હોય ત્યારે તેમાં થોડું કપૂર મેળવી વાપરવું અને માત્ર પેટમાંનો દુખાવોજ મટાડવા સાફ વાપરવું હોય તો કપૂરવિના પાવું. એનાથી અછછું તથા મુરડો મટે છે, વાયુની તથા પિત્તની શાંતિ થાય છે અને જાડા બંધ થાય છે, જૂથ લાગે છે અને રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૫૦-સફેતો ચોપડવાની જીવલેણ ફેશન

(લેખક-મોહનલાલ માણિકલાલ ઝવેરી)

આના કરતાંએ વધુ ખરાબ તે પેલી વ્હાઈટ પેન્ટ-ઑછલ કલર-સફેતો ચોપડવાની જીવલેણ ફેશન! એ સફેતી તે પણ જેવી તેવી-આપે છે. ખીલે કશો એમાં નથી અને ઉલટું નુકસાન કેટલું! વ્હાઈટ પેન્ટ ચોપડનારાઓના કુળમાં એના ઝેર-લેડ પોષકનીગથી નષ્ટ થઈ જાય છે, છતાં સરકાર વ્હાઈટ પેન્ટ કરાવવા પર શુન્હાનો આરોપ મૂકતી નથી અને જૈનો આ હલ્લા તરફ લક્ષ આપતા નથી. ચુનો ચોપડનારની બેદરકારીથી તેની આંખને જોખમ રહે કે હાથે પગે લાગે તે તે ફાટે, પણ લેડ પેન્ટ સીસાની ભસ્મનો ખનાવેલો સફેતો-અલ્પત ઝેરી અને તેમાં વળી પીરોજી રંગ લાવવા માટે “જંગાલ” (કૉપર કારબોનેટ) કે એટાક જે દુનિયાની ઝેરીમાં ઝેરી ચીજોમાંની એક છે, તે વપરાય છે અને એ બેઉ ઝેરી ચીજો શરીરને અલ્પત હાનિકર્તા છે. સાયંટીસ્ટો-વૈજ્ઞાનિકો ખૂબ મારી મારીને કહી રહ્યા છે કે, આ ધાતક ફેશન નષ્ટ કરો. પાર્લામેન્ટમાં કાયદામાટે ખરડા આવે છે, પણ હજી કશું સાફ પરિણામ આવ્યું જણાતું નથી. હમણાંજ મહિના એક ઉપર વ્હાઈટ પેન્ટની ઝેરી અસરમાટેના કાયદાનો ખરડો હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં બીજી વારના વાચનમાટે આવ્યો હતો. ઘણા ખરા સુધરેલા દેશોએ કબૂલ કર્યું છે કે, “વ્હાઈટ પેન્ટ ઘરમાં ચોપડવા માટે નથી ઇષ્ટ, તેમજ નથી જરૂરી.” આ ખરડાના ટેકામાં લૉર્ડ હેન્રી કેવેન્ડીશ-એન્ટીક, નોટીંગહામના કોન્ઝરવેટીવ મેયરે મોટું વ્યાખ્યાન કર્યું અને ડબ્લિનના લેબર મેયર મી૦ ડબ્લ્યુ આર. કેન્સે તો પોતાનો જાતિ-અનુભવ વ્હાઈટ પેન્ટ ચોપડનારતરીકેનો કહી સંભળાવતાં કહ્યું કે, “હું પોતે એ સીસાના રંગના ઝેરથી ઘણા વખતથી પીડાઉં છું અને હજી પાર્લામેન્ટનો મેયર થયો અને રંગારાનો ધંધો મૂકી દીધો છે છતાં) એ ઝેરની અસર મારા શરીરમાંથી સદંતર નાણું થઈ નથી.” પોતાના જેવાજ ખીલન અનેક દાખલા તેણે પાર્લામેન્ટમાં કહી સંભળાવ્યા અને સીસાના રંગનું ઝેરીપણું કેવું ખરાબ જાતનું છે, તે બહુ સારી રીતે વર્ણવ્યું. આ ઉપરાંત રેડીંગન લેબર મેયર ડોનલ્ડ સોમર વીલ હેસ્ટીંગ્સે એ ખરડાને ટેકા આપતાં ઘણું કહ્યું હતું અને છેવટે પાર્લામેન્ટે ખરડાનું બીજીવારનું વાંચન પસાર કર્યું હતું.

આ સિવાય કેટલાક એમ ધારી એસે છે કે, લાકડાંને એ રંગ લગાડવાથી તેને ઉઘઈ લાગતી નથી. આ વાત પણ ખોટી છે અને તે દાખલાદલીલ સાથે પોપુલર સાયન્સ સિદ્ધાંતમાં કે લેખકે સચિત વર્ણવી છે. ઉલટું લાકડામાં જે લીનાશ ધર આંધની વખતે પેલી જાય છે-આત્મપાતના બીંતના ચુનો અને ઇંટમાંથી-તે સફાવાનું કામ વ્હાઈટ પેન્ટ સદંતરજ રોકી મૂકે છે અને તેથી લાકડાં ન સફળ હોય તોએ સારું છે. આજે નગર કેંદ્રોમાં દેખાય છે કે, જ્યાં

દેશમાંનાં ધરનાં લાકડાં નથી સડતાં, પણ મુંબઈનાં ધરનાં સડ જાય છે તેનું કારણ જ એ છે.

આ બધું જોઈને વિચાર કરતાં જણાશે કે, નર્મી યુના કરતાં ભીંતે ચોપડા માટે શું એ વધારે તંદુરસ્તીભર્યું નથી ?
('ગુજરાતી' તા. ૨૩-૧૧-૨૪)

૫૧-વિંછીના કેટલાક ઉપાય

૧-વિંછી ડાંખ મારે કે તરત તે જગાએ મીઠું ધસવાથી ચડતો નથી.

૨-કચ્છી ઘીસોડીનાં પાન ચોળીને વિંછી ચડ્યો હોય ત્યાંમુધી ચોપડાથી ઉતરે છે. ડાંખ ઉપર એનાં પાનની લુગદી બાંધવી.

૩-ખાટખટુંબો પાણીમાં ધસી વિંછી ચડ્યો હોય ત્યાંમુધી ચોપડી પંખો કરવો એટલે ઉતરી જશે.

૪-માણસના નખ તથા સોપારીનો જૂઠો કરી બીડીમા પીવાથી ઉતરે છે.

૫-દરોળીઆનું પડ ચલમમાં પીવાથી ઉતરે છે.

૬-નાચરવેડનાં બે પાન સહી તેમાં ચપડી ચપડી મીઠું નાખી ચાવી જવાથી ઉતરે છે.

૭-ધંતુરાનાં પાનનો રસ ડાંખ ઉપર ચોપડાંથી અને તેના પાનની લુગદી બાંધવાથી વેદના મર છે.

૮-ડાંખ ઉપર મધ ધસવાથી ફાયદો થાય છે.

૯-પાકાં કેળાંની લુગદી કરી ડાંખ ઉપર બાંધવાથી સારો ફાયદો થાય છે.

૧૦-ગંજીયાનાં પાન ઘાટી લુગદી બાંધવાથી ઝેર ઉતરે છે.

૧૧-જાંબલીના કચુકાને પત્તીને ઘીણા ચાપ ત્યારે ડાંખ ઉપર ચોટી દેવો, ઝેર ચૂસી ખરી પડશે.

૧૨-ગુણસીનાં પાન ચાવી કાનમાં ફુંકવાથી વિંછી ઉતરશે.

૧૩-પારીર પાણીમાં ત્રણેક તોલા મીઠું વાટીને નાખવું અને પછી ખૂનદવાળીને કપડાવતી પાણી ગાળી સહ તે પાણી શીશમાં ભરી રાખવું. વિંછીના ડાંખપર આ પાણીમાં રૂનું પોલિયું ભિંજવીને મૂરી દેવું તથા વિંછી ચડ્યો હોય ત્યાંમુધી એજ પાણી ચોપડીને જમણા હાથે ઉપરથી નીચેની બાજુ તરફ જરા ભાર દઈને પનવું તથા થોડુંક રૂં શીશીના પાણીમાં પસારીને વિંછી ને બાજુ કરડ્યો હોય તેની સામેની બાજુના નરકોરામાં ભેરવી તેમાંનું પાણી મુંધાવું તથા એજ (ઉંદી બાજુના) કાનમાં પણ એ શીશીમાંનું પાણી થોડુંક નાખવું.

૧૪-દીકરામા કાચા અંજારા મૂડી તેના ઉપર દળદળની બૂધી બજરાવડીને તેનો ધુમાડો કરેલા અંજારી સામેની બાજુના નરકોરામા સેવરાવવો.

પર-ગુગળના ધૂપનો મહિમા

(લેખક-આસ્તર કાળીદાસ રાજભાઈ ગગસરાકર)

જે સ્થળની દવા બરા પણ ગગડેલી માલુમ પડે અને ગ્રેપી રોગનું જોર વધતા પ્રમાણમાં આવે, ત્યારે વિકાસો દવનદોષ કરવા ભલામણો કરે છે, તેથી વાતાવરણ શુદ્ધ થઈ ગ્રેપી રોગનાં પરમાણુઓ નષ્ટ થઈ ઘણી વખતે રોગનાશક દુમલાઓ તરત બંધ થતા જોવામાં આવેલ છે. જે ઘરમાં “વેશ્વદેવ” યજ્ઞ નિયમિત થાય છે, તે ઘરના લોકોમાં કોઈ પણ ગ્રેપીરોગ લાગુ પડવાનો ભય રહેતો નથી. સુગંધિત દ્રવ્યોનાં ધૂપથી વાતાવરણ શુદ્ધ થઈ મનુષ્યોને નીરાળી અને બળવાન તેમજ સુખી રાખે છે. વિશેષે કરીને ગુગળનો ધૂપ વાતાવરણને એકદમ સુધારે છે; કારણ કે ગુગળ જંતુઓને નાશકર્તા છે. ગુગળના ધૂપ-સંબંધે અથર્વવેદના કાંડ ૧૯ ના મંત્ર ૩૦ માં લખેલ છે કે:—

ન તં યક્ષ્મા અવરુન્ધત નૈનં શપથો અશ્રુતે ।

યં મેપજસ્ય ગુર્ગુલોઃ સુરભિર્ગન્ધોઽશ્રુતે ॥

ગુગળ સુગંધિત વાસ ફેલાવે છે, તેથી યક્ષ્મા, ક્ષય વગેરે વ્યાધિઓ પીડા કરી શકતા નથી. વળી શપથ (શાપ) કે કોઈની બદદુઆ કે કોઈનું મારણોહન, ઉચ્ચાટન, મંત્રતંત્ર ગુગળનો ધૂપ લેનારને સતાવી શકતાં નથી. વળી આર્યન-વૈદ ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે:—

ક્રમિપાતમયાઞ્ચાપિ, ધુપ્યેત સરલાદિભિરિતિ ।

સરલાગુર્ગુર્ગુલુભિરિતિચિકિત્સાસારસંગ્રહે ચક્રે વા ॥

ગુગળના ધૂપમાં જંતુનાશક અજબ શક્તિ રહેલી છે. વળી તે શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થએલ જંતુને નષ્ટ કરી રોગીનો રોગ દૂર કરે છે. આજકાલ ભારત-વર્ષમાં ક્ષયરોગની દોડદોડી છે, તેનું ખાસ કારણ જોવામાં આવેલ છે કે, આપણે આપણા પૂર્વજ ઋષિમુનિઓની ખતાવેલી પ્રણાલીને વિસરતા જઈએ છીએ, જેથી તેટલા પ્રમાણમાં નવા નવા રોગ શિરપર વહોરીએ છીએ. ગુગળના ધૂપથી ક્ષય આદિ સંક્રામક રોગોનો પંજો દૂર થાય છે. વળી જે સ્થળમાં એવાં સુગંધિત દ્રવ્યોના ધૂપધમાડા થાય છે, ત્યાં દેવતાઓનો વાસ થાય છે. વળી વાતાવરણ શુદ્ધ થઈ આનંદનું સ્થળ બને છે. જ્યાંનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને આનંદમય હોય ત્યાંની જીવનપણી વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. જ્યાંનું વાતાવરણ નબળું અને મેલું હોય ત્યાંની જીવનપણી આયુષ્યને વધતાં અટકાવનાર છે. વાસુ ! તે દીર્ઘ જીવન બનાવે છે. ખીમાર માણસને સવારસાંજ ગુગળની

સુગંધિત ધૂણીનો લાભ દેવાથી તેનો રોગ દુઃક મુદતમાં દૂર થઇ નંદરસ્તી પ્રાપ્ત કરાવે છે. વિશેષે આ ધૂપ ચેપી રોગના ક્રોડાલુંઓનો ફૂલદી નાશ કરે છે, જેથી જે જે સ્થળમાં ચેપી રોગના દુમકાઓ થતા જોવામાં આવે ત્યાં સુગંધની ધૂણી બેસાડે લાભકારી થશે. વળી પ્લેગ, ફાલેરા વગેરે દર્દી લાંબુ ચમેલ દર્દીને તપાસવા જતાં ચેપી રોગના દુમકાની ચિંતા રહે છે, તે સુગંધના ઉમદા ધૂપથી દૂર થાય છે. તે અમોએ અનુભવી ખાત્રી કરી છે. વળી સુગંધનો ધૂપ કેટલાંક રોગોમાં દવાની પેઠે ફાયદાકારક જોવામાં આવેલ છે. સળેખમ, ખારીમાં સુગંધનો ધૂપ લેવાથી ફાયદો દેખાયો છે. ઇન્કલુએન્ઝાના ભારી, હુમલા વખતે સુગંધનો ધૂપ મુખમાં લેતાં તે રોગનું દર્દી મોજું દેખાયું હતું. સુગંધનો ધૂપ તમાકુની પેઠે પીનાં શરૂ થતા ક્ષયનો રોગ તથા શીત દમ, ખારી, હેઝડી, સળેખમ વગેરે દૂર થાય છે. વેદકસાસ્ત્રમાં અનેક સ્થળે સુગંધનું ધમ્પપાન કરવા જણાવે છે. તેમાં શીશમ, દેવદાર, સુગંધ, ચંદન, દેવચંદન આદિ સુગંધિત વસ્તુઓનો ધૂપ ક્રોડાલું દળે છે અને ચેપી રોગનાં દર્દીને બચાવે છે. ક્ષયમાં કેટલાંક ધૂપો ઉપયોગી માલુમ પડ્યા છે. તે ધૂપથી રોગના દુમકા યાંત્ર થતા જોવામાં આવ્યા છે. સુગંધિત દ્રવ્યોની પેઠે તુગસી, કમરો, ચંદન, દેવચંદન વગેરેનાં વૃક્ષો પણ વાતાવરણને સુધારનારાં માલુમ પડ્યાં છે. માટે આર્પણધુઓએ ધૂપના મહિમાને નહિ વિસારતાં ધૂપપ્રણાલી જે મંદ થતી ચાલી જાય છે, તેને પુનઃ સતેજ કરવાની જરૂર છે. પ્રત્યેક આર્પણધુના ગૃહમાં ઉમદા ધૂપો થવાથી દેવોનો વાસ થઈ મનમાન્યા આશીર્વાદો મળ્યા કરશે. વળી વાતાવરણના સુધારાથી મગજમાં ઉમદા વિચારો ઉત્પન્ન થઈ રોગો દૂર થઈ મુખમાં સર્વદા પ્રાદ્ થશે.

(સુગંધની માફકજ લોખાનનો ધૂપ ન્યુમોનિયાનો ચોક્કસ ઉપાય છે. ડૉક્ટરે ન્યુમોનિયામાં લોખાનનો ધૂપ વિલાયતી રીતે આપે છે. ' ન્યુમોનિયાકેટલ ' માં ટીકચરએન્ઝાઇની કંપાઉઝ નાખી તેની વરાળ નળીવાટે ન્યુમોનિયાના દરદીના નાક આગળ છાંવવામાં આવે છે. આ દવા અંગ્રેજી નામની છે, પણ એમાં લોખાનજ મુખ્ય વસ્તુ છે અને તેની મીઠી સુગંધનોજ શુભ છે. વેપાર પોતાના હાથમાં રાખવા માટે અંગ્રેજી નામે અને દારૂમાં બેળવીને, લોખાનજ વેચાય છે. ડૉક્ટર જે લોખાનનોજ ધૂપ કરવા કહે તો કદાચ સોફી એમ પણ ધારે કે એ તો સાધારણ ચીજ છે, એમાં શું ? પણ મોટું નામ ખીરમાં ખાલી કરાવે તે માનવું અને સાદી સમજણથી વાત ન માનવી એ જુદીની વિરુદ્ધની વાત છે. ધરમાં આટલા માટેજ રોગ અમિહોન કરવાનું ચાત્રકારોએ કર્યુંઆત કરાવ્યું છે.

("સુગંધની કેસરી")

પર-રાઈમીઠાની મહત્તા

(લેખક-મોહનલાલ માણેકલાલ ઝવેરી)

મીયાં લાઈઓ કહે છે કે, “ધરડી મુર્ગી દાલ બરાબર” તેમ ચુના જેવીજ ખીચ ઘણી ચીજો વધુ આદરણીય હોવા છતાં એછી આદરપાત્ર થઈ છે અને તેમાંની એક “નજર ઉતારવાનાં રાઈમીઠાં” પણ છે.

“નજર ઉતારવાનાં રાઈમીઠાં”નું નામ વાંચીને હું નથી ધારતો કે કોઈ પણ વાચક હસ્યા વગર આગળ વધે; પણ ઉપકાર માનો એ જર્મન અંગ્રેજીની મોટી-મસ લડાઈનો કે મારી મા સાથેની કદીમદીની તકરાર બાંધ થઈ મારા ઘરમાં શાંતિનું સામ્રાજ્ય ફેલાયું અને હવે હું મૂંગે મોઢે નજર ઉતારાવી લઉં છું.

નજર ઉતારવામાં રાઈ અને મીઠું એ ચીજ વપરાય છે. લસી દુધના અદ્ય શુણો તો એસોટેરીક મંડળ બાણે કે મેન્ટલ ટેલીપથી-વિદ્યુત-માનસશાસ્ત્રીઓ બાણે; પણ મારે તો રાઈમીઠાં અગ્નિમાં નાખવાના ગુંથુદોષ જોવા છે. લડાઈમાં આ બન્ને ચીજો વપરાઈ છે, એ બાણીને બધાને અબ્બયખી લાગશે. રાઈની અને મીઠાની ધૂણીનાં સીડીડરો-લોખંડના નળાને નળા-ભરી ભરીને જર્મનોએ વાપર્યાં છે અને તે વખતે મને રઘુવંશનો પેસો શ્લોક યાદ આવતો-

સંમોહન નામ સત્ત્વે સમાત્ત્વં પ્રયોગ-સંહા-વિભક્તમન્ત્રમ્ ।

ગાંધર્વ માદત્સ્વ યતઃ પ્રયોક્તુર્ન ચારિહિંસા વિજયશ્વહસ્તે ॥

શત્રુની હિંસા કર્યા વગર તેનાપર વિજય મેળવવાનું સંમોહનાત્મ કાળીદાસે બાણીચું છે, તે આ રાઈમીઠાની ધૂમાડી તો નહિ હોય?

રાઈમીઠાની ધૂમાડીના નળા જર્મનોએ અંગ્રેજો વગેરે (મિતરાભ્યો) પર ફાલવ્યા તે કંઈ નજર ઉતારવા માટે નહિ પણ નજર બાંધવા માટે, તેમને બેટોડા કરવા માટે અને વધુ પ્રમાણમાં જોને લાગે તેને શારીરિક નુકસાન કરવા માટે; પણ આપણને એના નાના પ્રમાણના શુણોની માહિતી ઘણી ઉપયોગી છે; અને તે ડૉક્ટરોએ બેગી કરી રાખી છે, એટલુંજ નહિ પણ ચિકિત્સામાં એ માહિતીનો ઘણો ઉપયોગ હવે કરવામાં આવે છે.

મીઠાના પૂતળાં આપણા લવણાનંદથી મનારાજ જે મીઠા પાછળ સાધુ બન્યા છે, તેઓએ પણ કદી મીઠાનો આટલો સારો ઉપયોગ બતાવ્યો નથી, એટલે કે ઘેર રોમીઓ બાણે છે! મીઠું આગવાથી ક્લોરીન ગેસ છૂટી પડી દવામાં મળે છે. એજ દવા આંસમાં લેવાય છે, મનુષ્યમાનના ગળામાં સૂચી વધુ બનતા રોગના જાંતુઓ દોષ છે, એ જાણીતું છે અને દવા ત્યાં થકતેજ આંદર કાય છે.

ને એમાં ક્ષોરીનનો અંશ (ધણોજ થોડો) હોય તો તે ગળામાંના રોગ જંતુએને મારી નાખી આપણને તંદુરસ્ત રહેવામાં મદદ કરે છે. મીઠાની ધૂમાડી ઇન્ફલુએન્જાની તો એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ દવા છે અને મુંબઈના એક ઉત્તમોત્તમ રસાયન-વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી સ્વ. પ્રો. ડી. કે. ગમ્બરે “ટરકંસોરાઈડ”ની મેળવણી ઇન્ફલુએન્જાની રામઆણુ દવાતરીકે એક કંપનીને વેચી તેનો માત્ર તુરંતો આપવાનાં પચાસ દબાર રૂપિયા લીધા હતા. લગાઈરંમિયાન પણ જે સોફ્ટ્વેરને “ક્ષોરીન ગેસ” મીઠાની ધૂમાડી લાગેલી તેમને ઇન્ફલુએન્જા થતોજ નહિ!! આ તકે મને પચીસેક વર્ષ પૂરતી એક વાત યાદ આવે છે તે પણ આની પુષ્ટિમાં ઉપયોગી છે. ગોકલદાસ તેજપાઠ્ય સ્કૂલથી કાલકાદેવી તરફ જતાં અધવચમાં એક દવાખાતું ડૉ. જગમોહન-દાસ છબીલદાસ મરચંટનું હતું. અમારા એક સંબંધીને જોયે થયો ત્યારે તેમની દવા કરવા માંડેલી. તેમણે અમને એક ધૂપ ચાલુ રાખવાનું કહ્યું હતું. તેમાં હું જીલ્લો ન હોઈ તો નીચે પ્રમાણેની ચીજો હતી:—

હીરાકસી ૧ શેર; નવસાગર ૨ શેર; સાધારણ મીઠું ૩ શેર; ભેશું વાટી જડા કપડાપર પાથરી તવાપર મૂકી તવો સગદીપર ચઢાવી દેવો, એટલે એમાંથી ધૂણી નીકળ્યા કરે અને દવા શુદ્ધ થયા કરે અને આ ધૂપ બગી રહે, પછી જે લાલાશ પડતી રાખ રહી જાય તેને પાણીસાથે મેળવી ગાંઠપર ચોપડવી.

આ પ્રમાણે કરવાથી દરદીને આરામ થયો હતો. સાથે દવા એજ ડૉક્ટરની ચાલતી, પણ આપણે આ બધામાંથી ધૂપની બાબતપર લક્ષ આપવાનું છે. ધૂપમાંની ચીજો આયર્ન સલ્ફેઇટ, એમોનિયમ ક્લોરાઇડ અને સોડિયમ ક્લોરાઇડમાં પણ આપણા પ્રસ્તુત વિષયની મુખ્ય ગેસ ક્ષોરીનજ દેખાઈ છે અને એનોજ ગુણ થતો હોય તેવું માનવાને કારણ મળે છે. લગાડવામાં બાકી રહેલું આમ આયર્ન ઓક્સાઇડ અને સોડિયમ ઓક્સાઇડ મિક્ચર ગાંઠને બાળીને ફાટી નાખે-કાટ-રાઇઝ કરી નાખે, એ હેતુ હોવા નેઇઝ એમ ધાર્ડું છું.

ઇન્ફલુએન્જા ધણો જલદી ફેલાય છે અને ડૉક્ટરો પાસે એનું કેાઇ ખાત્રી-ભર્યું આપેલ નથી; પણ ત્રણ કરોડ માણસના હવ જવા પછી લગાઇએ શીખવ્યું કે, દવામાં સહેજ ક્ષોરીન મળ્યું હોય તો ઇન્ફલુએન્જા નષ્ટ થાય અને દરદીના ઓરડામાં થોડુંજ ક્ષોરીન છોડ્યું હોય તો ૨૪ કલાકમાં દરદી સાગ્ને ઘઈ રહે. એથી રોગ ચાલતા હોય ત્યારે નાટકસાળા, સ્કૂલો, સીનેમા, સભાગૃહો, ઑફિસો વગેરેનો દવામાં ક્ષોરીન છોડવુંજ નેઇઝ. ક્ષોરીનની ટાંકી કે સીલીંડર નથી મળતુ. મીઠું દેવનાપર નાખ્યા કે ક્ષોરીન મળે.

ઇ. સં. ૧૯૧૭માં ફ્રાંસમાં ખૂબ ઇન્ફલુએન્જા ચાલતો હતો. લસ્કરની ડાવણીમાં પણ એણે ત્રાસ વર્તાવ્યો હતો. બીજી તરફ લગભગ ધણી સોફ્ટ્વેર એજ ગેસથી મરણ પામ્યા હતા; પણ અહીં જે ગેસ લાગેલા સોફ્ટ્વેર બચી ગયેલા આવ્યા તેમાંના એકેને ઇન્ફલુએન્જા લાગુજ પડ્યો નહિ!! આજ પ્રમાણે ગેસ (ક્ષોરીન)

લાંગેલાંઓને કદી ઓઢામટીસ (ઉધરસ) અને ન્યુમોનીઆ પણ થતો નહિ; તેમજ શ્વાસમાર્ગના કોઈ રોગ થતા નહિ. આ બધાનું કારણ તપાસતાં લગ્ન ખાતાના ડોક્ટરોને જણાવ્યું કે, એ તો હવામાં સહેજ કલોરીન મળેલું હોવાને લીધેજ હતું, એમાં શક નહિ.

હાલમાંજ લશ્કરમાં શરદીનો રોગ ચાલ્યો હતો અને તેમાં ઉધરસ લાય પડતી. ડોક્ટરોએ આ જણાતાંજ લશ્કરની નજર-રાઇમીદાં-ઉતારવાનું નક્કી કર્યું ! તેમણે એક ઓરડો તૈયાર કર્યો અને પચાસ પચાસ જણને તેમાં બેસાડી મીઠાની ધુમાડી-કલોરીન ગેસ-છોડવા માંડી અને બધાને શ્વાસ ચલાવવા હુકમ કર્યો. ચાલીસ કલાકમાં તો બધાંની શરદી અને ઉધરસ મટી ગયાં !! હવે તો એ સિદ્ધાંત થઈ ગયો છે કે, કલોરીન-મીઠાની ધુમાડી અને બીજી રાઇ વગેરેની ધૂણી ચોપી રોગોનાં જંતુઓને નષ્ટ કરે છે અને વધતા અટકાવે છે; માટે તેજ વાપરવી. રાઇની ધૂણી ક્ષયરોગના નાશનું કારણ થશે, એમ ખાત્રી થવા માંડી છે. ૧૯૧૭ માં ઇપીડેમીમાં જર્મનીએ પહેલવહેલી રાઇની ધૂણી વાપરી હતી. આ ધૂણી અપાયલા સિપાઈઓમાં જેટલા ક્ષયના દરદી દર હમ્મરે હતા તે કરતાં બહારના લશ્કરમાં ૧૯૧૮માં દોઢ દરદી દર હમ્મરે હતા; અને ૧૯૧૯માં રાઇની ધૂણી ખાધેલા સોલ્જરો કરતાં બહારનામાં ક્ષય એવડો હતો, એટલે કે ક્ષયરોગ રાઇની ધૂણી લીધેલાને થતો નહિ અને હોય તો ઘટતો જતો હતો.

લગ્નની છેવટ મિત્રરાજ્યોના રણસંગ્રામપરના લશ્કરીઓમાં ક્ષય વધતો જયો! જોઈતો હતો; કેમકે ખાવાપીવા અને સૂવાની કાયમ હાડમારી હતી અને હવા લાગતી, છતાં ક્ષય ઘટયો !

પાછળથી પ્રયોગો કરતાં જણાયું હતું કે, રાઇની ધૂણીના એક ટકાના ઈન્જેક્શનથી ક્ષય થતો અટકે છે, તેમજ વધતો એ અટકે છે.

લગ્નની બીજી લેવીસાઈટ વગેરે ગેસો અને તેના કાયદાથી આપણને અહીં કશું લાગતુંવળગતું નથી, તેથી તેનું વર્ણન અહીં નકામું છે; પણ આટલાજ વળતેપરથી ડોહીમાનાં રાઇમીદા ઉતારી બાળવાના વહેમનું મૂળ સમજી ગયા હશેજ.

અમેરિકામાં વેશિંગ્ટનના નેશનલ કેમીસ્ટ્રીમાં સીનિટર્સની શરદી મટાડવા માટે કેમીકલ વેલ્ડર સર્વિસની દેખરેખનીયે એક ઓરડો “મીક્રો ઉતારણ” માટે રાખ્યો છે. અહીં શરદી લાગેલા સીનિટર્સને એક કલાકસગી કલોરીનવાળી હવામાં બેસાડવામાં આવે છે અને તેટલામાં સંપૂર્ણ નિદ્રાસ્થ થઈ જાય છે; પણ કવચિત બળને દિવસને અંતે જાગુ વાર કલોરીન ગેસ લેવી પડે છે, તોથી ઉધરસ અને શરદી બંને મટી જાય છે. કાલ ન થઈ હોત તો શ્વાસનળીના આ બધા રોગો-માટે રાઇમીદાની ધૂણી કલોરીન અને મટર્ડ ગેસોને એટલી ઉપયોગી છે, એ કેમ જાણતા ?

ચેતવણી—પણ ઓરડા કોઈ જગ્યાએ જ મીક્રો બાળી નહકમાં જેમ કહ્યું.

પક-લાકડાં બાળવાથી થતા ફાયદા.

(લેખક-મોહનલાલ મોદેરા)

ઘરમાં લાકડાં બાળવા બાળનના મારા મગીપત્રો કોઈએ રસાયનશાસ્ત્રવારે જાણ આપવા તરફી લીધી નથી. મેં વધારે તપાસ કરતાં મને તો એમાં ફાયદાજ નજીવતા જાય છે, તેથી એ બાળન વધારાનું લખાણ લખી મોકલું છું. લાકડાના ચુવાના શુભોનો સમાવેશ કેટલેક અંશે કુખેલવાળા લેખમાં થઈ ચૂક્યો છે. લાકડાં બાળવાથી અને કુખેલ વાપરવાથી તેમજ લવન કરવાથી થોડા થોડા ફેરફાર સાથે સરખાવ ફાયદા છે. એટલે કે મુઝે મુખ્યત્વે “ક્રીઓસોટ” ચુવાનોજ નજીવ છે. ઔષધિફેરથી અને પ્રક્રિયાફેરથી જૂદા જૂદા શુભો થાય. જેમકે કુખેલમાં બ્રહ્મી વધારે હોય તો અપરમારદિ જ્ઞાનતંતુના રોગોને ફાયદો કરે અને બાવળી વધુ હોય તો કુપ્પાદિ ત્વગ્રોગો-ત્વચા-ચામડીના રોગો-ને ફાયદો કરે તેમજ લવનનું પણ સમજવું.

લાકડાં બાળનારના ઘરમાં બાંધકામમાં વાપરેલાં લાકડાંને ઉધઈ લાગતી નથી, તેમજ બામ્બુ-વાંસ જે બહુજ જલદી સડી જાય તે પણ પચાસ વર્ષ લગી સડી જતા નથી, એ અગાઉ જણાવી ચૂક્યો છું. લાકડાંનો ધૂમાડો દાઢપર લાગવાથી તે એ દુઃખથી મટે છે અને લાકડાના ચુવાથી દાંત લાલતા મરી, પાચરીયા જેવાં દરદો સારાં થાય છે, એમ અનુભવી વૈદ્યથી સાંભળ્યું છે. લાકડાંનો ચુવો રેલ્વે સ્લીપરપર લગાડવાથી મચ્છરો તેનાથી દૂર લાગે છે; અને તે પરથી કેટલાક ડોક્ટરોએ નમુનાતરીકે પચીસ ઘરને લાકડાનો ચુવો (ક્રીઓસોટ) લગાડીને અનુભવ લીધો તો જણાયું કે, મેલેરીઆના કે કોઈ પણ મચ્છરો એ ઘરની સામે નજરસરખી કરતા નહોતા ! લાકડાના ચુવાને વુડક્રીઓસોટ કહી કે વાડક્રીમાં નાખી સઘડીપર મૂકીને ધૂમાડી ચોરડામાં ભરાવા દેવાથી અને ઘૂણી લેવાથી અસ્થમા-દમને ઘણો ફાયદો કરે છે, થોડા ઉધરસ (વુડપીંગ કંક) ને મટાડે છે અને સ્નેહનમને ઘણો ફાયદો કરે છે. ચ્યુકસ મેમ્બ્રેન્સ એટલે કે શરીરની અંદરના અસી-રને એથી ઘણો લાલ છે; અને “બીચવુડ”નો ચુવો (બીચવુડ ક્રીઓસોટ) તો ડોક્ટરો બાળ પણ લેખમાટે ખૂબ વાપરે છે. લાકડકામને તેલનો રંગ લગાડવાથી તે અંદર ઉલટું કોલી જવા સંભવ છે, એ બાળત દાખલાદલીલ સાથે-ચિત્રા સાથે સાયંડીસ્ટો-વૈજ્ઞાનિકો-એ સમજાવી છે; પણ ક્રીઓસોટથી સોએ સો ટકા રક્ષણ થાય છે, એ તો કોઈ પણ રેલ્વેની સ્લીપર બાળત તપાસ કરતાં જણાશે. રેલ્વેવાળા ક્રીઓસોટ સ્લીપર્સજ વાપરે છે અને તેથી વરસાદના પાણીમાં પડી રહેલા છતાં ને જમીનમાં રહેવા છતાં તે સડતી નથી કે ઉધઈ તેને લાગતી નથી.

અહીં ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, ક્રીઓસોટ-ચુવો એ જાતનો આવે છે. લાકડાનો અને કોલસાનો. આપણને લાકડાનાજ ચુવાની સાથે મતલબ છે. મર્કસ

[શુભસંગ્રહ

મેનુચ્ચલ ચોક્ક મેટીરીઆ મેટીકામાં ત્રીસમે પાને લખ્યું છે કે, વિલાયતી કાલસા બાળવાથી જે ધૂમાડો નીકળે અને તેમાં જે સુવો ઉડે તે કઠો છે, તેથી એ કાલસા ઘરમાં બાળવા જેવા ગણાય નહિ. લાકડાંનું તેમ નથી અને મારે માત્ર લાકડાનાજ સુવા સાથે સંબંધ છે. લાકડાના સુવાના ગુણની એક ચમત્કારિક વાત “ એટાપ્રેટ એટ ધી એક્ટારટ ટેગમ ” નામના પુસ્તકમાં તેના કર્તા હાર્વર્ડ મેટીકલ કોલેજના પ્રોફેસરે લખી છે. તે કહે છે કે, એક સ્વયંભૂ ડૉક્ટરે એક વખત એક અમૃત શોધી કાઢ્યું. જૂદી જૂદી વનસ્પતિઓ દવાતરીકે વાપરવી તે કરતાં બધી જાનની વનસ્પતિના સુવાનું પાણીજ વાપરવું. એટલે બધી દવાનો અર્થ આવ્યો અને બધા રોગ તેનાથી મરેજ મટે !

यस्य कस्य तरोः काष्ठं येन केनापि चूर्णितम् ।

यस्मै कस्मै प्रदातव्यं गुण एव भविष्यति ॥

એવો તેણે નરો સિદ્ધાંત કાઢ્યો ! અને તે ખરેજ ગુણકારી નિવડ્યો. લાકડાના સુવાનું નચ્વાળું ભાગ પાણીમા એક ભાગતુ મિશ્રણ કરીને તે તેણે બધાને દેાકવા માંડ્યું ! ! તે એટલે સુધી કે હાલવાળાને પીવામા એ અને છાતીએ ચોળવામાં પણ એજ, અને ખરજવા કે દાદરપર લગાડવા પણ એજ અને તેનાથી બધાને ફાવેા થવા માડ્યો. મોટા મોટા રાજારજવાડા પણ તેને બોલવવા મંડ્યા. પછી ડૉક્ટરોએ તેને પૂછ્યું તો જણાવ્યું કે, એ તો ક્રિયોસોટનું પાણી હતું. જાના ગુણ આવતા બધા દશે એમ પૂર્વે ડૉક્ટરો નહોતા જાણતા.

ક્રિયોસોટ ગ્રામાકાલ (દાવતી દવામા સુકાળ જેવી વામના વપરાતા ખઉડર) અને ક્રિમોલનુ બનેલું છે અને લાકડાના સુવામાથી નીકળે છે. કારબોનિક એસીડથી ક્રિયોસોટ દરેક પ્રકારે ગ્રાં છે.

આ બધું લાકડા બાળવાની અને લાકડા ન બાળેા તો દવન કરવાની પુષ્ટિ કરનાર છે. દવનના બીજા ધણા ધણા ફાયદાઓ છે, પણ અમિધ અને લાકડાં બળે તેટલોજ ગુણ ગણીએ તોએ ધણુ છે. વર્ષે સુધી આ લંખક રોજ જે દવનમંત્રા જખ્યા છે તેનો અર્થ દવે સમજાય છે, ત્યારે આદરભાવ આવે છે અને આનંદ થાય છે. એ મંત્રા આ પ્રમાણે—

उद्धृष्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिद्रापूर्णे मश्मृजथा मयं च ।

आम्निन्मधस्य अणुनरम्मिन्विधेदेवा यजमानस मीदત । અને

अयंत इप्स आत्मा ज्ञानवेदस्तेनैष्यम्य वर्षस्व चेद् वर्षय ।

वास्मान्प्रजया पशुभिर्नિવર્चमेनाद्यાયેन ममेयय स्वाहा ॥

● આ પદો બે નાના પેશા અંગેજ લાખીમાં દેાડ તે બાબતા વ.ચમતારજ કામના દત્ત, એલે તે અડી લીલા નરો.

આમાં જનતવેદ અમિતે પ્રાર્થાને કર્યું છે કે, તું તમ અને અમને વધાર-પશુ, અભાવર્થસુ, અન્ન વગેરેથી. વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિથી હવનતું શુણ્ણવાર્ણન 'આર્પણવન' માં થી. રામશરણુદાસ સકસેના એમ. એસ. સી. એ કર્યું હતું. તેમાં બીજા પણ મંત્રો આપીને અગ્નિથી શો વર્ષના આયુષ્યની પણ માગણી જતાવી હતી. હવનમાં મુખ્યત્વે ઘી, ઔષધિઓ, અન્ન અને મુગંધી પદાર્થો તથા સાકર વપરાય છે. શુણ્ણ બાળત તેમના લેખમાંથી નીચલાં ટાંચણો લીધાં છે.

“મદાસના સેનેટરી કમીશ્નર કર્નલ ક્રીંગ આર્ચ. એમ. એસ. એ ૨૫ મી માર્ચ સને ૧૮૯૮ એ ગ્રેન્ડ્યુએટ વિદ્યાર્થીઓને ઘી, કેસર તથા ચોખા મેળવીને બાળવાનો ઉપદેશ કર્યો હતો... પ્લેગ વગેરેના જીવાણુઓ આ ચીજોને બાળવાથી ઉત્પન્ન થતી ગેરોની દસ્તીમાં નષ્ટ થાય છે. હૈનકિને પોતાની “બ્યૂએનિક પ્લેગ” નામની ચોપડીમાં એ વ્યાખ્યાનતું વર્ણન કર્યું છે. ફ્રાંસના ડૉ. હાક-કીનની પણ સંમતિ છે કે, ઘીને બાળવાથી જે ધૂમાડી ઉત્પન્ન થાય છે, તે હાનિકારક જીવાણુઓનો નાશ કરે છે. ડૉ. ટ્રિલવર્ટે બળતી સાકર ઉપર પરીક્ષા કરીને બતાવ્યું કે, સાકરને બાળવાથી જે બાષ્પ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાં ફોર્મેલી-હાઈડ્રનું વધારે પ્રમાણ હોય છે. તેનાથી ક્ષય રોગ, શીળા, કૉલેરા વગેરેના જીવાણુ નષ્ટ થાય છે. હવનદ્રવ્યમાં જે એરામેટીક્સ-મુગંધી દ્રવ્ય આવે છે, તેમાંનાં વોલટેલ ઑઈલ્સ ગરમીથી વરાળરૂપ થઈ જનારાં તેજો જળરાં જંતુ-નાશક જર્મીસાઇડસ છે. શ્રી. સકસેના માને છે કે, હવનથી ઉત્પન્ન થતી ધૂમાડીમાં એલ્ડી હાઇડ્રસ, શીનોલ્સ, ક્રીઓસોટસ, ટર્પેન્સ અને સાઇકલીક કામ્પા-ઉન્ડસ હોય છે. આ બધું એમણે પ્રયોગોથી સિદ્ધ કર્યું છે અને એ પ્રયોગો વાંચવા જેવા હોવા છતાં વિસ્તારભયથી અહીં ઉતારી લીધા નથી. એક પ્રયોગ એમણે એ પણ કર્યો હતો કે, હવનની ધૂમાડી નળીવાટે પાણીમાં દાખલ કરીને તે પાણીથી એક હૉસ્પીટલમાં જખમો ઘોવડાવ્યા અને તે પ્રયોગમાં એમ જણાવ્યું કે, એ પાણી સાટા એન્ટીસેપ્ટીક લોશનની ગરજ સારતું હતું.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, પૂર્વજો સ્વતંત્રતાના વધુ ઉપાસક હતા. ખાવાપીવામાં, હુન્નરઉદ્યોગમાં તેમજ સ્વાસ્થ્યમાં પણ તેઓ મ્યુનિસિપાલિટીને ભરોસે રહેતા નહિ. ગ્રામ્ય ઉદ્યોગોની માફકજ જનસુખાકારીતું પણ સ્વાતંત્ર્ય રાખ્યું હતું અને તેમાં પહેલી સહીસલામતીનો નિયમ રાખેલો જણાય છે.

લાકડાં બાળવાં કે નહિ તેનો નિર્ણય આટલાપરથીજ થઈ જશે. જેમને લાકડાં બાળવાં પસંદ ન હોય તેમણે હવન તો જરૂર કરવોજ જોઈએ. મુગંધ-ગરાઓએ તો જરૂર ડૉક્ટરના પંજામાંથી છૂટવા સાફ દરરોજ હવન કરવો જોઈએ.

यज्ञशिष्टाशिनः संतो मुच्यन्ते सर्वकल्मषैः ।

भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥

(‘ગુજરાતી’ તા. ૨૩-૧૧-૧૯૨૪)

૫૭-ગૌચર કે ગૌચરણુ

(લેખક-ડૉ. માતીરામ હરિશંકર બટ)

દોરને ચરવાની સાર્વજનિક પડતર જમીન

દિવસીરીની યાત્ર એ છે કે, આજકાલ દિવસે દિવસે ગાચરણુ બદલ ઓછાં યત્નાં ગળે છે. સરકાર આવક વધારવાના હેતુથી પડતર જમીન હરરાજ કરે છે અને દીર્ઘદૃષ્ટિથી નહિ વિચારનારા ખેડુતો ઉત્સાહથી તેને ખરીદે છે. આથી સરકારને જાણ્યો ને જમીન રાખનારને નાતકાળિષ્ટ લાભ થતો હશે પણ પરિણામે અનેકને નુકસાન થાય છે.

પૂર્વે રાજ્યસત્તાનો એ ધર્મ ગણાતો કે, જે ગામમાં જેટલાં દોર હોય, તેટલાં દોરને આખું વર્ષ માસે એટલી જમીન ગૌચરણુમાટે અલગ રાખવી. ગાયો અને બેંસો આખા દિવસ સ્વતંત્ર રીતે ખુદ્દી જગ્યામાં ચરવાથી હુબપુટ રહેતી, પુષ્કળ દૂધ અને બચ્ચાં આપતી, ગરીબ લોકો પણ દૂધ, દહીં માખણ, ઊંચા ને ઘીનો ઉપયોગ કરી શકતાં અને કલ્લોલ કરતાં.

પૂર્વે એક ગાય ઘેર રાખવાનું માસિક ખર્ચ માત્ર એકાદ રૂપીઆ થતું. “એકનો ગોવાળ ને સોનો ગોવાળ” એ કહેવત પ્રમાણે માસિક જે આનામાં ગામનો ગોવાળાઓ એક ગાયને આખો પ્રદિનો ચરાવતો. હિંદુસ્તાન પ્રમાણે બોજનવખતે જે ગવાનક કાઢવામાં આવતું, તેથી ગાયને પુષ્ટિકારક ખારાક મળી રહેતો. આવી સરળતા હોવાને લીધે દરેક ખિનખેડુત ગૃહસ્થને ઘેર પણ એકેક ગાયનું પોપણુ થતું અને વાહરડા થતાં તે જુજ કિંમતે ખેડુતોને મળતાં, જેથી અત્યારે જે બળદની તાણ ખેડુતોને પડે છે તે પડતી નહોતી. દૂધની એટલી ઝત હતી કે, “દૂધ વેચવું ને લોકરો વેચવો” એ કહેવત પ્રમાણે વેચાનું દૂધ આપવામાં લોકો પાપ સમજતા. દરેકને ઘેર ગાય હોવાથી દાસની માફક હામકામ દૂધની દુકાનોની જરૂર નહોતી. ગાય નરિ પાળી શકે તેને જોઈતું દૂધ વિનામૂલ્યે મળી રહેતું.

અત્યારે ચોખ્ખું દૂધ મેળવવું હોય તો ઘેર ગાય કે બેંસ પાળવી જોઈએ અને એવું એક જનવર પાલવવાનો ખર્ચ દાસની ઘાસચારાની મોંઘવારીમાં માસિક દસબાર રૂપીઆ થતો હોવાથી ખેડુતવર્ગના સિવાય બીજા માણસને ઘેર દોર પાલવવાનું પરવાનું નથી.

દેશની આખાદાનીનો આધાર તેમા વસનાં સ્ત્રીપુરુષોની તંદુરસ્તી ઉપર રહે છે. એ તંદુરસ્તીનો મુખ્ય આધાર સમાજને ચોખ્ખા અને પૂરતા પ્રમાણમાં મળતાં ઘી, દૂધ વગેરેપર હોય છે. ઘી, દૂધ વગેરે પુષ્કળ મળે એ માટે દૂધાળા દોરની સંખ્યા વધવી જોઈએ. એ સંખ્યા ત્યારેજ વધે, કે જ્યાં દરેક

ખેડુત યા બિનખેડુત ઓછામાં ઓછી એક ગાયભેંસનું પોતાને ઘેર પાલન કરી શકે અને એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવા દેશમાં ગૌચરણ પુષ્કળ પ્રમાણમાં હોવાં જોઈએ.

કેટલાક એવા સવાલ ઉઠાવે છે કે, પછતર જમીન ગૌચરણમાટે રાખવાની કાંઈ જરૂર નથી; કારણ એવી પછતર જમીનમાં તો માત્ર ઘાસજાડ ઉગે. જ્યારે એ જમીન ખેડાવી તેમાં જુવાર બાજરી વિગેરેનું વાવેતર કરવામાં આવે તો દોરને માટે ઘાસચારો ને માણસમાટે અનાજ એક એકી વખતે પેદા કરી શકાય. ઉપરક દૃષ્ટિથી જોતાં આ દલીલ વાજખી લાગશે, પણ ગામડાંમાં ફરી જોએ. ખેડુતને દોરની હાલની ને ભૂતકાળની સ્થિતિનો મુકાબલો કરી જુએ છે તેને આવી દલીલ પોકળ જણાયા વિના નહિ રહે. મેં એવા ખેડુતો જોયા છે, કે જેઓ કપાસના મોંઘા ભાવ લઈ પૈસાદાર થવાના લોભમાં બધી જમીનમાં કપાસનું વાવેતર કરી દોરનું સુજરાન પરદેશી ઘાસની બરડી ઉપર ચલાવે છે!!! બીજી રીતે વિચાર કરીએ તો ગૌચરની તંગાઈને લીધે દોર પાળવાનો અર્થ વધારે આવતો હોવાથી ખેડુતસિવાય બીજા લોકો દોર પાળી શકતા નથી, જેથી ખેડુતવર્ગ ઉપર સમાજને અન્નવસ્ત્ર પૂરું પાડવાના બોજ ઉપરાંત જનસમાજને ધી, દૂધ પૂરું પાડવાનો પણ બોજો રહે છે. ગૌચરણ વધારે હોય, ને ઘાસચારો સસ્તો હોય તો બિનખેડુત પોતાને જોઈતાં ઘી, દૂધને અંદોળસ્ત ઘેર દૂજણાં દોર રાખી ઓછા ખર્ચે કરી લેવા લલચાય, વાજરમ થાય તે ખેડુતોને જુજાં કિંમતે મળે અને પરિણામે ખેડુતને સસ્તા બળદો પણ પાડવાના સાધનરૂપ બને.

જે જમાનામાં ગૌચરણમાટે એકંદર જમીનનો ચોક્કસ ભાગ રાખીને ફરજિયાત રીતે અલગ કાઢી આપતા, ઋષિમુનિઓ આવા ગૌચરણ ઉપર દગ્ગરો ગાયોનું પોષણ કરતા, એ ગાયોના દૂધથી દગ્ગરો બાળકો જંગલમાં પેપાઈ, હુલ્હુલ બની, બ્રહ્મચર્ય પાળી વિદ્યાભ્યાસ કરતા, તે વિદ્યાર્થીઓ સાથે આજના જમાનામાં ચાલી સાથે જેને માત્ર એક એ તોડા દૂધ (અને તે પણ બેળસેળવાળું) આખા દિવસમાં મળતું હોય તેવા સત્ત્વહીન, ઉંડી આંખ, ઘોળા વાળ ને બેસી ગયેલા ગાલવાળા વિદ્યાર્થીઓને સરખાવો! મનમાન્યું ઘાસ આખો દિવસ જંગલમાં સ્વતંત્ર રીતે ચરતા દોરની તંદુરસ્તી સાથે ઘેર બાંધી મૂકેલી દોરની તંદુરસ્તી સરખાવો. જે જમાનામાં ઘાસનો ભાવ એક રૂપીઆનું આઠ મણનો દત્તો અને ગાય, બળદ કે ભેંસની કિંમત રૂ. ૨૦ થી ૫૦ હતી, તે જમાના સાથે દાલનો જમાનો જેમાં એક રૂપીએ મણ ઘાસ મળે છે, હાસને વાંદે દુધકાળ પડે છે અને એક દોરની કિંમત રૂ. ૧૦૦ થી ૪૦૦ મુધી થાય છે, તે સરખાવો એટલે ગૌચરની ખરી જરૂરીયાત આપના પાતમાં સ્પષ્ટ આવશે.

દરેક ગામના આશિર્વાદોને મારી પ્રાર્થના છે કે, પોતાના વસ્તીના પ્રમાણમાં જોરસાં દૂધવાળાં જાનવરનું પે.પણ ચાલ નેટલી ગાયચરની જમીન અલગ રાખવી.

અત્યારે ભાગેજ એવું કાંઈ બાધ દોષ છે કે તે જામને પેટે તેજ જામના દેરનું
 પોપજી શાય અટલું ગોચર-દોષ. કેટલાંક જામમાં તો નળનામાં નળણી જમીનજ
 માચરમાટે રાખેલી દોષ છે. સરકારની સદાય ન મળે તો તો જામના મોટા
 ખેડૂતોની ઉત્તરક્રિયાનિમિત્તે જે દાન કરવામાં આવે છે તેમાં ગોચરને માટે અમુક
 જમીન મળે એવી ચોજના કરવી. ગોચરની જમીન કોઈએ ખેડવા રાખવી
 નહિ. આવી જમીન ઉપેક્ષામાં આપણા પૂર્વજો પાપ સમજતા. જે ગોમાના
 ખેતીને માટે બગદ પૂરા પાડે છે તેને સ્વતંત્ર ચરવા માટે ફાળજ ન મુખવી એ
 આપણા કલ્પવૃક્ષનાં મૂળ છેદવા બરાબર છે, એમ સમજી ગોચરજુમાં જરૂર જેટલો
 વધારો કરવા બનતા પ્રયાસ કરવા. ગોચરજુની જમીન જેમ જેમ વધતી જાય, તેમ
 તેમ દરેક મૃદસે પોતાને ધેર એકેક ગાય પાળવી, ગાયને પાળાએ ને તેને વાછરડાં
 આવે તો તે વાછરડાં એટલે કે ગાયના જળવાને બગદ કરવામાં પાપ છે, એવું
 સમજી ગાયને પાળવામાં વાંધો બનાવનારા દિંદુઓ પણ મારા જોવામાં આવ્યા
 છે ! ધર્મને! આ કેવો વિપરીતાર્થ ! ! ! આવા અજાનને લીધેજ જ્યાં દળરો
 બગદ દર વર્ષે બીજા દેશોને માટે ફાળજ પાડી શકતા, તે ગુજરાતમાં અત્યારે
 દર વર્ષે દળરોની સંખ્યામાં સિંધ ને માળવા તરફથી બગદો આવે છે અને હજી
 પણ આપણે નહિ એનીયું તો જેવી રીતે દર વર્ષે દળરો ધોડા પરદેશથી
 અંભાવવા પડે છે, તેવી રીતે એક વખત એવો પણ આવશે કે આપણી ખેતીનો
 આધાર પરદેશથી આવના બગદ ઉપર મૂકશે. જાનવરની યોજાદ પ્રધારવા માટે
 થોડાં વરસપર દક્ષિણ અમેરિકામાં કાઝીજમાટે આપણા દેશમાંથી દળરો
 ઉત્તમ જાનવરના સાંદને મારો લઇ જવામાં આવ્યા, જ્યારે આપણું આ જાનવરમાં
 લજી નહિ હોવાથી દેરની સારામાં સારી યોજાદ દેશમાંથી નાણુક થવા માંડી છે.
 પ્રભુ આપણને કર્તવ્યશુદ્ધિ આપો.

('ગુજરાતી' તા. ૨૩-૧૨-૨૪)

૫૮—લાખો જુવાન સ્ત્રીઓનાં ખૂન
(લેખક—લાખગંડર લાખીવારા)

સાચી જાણ જોઈએ તો એમ બરાબરી હિંમતે પરજીવાત સંપત્તી વિલિંગ મળે
સાચી જાણ જોઈએ તો એમ બરાબરી હિંમતે પરજીવાત સંપત્તી વિલિંગ મળે

[illegible]

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the situation and the goals that need to be achieved.

[illegible]

Journal of Management Studies, 19(1), 67-80.

૫૯-બહેનો ! આ વાત ન બૂલશો.

('પાર્વતીદેવી'ના લાખણમાંથી)

મહાભારતમાં ગવાયેલો એક સર્વજ્ઞાત કથાપ્રસંગ:—

કૌરવોની સાથે દૂનમાં હારેલા પાંડવોની નન્દરસામે ભરકૌરવસભામાં દુઃશાસને રજસ્વલા કૌપદીના કેશ અને ચીર ખેંચ્યાં; અને પરાજિત (પંચ સત્યપાલક) પાંડવોએ એ દારુણ દુરાચાર નમેલે મસ્તકે સહી લીધો. પછી પાંડવો પોતાનું વચન પાળવા વનમાં ફરવા લાગ્યા અને ત્યાં બધે તેમની પાછળ પડછાયાની જેમ, કૌરવોનો અત્યાચાર તેમને સતાવવા લાગ્યો. કૌરવો તરફથી સદાય વરસી રહેલા એ ક્રૂર અને અસહ્ય બુલભો છતાંયે, તેમનો હામાશીલ સ્વભાવ એ બધું બૂલવા લાગ્યો; ત્યારે કૌપદીશ પાંચે પતિઓને પોતાના ખેંચાયેલા કેશ અને વચો બતાવી બતાવીને તથા હસ્તિનાપુરના રાજમાર્ગ ઉપર મુળમાં રંગદોળાયેલી પોતાની દેહ દેખાડી દેખાડીને એ અત્યાચારોનું સ્મરણ કરાવતાં; અને કહેતાં કે:—બૂલવું હોય તો બધુંય બૂલી જાઓ; પણ માફ-તમારી સ્ત્રીનું-અપમાન ન બૂલજો.

ભારતીય બહેનો ! તમારા કેશ અને ચીર આ સરકારના અનેક દુઃશાસનોએ ખેંચ્યાં છે, તમને અનેક દુઃશાસનોએ રસના ઉપર રંગદોળા છે, તમારા ઉપર અનેક દુઃશાસનોએ ઘોર અત્યાચાર ગુજાર્યો છે. તમે ભારતના પુરુષોને કહો કે:—બૂલવું હોય તો બધુંય બૂલી જાઓ; પણ અમાફ-તમારી બહેનોનું, તમારી માતાઓનું, તમારી પત્નીઓનું અપમાન ન બૂલજો. આપણા પુરુષો જાને એ અપમાનો અને અત્યાચારો બૂલતા જતા લાગે છે, તમારો ધર્મ છે કે, આપણા પુરુષોના હૃદયમાં એ અગ્નિ સદા જ્વલત રાખવો અને એ અપમાનોની યાદ છુટાવા ન દેવી. તમે સદાય કહેના રહેજો કે, બધુંય બૂલજો પણ તમારી નારીઓનું અપમાન ન બૂલજો. એ અગ્નિ જો જીવતો દશે તો એક દિવસ ફરી વાર કુરુક્ષેત્ર મંડાશે અને પાંડવો-ધર્મનો-વિજય થશે, તેમ ભારતવર્ષનો વિજય થશે !

('સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૧-૬-૨૪)

૬૦—સ્ત્રીઓને સૂચના

સ્ત્રીઓને સુખી થવામાટે એક સ્ત્રીસહાયક મંડળે આપેલી સૂચનાઓ—

૧ ઉઠાઉ થશો નહિ. એક પુરુષને આર્થિક પરાધીનતામાંથી છૂટીને સ્વતંત્ર થવાનું લવિષ્ય જેવું ગમે છે તેવું બીલું કંઈ ગમતું નથી.

૨ તમારું ઘર સાફ રાખજો. આખો દિવસ કામ કરીને થાકી ગયેલા પુરુષને પોતાના મુખ્યવસ્થિત સ્વચ્છ ઘરથી જેટલો આનંદ મળે છે, તેટલો બીજા કશાથી મળતો નથી.

૩ તમારો દેહ શુદ્ધો અને તેવું કથુન્ન થવા દેશો નહિ.

૪ બીજા પુરુષો તમારા તરફ ખેંચાય તેવું કશું પણ કરશો નહિ; કેમકે ધણીઓ ઘણા અદેખા હોય છે અને કેટલાકો નિષ્કારણ વહેમી અને છે.

૫ પોતાનો પતિ વાંઝખી નયમ પાળવાનું કહે તો સામાં થતાં નહિ.

૬ તમારા પિયરમાં ખડું વખત શુભાવશે નહિ.

૭ તમારી કૌતુંબિક આગતોમાં તમારા પાટાશીની સલાહ માનતાં નહિ, અથવા તમારાં પિયરિયાંની સલાહ આગ્રવાનો ખડું આગ્રહ કરતાં નહિ, પણ નતેજા વિચાર કરી લેજો અને તમારા ધણીસાથે મસક્ત કરજો.

૮ તમારા ધણીને ઉતારી પાડશો નહિ. આવેશમાં પણ તમે તમારા ધણી-સાટે દર્શાવેલા ખોટા વિચારનો બીજાઓ લાલ લાઇ તેને તમારા ધણીના ચરિત્ર અને શક્તિઓનું અર્થ માપ માનશો.

૯ દસજો, સર્વ આગતોમાં ધ્યાન રાખજો. તમારો ધણી કંટાળ્યો દર્શો, થાક્યો દર્શો તો તમારું લાસ્ય તેનો ઉતાર છે. તમારા ધણીની લાગણીઓનો જો તમે ખ્યાલ રાખશો, તો તે પણ તમારી લાગણીઓને માન આપશે.

૧૦ તમારું સ્ત્રીત્વ ભૂલશો નહિ. પુરુષો, એ વધારે ખોટા થયેલા આજંકો છે. તેઓને તમે પડાવશો, તેની પરવા તેઓ નહિ કરે, પણ દયાવવા જશો તો સામાં કરશે; અને જો તમે સ્ત્રીકેમિન વિનય અને મદનશીલતાથી તેની સાથે વર્તશો તો તે અવળા સ્વભાવનો દર્શો તોપણ તમારા તરફ તેનો મદભાવ ખેંચશે અને તેને સંકુચમાં રાખી શકાશે.

૬૧-મેખલા-પ્રયોગ.

(લિખેલ-વૈદ્ય ગોગુદેવ શામળદાસ શેવકશમ-વડાગામ.)

પૂર્વકાળમાં ભારતવર્ષની અંદર વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન જેટલું ઉત્તમ હતું, તેટલું આજકાલ નથી; પરંતુ વર્તમાન પાશ્ચાત્ય વિજ્ઞાનવેત્તાઓ દાવમાં પોતાની ઉત્તમ કરી રહ્યા છે. ત્યાંથી ભારતીય વિજ્ઞાનનો આરંભ થાય છે. આ દેશના હમેશના વ્યવહારોમાં પણ વિજ્ઞાનની પૂર્ણ છદા વિદ્યમાન છે. પરંતુ વાત એવી છે કે, અજ્ઞાનતાના સમયે આપણે તેની ઉપેક્ષા કરી રહ્યા છીએ, કિન્તુ તેના અસ્તિત્વને નષ્ટ કરવાની શક્તિ કોઈને આપી નથી. અમારા દિવસ વર્ષમાં એક એવી પ્રાચીન પ્રથા પ્રચલિત છે, કે જે ગામતમાં જે શબ્દોમાં નિવેદન કરવાની હતી તેમ માથું હતું. દિવસેમાં ઉપનયનસંસ્કાર કરી સમાવર્તન સંસ્કાર થાય ત્યાંમુધી મુજ-મેખલા ધારણ કરવાની પ્રથા જ્ઞાત્રચારીને સાર છે. આ પ્રથા કેટલી બધી ભારે સમજ અને મર્મભરેલી છે. આ તે શા કારણે લખે છે તે જાણવાને દા-લના મનુષ્યો કદી પણ વિચાર કરના હોય એમ જણાતું નથી. ધણા લાંબા સમયથી હું આ સ્વરૂપ સમજવા મહેનત કરતો હતો અને તેમાં મેં જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે આ પ્રમાણે છે:-જ્યારે વર્ષાવસરમાં અખંડ જ્યારે વર્ષાવસરમાં પાણન કરવું, એ દરેક જાગજીવદારીનો ધર્મ છે, એમ સમજી શુદ્ધ જ્ઞાત્રચારી પ્રત્યક્ષ તે નદિ પણ સ્વપ્નમાં પણ મૈથુન નદિ કરે; પરંતુ મૈથુન ક્યાં સિવાય વીર્ષપાત થઈ જાય તે તેને શક્ય છે એ શક્તિજ્ઞદાર છે અને આજકાલ એ રોગ (સ્વપ્નદોષ) ધણા મનુષ્યોને હોય છે અને સ્વપ્નમાંથી થતા વીર્ષપાતને શક્ય સાર પ્રાચીન આયુર્વેદતત્ત્વનિષ્ણાન મદદિઓએ મુજ-મેખલાનો વિધાન પ્રચલિત કરેલો છે. મુજ-મેખલા ધારણ કરવાથી વીર્ષઆવ થતો નથી તેમજ સ્વપ્નાવસ્થામાં જતું વીર્ષ પણ બંધ પાડે છે.

આજકાલના અત્યંત મૈથુનના કાળમાં આ રોગ વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે અને એ કારણે લખે દરેક દરેક વ્યક્તિએ મેખલાઓ ધારણ કરવી જોઈએ અને ધારણ કરવાથી જળસમાન પાતળી થયેલી ધાતુ બંધાઈ જાય છે; તેમજ બીજા ધણી જનના ધાતુના વિકારો દૂર થાય છે અને વિનામૈથુને કદી વીર્ષપાત થતો નથી. પ્રાચીન આયુર્વેદાચાર્યોના કષ્ટથી શોધેલા આવા ગદન, સાદા અને અત્યંત ફાયદાકારક ઉપાયોને આપણે વગરસમજે ઉડા વિચાર ક્યાંસિવાય માત્ર ઉપસક દષ્ટિએ નજર સમજી એવા દિવ્ય દષ્ટિએ શોધેલા અને અગાધ ફાયદાકારક એવી શોધોની આપણે અવગેહના કરી આપણા પગો ઉપર કુદારી મારી બીજાની મદદની આશા રાખીએ છીએ. એ સિવાય બીજું શું? (‘વૈદ્યકલ્પતરુ’ ઉપરથી)

સતીનાથ પતિઃ સાધ્વીપુત્રો નિઃશંક એવ ચ ।
 નહિ તસ્ય મયં કિંચિદેવેભ્યશ્ચ ચમાદપિ ॥ ૮ ॥

સતીનો પતિ અને પુત્ર પણ સદા નિશ્ચિંત રહે છે; કારણ કે તેમને દેવોથી કે યમથી પણ ભય રહેતો નથી. (૮)

શતજન્મસુપુણ્યાનાં જેહે જાતા પતિવ્રતા ।
 પતિવ્રતાપ્રસૂઃ પૂતાજીવન્મુક્તઃ પિતા તથા ॥ ૯ ॥

સો જન્મના પુણ્યવાનને ત્યાં સતીનો જન્મ થાય છે. સતીની માતા પુત્રી અને છે અને પિતા જીવન્મુક્ત થાય છે. (૯)

શ્રુતં દૃષ્ટં સ્પૃષ્ટં સ્મૃતમપિ નૃણાં હૃલાદજનનં,
 ન રત્નં સ્ત્રીભ્યોઽન્યત્કવચિદપિ કૃતં લોકપાતિના ।
 તતઃ સ્તો ધર્માર્થૌ સુતવિપયસૌખ્યાનિ ચ તતો,
 મૃદે લક્ષ્મ્યો માન્યાઃ સતતમવલા મ્હાનવિમલૈઃ ॥ ૧૦ ॥

દર્શનથી, શ્રવણથી, સ્પર્શથી અને સ્મરણથી પણ પુરુષને આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરે એવું સ્ત્રીઓવિના ખીલું કોઈ રત્ન લોકપતિ બ્રહ્માએ ક્યોય પણ પેદા કર્યું નથી; એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ અને અર્થની ઉત્પત્તિ પણ સ્ત્રીઓ-માંથીજ થાય છે. પુત્ર અને વિપયસંબંધી સુખોનો આધાર સ્ત્રીઓ ઉપરજ છે. એટલા માટે ધરમાં લક્ષ્મીરૂપે વસનારી સ્ત્રીઓ સત્કાર અને વૈભવદ્વારા માન આપવા યોગ્ય છે. ૧૦

યે હૃદ્ગંગાનાં પ્રવદન્તિ દોષાન્વૈરાગ્યમાર્ગેણ ગુણાન્વિહાય ।
 તે દુર્જના મે મનસોવિતર્કઃ સદ્ભાવવાક્યાનિ ન તાનિતેષામ્ ॥૧૧॥

કેવળ વૈરાગ્યની દૃષ્ટિથી સ્ત્રીઓના ગુણોનો ઉચ્ચાર કરવાને બદલે જે કોઈ તેમને દોષ દે છે, તે દુર્જન છે. તેનાં એ વચનો સદ્ગુણોની નીકળેલાં નથી, એમ હું માનું છું. (વરાહમિહિરિસ્કૃત-બૃહત્સંહિતા)

૬૪-દૂધની ભૂકીની બનાવટ

(લિખક-પાપટલાલ મોનટ યાજ્ઞિક મુ. ખરડ, તા. ધંધુકા.)

દેટથીક વખતે દૂધ મેળવતું નથી. તેમજ પ્રવાસી માણસને અને માંદા માણસને રાત્રે બીજા દેટથીક આડુમળીને વખતે દૂધની ધૂણી ૧૭૨૩ દોષ છે પણ તે મળી શકતું નથી. તે વખતે આ બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાથી ધૂણી આગળો જોઈ શકાય છે. તે બનાવવાની રીતઃ-

સાકર તોલા ૪૦, સોડા નાંપકામેનિટ તોલો ૦, સ્વચ્છ વર્તમાન કરેલું દૂધ તોલા ૧૨૫ ઉપરની ગીએ પહેલાં તૈયાર કરી રાખવી. પછી એક સોખંડની દલાઈ (ચિમે) લઈને તેમાં મગમગના કાઝામાંથી આગલું દૂધ નાખવું અને તે દલાઈ ચૂપા ઉપર મૂકીને ગંદ (ધીમી) ગરમી આપવી. પછી તે દૂધને અધું આડાવી નાખવું અને ગરમી જરા જોડી કરી નાખવી. પછી અર્ધો તોલો પાણી લઈને તેમાં સોડા નાંપકામેનિટ નાખી તે મિથળુ સાથેમાં મૂકી સાકરની ઝીણી બૂધી ઉપર ઘાંટવું અને દાયરો જેને માળવી. એ મુજબ થોડા વખત સુધી આગુ રાખવું, જેથી ખાંડ અને સોડાનું ઉત્તમ મિશ્રણ તૈયાર થશે. પછી તે સાકરની બૂધી થોડી લઈને તે દલાઈમાંના દૂધમાં નાખી દૂધને દલાવવા રહેવું. એ મુજબ બૂધી બૂધી મેગલી નાખીને નીચે ગરમી વધારવી અને તે દૂધને ખૂબ દલાવવા રહેવું, જેથી નીચે દૂધ બળશે નહિ. પછી તે દૂધ જેમ જેમ ઘટ (નહ) થતું જાય તેમ તેમ તેને ખૂબ દલાવવા રહેવું, જેથી છેવટે તેની સફેદ બૂધી તૈયાર થશે. બૂધી તૈયાર થયા પછી ગરમી જોડી કરવી અને દલાઈ ઉપર લાંકણું લાંકી દેવું; જેથી દલા તે બૂધીને લાગશે નહિ, નહિ તો તે બૂધી બીનાશ પડતી થશે. તે પછી અર્ધો ગળના દીનના ડ્યામો તૈયાર કરીને તે ડ્યામો બૂધી ભરીને તેનું લાકણું ગરમ કરી ઉપર બંધ કરવું. પછી તે ડ્યામોને ગીમેન્ટથી લાકણવાલો બાંધ બંધ કરી નાખવો. આ ડ્યામો મોખંડા અને મેળા એવી બે જાતના થાય છે. ડ્યામો બંધ થયા પછી ગીમેન્ટ તેવા એ ઉપર જગાડી બંધ કરવાથી દલા અંદર જવા પામશે નહિ. પછી તે ડ્યા ઉપર બેઠેલા સખલ આટાડી. તે સખલમાં સુવનાનરોંક લખડુ કે, એક તોલા બૂધી ૧ રા ૨૦ તોલા ગરમ પાણીમાં મેગલવાથી તાણુ દૂધ તૈયાર થશે વિવાદની કાર. એક ડ્યાની કિંમત ૧૦ થી ૧૫, કપી-એ. ૫૦ તે અને દેશી ડ્યામો દરેક બાર આન સુધી પેન્ડી સકાય છે. મોટા પેશાનો બંદ અને એક એક પેન્ડીએ તો બે આનાથી પણ વધારે કાપશે પડે છે. શું એ દામ કે કામો નહિ કોઈ સકને મોટા આનમાં આ કામ કરીને દિંદુ-મન નાન કરતા નહિ. અને પછી આની કિંમતો અટકારી દિંદુ મજુરો અને પેશા મેનના ધંધા તેના આ દરે અને પાંદેરી સેકેના મણ તેથી જોઈ દિવાન અને દિંદુ કે કે. એ નામેના તોલો ૧૫, ૧૦, ૧૫, ૧૦ અને સકન. અને એ ૧૦ થી ૧૫ અને બેઠેલ રહે (વિશ્વવિદ્યાનિ) મુદત. કાચખ. ૧૯૮૧.)

૬૫—શક્તિની દવા

(લેખક—લાલશંકર લક્ષ્મીદાસ, જુનાગઢ.)

એ ખાધને કેટલા પુરુષો મરી જતા હશે ?

૧. ત્રાસદાયક જાહેરખબરો—આ દેશનાં વર્તમાનપત્રોમાં ‘શક્તિની દવા’ની લાંબી લાંબી તથા ખેંચાણુકારક લાપાવાળી જાહેરખબરો હમેશાં છપાયા કરે છે.

(૧) “અર્ધા કલાકમાં પાવર પીલ્સનો અજબ ચમત્કાર,”—(૨) “પંદર મીનિટમાં કૌવતનો પૂર જોસ,”—(૩) “પ્રેમનાં વિલાસી જનોમાટે ગોળાઓ,”—(૪) “સંસાર-સુખ શુભાવી ખેડેલા પુરુષોને આ ગોળાઓ સોનાના જેવી કિંમતી છે,” (૫) “આ કિંમતી ગોળાઓની હજારો ખાટલીઓ ખપી ગઇ છે,” વગેરે શબ્દો વાંચીને કેટલા બધા મૂર્ખ પુરુષો રાતદિવસ કામના વિચારો કરીને પોતાની જાંઘી ટુંકી કરતા હશે ?

૨. એકાએક મરી જતા તંદુરસ્ત જુવાન પુરુષો—ધણા જુવાન તંદુરસ્ત પુરુષો એકાએક બિમાર પડીને થોડા દિવસોમાં અથવા તો રીઆઘ રીઆઘને મરી જાય છે. આવા કેટલા હતભાગી પુરુષો “પ્રેમના વિલાસી જનોમાટેની ગોળાઓ”ના છુપા ભોગ બનીને પોતાનાં માં, બાપ, સ્ત્રી, બાળકો વગેરે વહાલાંઓને પોક મૂકાવતા હશે ?

૩. વર્તમાનપત્રમાં ચેતવણી—તા. ૧૮-૧૨-૧૯૨૨ના એક રોજીંદા વર્તમાનપત્રમાં “શક્તિની દવા વાપરનારાઓને ચેતવણી” એવા મથાળા નીચે એક લેખ છપાયો હતો. તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે “પુરુષોની શુભાવેલી જીવનશક્તિમાટે હજારો લેલાગુ દવાઓ નીમહકીઓ તરફથી બહાર પડે છે; અને હજારો લોકો આ ઇલાજમાટે તેની દવાઓ પાછળ પૈસાની બરબાદી કરે છે.”

બધા વેપારીઓ પોતાની દવાનાં વખાણુ કરે છે ! કાંઈપણ એમ કહેતો નથી કે, “મારી દવા જીવલેણ છે !”

૪. સોળ વરસના એક જુવાનની વાત—આશરે સોળ વરસનો મારો એક એળખીતો શ્રીમંત જુવાન પુરુષ હતો. તેની સ્ત્રી ઘણી ખૂબસૂરત હતી. તે ધણી તંદુરસ્ત હતો; પણ એક દિવસ તે એકાએક બિમાર પડીને અવાચક થઇ ગયો. તેનાં માબાપને વહેમ આવ્યો કે તેના એક મૂર્ખ મિત્રની સલાહથી તેણે કાંઈ ‘શક્તિની દવા’ ખાધી હતી. તે સંબંધમાં તે પુરુષને ઘણું પૂછવામાં આવ્યું, પણ તે બીકડકુજ ખોલી શક્યો નહિ અને મરી ગયો !

જ્યારે તેના ચખંને મસાણામાં લઇ જવાં માટે તૈયારી થતી હતી, ત્યારે હું ત્યાં દાબર હતો. તે વખતે તેની મા, બહેન, સ્ત્રી વગેરે સગી બાઇઓ મને તેવા કસાઇને પણ રડતું આવે તેવી ત્રાસદાયક રીતે છાતી ફૂટીને વિલાપ કરતાં હતાં. તે ખમંકર સ્થિતિ માટે જે 'શક્તિની દવા' બનાવનાર તથા તેની જાહેરખબર દોહામાં ફેલાવનાર માણસો જવાબદાર હશે તેમના મરણ પછી કર્મના ઈશ્વરી ઇન્સાફી કાયદા પ્રમાણે કેવા ભુરા દાસ થવા જોઇએ તેનો ખ્યાલ કરવો સહેલો છે.

૫. વર્તમાનપત્રોના માલિકોને અરજ-વર્તમાનપત્રોના માલિકોને ખીણ જેંકેટો નિર્દોષ જાહેરખબરોના દબારો રૂપીઆ મળે છે, માટે કર્મ તથા પુનર્જન્મના ઈશ્વરી ઇન્સાફી કાયદાનો ખ્યાલ કરીને 'શક્તિની દવા'ની જાહેરખબરો કદીપણ નહિ છાપવાનો દરાવ દરવાની તેઓ જાહેરખબરી કરે અને તેથી હજારો કુટુંબોના તેઓ આ-નીવાંદ મેળવે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

૬. અરજ-મારો આ લેખ છપાવીને, છટથી ફેલાવી મહાપુણ્ય કમાવા દું અરજ કરું છું.

જેવું વાવશે તેવું પામશે, ઘઉં વાવશે તે ઘઉં પામશે, પથ્થર વાવશે તે પથ્થર પામશે, દુનિયામાં મુખ વાવશે તે મુખ પામશે, દુની-આમાં દુઃખ વાવશે તે દુઃખ પામશે.

ઈશ્વરી ન્યાયાધીશને કદીપણ કગી શકશે નહિ !

૬૬-દાદરનો સહજ-મક્ત ઈલાજ

(લેખક-છગનલાલ મગનલાલ)

મર્યાના છોડનાં લીલાં પાન લાવી પાણી નાખી ખૂબ ઝીણું વાંરી રસ કાઢી એની અંદર થોડુંક મીઠું નાખી થયેલી દાદર ઉપર ખૂબ મસળવાથી દિન પંદરની અંદર મરી ગામરી સુવાળી બને છે. આ દવા જ-મોજ-મની યએલી દાદરને પણ મટાડી શકે છે. આ દવા લગાડવાથી અગન બળતી નથી, સહેજ લાગે છે. આ દવા જગજાહેર માટે બતાવવામાં આવી છે. દરા વરસની જૂની દાદર દોષ અને કાળી કે લાલ દોષ તોપણ મટે છે. મારા ભાઇઓ આ દવાથી કાયદો લાગે તે બીજા ભાઇ એટલે મરીબ લોકોને પણ બતાવશો. મરીબોને દુઃખથી દળવળતા અટકાવવા તેમ ખબર પણ આપવી એ આપણી ફરજ છે. જેમને દાદર મટે તેમણે વધારાકિત કષ્ટતરોને મકાઇ અગર ફૂતરોને શેટલા નાખવા.

૬૭—મહાત્મા કબીર અને પાપીનો પસ્તાવો

(લેખક:—બહેન વિનાદિની નીલકંઠ)

સંત કબીરની એક વાર્તા છે. એક નગરમાં કાઠએક બહુ પાપી સ્ત્રી રહેતી હતી. નગરની સ્ત્રીઓ એના ઘર આગળથી પસાર થવામાં પણ નાનમ માનતી; રસ્તામાં કદાચ તેમને પેલી સ્ત્રી સામી મળી જતી, તો તેઓ મુખ ફેરવી દેતી; ગામનાં સૌ માણસ એની નિંદા કરતાં.

આખરે ગામના આગેવાન માણસો ભેગા મળી તેને કબીરજી પાસે લઇ ગયા. તેમણે કબીરને પેલી સ્ત્રીની સઘળી હજીવતથી વાંકે કહ્યાં, ત્યારે સાગરસરખી ગંભીરતાથી સંતે તેમને પૂછ્યું:—“તમે તે સ્ત્રીને શું કરવા માગો છો?” લોકોએ જવાબ દીધો:—“પ્રભુ! અમારે એને સખત શિક્ષા કરવી છે.” કબીર બોલ્યા:—“આવતી કાલે તે સ્ત્રીને લઇ સૌ નગરજનો અહીં આવજો.

હજી તો પૂરું અજવાળુંએ નહોતું થયું, ત્યાં તો કબીરજીની ઝુંપડી બહાર નગરજનોનાં પૂર ઉઘટ્યાં. કબીરે પેલી પતિત સ્ત્રીને એક જગ્યાએ ઉભી રાખી; લોકોનો સમૂહ તેની આસપાસ વીંટળાઇને ઉભો. શાંત મીઠા સ્વરે સંત બોલતાં સંભળાયા: “તમે કહો છોકરે, આ સ્ત્રી પાપી છે, આવી પાપી સ્ત્રીને જરૂર સખત થવી જોઇએ. દરેક નગરજન અકેકેક પથ્થર ઉપાડી એને મારજો.” લોકોમાં આનંદના પોકાર થયા લાગ્યા; પણ એકેય પથ્થર પડે તે પહેલાં કબીર બોલ્યા:—“ઉભા રહો; થોભી જાઓ. તમે બધા આ બાઇને એના પાપની સખત કરો છો, પણ તમારી ખાત્રી તો છે ને કે તમે તેને શિક્ષા કરવા લાયક છો? તમારામાંથી જે તદ્દન પાપરહિત હોય, તેજ એને પથ્થર મારે. તમે પણ પાપી હો તો! આ પાપી સ્ત્રીને મારવાનો તમને શો હક્ક છે?” લોકોમાં અજલજાટ થયો. પેલી પતિત સ્ત્રીની આસપાસ થયેલું માણસોનું કુંડળું ધીમે ધીમે દૂર ને દૂર ખસતું ગયું; દરેક જણ પાછળ પગલાં ભરી ચાલવા માંડતું હતું; દરેક પગલે તેમને પોતપોતાનાં પાપો યાદ આવતાં હતાં. ધીમે ધીમે લોકો અદૃશ્ય થઇ ગયા. સંત કબીર અને પેલી સ્ત્રી, એ બેજ હવે ત્યાં રહ્યાં. સંત કબીર પેલી સ્ત્રી પાસે આવ્યા અને તેને હાથ જોડીને કહ્યું:—“માતા! તું પાછી ઘેર ચાલી જા. મારી ખાત્રી છે કે, હવે પછી તું કદીએ પાપ નહિ કરે.”

સ્ત્રીની આંખમાંથી આંસુની રેણ ચાલી. કબીરે તેને રડવા દીધી. આંસુદ્રારા એનાં પાપ ઓસરી જતાં હતાં.

તે દિવસથી પેલી સ્ત્રી કબીરની પરમભક્ત બની. કબીરપંથીઓએ તે મહાભક્ત અરાણી સ્ત્રીના બહુ ગુણ ગાયા છે.

[“આલમિત્ર” — (આણંદ) એપ્રિલ-૧૯૨૬]

૬૮-મહર્ષિના અમર આત્માને અનેક વંદન હો !

એ વાતને શો શો વરસ પીતી ગયાં. ગઇ મહીના એક સુધન્ય વરસમાં ટંકા-ચના પુણ્યતીર્થે એણે જન્મ લીધો. સનાતન ધર્મના તેજોમય કીર્તિદીપકની ઝાંખી પડતી ચિખાએને સકારવાને, તેને સતેજ કરવાને કાળે એનો અવતાર હતો—અને, —અને એ પુણ્યપુરાણ સંસ્કૃતિનાં ઓસરનાં પૂરને તેણે પાછાં વાંળ્યાં !

એ હતો મહર્ષિ ! મદાનથીયે મદાન ત્રાપિમુનિઓથી ન' પળાયેલાં ત્રણેના એણે પરચા ખતાવ્યાં. મદત્તમ વિભૂતિઓની પરમ મદિમામથી શક્તિઓના ભૂક્ષાતા જતા ઇતિહાસોને એણે પાછા સજીવન કર્યાં. સદર્મના અધિકારપછેડા હેઠળ છુપાયેલા અધર્મના મદાપટલોને એણે ફુગિયાની દૃષ્ટિએ આખ્યા. સનાતન હિંદુત્વના દેદપર ચના જન્મોને નિર્વારવાના એણે માર્ગ ખતાવ્યાં.

એ હતો એકનિરબ્રહ્મચારી. ઇતિહાસને ચોપડે સુવર્ણાક્ષરથી ગળદળતા બીજમ-પિનામદના જીવનાદ્યોને અચક્ય ખાનવા કાગળી થયેલી પ્રગ્લને જાંગળે એણે અઘર્યપનાં ઓગલુ ઉતાર્યાં, સત્ય તેપથથીનાં અર્હવ્યર્થેવ દાખવ્યાં. સંન્યાસીઓનો પરમ સંન્યાસી, સંસારીઓનો પરમ પૂજનીય, સનાતન હિંદુધર્મનો મહા ઉદ્ધારક—હિંદુત્વના પુનરુજ્જીવન કાળે જીવનભર ભેળ ધારણ કરી તેને ખાતર પ્રાણુ નોખાવર કરનાર—એ હતો દયાનંદ સરસ્વતી.

વીસ વરસની કૃમમત્ર કંઠરે એણે ધર નજ્યું અને ભગવાં ધારણ કર્યાં. આઠ આઠ વરસો સુધી ન જોયાં ઉંધ ને યાક. ન જોઇ બૂખ કે તરસ, અને વિદ્યાબ્યાસ કર્યો; ચોગનાં ચિંતન કર્યો; સાડે દિંદ તેમની ગર્જનાના ટંકારોથી પછે ગાજ રહ્યું. આર્પત્વનો તેણે ઝુડો ધર્યો અને હિંદુત્વને હાકલ નાખી; વહેમ ને અજ્ઞાનનાં, મિથ્યાચાર ને આડંબરનાં, ધતીઓ અને ધર્મધેલછાઓના જળાં જાખરાં તેણે સાફ કરવા માંડ્યાં. અઘર્યપના તેણે આદેશ આપ્યા. દુઃખના કુંગરાઓ હે-લળ સોંકડો વરસનાં રૂઢિધનોથી કચડાતી રાંદી વિધવાઓની તેણે ખાંચ ઝાલી. હિંદુઓના કહેવાના અસ્પૃશ્યતાવાદના મૂળના તેણે ઉચ્છેદન આદર્યાં—અને સારી દિંદુ આલમમાં ચેનનાની ચિણ્ગારી ચમકી ઉઠી.

ને સત્યનો જપ જપવા ખાતર, નેકીની નેકી પુકારવા ખાતર જેમ સોંદરીસે ડેરના પ્યાકા ગટગટાવ્યા, તેમ ગરવી ગુજરાનના એ પનોતા સંતાનને પોતાનો કીર્તિપ્રજ્જ કરકરાવતા, ઝેરીલા બોજનો આરોગી દેહ કુરજાન કરવો પડ્યો.

સેવા એ જોનો મંત્ર હતો, અઘર્યપ એ જોનું વન હતું, ધર્મ એ જોનો પ્રાણ હતો, આત્મભ્યાગ એ જોનો દેહધર્મ હતો—દયા, દુમા અને ત્રણુતા જોના અંજે અંગમા ઉભરાતી એવા એ યોગીને, તેના અમર આત્માને વારંવાર વંદન હો, કાટિ કાટિ નમસ્કાર હો ! (‘ગાંડીવ’ સુરત, તા.૧૪-૨-૨૧નું સુખપૃષ્ઠ.)

૬૯—સ્વામી વિવેકાનંદનો એક મહામંત્ર

(લેખક—સ્વામી વિવેકાનંદ)

ઓ હિંદુસ્તાન ! સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી, એ તારી સ્ત્રીજાતિનો આદર્શ છે એ તું ભૂલતો નહિ; તારો ઇષ્ટદેવ યોગીઓનો યોગી અને સાગી ઉમાપતિ શંકર છે, તે તું ભૂલતો નહિ; તારું લગ્ન, તારી દોલત અને તારી છાંદગી ઇન્દ્રિયવિલાસમાટે કે તારા અંગત સુખને માટે નથી, એ તું ભૂલતો નહિ; જગદંબાની વેદિમાં હોમાવાને માટેજ તું જન્મ્યો છે, એ તું ભૂલતો નહિ; તારા દેશનું સામાજિક અંધારણું અનંત વિશ્વવ્યાપી માતૃત્વનોજ પડ્યો છે, એ તું ભૂલતો નહિ; અંત્યજો, અજ્ઞાનીઓ, ગરીબ લોકો અને લંગી લોકો પણ તારા લાઘવો છે, એ પણ તું ભૂલતો નહિ.

હે હિંદુસ્તાનના વીરપુત્ર ! તું બહાદૂર થા, હિંમતવાન થા, તું હિંદુ છે તે માટે મગર થા, અને જગતને જાહેર કર કે:—“હું હિંદુ હિંદુસ્તાનમાં જન્મ્યો છું અને દરેક હિંદવાસી બ્રાહ્મણથી માંડીને લંગી સુધીના સર્વ મારા લાઘવો છે.”

ઓ હિંદવાસી ! તારી કેડ ઉપર એકમાત્ર લંગોટીજ રહેલી હોય તોપણ તું ગર્વથી મોટે સાદે કહેજે કે:—“હિંદુનું જીવન એજ માફ જીવન છે, હિંદના દેવોજ મારા ઉપાસ્ય છે; હિંદનો જનસમાજ એ મારા બાળપણનું પારણું, જીવાતીની વિલાસભૂમિ અને ઘડપણની સ્વર્ગસમી કાશી છે.”

ઓ મારા લાઘ ! તું જગતને કહેજે કે:—“હિંદુસ્તાનની પવિત્ર ભૂમિ એજ મારી સ્વર્ગભૂમિ છે અને હિંદુસ્તાનનું કલ્યાણ એજ માફ કલ્યાણ છે.”

હે ભારતીય ! આ મહામંત્રનો તું રાતદિવસ જપ કરજે કે:—“હે લક્ષ્મીપતિ ! હે ગૌરીપતિ ! હે જગદંબા ! મને ખરૂં પુરુષત્વ આપજો. હે સર્વ પ્રકારના બળ-અશ્વર્યના લગર ! મારી નિર્જાતાનો, મારી ભીરુતાનો નાશ કરજો અને મને ખરો મર્દ બનાવજો.”

૭૦-મૃત્યુલોકનું અમૃત-છાશ

મળાવરોધ-કબજાન થવાથી શરીરમાંથી કચરો બહાર નીકળી જવાને બદલે અંદર ને અંદર સંક્રમણ કરે છે; અને પછી દરવખત તેના થોડા થોડા કણ લોહીસાથે પ્રાણી જીવને રક્તવાહિની નાદીઓમાં ભરાઈ બેસે છે, તેથી રક્તવાહિની નાદીઓ ફૂટે છે અને અક્ષત-જડ થઈ જાય છે, એટલે લોહીના ફરવામાં વિપ્લવ આવવાથી શરીરના જૂદા જૂદા અવયવોને લોહી યોગ્ય પ્રમાણમાં મળતું નથી; તેથી શરીર ટક નેહું દેખાવા લાગે છે અને તેથીજ મગજ, નેત્ર, હૃદય, ઉદર (આમાશય, પક્વાશય) જનનેદિય વગેરે અવયવો વ્યાધિગ્રસ્ત તથા સિયિલ રહે છે. જો ઉત્તેજક (માદક-તાબક્ષી) પીણું દોઢલોમાં કે રખડપટું લોકો પાસેથી અટારે વર્ણના એકા ઉચ્છિન્ન રક્તપીયાલાદ્વારા પીવામાં આવ્યાં હોય ત્યારે તો પીનારાઓ ઉપદંશ, પ્રમેદ, આદિ ચેપી વ્યાધિઓના ભોગ પણ થઈ શકે છે. એકની એક સોડાની બાટલી ડેડ, ભંગી, મુસલમાને મોઢામાં ખોસેલી તે આજનો સુધરેલો બ્રાહ્મણ વગરસકાચે પી શકે છે. તેમાં હવે ચેપી રોગોને ઉત્પન્ન થવા માટે અવરોધ શું રહ્યો ? દેશી અને પરદેશી વિદ્વાનો કહે છે કે, જમ્યા પછી ગાયના દૂધની સ્વચ્છ મોળી છાશ પીવામાં આવે તો તેથી બહુ ફાયદા થાય છે, રક્તવાહિનીમાં સંચિત થયેલો જડ પદાર્થ-કણ પીગળી જાય છે અને તેનો કોઈપણ અવયવમાં સંચય થતોજ નથી; તેથી રુધિરાભિસરણને સાર મદદ મળે છે એટલે શરીર હૃદયુષ્ટ થઈ નાની વયમાં જ્ઞાવરયા પ્રાપ્ત થતી નથી. છાશમાં જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરવાનો ગુણ હોવાથી વિકૃત પદાર્થ ઉત્પન્ન થતો નથી અને કોઈ કારણવશાત્ થયો તો છાશનો મળસોધક (દરન સાફ લાવવાનો) ગુણ તે વિકૃત પદાર્થને બહાર ધકેલી કાઢે છે; એટલે લોહી, માંસ, મેદ, મનન, વીર્ય આદિમાં કોઈ પણ વ્યાધિનો ઉદભવ થવાનો બહુ થોડો સંભવ રહે છે.

અમુક અમુક વ્યાધિવાળાને રાત્રિકારો છાશનોજ ખોરાક લેવાની ભલામણ કરે છે. એકલી છાશ ઉપર ૧૫-૨૦ દિવસ કાઢેલા માણસો મેં ઘણા જોયેલા છે. દરેક વ્યાધિવાળાને તથા નિરોગીને દરેક ઋતુમાં દરેક પ્રકૃતિવાળાને દરેક રથગમાં દરેક વયતે છાશને પર્ય ગણેલ છે. અનુભવ પણ એ વાતને પુષ્ટિ આપે છે. ખોરાકમાં અથવા ખોરાકતરીકે છાશનો છટથી ઉપયોગ થાય છે. તે સિવાય વૈદક-રાત્રિમાં છાશથી અમુક અમુક વ્યાધિઓ પણ જૂદા જૂદા અનુપાનથી મટી શકે છે, એમ વર્ણવ્યું છે. એ છાશનું ગામરીઈ વૈદું પણ જાણુવા જેવું છે. લખે છે કે, ઔષધતરીકે અથવા અનુપાનમાં ઓસરીઆ સાથે વાપરવાની ગાયના દૂધના દહીં-માથી બનાવેલી છાશ તાજી મોળી સ્વચ્છ મોળી (કલાઈ દીધેલ પીતગની અમર માટીની)માં બનાવેલી વાપરવી. (ખોરાકમાં પણ એવીજ વાપરવાનું સંભવ્યું.) લીંદી-

પીપરનું યાત્રા ચૂર્ણ અને જાશથી ખાંસી, ઝાંતીનો કફ મટે છે; અઝલુંમાં સિંધાલુણુ અને મરી સાથે. ગરમીના તાવમાં સાકર સાથે; ઝાડા-મરડામાં છંદ તથા સાકર સાથે; મગજની ગરમી, મગજનું ખાસીપણ વગેરેમાં જેડીમઘના મૂળસાથે; નેત્રની ઝાંખ, ગરમી વગેરેમાં જાશ એકઠી પીતી; સ્નાંદ ગેસી ગયો હોય તો સેંકડી બહેડાંની જાલના બૂકાસાથે; ઝાંતીના દુખાવામાં તેમજ ધનકારામાં પીપળીમૂળનો બૂકાસાથે, લોહીના ઝાડામાં ખીજાંના ગળસાથે; સૂકા દરરમાં ગોળસાથે; કુઝતા અર્શમાં ઈંદ્રજવસાથે; સાપના દંશ ઉપર સરસાગની જાલના કવાથસાથે; કમરનો દુખાવો, વા વગેરેમાં લસલુના રસસાથે; ઝાંતીમાંથી પડતા લોહીમાં અર-કુસતા રસસાથે; કાંકડીઆના બૂકાસાથે બધી જાતના તાવમાં; માથાનો દુખાવો તથા આદાશીશીમાં ભયદ્રવસાથે; પેટના દૃગિ-છવડામાં વાવડીંગના ચૂર્ણસાથે, શુક્રારોગમાં ત્રિફલના ચૂર્ણસાથે; મૂત્રદૃઢમાં જવખારના બૂકાસાથે; શુભ્રવાયુમાં વડાગરા મીઠાના બૂકાસાથે; અને મુદ્રપ્રમેહમાં ગોખરના ચૂર્ણસાથે લેવી; દાદર, ખસમાં કુંવારીઆંના ખીજસાથે વાંટી લેપ કરવો.

ઉપરનાં અનુપાન અથવાઃઓસડીઆં સાથે જાશનો ઉપયોગ કરવાથી તે તે વ્યાધિ મટે છે. તે ઉપરાંત સ્ત્રી, બાળક, યુવાન, વૃદ્ધ, રોગી, નિરોગી, સર્વને સામાન્યરૂતિ સર્વ દેશકાળમાં પધ્યરૂપ છે, તેથીજ તેને મર્ત્યલોકસુધા નામ આપેલ છે. જાશ જ્યારે એવા એવા કાયદા આપે છે, સારે અર્વાચીન સુધરેલાં પીણાં તે તે રોગોને ઉત્પન્ન કરનારાં તથા અનેક રોગનાં ખીજ આરોપણ કરી માનવશરીરને હીન દશાએ પહોંચાડનારાં માલમ પડે છે. સુધરેલાં પીણાં પીનારા વર્ગને સ્વપ્ને પણ અનુલવ નહિ હોય કે કડકડીને લાગતી ભૂખ કેવી હશે!

જે સુખ અને શરીરજળનો અનુલવ એક ગરીબ કે સામાન્ય સ્થિતિનો માણસ બાજરનો ટાટો રોટલો અને જાશ કે ખીચડીનો ખાનારો જે આનંદ અને આરોગ્ય મેળવી શકતો હશે, તે સુખ ને આરોગ્ય દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ચા, કાશી, કેકોના ઉકાળા અને સોડાના ખાટલા ચઢાવનારા મેળવી શકતા હશે!)

(“ લજનમાળા ” લાગ પ માંથી)

૭૧-કિંમત અંગ્રેજીની કે શાની ગણાય?

(લેખક-મહાત્મા ગાંધીજી)

મોટી જવાબદારીનો હોદ્દો ભોગવવાને સાર અંગ્રેજી ભાષાનું કે ખીલું ભારે અક્ષરજ્ઞાન હોવાની જરૂર હોય છે તેના કરતાં ઘણી વધારે જરૂર તો સમ્માન, શાંતિ, સહનશીલતા, દૃઢતા, સમયસૂચકતા, કિંમત અને વ્યવહારશુદ્ધિની હોય છે. આ ન હોય ત્યાં સારામાં સારા અક્ષરજ્ઞાનની સામાજિક કામમાં દુકાનીભર પણ કિંમત નથી હોતી.

(‘ નવજીવન ’ તા. ૨૯-૪-૨૪)

૭૨—“આગળ વધો” માંથી સોનેરી વચન

“મને વચન મળતો નથી; મને તક મળતી નથી; એવું કોઈ મદદગાર કહેતો નથી. ‘તક મળતી નથી’ એ નબળા અને જોડે મનુષ્યોનું જ લક્ષણ છે. દરેક મનુષ્યને જીવનમાં જોડે તક મળે છે.”

“માણસ ડુંપડીમાં જન્મેલો દોષ કે મહેલમાં જન્મેલા દોષ, તે કોઈ મદદગાર નથી. દરેક હેતુનો આવેશ તેનામાં દરી અને તે સ્વાયત્ત શક્તિ તો માણસ, જે કે કાનગળા તેને આગળ વધનાં અટકાવી શકે નહિ.”

‘તમારે શું કરવું’ ને શિંષા જીવન કરી કહેતું નથી; પણ તમે જે કોઈ માથે લો તેમાં મર્યાદા શ્રેષ્ઠ બને, એમ નેતું કહેતું છે, પહેલા વર્તના બંધે જમકનાર ચતુ, પણ કોઈ પણ કામમાં બીજા વર્તમા આવતું નહિ. એમાં ખરી કહેતું રહેલી છે.”

“તમે શું જાણો છો અમર તમે કોણ છો, તે દાસના જમાનામાં પૂજવામાં આવશે નહિ; તમે શું કદી શકો એમ છો. તેજ આ જમાનાનો પ્રશ્ન છે.”

૭૩—ક્યા જર્મની ભારતકા ઉપનિવેશ થા ?

“જર્મન” શબ્દ “સર્મન” કા અપભ્રંશ છે. ‘નર્મન’ એ ‘શ્રુ’ ‘હિંસા-વાગ્’ ધાતુ છે, જીસકા અર્થ છે મારકાટ. પ્રાચીન સમયમાં જાહલ્યુ અપની ધર્મરક્ષાકે લિપે મુદ્દ કરતે થે; ઉસ સમય ઉનકા નામ ‘સર્મા’ અર્થાત ધર્મ-મોક્ષ પડા. જર્મનીમાં જાહલ્યુકા એક મહત્તી ગયા થી. ઉત્તરીકા ‘સર્મા’ ઉપાધિકે અનુસાર જર્મનીકા યદ નામ પ્રસિદ્ધ દુઆ ઉચ્ચારણકા શિયિત્તાસે ‘સ’ કા ‘જ’ હો મવા. તેનાં અક્ષર તાલુસે હી બોલે જતે હે. જર્મનોકે ઇતિહાસમે સિખા દે કિ, જે ‘મૈન’ અર્થાત મનુષી સન્તાન છે. મોરકો ઉદ્ધર દાય-મુદ ધોના ભારતીય આચાર છે. જર્મનીમાં યદ પ્રથા છે પહેલે વહાં સિખાકા તરફ દેશ બાધતે થે. રોમ-ઇતિહાસકેબક ટાલીટસને અપને ઇતિહાસમે, જર્મનોકે સિખાબધનકા ચર્ચા કી છે. બહુતોંકી ધારણા છે જર્મન અપને પૂર્વજેકે ભારતીય સંસ્કારકે કારણ હી સંસ્કૃત બાધકે પ્રેમી હોતે હે.”

‘મતવાલા’ તા. ૫-૧૨-૨૫-શિક્ષા (પટના)

૭૪-ગામડાંઓનો-આર્તનાદ પાણી ! પાણી !!

“વિવિધ ગ્રંથમાળા” ના વાંચનાર ! “સૌરાષ્ટ્ર”ના પરોપકારી તંત્રી મતી રમ્મનો નીચેના ઉદ્દેશ્ય અને બીજી હકીકત ધ્યાનપૂર્વક વાંચીને એવાં શુભકાર્યમા સ્થાપક થવાય તેટલા સ્વપ્ન (ખરા અર્થમાં પુણ્યભાગી થવાને) ચુકશે નહીં.
મંત્રી-સરતું સાક્ષિ.

આ વર્ષનો ઉનાળો અગ્નિ વરસાવનો વરસાવતો આ સૌરાષ્ટ્રની ભૂમિ ઉપર નેમ નેમ અગ્નિય પડવા માંડતો જાય છે, તેમ તેમ સૌરાષ્ટ્રનાં ગામગામડાંઓનાં નવાજી, સુકાજી વગેરે જે અને અસહાય, અકિંચન, અનાથ ગામડીઓ આ ‘પાણી ! પાણી !’ નો આર્તનાદ કરી કેઈ દાનાઓની સહાયને માટે પોકાર કરે છે. તેઓ તરફ પર્વે થવા ને આર્તનાદને ‘સૌરાષ્ટ્ર’ ની કટાચમાં સંચલી સૌરાષ્ટ્રને વાંચનારોએ નજીક અને દુરના અગ્નિય છીએ અને તેમની સહાયવડે ‘સૌરાષ્ટ્ર પાણીકે’ કરીને દુરના એ દુનનું વચામણ નિવારણ પાળવા પ્રયત્નશીલ રવા થઈએ. આ દરેક વેળે અને એ ગામડાંઓનાં ‘પાણીનું’ દુઃખ ટાળવાના પ્રયત્ન માણસ રાખ્યા છે. આગળનુંકર્મ-ઉનાળાના પ્રથમ મહિનામાં ‘સૌરાષ્ટ્ર’ જો નેરહું દુઃખ વડું છે તેને સંલિધ અગેવાલ આ નીચે છે અને તેજ પાણીનો પોકાર ને પોકારને આગે વળે છે. તેમાંથી જેટલાં કામો પડ્યાની સંખ્યાને લીધે હજીજાની ના છે. તેના કીધ પણ આ સાથે છે. અમારો આશા છે કે દરિયાકાંઠાં અને કલિંગવડ અગર વડનો કાકિયાવારી તેના ગામડાંમાં પડતાં પાણીનેલો આ દુઃખવડ સહવાલ તેનાં કલિયા બેઠવી, પાણીકેડની કાળને કાળે રા નહીં.

પરબો બેસી ગયાં.

૧. અરીસાવડની વડન કલિયાવારી નેરહું. અગેવાલ પુરોહિતવડનાં તરફથી અગર અગરનાં નેરહું કલિયાવારી કીધું. તેમની અગરે આ પુરોહિતવડની.

૨. અરીસાવડની આ નેરહું નાગરવડનાં તરફથી. કલિયાવારી વડમતી તરફથી. વડમતી આ નેરહું કલિયાવારી નેરહું કલિયાવારી. અગેવાલ.

૩. અગર અગર પુરોહિત નાગરવડ નેરહું અગર નેરહું. ને અગરવડની.

૪. અગર અગર પુરોહિત નાગરવડ નેરહું અગર નેરહું. ને અગરવડની.

૫. અગર અગર પુરોહિત નાગરવડ નેરહું અગર નેરહું. ને અગરવડની.

૬. અગર અગર પુરોહિત નાગરવડ નેરહું અગર નેરહું. ને અગરવડની.

૭. અગર અગર પુરોહિત નાગરવડ નેરહું અગર નેરહું. ને અગરવડની.

૫. કેરાળા:-અને ગાવડકા વચ્ચે, ત્રણ ગામને ત્રિમેટે, વલસાડવાળા શેઠ શ્રી મયુરાદાસ તરફથી મળેલી મદદ રા. ૬૦ માંથી, અમારા પ્રતિનિધિદ્વારા, જોશી મયારામ પ્રાણજીવનમાર્હત પરબ બેસી ગયું.

૬. કુંકાવાવ:-અને જૂના વાઘણીયા વચ્ચેની સડકે, એક બીજું પરબ એજ દુદરથ તરફથી મળેલી મદદમાંથી અમારા પ્રતિનિધિએ જાતે જઈ ખોદ્યું છે, ત્રાળા અને કુંકાવાવ, આ બંને પરબોમાટે કુલ રા. ૧૨૫૦)નું ખર્ચ અડસટાનું છે.

૭. કેરીયા-નાગસ:-અને અમરેલી વચ્ચે, તેમજ બીજું કેરીયાનાગસ અને પ્રતીરાળા વચ્ચે, એમ બે પરબો, સુરતવાસી શેઠશ્રી જીવીજીદાસ ધરમચંદ તરફથી મળેલી મદદમાંથી પટેલ રણછોડભાઈમાર્હત ચાલુ કરાવી દીધાં છે. બંને પરબો પાછળ રા. ૮૦) નું ખર્ચ થશે.

૮-૧૨. પાંચ પરબો:-(૧) હુણગી ને બીલાના રસ્તાપર, (૨) ઇંગોરાળાને પાદર, (૩) ચરખાને પાદર, (૪) ખીજડીયા જંકશને, (૫) પીપરીયા ને લાડી વચ્ચે એમ પાંચ પરબો: બાબરાવાળા ભાઈ નાનાલાલ નારણદાસમાર્હત શરૂ કરી દેવામાં આવ્યાં છે. આ પરબોનો કુલ ખર્ચ રા. ૩૦૦) થશે. આને માટે મદદની જરૂર છે.

૧૩. જામવાળી:-ને પાદર, બાલવા રોશનથી ઉતરતાં ઉતારાઓ અને બીજાં વાટમાર્ગોમાં પાણીનું સંકટ ટાળવા શાલ પોપટલાલ માર્હત બેસાડ્યું છે. મદદ મળવી બાકી છે. રા. ૫૦) બેઠશે.

૧૪. હુંડલી:-અને ગરમલી વચ્ચે, માસ્તર જેઠાલાલ માર્હત પરબ બેસાડી દેવામાં આવ્યું. રા. ૨૫) ની જરૂર છે.

x x x x x

કૂવા-હવાડાનાં કામો આરંભાયાં.

૧. ત્રેધા-પીપળીયા:-ગામને પાદર એકજ દૂવો, અને તેમા પાણીનું દીપુંએ નદિ. 'સૌરાષ્ટ્ર' ના પ્રતિનિધિને દોડાવી, તપામ કરાવી; અને ખોદાવવાનું કામ કામદાર ત્રિખુવન બેચર દસ્તકે શરૂ કરાવ્યું આ દૂવો ખોદાવવાનો ખર્ચ શેઠશ્રી મહેરજીભાઈ વરજીભાઈ-મુખાઈવાળા તરફથી મળેલ્ય રા. ૨૦૦) માંથી થશે.

૨. જૂના વાઘણીયા:-સાત કાઠી-દરબારોના આ ગામના ચારે દૂવા ખાલી પડેલા. તેની અમારા પ્રતિનિધિમાર્હત તપામ કરાવી, રા. ૨૦૦) ની શેઠશ્રી મહેરજીભાઈની મદદમાંથી ત્યાંના બે દૂવા ખોદાવવાનું કામ ત્યાંના સ્કુલ માસ્તર, તલાલી દીરાચંદભાઈ અને પટેલ દમ્મકે શરૂ કરાવ્યું છે. એક દૂવામાં ને સાતી રીતે પાણી થઈ પબ્લુ ગયું.

૩. કેરાળા:-(જામરા) ગામને પાદર દૂવો નો છે, પણ તેમાંથી ગાજ કદા-ભાગ ૧ લો]

વવાની જરૂર હતી. તેમજ ગાયોને કાળે હવાડાની પણ એટલી આકરી જરૂર હતી. ગામલોકોની અરજીપરથી, અમારા પ્રતિનિધિને ત્યાં મોકલી, ફોલો ગળાવવાનું અને નવેસર પાકો હવાડો બંધાવવાનું કામ ત્યાંના શા. ધનંજી, શા. વનમાલી, રેવન્યુ પટેલ વગેરે કમીટી હસ્તક તાત્કાલિક શરૂ કરાવ્યું છે. આશરે રૂ. ૨૦૦) ખર્ચ થશે. તેને માટે મદદ જોઈએ છે.

૪. ગોળીયા:-ને પાદર, નવો હવાડો બંધાવવાનું અને ફોલો ગળાવવાનું કામ શા. કનૈયાલાલ કોઠારીમારફત શરૂ કરાવી દેવામાં આવ્યું છે. આમાં કુલ રૂ. ૫૦૦) ખર્ચ થશે. તેમાંથી રૂ. ૨૫૦) ની કિંમતની મજૂરીની મદદ ગામ લોકોએ આપી છે. મદદ જોઈએ છે.

૫. તરધરી:-ના બંને ફૂવામાંથી પાણી ખૂટ્યાં છે. માગણી આવતાં, બંને ફૂવા ખોદાવવાનું કામ મેઘા પીપળીયાના કામદાર ત્રિભુવનદાસ હસ્તક શરૂ કરાવી દીધું છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) જેટલું થશે. કાંઈએ એ ટુંડી સ્વીકારવી જોઈએ.

૬. કુતાણા:-ની ગામલોકોએ હાલમાંજ ખોદેલી નવી ફૂધ, જયપુરવાસી ઝવેરી દુર્લભજીભાઈ તરફથી મદદ પહોંચતાં, પાકી બંધાવવાનું કામ શરૂ કરાવી દીધું છે. ખર્ચ રૂ. ૭૦) નો થશે.

દેવલીયા:-ચાંદગઢ વગેરે ગામડાંમાંથી અમરેલી જતાં સેંકડો મજૂરોને પાણી પાવા માટે ચકરગઢ અને અમરેલી વચ્ચે, અવેડી નજદીક એક પરબ ખેસાડવાની જરૂર છે. ખર્ચ રૂ. ૫૦) થશે.

મેઘા પીપળીયા:-ને સીમાડે, સુલ્તાનપુર, રાણશીડી, તરધરી વગેરે ગામોના ત્રિભેટ એક પરબ મંડાય તો વટેમાર્ગીઓને પાણી મળે. ખર્ચ રૂ. ૪૦) આવશે.

પીપરડી રોડ:-સ્ટેશને નથી છાંયો કે પાણી. ઉનાળાના આ દવસોમાં પાણીવિના મુસાફરોના દુઃખની સીમા નથી રહેતી. રૂ. ૭૦) કાંઈ દાતા આપે, તો એ ખર્ચ ઉપરે.

ત્રંબોડા:-ને નડાલા વચ્ચે પરબ ખોલવા રૂ. ૫૦, ની જરૂર છે.

વીંછીઆ:-અને એરીના રસ્તા પર એક પરબ ખેસાડવા માટે અને ફોલો ગળાવવા માટે રૂ. ૫૦, ની મદદ જોઈએ.

x x x x x

પાણીનો પોકાર ફૂવા-હવાડાઓ

લતીપુર:-ત્રણ વર્ષથી તો આ ગામમાં દુષ્કાળ છે. ચાહે ફૂવા તદ્દન ખાલી પડ્યા છે ને બાકીના એક ફૂવામાં પાતાળ સુધી પાણી ઉતરી ગયું છે. રૂ. ૨૦૦) ખર્ચાય, તો ગામનું દુઃખ શીટી જાય.

૭૬—ગૃહદેવીઓનું મંગળ ગીત

(ભેખક-નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યા)

"અમે સનેહ ને સૌજન્ય ઢરી દેવીઓ રે લોલ;
 અમે સ્વર્ગથી સંસારતટે ઉતર્યાં રે લોલ.
 અમે શાન્તિ ને આનંદ બધે રેલીએ રે લોલ;
 અમ હાસ્યમાં તો તેજના અંબાર છે રે લોલ.
 અમે વાણીથી સ્વર્ગમુખા રેડીએ રે લોલ;
 અમ નેણમાંથી પ્રેમની ધારા ઝરે રે લોલ.
 અમે ધાત્રીઓ સંસારની કહેવાઇએ રે લોલ;
 અમે ત્રીર કાંઇ ઉછંગમાં હુલાવીએ રે લોલ.
 અમ હરથી અમૃતની શેરો ઝરે રે લોલ;
 અમી પામને દેવાંશીઓ ઉછેરીએ રે લોલ.
 અમે વિશ્વના સંતાપ સર્વ ફેડીએ રે લોલ;
 તપ્યા માનવીને છાંય થીળી આપીએ રે લોલ.
 દુઃખી માનવીનું શિર અંક રાખીએ રે લોલ;
 અમે ઉતર્યાં રેતાનાં આંસુ લુછવા રે લોલ.
 અમ હાસ્યથડી સોબતો સંસાર છે રે લોલ;
 અમે વિશ્વમાં સૌન્દર્યના અવતારશાં રે લોલ.
 અમે કાન્તનો માનીતી ગૃહદેવીઓ રે લોલ;
 અમે રાજ તો પ્રજા સદા પ્રસન્ન છે રે લોલ.
 અમે સ્વર્ગને સંસારમાં ઉતારીએ રે લોલ;
 અમે સનેહ ને સૌજન્ય ઢરી દેવીઓ રે લોલ."

સાતુદડ:-કૂવો સહેજ ઉતરાવવા ને હવાડો સમરાવવા રૂ. ૧૦૦) જોઈએ

સરપદડ:-ના હવાડામાટે રૂ. ૨૦૦, ની અગત્ય છે.

દુધાલાના નેસ:-નો કૂવો ખોદાવવા રૂ. ૨૦૦) ની મદદ જોઈએ છે.

પચ્ચમ:-માં કૂવો કરાવવાનો છે. રૂ. ૫૦૦) જોઈએ.

ચાવડા:-નો કૂવો ખોદાવવો છે. રૂ. ૧૫૦) જોઈએ.

મોટામાત્રા:-માં નવો કૂવો કરાવવાની જરૂર છે. રૂ. ૪૦૦) જોઈએ.

અરજીસુખ:-નો કૂવો ખોદાવવા રૂ. ૨૦૦) ની મદદ જોઈએ.

લાખાવડ:-નો કૂવો ખોદાવવા માટે રૂ. ૧૦૦) ની મદદ જોઈએ.

ખાખરા:-થી ચીતળ જતાં, માર્ગમાં એક કૂવો ગળાવવા અને પરખ ખેસાડવા રૂ. ૧૫૦) મદદ જોઈએ.

પાંચ ગામના કૂવા:-ધોગોરાળા, લુણકી, ટાણા, અલમપુર અને સરોડીઆ એ ગામોના કૂવા ગળાવવા માટે રૂ. ૨૫૦) ની મદદ જોઈએ.

રીખડા સ્ટેશને:-પાણી નથી મળતું. ત્યાં પરખ ખેસાડવા માટે ચાર માસ માટે રૂ. ૧૫૦) ની જરૂર છે.

લાલાવદર:-અને અમરેલી વચ્ચે, પીરની જગ્યા પાસે પરખ ખેસાડવા માટે રૂ. ૫૦) ની મદદ જોઈએ.

ખારપટોર:-ના પરખમાટે પણ રૂ. ૫૦) મળે તો કામ થાય.

લુનાસાવર:-અને જુરા રોડ વચ્ચે પરખ ખોલવા રૂ. ૫૦) ની મદદ જોઈએ.

(“સૌરાષ્ટ્ર”-તા. ૧૦-૪-૨૬)

૭૫-જરા નેપોલિયન તરફ પણ જોશો ?

“નેપોલિયન મુસાફરીદરમિયાન પોતાની સાથે ગાડું લરાય તેટલાં પુસ્તકો રાખતો અને એ-પાંચ મિનિટનો અવકાશ મળતાં પણ કોઈક વાંચી લેતો.”

“સાહિત્ય, વિજ્ઞાન કે ધર્મ—કોઈપણ વિષયને લગતાં જે જે નવાં પુસ્તકો દેશમાં પ્રકટ થતાં તેની નકલ તે અવશ્ય ખરીદતો. તેનાપર (મુસાફરીદરમિયાન થોડા-ગાડીમાં) સ્વાંખ ફેરવી જતો; અને જે પુસ્તક તેને નિરુપયોગી જેવું લાગતું તેને તે ચાલતી ગાડીએ ખારીમાંથી ફેંકા દેતો; અને આ રીતે કાગળોની કાપડીઓ તથા માર્ગમાં વેરાનાં પુસ્તકો ઉપરથી તે ક્યે રસ્તેથી ગયો દરેક તે જણાઈ આવતું હતું.”

(“મહાન નેપોલિયન” માંથી)

૭૮—ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

(લેખક-ડૉ. એન. પી. દવે, એમ. એ.)

ગરબ

સનમ ! સંસારમાં પરવશ બની ફરવું રહું હરદમ;
તમે આવી બીભારીમાં ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
હકીમત જ્યાં રહી પરની પરાયા રોપ ઝીલવાના;
અને આ દોષમય દોષે ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
ન દેખો દોષ કંઈ ખાલે જીવનમાં રોગ પેડા છે;
બરાબર નાડ ચરબીને ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તપાસો નાડ આલમની કરી તયારી સાલિમની;
મને ના ગર્જન-માલમની ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તળીબીમાં તમે હરગીઝ પુરા કુશાદે આલમમાં;
મહરબાની જરા કરીને ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
ઉબળતું દર્દ છે વસમું જીવન ધેરાતું આઘુ છે;
ઉગરવાની નધી બારી ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
અમારાં બેનુરાં ચરમો મહીં જો નૂર રેડો તો-
અમારી જાંઘી છે હક-ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
કરી કુરબાની તો ધાયું જીગર બહુ સનમ શરધી;
હવે મરતાં પુકારું છું ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

('પ્રજ્ઞાબહુ' ના રોમ્પમહોત્સવના વિરોધક ઉપરથી).

૭૭—કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

(લેખક કવિ શ્રી હરિશંકર શર્મા)

દેખ દીનતા આર્યજાતિ ડી, હોતા દુઃખ મહાન !
સંકટ સહ સહ સિસક રહી હૈ, હા! હા!! ઋષિસંતાન !

નષ્ટ હો ગયે સભી સુખ-સાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

ગાય, વિપ્ર, અખલાઓંપર હા ! હોતે અત્યાચાર !
વીર કહાને વાલે કાયર, સોયે પાંવ પસાર !

બચાવે કૌન આજ હા લાજ ?

કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

દૂધ, દહીં, પંટ, અન્નાદિક સે ભરે રહે ભંડાર,
પર અખ ટુકડે, ઔર ચીથડે તક કો હૈ લાચાર;

બન ગયે ઔરોં કે મુહતાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

કિસી સમય જગતીપર જિનકા દમકા દિવ્ય દિનેશ,
આજ વીર બનને ડી ક્ષમતા રહી ન ઉનમેં શેષ ;

કહો ફિર કૌન કહે સરતાજ

કહાં હૈ વીર શેર શિવરાજ ?

મંદિર, મૂર્તિ, મઠોંપર ફિર સે હોને લગે પ્રહાર,
ચોટી ઔર જનેઉ બચના હુઆ હાય ! દુરવાર ;

પુકારે પીડિત પડા સમાજ

કહાં હૈ, વીર શેર શિવરાજ ?

૭૮-ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

(લેખક-શ્રી. એન. પી. દવે, એમ. એ.)

ગઝલ

સનમ ! સંસારમાં પરવશ બની ફરવું રહ્યું હરદમ;
તમે આવી બીમારીમાં ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
હકુમત જ્યાં રહી પરની પરાયા રોપ ઝીલવાના;
અને આ દોષમય દોષે ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
ન દેખો દોષ કંઈ ખાલે હંગરમાં રોગ પેડો છે;
બરાબર નાડ પરખીને ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તપાસો નાડ આલમની કરી તયારી સાલિમની;
મને ના ગર્જન-માલમની ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
તળીબીમાં તમે હરગીઝ પુરા દુશાદે આલમમાં;
મહરબાની જરા કરીને ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
હં ઉબળતું દર્દ છે વસમું ઇવન ઘેરાતું ચાલ્યું છે;
ઉગરવાની નદી બારી ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
અમારાં બેનુરાં ચરમો મહીં ને નૂર રેડો તો-
અમારી જાંઘી છે હક-ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?
કરી દુરબાની તો ધાયું હંગર બદ્દ સનમ શરધી;
હવે મરતાં પુકારું છું ખતાવો ક્યાં હકીમી છે ?

('પ્રજામંદુ' ના રૈખમહોલ્લવા વિશ્વકોક ઉપરથી).

૭૯-શિવાજી કી પ્રતિજ્ઞા

જનની સમાન, જન્મ ભૂમિ કષ્ટ પા રહી,
જકડી પડી અનાથ અશ્રુ હૈ બહારહી;
કોઈ નહીં સહાય, હાય હાય કર રહી,
તન છીન, મન મલીન દીન આહ ભર રહી;
સખ પાશ કાટકર ઇસે સ્વતંત્ર બનાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૧
આયે ન આર્યવર્ત મેં યે શત્રુ-ભૂપ હૈં,
ઉતરે મનુષ્ય વેશ મેં નિશીચર સ્વરૂપ હૈં;
મંદિર બીગાડ, ઘર ઉબાડ કર સના રહે,
હિંદૂ સ્ત્રીયોં ને કયા ન અત્યાચાર હૈં સહે;
ઈનકે સિરોં કી ભેંટ લવાની કો ચટાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૨
કીતને કુલોં કી માન મર્યાદા વિનષ્ટ કી,
સીમા નહીં હૈં ગાય બેચારી કે કષ્ટ કી;
મેરી પવિત્ર માતૃભૂમિ દલિત હો રહી,
માલિક બને હૈં આજ ઉસકે કોઈ ચૌર હી;
ઈનકા મિટાઉં નામ હિંદૂ નામ બચાવું,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૩
કિતને સિરોં સે ચોટિયાં જખરન ઉતાર લીં,
બદલે મેં ચોટિયોં કે યા ગરદન ઉતાર લીં;
કયા કયા કહું હાં સોચતે હી દિલ દહલ જતા,
બાહેં ફડકતી ખૂન આંખોં ઉતર આતા;
ઈન કો પરસ્ત કર વિજય કે કેતુ ફહરાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૪
ઐસી લગાઉં આગ યવનવન વિનાશ હો,
ઇસ અંધકાર મેં પુનઃ સુંદર પ્રકાશ હો;
ઉત્તરી બહાઉં ધાર ગંગા કી પહાડ કો,
મૈં એક દાને સે દીખા દું શેડ ભાડ કો;
કોઈ બચે ન શત્રુ ઐસી ખડ્ગ ચલાઉં,
તબ મૈં યથાર્થ હી શિવાજી વીર કહાઉં. ૫

(याकन दुर्ग लतने के लिये शिवालय महाराजका चारण महाराष्ट्र सि-
पाहियोंको उत्साहित करता है और सैनिकगण उसका प्रत्युत्तर देते हैं)

चारणः—याकन के उत्तुंग किलेपर शत्रु पंताका झुंझराई,
महाराष्ट्रपर तुकीं दल की दीप रही है प्रभुताथ;
उठो राष्ट्र के उद्भवत वीरो भुत दारा का मोड़ तजो,
छुरा व्याघ्रनभ अङ्ग तीर से वीर पांक्रु रे भूष सजो. १

सैनिकगणः—राष्ट्र हमारा घर है, धसके पड़रेदार सिपाही हम,
सोय सभभङ्कर रचना धसमे तुकीं के औ भूपा कदम;
आते हैं हम याकन पर से यवनी ध्वजगिराने को,
मातृ-भूमि का छाती पर से तेरा कदम छटाने को. २
महाकाय उस इद्रभूति की शक्ति हमारी माना है,
महाराष्ट्रकी दिव्य देवता तन मन धन की नाता है;
गोआक्षलुहित छोड़ प्राण हम धर्मध्वज झुंझरायेगे,
अङ्गवज्र से शत्रु रौख का भरतक तोड़ गिरायेगे. ३
ज्ये देवता ललणार्थ पूर्व दिशासी कान्तिमयी.
लुगलुग लिये शिवालय लास्कर लनकी लवाला तेजमयी;
किरण सदश हम धिर लयेगे दिशा दिशामें फैलेगे,
भार भार कर तुकींको हम पैरों तले मसल देंगे. ४
यदे यलो पादल से वीरो तोरण के यहुं ओर धिरो,
उमड़ धुमड़ कर ओड़न अरसे, दूट दूट कर भूष करे;
माता का स्तनपान किया है उसे न अक्ष लग लये,
छत्रपती का मान पादे जग में शुभ डंका अज लये. ५
महाराष्ट्र की आन रहेगी गोआक्षलु रक्षित होंगे;
तुकीं दल की रुधिरनदी में वीर चरण विष्णुत होंगे;
हिन्दू पन की लाज अयेगी देवालय सज लयेगे,
होंगे हम स्वाधीन आन, या, वीर भृत्य को पायेगे. ६

६२ ६२ महादेव

૮૧—આનંદસાગર બ્રહ્મની આરાધના વિષે

આનંદસાગર બ્રહ્મ આરાધીએ, એણે વેદવચન નિર્ધારિતે;
 આનંદમાંથી સૌ જગ ઉપજે, જીવે આનંદે સંસાર જો. આં ૧
 અંતે આનંદમાં સરવે સમે, તે આનંદ અચલ કેવાય જો;
 અણુને આદિ તે બ્રહ્માલગી, સૌમાં સરખો આનંદ થાય જો. આં ૨
 આનંદ વિષયોમાં જો કહે, તેને ગુરુની ગમ ના હોય જો;
 જડ વિષયોમાં આનંદ નારહે, આનંદ ચૈતન્યમધ્યે જોય જો. આં ૩
 વિષયવિષે જો આનંદ થાય છે, તેનો જોજો કરી વિચાર જો;
 ભમતી વૃત્તિ હોય છે જીવની, દેખી વિષય ઠરે છે ઠાર જો.
 તેમાં પડે પ્રતિબિંબ બ્રહ્મનું, તેમાં છે આનંદ નિર્ધારિત જો. આં ૪
 સૂકાં અસ્થિવિષે જ્યમ શ્વાનને, ખાતાં મુખનું લોહી લપટાય જો;
 ત્યમ ત્યમ ખાય ઘણું ખાંતે કરી, કારણ પોતેના પ્રીછાય જો. આં ૫
 એમ વિષયમાં આનંદ જો કહે, તે નર શ્વાનસમા કહેવાય જો;
 વિષયો નિદ્રામાં રહેતા નથી, પણ આનંદનો અનુભવ થાય જો. આં ૬
 એથી સહજ સમાધીને વિષે, ઉપજે આનંદકેરા ઓથ જો;
 એવો અક્ષય આનંદ માણુવા, સદાય કરવો સાચો જોગ જો. આં ૭
 આનંદ વિષયોનો સવળો વદે, ઈંદ્રાદિક અજપદ કૈલાસ જો;
 છોટમ બ્રહ્માનંદ જોને મળ્યો, તે તો ન કરે કોઈની આશ જો. આં ૮

૮૨-સૌ છે એનું એ.

(લેખક-કલ્યાણજી વિદ્યલક્ષ્મી મહેતા)

અંજની ગીત

દેશતણા હીવા પ્રકટાવ્યા, દેશમહીં હીરા નીપજાવ્યા;
અણ્ણમુલાં રત્નો કંઈ હીધાં, માતા એની એ.

રામ અને દેવાંશી કૃષ્ણ, સતજાતધારી હરિશ્ચંદ્ર;
સતી સીતા દમયંતીની, જનની એની એ.

શંકર ગઊતમ ને ગઊરાંગ, નાનકે વીર વિવેકાનંદ;
ધરમપ્રચારક ભક્તવરોની, ભૂમિ એની એ.

વીર પ્રતાપ પૃથુ શિવાજી, ચાંદણીબી ને લક્ષ્મી જેવી;
યુદ્ધવિશારદ વીર દેવીની, જન્મભૂમિ તે એ.

શીયળનો શણગાર સજીને, જોડરજાતમાં પ્રેમ ધરીને;
બળતી બાળા ભડભડ ચીતે, જે ભૂમિ તે એ.

કરે ન પાછી પાની સ્વામી, સુંદરીના સૌંદર્યે મોહી;
ક્ષત્રાણીઓ ભેટ ધરંતી, નિજ શિરની તે એ.

દાદા ને સુરેન્દ્ર સરીખા, ગાંધી ને ગોપાળ સમાણા;
દેશભક્તનાં કીધાં હઠાણાં, દાતા એની એ.

રો ગૌરવ સૌ નષ્ટ થશે શું? સુર ઇતિહાસો લુપ્ત થશે શું?
ઉઠો, જાગો, પ્રાપ્ત કરોને, સહિ છે એનું એ.

૮૩—શૂરવીર પત્નીને મહાસતિની વિદાયની ભેટ

માત્ર ગઘ કાલેજ તેમનાં લગ્ન થયેલાં. હાથનાં મીઠળ તો જાણે હજુ છૂટ્યાં જ ન હતાં, પીઠીની પીળાશ જાણે હજુ શરીરપર આછી આછી જવાઇ રહી હતી, ત્યાં તો ઉમળકાભર્યા એ પતિદેવને-મેવાડના શરા સરદાર ચંદાવત રત્નસિંહને યુદ્ધનાં કહેણુ આવ્યાં.

શરીરે યુદ્ધના વાઘા સજી ભેટપર તલવાર લટકાવી પણ કંઈક ઉદાસચિત્તે ગઘ કાલેજ પરણી આણેલી નવજ્મેખના નવોઢાની રજી લેવા સરદારે રણવાસમાં પ્રવેશ કર્યો.

યુદ્ધના વાઘા જોઇ આંખના પલકારામાં ચંદ્રમુખી બહું સમજી ગઇ. ક્ષત્રિય-ની કુંવરીને યુદ્ધની શી નવાઇ? પણ એક મહાઆશ્ચર્યે ચંદ્રમુખીના હૃદયમાં તુમુલ યુદ્ધ જગાવ્યું-ચંદાવતજીને યુદ્ધે જતાં વદનપર આ શી ઉદાસિનતા? મરણીઆ ક્ષત્રિયને રણે ચઢતાં ક્ષોભ કેવો?

રૂપેરી ઘંટડી રણકે તેમ ચંદ્રમુખીએ નાથને સાદ કર્યો:-સ્વામિન્! સ્વપ્ને ન ચિત્તવી શકાય એવું આ એક જગતનું મહાઆશ્ચર્ય આજે લાળું છું. ચંદાવતેનો સરદાર રણે ચઢે તે વેળા તેને હૈયે ક્ષોભ હોય? તેનો આત્મા આમ નિસાસા નાખે? અસંભવ! અસંભવ! એ મહાઆશ્ચર્યોનું આશ્ચર્ય, નાથ! સમજાવશો?

ચંદાવતના મુખપરની રેખાઓ સહેજ ધેરી બની: રાણીજી! એમાં શું આશ્ચર્ય? હજુ હમણાં મીઠળેય નથી છૂટ્યાં. હજી આપણી પીઠી પણ નથી ઉતરી! ત્યાં આવો પ્રસંગ, રાણીજી! યુદ્ધે જતાં હું નથી કંપતો, નથી ડરતો, નથી ગભરાતો; પણ હું હથેળીમાં માફે માથું લઇને જાઉં તે ટાણે, રાણીજી! તમારી સંભાળ કાણ લેશે?

સંભાળ? તે વીરક્ષત્રાણિ તડકી: રાજપૂતની કન્યાની સંભાળ કેવી? મારી સંભાળ લેનાર હું સિંહણુ જેવી એકેલી છું. નાથ, મુખેથી પધારો. જે અનાથ બાળાએ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા કાળે રાણીજીને સંદેશા પાઠવ્યા છે, તેની સહાય-માટે આપ લલ્લે પધારો. યશના આવા પ્રસંગ ઝાઝેરા હાથ નથી આવતા. પધારો અને મેવાડની તથા ચંદાવતની કીર્તિને તેજવંતી કરો.

તેજવંતીજ રહેશે, રાણીજી! સહુબરના તે સરદારોની અક્ષય કીર્તિ! એકજ શબ્દ ઉચ્ચારું છું. 'મારા પ્રયાણકાળે મારી એકજ સૂચના છે. રાણીજી! ચંદાવ-તોના આ પરમ કીર્તિશાળી કુળની પ્રતિભામયી કીર્તિને ઝાંખ લાગે એવું કશુંય આચરણ ન બને.

એ શું? નાથ! હાડાની કન્યા પોતાનો સ્વધર્મ નથી સમજતી? તમે પૂણું-શાંતિથી હૃદયે સિધાવો.

પતિપત્નીએ—અર્ધ કાલેજ પરણેલાં એ નરનારે એકબીજાની વિદાય લીધી.
જલ્દે છેલ્લીજ વાર ન હોય તેમ ખને. એકબીજાને ભેટયાં—ને. ઉદયદાન દીધાં—
લીધાં; ને છેલ્લું સુખન દેતી વેળા રત્નસિંહ બોલ્યો:—જાઉં છું. દાડીજી ! મેં કહી
તે વાન ધ્યાન રાખજો. વમાઈ સ્વત્વ !.....

સરદાર ગયા.

આખા સહેરમાં ફુંદુભિનાદ ચર્મ રહ્યો. રાણા રાજસિંહ એક જનાય
ખાજાની વફારે જતા હતા. સાઈ સહેર ગાજી રહ્યું, નિશાન ટંકાવાગ્યા અને
સવારી ચાલી. નજરનાં નારીજનો અરખામાંથી, અમાશીમાંથી, બારીમાંથી એ
વિચ્છેદવાના નિદાગી રહ્યાં. દાડી ચંદ્રમુખી પોતાના અરખામાંથી, એ સાઈયે
દમ્ય જોઈ રહી.

સવારી સહેજ દૂર બાગેજ ગઈ હતો. દાડીરાણી અરખામાંજ ઉભી ઉભી એ
દમ્ય જોઈ રહી હતી. એવામાં પાછળ સાદ સંભળાયો:—રાણીજી !

‘ રાણી પાછું ફરી જુએ છે તો પતિનો રાવન ઉભો હતો.

કેમ, રાવન ? અરખામાંથી દિવાનખાનામાં આવી પ્રજ્ઞસચક બાંખોએ ચંદ્ર-
મુખીએ પૂછ્યું.

પ્રણામ, રાણીજી ! સરદાર ગયા. જતાં જતાં એક વાન આપને સંભારવાનું
મને કહેતા ગયા છે. રાણીજી ! ચંદાવતોના કુલની કાળિને કરુણે કથક ન આવે,
એ ધ્યાનમાં રાખજો. એટલા સખ્દો સિંદુરએ કદાબ્યા છે—રાવતે સદેશી મુજાવ્યો.

હાય ! આ કી સરદારને લગતી ! દાડી રાણીને રોમે રોમે સતીત્વ વ્યાપી
ગયું:—રાવન ! તારા સરદારને એક વસમી ચિંતા લાગી છે. દાડી રાણી પોતાની
ઝેરજાળરીમાં ઝીલ કદાચ ન સાચવે એની એમને બમણા લાગી છે; પણ દાડાના
રશિરનું એક એક જિંદુ કયા તત્ત્વોમાંથી ધડાયું છે, તેની સરદારને ખતર નથી.

ખીટીએ લટકતી નયનાર દાડીએ ઉપાડી: રાવન ! ક્યો, નમારા મરદારને કાળે
પુલે જતી વખતની એક મરસ ભેટ નમને આપું છું, તે નમને આપવા લઈ જઈને.
આ ભેટમાં એમની નર્વ બમણાએનો સંપૂર્ણ જવાબ છે. ક્યો, આ ભેટ
મરદારને દમ દેજો

રાવત દા દા કરતાં આજળ ધસે તે પૂર્વે પેહી નયનાર દાડીના મગાની આમ-
પાસ ફરી વળા. સર્તીના સરોરમાંથી જાણે નેજની એક જગાળા પ્રજ્ઞી નીકળી.
ખુદા પટેલા મરનને એ ધડવિરોધી દાયે ગાંધી રાગના દાવમાં આપ્યું અને—
અને પોતાનું જોડુ કત વ જગતરીને એ ધડ પણ દહને દુમ્મિ પર પડ્યું.

પોતાના હૃદયના એજ નિર્જનતા કાળે ચંદાવન નગરો પોત પોત કાંમુ
નાર્વા. ન વ... મળીના એ મરનને કદપરમે મદાપરા નેજને ચેટકાવટે નેને

ગળામાં ધારણ કર્યું. તે દિવસથી સ્વર્ગમાં આતુર નયને વાટ જોઈ રહેલી એ
વીરાંગનાને જોઈવા તેનો પ્રાણ ઝંખી રહ્યો. ને-ને આત્મજાલિદાનનો દૃઢ નિશ્ચય
કરી યુદ્ધમાં તેમણે ગોતાની આહુતિ આપી.

(“ ગાંડીવ ” (સુરત) તું તા. ૧૪-૩-૨૬ તું મુખપૃષ્ઠ)

૮૪--એક કેળવણીકારનો અભિલાષ

એક વર્ષ શિક્ષકનો ધંધો કર્યો. કેળવણીમાં કંઈક જાણવાનો હાવો પણ કર્યો.
પ્રાથમિક શિક્ષણના ગુચવાડાભરેલા સવાલો ચર્ચ્યા. માધ્યમિક શિક્ષણના
સિદ્ધાંતો નક્કી કરવા માટે બહુ-બહુ અખતરા કર્યા, કંઈએ તત્ત્વનિર્ણયો કર્યા અને
કંઈએ પ્રયોગો પણ કર્યા. બધી મહેનતને પરિણામે એકજ સત્ય લાખ્યું છે.

આપણા દેશની દશા પલટાવવા માટે દરેક શિક્ષકે, દરેક શિક્ષણશાસ્ત્રીએ, દરેક
કેળવણીકારે આપણા લોકસમૂહ સુધી પહોંચી જવું જોઈએ. ગમે તેટલી સંખ્યામાં
અને ગમે તેટલી શાસ્ત્રીયતાવાળી નિશાળો ચલાવો, પરંતુ સમાજના કેટલા અંશને
સ્પર્શી શકાશે ? અને આપણી બંને ક્યાંસુધી પહોંચે છે ? લોકનાં ઝુપડાંમાં તે
સંલગ્ન છે ? કેળવણીમારફત દેશનો ઉદ્ધાર ઈચ્છનારા આપણે કેળવણીને ક્યાં
સુધી પહોંચાડી છે તેનો ખ્યાલ આપણને નથી. આપણે તો સમાજના ઉપલા
પડનેજ માત્ર સ્પર્શી શક્યા છીએ, ભીતરમાં તો હજી એટલું બધું ભર્યું
છે કે તે ત્યાં પહોંચી તેને નજરે નિહાળીએ ત્યારેજ ખરી ખબર પડે.

શિક્ષકે સ્થાવરજંગમ બંને પ્રકારની નિશાળો ચલાવવી પડશે. ગામમાં ગોંદરે તેની
નિશાળ હોય તો પાણી શેરડે પણ તેની નિશાળ હોય; ઢોડની શાળ પાસે તેની
નિશાળ હોય તો ગામના દેવમંદિરે પણ તેની નિશાળ હોય; કણબીની કમાણમાં
તેની નિશાળ ચાલે તો સાથે સાથે લુહારની કાઢે પણ હોયજ; લાંગી ચમારના
ફળીઆમાં તેની શાળ દેખાય અને બ્રાહ્મણના યજ્ઞકુંડ પાસે પણ નજરે આવે. આમ
હોવા છતાં પણ ગામને ચોરે ગામના છોકરાછોકરીઓને ભેગાં કરીને અક્ષરજ્ઞાન
પણ આપતોજ હોય.

શિક્ષક એટલે ગામડાનો સેવક, શિક્ષક એટલે ગામડાનું સુધરાઈ આણું.
શિક્ષક એટલે ગામડાની કોર્ટ, શિક્ષક એટલે સમાજસુધારક, શિક્ષક એટલે
દેવમંદિરનો પૂજારી અને ધર્મગુરુ, શિક્ષક એટલે લાંગીના ભાઈ અને ખેડૂત-
નો મિત્ર ! શિક્ષકની આ લાવના આપણમાં જગશે ત્યારેજ કેળવણીદ્વારા સ્વરા-
જ્ય લેવાનાં આપણાં સ્વપ્નાં સાચાં પડશે. પ્રભુ સર્વ શિક્ષકોમાં, સર્વ શિક્ષણશા-
સ્ત્રીઓમાં, સર્વ કેળવણીકારોમાં આ લાવનાનો ઉદય કરો.

(“ નવયુગ ” તા. ૨૦-૨-૨૫)

[શુભસંબંધ

સ્વામી સર્વદાનદંડજી

આ ઉત્સવની વિશિષ્ટતા એના સાધુસમુદાયમાં હતી. કોઇ વેદવ્યાસ જેવો લાગતા. કોઇ જ્ઞાનના કુબેરેલંકારી જેવા દીસતા, જેને વચને વચને અમી ઝરતું, જેના વાક્યે વાક્યે શાસ્ત્રો સમજાતાં એવાં સ્વામીશ્રી સર્વદાનદંડજીનાં વ્યાખ્યાન જેમણે જેમણે સાંભળ્યાં તે બધાય, સારા દિવસ-સૂર્યની ગરમીથી તપી ગયેલા બૂમિને અંદ્રિકાની શાંતિ મળે અને ખુશ ખુશ યાય તેમ, સર્વદાનદંડજીની વાગ્ધારાથી તમ યતા દના અને એ કોઈ રાજસંન્યાસી નહોતા, એ પુરુષને વસવાને ટંકારાની મહેલાન મળી હતી, પણ એ તો ત્યાગનો પૂત્રારી ! એ કહે કે, મારે તો આ મહેલાત ન ખપે, અમે સંન્યાસીને તો “ક્ષેપ્યા બૂમિનય” ટંકારાની મહેલાત છોડી આર્યનમરના તંજુમાં એ અને એમની જમાત વસવા ચાલી. તંજુમા આવી એ આજ્ઞા કરે છે કે:-‘લેવા પંદર પાવડા લાવો.’ ‘સ્વામીજી આપ એને શું કરશો ?’ ત્યારે શું અમે અહીં મફતનું ખીચકું ખાવા આવ્યા છીએ? મંડપમાં પાણીનો તૂટો છે પણ ધરતી માતાનાં અમી કાંઈ તૂટયાં છે? અમે બધા સંન્યાસીઓ નદીમાં વીરડા ગાળીશું અને ખાધેલું દફક કરીશું.’ નદીમાં જે ચાર વીરડા ગાળ્યા પછીજ એ સ્વામીએ નિરાંત કરી.

સર્વદાનદંડજીના જ્ઞાનની સીમા નથી. એમની વાણીની મીઠાશનો જેમ પાર નથી, તેમ એમની સાદાઇ પણ અપરંપાર છે, એમને શુરુપદ નથી જોઇતું. એમને રાજમાન્ય-લોકમાન્ય નથી થતું; એ તો જ્ઞાનની પરચ માંડીને બેઠા છે ! કોઇ બી આવો, કોઇ તૃપાણુર આવો, એ પરખનાં પાણી રાગ અને રૂપત સૌ કોઇને મારે એકસરખાં દુઃખદારી છે.

સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજી

આર્યસમાજ સાધુ વળી રામાયણની કથા કરતા દરો? જગત પણ કેવું કાનમાં લમનાઈ છે? આર્યસમાજ હોય એ તો રામાયણ અને મહાભારતનો ભક્ત હોય. આર્યસમાજ એ આપણી આર્યતાને વિકસાવવા-ખીસવવા જન્મ્યો છે અને રામાયણમા રામમા, મીતામાં લક્ષ્મણમાં, ભરનમાં, જે આર્યતા છે એવી કથા મંથમા કે કથા જીવનમાં છે? સંન્યાસી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે રામાયણના અભ્યાસી, પૂત્રારી અને કથાકાર ! સંસારમાં અને સંસારાદારની પ્રવૃત્તિમાં શ્રદ્ધાનંદજીને જાગે જે વેશ પહેરવો પડ્યો છે, તે ઉપરથી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે રામાયણના અભ્યાસી એ વાત લોકને નવાંબરી લાગતી હતી; પણ જ્યારે એમણે રામાયણનું

રહસ્ય મમજન્યું, ત્યારે આખા સમુદાયમાં એટલી શાંતિ અને તૃપ્તિ હતી, કે શ્રોતાઓને એમજ થઇ ગયું કે ટંકારામાં આપણું આવવું સફળ ઉત્તરું.

ખાડી શ્રદ્ધાનંદજી એટલે તો નગ્ન સત્ય. એમની કડકાઇ એમના સદા ખી-ડકા હોઇ અને લાગ્યેજ સ્મિત કરતું મુખ કહી દે છે. જગત એ એક માયા છે. એ માયા ચાલ્યાજ કરવાની છે. એની આપણને શી ચિંતા છે? આપણે તો કોઇ પણ સ્થિતિમાં આનંદમાંજ રહેવું. એ પ્રકારની સદા હસતી મૂર્તિ સ્વામીજીની નથી, એ તો કોઈ જગતની દેવનાથી ત્રાસી ગએલો, દુષ્ટતાના નાશની લાખ હિંક-મતો ગોઠવતો, મજબૂત ડગ ભરતો, કોઈ પહાડ ચાલ્યો આવે, તેમ ટટાર ચાલ્યો આવતો પુરુષવર છે. કેટલાક બોલે છે ત્યારે બોલતા નથી લાગતા-રડતા લાગે છે! કેટલાક બોલતા નથી પણ હસતા લાગે છે અંદરની આગને કોઈપણ ઉપાયે દાખી રાખતા બોલતા હોય અને જ્યારે બોલી નાખે, ત્યારે આગ વર્ષાવતા હોય એવા શ્રદ્ધાનંદજી લાગે છે.

‘સ્વામીજી, એ શબ્દો ઉપદેશના સંભળાવે તો કીક!’ સભામાંના કેટલાક ક્ષત્રિ-ગોએ ધ્રુજા ખતાવી.

“હાં, હું સાંભળું તો છું કે, કાઠિયાવાડમાં ક્ષત્રિયો ઘણા છે; પણ હું તો કયાં-ય ક્ષત્રિય જોતો નથી. ક્ષત્રિયોને મારે શું સંભળાવવું? આ તમારાં આસપાસ તો બધી વાણીઆવટ હું જોઈ રહ્યો છું. ક્ષત્રીવટ છે કયાં?” આપણા કાઠિયાવાડના માંધાતાઓને પહેલે ઝપાટે સાફ સાફ કહી દેવાની-સભા સન્મુખ આમ બોલવાની હિં-મત સંન્યાસીજ કરી શકે અને તે પણ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીજ કરી શકે. એ પુરુષનાં આ ભૂમિમાં પગલાં એ કાઠિયાવાડનું લાગ્ય હતું. દુઃખની વાત એટલીજ બની કે, પોતાનો પ્રવાસ અત્રે લંબાવી શક્યા નહિ. એમ થયું હોત તો અવસ્ય એમનાં દર્શન અને ઉપદેશનો લાભ લઇ સૌરાષ્ટ્ર કૃતાર્થ થાત.

ધન્ય યુવક ડૉ. આનંદપ્રિયજી

ટંકારાના મહોત્સવમાં એક પુરુષ એવો હતો, કે જેના ચહેરા ઉપર નિર્દોષતા અને આનંદના ઝસ પ્રવારા ઉડતા છતાંયે, એની સાથે વાત કરે અગર એનું વ્યાખ્યાન સાંભળે તો જાણે કે એના અંતરમાં કોઇ કારમી વેદનાની આગ બળી રહી હતી. એનું સ્થૂલ બુદ્ધકું-નાનકું હતું; પણ એના અંદર કોઇ પહાડી ગ્રાંથા વસી રહ્યો હોય એવું લાન એ કથની સાંભળી થયાવિના રહે નહિ. ઉંમરમાં એક બુવાનીઓ માત્ર હતો, પણ ભલાભલા પ્રૌઢ મરદોને શોભાવે એવું સુંદર કાર્ય એણે એના ખાતે જમા કરાવ્યું છે. એ પુરુષ તે વડોદરાના પ્રખ્યાત તત્ત્વચિંતક અંત્યજોદ્ધારક માર્સ્ટર આત્મારાજના ચિરંજીવી ડૉક્ટર આનંદપ્રિયજી. એમણે શુદ્ધિસંબંધમાં જે વ્યાખ્યાન સભામંડપમાં આપ્યું તે સાંભળીને નામદર્દી-ને પણ પાનો ચઢે-અંધશ્રદ્ધાળુને પણ આંખો આવે એવું તેજસ્વી હકીકતવાળું,

કમકમારી ઉત્પન્ન કરાવે તેવું હતું. મુસજારના બે લાખ અરપૂર્યોની તેણે વાન કરી. મુસજારના અરદર્યો કોઇ દેહભંગીઓ નથી. તેમાંથી તો દાહકોર્ટના જુડ્જને, વડીલો, સૂક્ષ્માસ્ત્રોના થોડે થોડે નીકળ્યા છે. અગ્રેજી ભાષાના પંડિતો પાક્યા છે. બ્રાહ્મણ ચાલતો હોય તેનાથી ચાળીસ પુટના અંતરમાં આ લોકો આવી ન શકે, એવી રીતે લાં છે. સ્પર્શ કરવાની તો વાતજ શી! પણ હિંદુ-આ કેળવણીએ કોઈ દિંદુ તેમની નજદીક આવી ન શકે, તેમના ઉપરના આ બુદ્ધિએ એમને એટલા રોષમાં લાવી મૂક્યા કે કાં તો તે બધા આજે મુસજમાન હોત અને કાં તો તેઓ ખિરતી હોત. આનંદપ્રિયજી ત્યાં બે માસ રખડી આવ્યા, આપણા બ્રાહ્મણોને પગે પડ્યા, તેમની પાસે રડી પડ્યા, હિંદુધર્મની વડારે આવવા આજીજીઓ કરી અને છેલ્લે એ અરપૂર્યોને આર્પસમાજમાં લેવાની પદ્ધતિ જે સ્વામીથી અદ્વાનંદજીએ નક્કી કરી તેનો પ્રચાર કરી તે બે લાખ મનુષ્યોને હિંદુધર્મનો ત્યાગ કરના છોડા-વ્યા. એ બધું કામ એ પચીસ વર્ષના જુવાનના હિસાબે છે. એ જુવાનને આ-પણા સાનાં વંદન હો !

('સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૨૦-૨-૨૬ માંથી)

૮૬-સૌરાષ્ટ્રનો સપૂત

આદર્શ સુધારક મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતીના પુનિત નામથી સૌરાષ્ટ્રનો શિક્ષિતવર્ગ ભાગ્યેજ અપરિચિત હોય; પરદેશી કેળવણીના પ્રચારથી ગુણાત્મીમાં જરૂરથી અશક્ત પ્રજાને મશક્ત બનાવવા તથા સ્વતંત્રતાના મંત્રો પહોંચાવવા, પ્રાચીન શિક્ષણપ્રણાલિને પોષની ચુરકુલાદિ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓના પુનરુદ્ધારક એ પરમ યોગીથી ભાગ્યેજ અજ્ઞાત હોય. અનેક ધર્મશાસ્ત્રોનાં મંથન કરી, સત્યાસત્યને તારવી, સનાતન વૈદિક ધર્મ તથા ઈશ્વરના શુદ્ધ સ્વરૂપને સમજાવનારા એ ધર્મ-તત્ત્વવેત્તાથી કયો દત્તભાગ્ય અજાણ્યો દશે ? ચૌદ વર્ષની કુમળી વયે મૃત્યુની અસહ વેદનાઓ નીદાણી, અમરત્વને પ્રાપ્ત કરવા, સાચા શંકરની શોધમાં મૃત્યુભંગ કરી વનવાન વેદનાર એ બાસયોગી મૂલશંકરનું નામ સ્મરણ થતાં કેને રોમાંચ નાહ થતા હોય ? બ્રહ્મચર્યની સાક્ષાર મૂર્તિસમા એ તપસ્વીના દિવ્ય તેજથી કયા અભિમાનીને માન મુકે, તેના ચરણનું શગળ નહિ શોધવું પડ્યું હોય ? ધર્મના મર્મને જાણનાર એ ર્મધુરંધરના ઉપદેશામૃતથી કયા આર્ષનું હૃદય નિસદેહ બની ઈશ્વરપરાયણ નહિ થયું હોય ? કર્મયોગી કૃષ્ણ અને મયોદા-પુરુષોત્તમ શ્રારામના પુનિત ચરિત્રના ઉત્કલ્પક આદર્શોનું સત્ય સ્વરૂપ સમજાવનાર એ સત્યમર્તિના ઉપદેશપર કોણ મુઝ નહિ થયું હોય ? આર્તનાહ કરતી ગામા-

ભાગ ૧ લે.]

પૃ. ૮

દરમ ભેગવળું. ત્યારે જ્યાણ સરદામમાં એટલી શાંતિ અને તપ્તિ હતી, કે જોનાયેને એમજ થઈ ગયું કે ટંકરામાં જ્યાણું આપતું સફળ ઉતર્યું.

જાણી શ્રદાનંદજી એટલે તો મન સભ્ય. એમની કડકામ એમના સદા બી-
પણા દેશ અને જાગ્યેજ રિમત કરેતું મુખ કહી દે છે. જગત એ એક માયા છે.
એ માયા મરત્યાજ કરવાના છે. એના આપણને શી ગિંતા છે! આપણે તો કામ
પણ નિર્ધનમાં જ્યાનંદમોજ રહેવા. એ પ્રકારની સદા મરતી મર્તિ સ્વામીજીની
નથી. એ તો રેઈ જમનનો વેદનામો વારી ગમેતો, દુરના નાશની કાળ દિક-
મનો જોરપણ, મરત્યાજ હમ જરતો, રેઈ પકાડ મારી આવે, તેમ દટાર માકો
જાવતો પુરવર છે. દેટલાક મોતે છે ત્યારે મોતના નથી લાગતા-રહના લાગે છે.
દેટલાક મોતના નથી પણ દેશના લાગે છે અંદરની આગને રોઈપણ ઉપાયે દાળી
લાગતા મોતના દેશ અને ત્યારે મોતની નાજે, ત્યારે આગ વધીવતા દેશ એવા
શ્રદાનંદજી લાગે છે.

‘સ્વામીજી, એ સંદેશ ઉપદેશના સંભળાવે તો કીક!’ સભામાંના દેટલાક ક્ષત્રિ-
યાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

‘હો, હું સંભળું તો શું કે, કાકિયાવાડમાં ક્ષત્રિયો વળ્યા છે; પણ હું તો ક્યાં-
ય ક્ષત્રિય જોતો નથી. ક્ષત્રિયાને મારે શું સંભળાવયું? આ તમારા આસપાસ તો
બધી વાણીઆવટ હું જોઈ જોઈ છું. ક્ષત્રિય છે ક્યાં?’ આપણા કાકિયાવાડના
માંધાતાએને પહેલે અપાટે સાક સાક કહી દેવાની-સભા સન્મુખ આમ જોડવાની હિ-
મત સંન્યાસીજ કરી શકે અને તે પણ સ્વામી શ્રદાનંદજી કરી શકે. એ પુરુષનાં
આ ભૂમિમાં પગલાં એ કાકિયાવાડનું ભાગ્ય હતું. દુઃખની વાત એટલીજ બની
કે, પોતાનો પ્રવાસ અત્રે લખાવી શક્યા નહિ. એમ થયું હોત તો અવશ્ય એમનાં
દર્શન અને ઉપદેશનો લાભ લઈ સૌરાષ્ટ્ર દુનાર્થ થાત.

ધન્ય યુવક ડા. આનંદપ્રિયજી

ટંકારાના મહાત્મ્યમાં એક પુરુષ એવો હતો, કે જેના ચહેરા ઉપર નિર્દોષતા
અને આનંદના યસ પ્રકારે ઉડતા છતાંયે, એની સાથે વાત કરે અગર એનું
વ્યાખ્યાન સાંભળે તો જાણે કે એના અંતરમાં કોઈ કારમાં વેદનાની આગ બળી
રહી હતી. એનું સ્થૂક બટુકડું-નાનકડું હતું; પણ એના અંદર કોઈ પહારી
આત્મા વસી રહ્યો હોય એવું ભાન એ ક્યની સાંભળી થયાવિના રહે નહિ.
ઉંમરમાં એક જુવાનીઓ માત્ર હતો, પણ લલાલલા પ્રોઠ મરદોને શોભાવે એવું
નુંદર કાર્ય એણે એના ખાતે જમા કરાવ્યું છે. એ પુરુષ તે વડોદરાના પ્રખ્યાત
તત્ત્વચિંતક અંત્યજેદારક માસ્ટર આત્મારાજના ચિરંજીવી ડોક્ટર આનંદપ્રિયજી.
એમણે શુદ્ધિસંબંધમાં જે વ્યાખ્યાન સભામંડપમાં આપ્યું તે સાંભળીને નામદી-
ને પણ પાતો ચહે-અંધશ્રદ્ધાળુને પણ આંખો આવે એવું તેજસ્વી હકીકતવાળું;

કમકમારી ઉત્પન્ન કરાવે તેવું હતું. મલખારના બે લાખ અસ્પૃશ્યોની તેણે વાન કરી. મલખારના અરદરથો કેઇ ડેડબંગીઓ નથી. તેમાંથી તો હાઇકોર્ટના જડને, વડીલો, સૂક્ષ્માસ્ત્રોના થોડે થોડે નીકળ્યા છે. અગ્રેજી ભાષાના પંડિતો પાક્યા છે. બ્રાહ્મણ ચાલતો હોય તેનાથી ચાળીસ પુટના અંતરમાં આ લોકો આવી ન શકે, એવી રીતે લા છે. સ્પર્શ કરવાની તો વાતજ શી! પણ હિંદુ-આ કેળવાએણા દિંદુ તેમની નજદીકે આવી ન શકે, તેમના ઉપરના આ જુલમે એમને એટલા રોષમાં લાવી મૂક્યા કે કાં તો તે બધા આજે મુસલમાન હોત અને કાં તો તેઓ ખ્રિસ્તી હોત. આનંદપ્રિયજી ત્યાં બે માસ રખડી આવ્યા, આપણા બ્રાહ્મણોને પણ પડ્યા, તેમની પાસે રડી પડ્યા, હિંદુધર્મની વડારે આવ્યા આજીજીઓ કરી અને છેલ્લે એ અસ્પૃશ્યોને આર્પસમાજમાં લેવાની પદ્ધતિ જે સ્વામીશ્રી શ્રદ્ધાનંદજીએ નક્કી કરી તેનો પ્રચાર કરી તે બે લાખ મનુષ્યોને હિંદુધર્મનો ત્યાગ કરતા છોડાવ્યા. એ બધું કામ એ પચીસ વર્ષના જુવાનના હિસાબે છે. એ જુવાનની આપણા સાનાં વંદન હો !

('સૌરાષ્ટ્ર' તા. ૨૦-૨-૨૬ માંથી)

૮૬-સૌરાષ્ટ્રનો સપૂત

આદર્શ સુધારક મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતીના પુનિત નામથી સૌરાષ્ટ્રનો શિક્ષિતવર્ગ ભાગ્યેજ અપરિચિત હોય; પરદેશી કેળવણીના પ્રચારથી ગુલામીમાં જકડાયેલી અશક્ત પ્રજાને મશક્ત બનાવવા તથા સ્વતંત્રતાના મંત્રો પહોંચાવવા, પ્રાચીન શિક્ષણપ્રણાલીને પોષણી ગુરુકુલાદિ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓના પુનરુદ્ધારક એ પરમ યોગીથી ભાગ્યેજ અજાન હોય. અનેક ધર્મશાસ્ત્રોનાં મંથન કરી, સત્યાસત્યને તારવી, સનાતન વૈદિક ધર્મ તથા ઇશ્વરના શુદ્ધ સ્વરૂપને સમજાવવાના એ ધર્મ-તત્ત્વવેત્તાથી કયો દુનભાગ્ય અગ્નિપ્રયોગ કરો ? ચૌદ વર્ષની કુમળી વયે મૃત્યુની અસલ વેદનાઓ નીલાણી, અમરત્વને પ્રાપ્ત કરવા, સાચા શંકરની શોધમાં મૃદત્યાગ કરી વનવાસ વેદનાર એ આજયોગી મૂલચંકરનું નામ સ્મરણ થતાં કેને રોમાંચ નાહ થતા હોય ? અભિચાર્યની સાક્ષાત્ મૂર્તિમિમા એ તપસ્વીના દિવ્ય તેજથી કયા અભિમાનીને માન મૂકી, તેના ચરણનું શરણ નહિ શોધવું પડ્યું હોય ? ધર્મના મર્મને જાણનાર એ ધર્મધુરંધરના ઉપદેશામૃતથી કયા આર્પણું હૃદય નિઃસંદેહ બની ઈશ્વરપરાયણ નહિ થયું હોય ? કર્મયોગી કૃષ્ણ અને મર્ધોદા-પુરુષોત્તમ શ્રીરામના પુનિત ચરિત્રના ઉજ્જવલ આદરોનું સાત સ્વરૂપ સમજાવનાર એ સત્યમર્તિના ઉપદેશપર કેણુ મુગ્ધ નહિ થયું હોય ? આર્તનાદ કરતી ગામા-

નાના જલિદાનથી અપનિત અનેકી ભારતની પુણ્યજગિને પુનઃ દેવશ્રુતિ જનાવવા 'ઓરિયાનિધિ' રચનાર એ કરુણાનિધિના પુણ્યદાયથી ટ્રાનું હૃદય પ્રસન્ન નહિ થયું હોય ? દયા અને આનંદના સાગરસમ દિવ્ય ગુણગુહ્ય એ દેવ દયા-નંદના દર્શનમાનથી પરાવિત થઈ, કયા દુઃખને તે સરળરજ્જને સ્વમસ્તકે નહિ ચડાવી હોય ? સ્વરાત્ન્યપ્રાપ્તિના સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોના પ્રથમ પ્રચારક એ આઘ રાષ્ટ્રનિર્માતાને કયો રાજ્યોગી (સૌરા) પોતાના રાષ્ટ્રગુરુ કહી નહિ પુકારતો હોય ? લોકહિતનો સત્યોપદેશ કરતાં તેમના તરફથી પ્રસાદરૂપ મળેલા, ઈંટ અને પથ્થર-દિના પ્રલારે તથા વિપની વિપમ વેદનારૂપી પુષ્પમાળને દસતે ગુણે દેહપર ધારણ કરનાર એ આદર્શ સદિપ્તજ્વળું દ્રાણુ ઉદાદરાણુ નહિ લે ? એવા એવા અનેક દિવ્ય ગુણોથી વિભૂષિત એ અદ્વિતીય યોગીના પ્રાતઃસ્મરણીય નામથી કયો અજ અજાત દશે ? ટંકારા (સૌરાષ્ટ્ર) માં જન્મ લઈ વેદટંકાર કરવાને સરગ્ગયેલા એ તપ-સ્વીનું નામ સાંભળી કયા સૌરાષ્ટ્રવાસીનું મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત નહિ થતું હોય ? છાતી વેંત વેંત નહિ ફૂલતી હોય ? આંખો લપ્તાશ્રુથી નહિ ઉસરાતી હોય ?

સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! આજે ધર્મવેદીપર પોતાના આત્માનું જલિદાન દેનાર એ આપણી માતાના પનોતા પુત્રને આ અવનીપર અવતર્યાને સો વર્ષ પૂરાં થાય છે, સૌરાષ્ટ્રનો એ વીરપુત્ર સ્વદેશજંધુઓનાજ હાથથી વિપપાન કરી સ્વર્ગે સીધાગ્યો છે. વીરપૂજમાં અપૂર્વ આનંદ માનતી સૌરાષ્ટ્રની પ્રજા શું એ પોતાના ધર્મવીરની પૂજા નહિ કરે ? તેના આત્માનાં આરાધનં નહિ આદરે ? અને સૌરાષ્ટ્રના ઓ બ્રહ્મદેવો ! તમે ? ઉચ્ચ ઔદીચ્ય કુલમાં અવતરી સમસ્ત ગ્રામણકુલને દીપાવનાર એ તમારા બ્રહ્મજંધુનું શ્રાદ્ધ શું તમે નહિ કરે ? તેના આત્માનાં તર્પણુ નહિ આરંભો ? પોતાના દેશજંધુ તરફ હૃદય રાખી શું સૌરાષ્ટ્ર ધર્મબ્રહ્મ (અનંતચુટીકુલ) ઘવાનું પાનક શિરપર નહેારશે ? સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! ગુણ-નિદ્રામાં કળાંશ્રુધી સત્તા રહેશે ? (" રાષ્ટ્રશક્તિ " - કરાંચી, ના. ૧-૯-૨૫)

તાના બલિદાનથી અપવિત્ર બનેલી ભારતની પુણ્યભૂમિને પુનઃ દેવભૂમિ બનાવવા 'ગોકરુણાનિધિ' રચનાર એ કરુણાનિધિના પુણ્યકાર્યથી કોતું હૃદય પ્રસન્ન નહિ થયું હોય ? દયા અને આનંદના સાગરસમ દિવ્ય ગુણયુક્ત એ દેવ દયાનંદના દર્શનમાત્રથી પરાજિત થઈ, કયા દુઃખને તે ચરણરજને સ્વમસ્તકે નહિ ચઢાવી હોય ? સ્વરાન્યપ્રાપ્તિના સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોના પ્રથમ પ્રચારક એ આદ્ય રાષ્ટ્રનિર્માતાને કયો રાજયોગી (લીડર) પોતાના રાષ્ટ્રગુરુ કહી નહિ પુકારતો હોય ? લોકહિતને સત્યોપદેશ કરતાં તેમના તરફથી પ્રસાદરૂપ મળેલા, ઈંટ અને પથ્થરાદિના પ્રહારો તથા વિપત્તિ વિપમ વેદનારૂપી પુષ્પમાળને હસતે મુખે દેહપર ધારણ કરનાર એ આદર્શ સહિષ્ણુનું કોણ ઉદાહરણ નહિ લે ? એવા એવા અનેક દિવ્ય ગુણોથી વિભૂષિત એ અદ્વિતીય યોગીના પ્રાતઃસ્મરણીય નામથી કયો અત્ત અનાત હશે ? ટંકારા (સૌરાષ્ટ્ર)માં જન્મ લઈ વેદટંકાર કરવાને સરખાયેલા એ તપસ્વીનું નામ સાંભળી કયા સૌરાષ્ટ્રવાસીનું મસ્તક ગર્વથી ઉન્નત નહિ થતું હોય ? છાતી વેંત વેંત નહિ ઝુલતી હોય ? આંખો લપ્તાશ્રુથી નહિ ઉભરાતી હોય ?

સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! આજે ધર્મવેદીપર પોતાના આત્માનું બલિદાન દેનાર એ આપણી માતાના પતોતા પુત્રને આ અવતીપર અવતર્યાને સો વર્ષ પૂરાં થાય છે, સૌરાષ્ટ્રનો એ વીરપુત્ર સ્વદેશળધુઓનાજ હાથથી વિપપાન કરી સ્વર્ગે સીધાગ્યો છે. વીરપૂજનમાં અપૂર્વ આનંદ માનતી સૌરાષ્ટ્રની પ્રજા શું એ પોતાના ધર્મવીરની પૂજા નહિ કરે ? તેના આત્માનાં આરાધનં નહિ આદરે ? અને સૌરાષ્ટ્રના ઓ બ્રહ્મદેવો ! તમે ? ઉચ્ચ ઔદીચ્ય કુલમાં અવતરી સમસ્ત બ્રાહ્મણકુલને દીપાવનાર એ તમારા બ્રહ્મળધુનું શ્રાદ્ધ શું તમે નહિ કરો ? તેના આત્માનાં તર્પણ નહિ આરલો ? પોતાના દેશળધુ તરફ દુર્લભ્ય રાખી શું સૌરાષ્ટ્ર ધર્મબ્રહ્મ (અનહુદીકુલ) યવાનું પાતક શિરપર વહોરશે ? સૌરાષ્ટ્રવાસીઓ ! મુખ-નિદ્રામાં કયાંચુધી સત્તા રહેશે ? ("રાષ્ટ્રશક્તિ" - કરાંચી, તા. ૧-૯-૨૫)

૮૭-કેટલીક ઘરાણુ બાબતોનું જ્ઞાન

(નીચેના પેરા—' ઘાંડ ' નવેમ્બર ૧૯૨૫ ઉપરથી અનુવાદિત.)

માંખો નસાડવાનો ઉપાય:—આનાં ચકાં પાનને બાળના અંગારા ઉપર બાળવાથી માંખ જતી રહે છે.

ખાસડાનો ઠંખ:—જેડા કાઠ દારણથી ડંખે તો એક વાસણમાં એરંડીડ રાખીને તેમાં મૂકવો. એરંડીડ ચૂસી લીધા પછી તે ઠીક થઈ જશે.

લીંબુનો રસ:—લીંબુને ચીરના પડેલાં ઘોડીવાર ગરમ પાણીમાં મૂકી રાખવાથી તેમાંથી વધારે રસ નીકળશે.

માંકડનો અને ઠંકડનો ઉપાય:—ગાદીતક્રીઆ ભરતી વખતે રમાં ઘાંડું કેપર બેળવવાથી ગરમીના દિવસોમાં તે ઠંડા રહેશે અને તેમાં માંકડ પણ થશે નહિ!

મીઠું ઉઘાડું ન રાખવું:—મીઠાને દરેકાં લાંબાનેજ રાખવું જોઈએ. મીઠા ઉપર ઘોળા બેસવાથી તે મીઠું ખાનારને કોઠ થાય છે.

શાદીના ડાઘ:—જુગડાપર શાદીથી પડેલા ડાઘ તાજા હોય તો તેના કેપર બાંટીક વાટેનું મીઠું બહારાવીને લીંબુની ડાઘ ધસવાથી તે સહેલાઈથી જતા રહે છે.

કાચનું વાસણ દુરો નહિ:—કાચના વાસણમાં ગરમ ગીજ રાખવી હોય ને તેની નીચે પાણીમાં બીજાં વેલું કપડું મૂકવું જોઈએ. આથી શીસાનું વાસણ કાઢી જતું નથી. ચાકની બૂટ્ટીવડે ચત્તી સફાઈ:—દારમોગિયમ કે પિયાનાના વરસા માઠ કરવા હોય તો તેપર ફેંચ ચાકની ઝીણી બૂટ્ટી ધસવી.

ઘાતુના વાસણની સફાઈ:—ધાણી આંચો નીચેવેલા લીંબુની ઝાલ ફેંકી નેની નથી, પરંતુ તે ઝાલને મીઠાસાથે વાટીને તેનાથી તાબાપીતળની વસ્તુઓ સાફ કરે છે.

લીંબુથી જોડાની સફાઈ:—પના લેધરના જોડાપર પણ લીંબુ (નીચેવેલા)ની ઝાલ ધસીને જુગડાવની સાફ કરીએ તો જોડા સાફ (પોલીશ) થઈ જાય છે.

શાકભાજીની લહેજત:—શાકભાજી ચરતી વખતેજ એક ચમચા ખાંડ નાખી દઈએ તો તેમાં અપૂરું લહેજત આવે છે.

મધની પરીક્ષા:—પાણીમાં મધનું ટાપુ નાખીએ અને તે ફેલાઈ ન જાય અને એમનું એમજ રહે તો જલણુ કે તે સાચું છે, નહિ તો ખનાવટી જાણવું.

સોનાની દગાની પરીક્ષા:—સોનાના ધરંજાપર નાઇટ્રીક એસીડનાં બે ટીપા નાખતાંવેંતજ જો ઘોળો ડાઘ પડી જાય તો જલણુ કે, સોનાંએ પોતાનાં કારીગરી અજમાવી છે અર્થાત્ સોનામાં બેજ સમજવો.

અત્તરની પરીક્ષા:—કામળપર અત્તરનાં બે ટીપા નાખી તેને જરા અગ્નિપર મોકલો; જો ડાઘ ઉડી જાય તો જલણુ કે અત્તર ખૂંડે છે અને જો ડાઘ રહે તો જલણુ કે અત્તર ખનાવટી છે.

સાગ ૧ સો]

હીંગની પરખ:-હીંગ અગ્નિમાં નાખતાંવેંતજ લપકી ઉઠે તો જાણવું કે સાચા છે; પણ જરા વાર પછી ધૂમાડો નીકળે તો જાણવું કે ખનાવટી છે.

કેસરની પરખ:-સદ્વ્યુત્તરીક એસીડમાં કેસર નાખતાંજ તેનો રંગ કાળો થઈને
લાલ થઈ જાય તો જાણવું કે સાચું છે, પણ જો લીલો થાય તો ખનાવટી સમજવું.

ટાંક અને સોયમાટ:-હોદ્દરની ટાંક અને સોય ખરાબર કામ ન આપે તો તેને દીવાસળી સળગાવી જરા આંચ આપવી એટલે તુરત કામ આવશે.

શાહીના અધઃ-શાહીના અધા ઉપર રાધેલા ચોખા ધસવાથી તે સહેલાઈથી જતા રહે છે.

માંડડ નસાડવાને:-ખાટલાના ચારે પાંચે કપૂરની પોટલી, કે ટચુનાં ફૂલ વા અજમેા બાંધવાથી માંડડ પસાયન કરી જાય છે.

ઉંદર નસાવાનો ઉપાય:-ટપે-ટાઇન તેલમાં છુચને ભીંજવી ઉંદરના ઘર પાસે મૂકીએ તો ઉંદરમામા પલાયન કરી જાય છે.

કાચની સફાઈ:—ચાર થ્રેડ ઉના પાણીમાં એક મોટો ચમચો ધાતેત્ર નાખી બરાબર મેળવીને તે પાણીથી આરી-આરણું તથા શીશા-શીશીઓ ધોવાથી તે બરાબર સાફ અને તેજદાર થાય છે.

੮੮—ਭੇਟਲੀਭ ਧਰਗਤੁ ਦਵਾਯੋ।

(“सांग्योदय” जन्मुआरी-१९२५ वृषभ:-६, री. मणिता।)

કોઈ પણ પ્રકારના તાવપર:-સાત પાંદડા ટુળણી અને સાત કળા મરી સળે
પાણીમાં વાટીને પીવાથી અવગ્ર્ય તાવ ઉતરી જશે.

ચોથીઓ તાવા-જાવણતા પાદો નુધિયથી ચે થે હરને જાવણતે તાવા ઉતરી જને.

[illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

... ..

the 1990s, the number of people in the United States who are 65 years of age or older is projected to increase from 20 million to 35 million, and the number of people 75 years of age or older is projected to increase from 10 million to 15 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 85 years of age or older is projected to increase from 2 million to 4 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 90 years of age or older is projected to increase from 500,000 to 1 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 95 years of age or older is projected to increase from 100,000 to 200,000 (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 100 years of age or older is projected to increase from 10,000 to 20,000 (U.S. Census Bureau, 1996).

જીજ્ઞાસુ લેવો:-૩ થી દસ વર્ષના બાળકમાંટે એક તોલો એપસમ સોદા
(વિજ્ઞાપતી મીઠું) પાણીમાં પાવું. દશથી પચ્ચીસ વર્ષના નવયુવકોમાટે દોઢ યાં બે તોલા
અને પચ્ચીસથી ૧૦૦ વર્ષના પુરુષો માટે અઢી તોલા લેવું.

પાચનશક્તિ વધે:-જમ્યા પહેલાં સિંધેલુ અને આદુ ખાવાથી પાચનશક્તિ
વધે છે, ખાવાની રુચિ વધે છે, કંદે, છલ અને મુખની શુદ્ધ થાય છે.

પાચક ચૂર્ણ:-સુંઠ બે તોલા, વરિયાળી બે તોલા, કાળાં મરી બે તોલા, પીપર
એક તોલો, સાંબરજીય બે તોલા, સંચળ બે તોલા, ચૂકો પુદીનો બે તોલા, તજ બે
તોલા, ઠંકણખાર (પુઝાવેસો) બે તોલા અને નવસાગર બે તોલા, આ બધાને વાટી,
ચાળીને, ચૂર્ણ કરીને પછી તેમાં ૧ માત્રો પીપરમીઠું સત્ત્વ મેળવીને શીશીમાં
ભરીને કુચ લગાવીને રહેવા દો. આની એક માસાની માત્રા ભોજનની બાદ ખન્ને
વખત સેવન કરવાથી અછળ્ણનો નાશ થાય છે, ક્રુધા વધે છે અને અન્નનું પાચન
થઈને દરન સાફ આવે છે.

ભુખ ન લાગે તેનો ઉપાય:-સેકેલી રાઈ, ટુલાવેલી દીંગ, સેકેલી સુંઠ, સેકેલું
છડ્ડ અને સિંધાલુ અંદાજથી દહીંમાં મેળવીને મધે અને સેવન કરે.

જો સરસવનું તેજ અને આરીકે સિંધાલુ રોજ દાંતોપર ઘસવામાં આવે તો દોષ
રોગ મનુદર્માં નથી થતો.

દેવનાથી દાઝવાપર:-કાચો ખટારો વાટીને મલમના ટુકડાપર પાથરીને
તેની પટ્ટી બાંધવાથી આરામ થાય છે લીમડાની ઝાડ આળીને તેની ગળ લગાડી
દેવાથી પણ બળ્યાનો ધાવ દાંત થકે જાય છે.

કમરનું દર્દ:-નુગળ બે બાગ અને કાળા મરી એક બાગ વાટીને લગાડવાથી
કમરનું દર્દ સાફ થકે જાય છે.

ઉલટી-ચોખાના ધોવરામણમાં જરાક નવદળ વાટીને પાવાથી ઉલટી બંધ થકે
જાય છે.

દાંતાલનો પૂમારો આપવાથી વીછી નથી રહેતા.

કાનખજુરો કાનમાં ચડી ગયે હોય તો મીઠાનું પાણી કાનમાં નાખવું.

ખસ થકે હોય તો આ નાખવું ચુલ મધમાં મેળવીને ખાવું.

ખીસ જે થતો હોય તો કાળા વ. ક. ચુ મરી પાણીમાં વાટી લગાડવાથી
ખીસ જોર નહિ પડે.

નખમાં વાગવાથી તે ઉતરી નવ: હોય તો જમ પાણીની ધાર ઊંડવાથી દરદ
મટી જશે.

નારકોરી ફુટી હોય તો માટીને પાણીમાં નાખીને મુંધવાથી તરત બંધ થશે.

ઉંદરના સેરપર બ્ચીજીને પાણીમાં ધરીને લેપ કરવાથી આરામ થાય છે.

શરીરપર કેડં કેડે ખાંડોફુટી મૂતરીઝઈ હોય તો પેરીની ખટાર
પાણીમાં ધરીને નોખવાથી આરામ થાય છે.

વાઈ આવતી હોય તો અરીકા પાણીમાં ઘસીને બેચાર ટીપાં નાકમાં નાખવાથી છીંક આવતીને આરામ થઈ જાય છે.

માથામાં દર્દ થતું હોય તો ગદામ ઘસીને લેપ કરો.

(નીચલા ઉપચાર હિંદી ઉપરથી આવેલા છે.)

મરડાનો(ઝાડા સાથે લોહી પડે પડે છે તેનો) ઉપાય—કઝાજાલ તોલા ૪) અને મુંડ તોલા ૧) તેનું બારીક ચૂર્ણ કરીને તેમાંથી દિવસમાં બે થી ત્રણવાર પા પા તોલા ઝાડા સાથે ઉતારી જવું. ઝાડા ન મળે તો પાણી પણ ચાલશે. આનો બીજો ઉપાય—વરિયાળી તોલા ૧૦, મુંડ તોલા ૨૦), હીમેન્ડ તોલા ૫) આ સર્વનું બેથું બારીક ચૂર્ણ તોલા ૧ થી ૧૦ સુધી દિવસમાં બે વખત તાગ્મ પાણીસાથે ઉતારી જવું.

આંખોનો ઉપાય—ફટકડી, સાકર અને સિંધવ, એ ત્રણે અંકેક તોલા લઈ બારીક કરવી. પછી ચુલાખનું પાણી (અને તે ન મળે તો પછી સ્વચ્છ પાણી) તોલા ૪૦) માં તે નાખીને ઓગળા જાય એટલે જતે કપડે ગાળી લઈ સ્વચ્છ શીશીમાં ભરી રાખવું. જો વખત જોતાં જખ્ખે ત્રણ ત્રણ ટીપાં આંખોમાં નાખવાથી આંખો દુખવી, આંખોની દુર્બળતા, આંધળાપણું વગેરે રોગોમાં ફાયદો થાય છે.

દુખતા દાંતનો ઉપાય—આંબાદળદર તોલા ૧, સાધારણ લળદર તો. ૧ ફટકડી તો. ૧, સિંધવખાર તો. ૧, આ ચારેનું બારીક ચૂર્ણ કરીને તેમાંથી એક માત્રો ચૂર્ણ લઈને લીંબુની ચીરી ઉપર નાખવું. પછી તે ચીરીને ગરમ કરીને પછી તે ચીરી દુખતા દાંતની નીચે દબાવીને રાખવું ટપકું દેવું. બે ત્રણ દિવસ એ પ્રમાણે કરવાથી દાંતનું દરદ દૂર થઈ જાય છે.

અજીર્ણ, મંદાગ્નિ, આક્રોશ અને કબજચાત ઉપર લાલકાચક ગોળીઓ—લસણની કળીઓ, સફેદ જીરું, સિંધવ, મુંડ, કાળાં મરી, પીપર, શુદ્ધ ગંધક, આ દરેક પાંચ તોલા અને હીંગ તોલા ૧૦, આ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરીને લીંબુના રસમાં તેની ગોળીઓ બનાવી છાંયે સૂકવી લેવી.

સર્વ પ્રકારની ખાંસનો ઉપાય—કાળાં મરી તોલા ૧૦, ખંડેલી ઝાડ તોલા ૧૦, લવીંગ તોલા ૧૦, કાથો તોલા ૩૦, આ સર્વનું વરતનના ચૂર્ણ બનાવી ખાતળની ઢાલના ઉકળામાં તેની ગોળીઓ ત્રણ ત્રણ જેવડી કરવી અને સૂકવી લેવી. આ ગોળીઓ મોઢામાં નાખીને ચાવતી નહિ પણ ચૂસીને એકાદ તેમ મોઢે ઉતારતા રહેવું. આથી સર્વ પ્રકારની ખાંસી મટે છે.

ઉત્તમ દાંતમરન—૧-(દાંતચીત) તગલી જુદી તોલા ૪ ૨-અરીસાની જુદી (પીપરચમરન) તો. ૧, ૩-ફટકડીની જુદી તો. ૧૦, ૪-કાથાની જુદી તો. ૨, ૫-પીપરચીટ રતી ૧૦, ૬-અગરમાના ફલ રતી ૧૦, ૭-કપૂર રતી ૨૦, ૮-કાથા-ચીત રતી ૧૦, ૯-તગલી જુદી તોલા ૨, ૧૦-સફેદતોનો-આક્રોશ બારીક મોઢો તોલા ૩૬ ૧.

ઉપલામાંની ૧-૨-૩-૪-૫ એ પ્રથમ ખરાબર ભેગી કરવી. પછી ૫-૬-૭-૮ એ ચીજો ખારીક કરીને ઉપલી ચીજોમાં ભેગવવી. પછી સફેતાના આપેલા ખારીક બૂકામાં એ બધું ખરાબર ભેગું કરી દેવું.

આ ફાંતમંજન ફાંતોની ઉપરના તેમજ એકબીજાની વચ્ચે ભરાતા મેલ તથા જનુઓને સાફ કરે છે.

(નીચેના ઉપાય “ત્રૈલોક્યપતર”માંથી આપેલા છે.)

કબજીઅત મહાડવામાટે “દાડમ પાક”:-નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે બનાવવાની ખાવાથી પહેલી વીલાયતી જુલાઈની ગોળીઓની માફક અવગણ્ય ખીસકુલ થતો નથી-તાજ નવા દાડમના ફળીઆ ફોર વા, કાળાં મરી બે તોલા, છૂંદે એ તોલા, લાલ સંચળ ૨ તોલા અને મોરી કાળી દ્રાક્ષ ફળીઆ કાટેલી ફોર ૧. પહેલાં દાડમના ફળીઆને ખુબ ખારીક છુંદી તેમા દ્રાક્ષને ભેગવાને મસાલો પીસવાના પથ્થરના પાટ ઉપર રગડીને ચટણી જેવું બનાવવું. પછી તેમાં સંચળ ભેગવી નાખ્યા બાદ, મરી તથા છૂંદે બુકું કપડાણું કરી સંચળને એકરસ કરવું. છેલ્લે, આ “પાક” ની સોપારી જેવડી ગોળી કરી કાચના વાસણુસા ભરી રાખવી; અને જ્યારે જોઇએ ત્યારે તેમાંથી એક ગોળી ચાવીને ખાધી હોય તો ખાણું દુર્ગમ થશે, બૂખ સારી લાગશે, પેટ સાફ આવશે, અને અછર્જી, વાયુનું દરદ તથા આમવાયુનો નાશ થશે.

કબજીઅતનાં સહેલા ઉપાય -જ્યોત કોલાની કબજીઅતને લીધે ઘડી ઘડી માથું દુખવાની આદત હોય તેઓએ વાદ રાખવું તોઇએ કે, જે લોકો ખાઇ-પીને એક ટેકાણે બેસી રહે છે, તેમનામા વિશેષ કરીને કબજીઅતની દરિયાદ જેવામાં આવે છે, તે પહે એવો જડ ખોરાક ખાવાની જગ્યુની ખરાબીબરેથી દેવડી પામુ કબજીઅત થાય છે. કબજીઅતના સહેલા ઉપાયનરીકે ગરમ પાણીમાં લીંબુનો રસ નેટલો લેવાય એટલો અથવા માફક આવે એટલો નાખીગોળ કે મધ નાખી સવારના પહેરમાં પીવું. જૂનો ગોળ પ્રમાણુ લેઈ ખાવો. તેથી કબજીઅત તરે છે. “આડીવ આંધ્ર અથવા” સેસેઝ આંધ્રન” ખાવાના ખોરાકની સાથે દરવખત લેવાથી જગ્યુની કબજીઅતથી પીડાના માણુમેને અનિદાય ફાયદો થાય છે.

(નીચેનું લખનાર-ડા. હસરાજ રવજી રાજાવાવવાળા)

હરમ્મ મદે અદસીર અને વગર પેશાની દવા:-નું પોને હરમ્મની બીમારીથી બહુજ પીડાનો દનો, પછા ઉપચારો કર્યા પછુ આરામ થયો નહિ. છેવટ રાજાવાવના વેદ પ્રજાસંહર દવારામની સલાહ પછતાં તેમણે બનાવેલા ઉપચારોથી મને અદામ રહેય છે, જરૂરપણુ દાન

બાજ ૧ સો]

ઉપચાર કરવાની રીત નીચે મુજબ:-પોતાના પેશાબથી હરસને દરરોજ ધોવા. દીશાએ (જંગલ) જતી વખત હરસ બહાર દેખાય તે વખતે પોતાના પેશાબથી ધોવામાં આવતાં થોડા દિવસમાં આરામ થાય છે.

પેશાબથી ધોયાબાદ ૧૦-૧૫ મીનીટ પછી સારા પાણીથી ધોવાથી બળતરા થતી નથી. બહાર દેખાતા મસાને સારા પાણીથી ધોઇ પછી અંદર ખેસાડી દેવા. ત્યારબાદ નાહી ધોઈ પવિત્ર થઈ પ્રભુભજનમાં જોડાવું. હરસ બટકા ભરે તો તે ઉપર દહીં ચોપડવું તેમજ સવારે દહીં પીવું; દહીં ખાટું ન હોવું જોઈએ તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. જેટલું મેં અનુભવ્યું છે તે લખી જણાવું છું. બાકી તો પરિણામ પ્રભુને હાથ છે.

નીચેનું ('ગુજરાતી' તા. ૧-૪-૨૬ માંથી છે. લેખક-ચાર્જિક
લક્ષ્મીરામ રામજી-ધાંધળીવાળા)

આંખનાં ફૂલાંનો અકસીર ઉપાય:-આંખનાં દર્દો જેવાં કે, છારી વળવી, આંખ આવવી અને ફૂલાંનું પડવું, એ બધાંને મટાડવાનો ઉપાય ખાખરાનાં મૂળનો એક સિવાય બીજો પણ છે. ખાખરાનાં મૂળનો અર્ક શુદ્ધ રીતે કાઢનારા જવલ્લેજ છે. ખાખરાનાં ઝોડા હુંગરમાં થાય છે. ઘણી વખત એમ પણ બને છે કે, ખાખરો જ્યાં નીપજતો હોય ત્યાં ખાખરો મળવા મુશ્કેલ પડે છે. એ એકની કિંમત બહુ ભારે થવા બળ્ય છે તેથી શ્રીમંતો મેળવી શકે; પણ ગરીબ વર્ગનાણાંના અભાવે મેળવી શકતો નથી. એ તો સહેલો સદા, કામ થાય ઝટ એવો ઉપાય છે કે, દરેક મનુષ્યને તે દવા આંખોને સારી ફાયદો કરી શકે અને જુજ કિંમતે મળી શકે તથા દર્દોને મટાડવાના અકસીર ઉપાયરૂપ બની શકે છે. સાખરનું શીંગડું, ગધેડાનો દાંત, વડાગઈ લૂણ (મીકું) અને જૂનું અરીણું મેળવવું. સાખરશીંગડા અને ગધેડાના દાંતને તાંબાના વાસણ ઉપર ધસી, થએલ ધસારો એક ચીનાઈ માટાના પ્લાસમા લઈ લેવું. તાંબાના વાસણ પર જોઈએ તેવો ધસારો ન ઉતરે તો પછી પથ્થરપર તે બંને ધસવા. પછી વડાગઈ મીકું અડદના દાણા જેટલું ધસાને તેમા અરીણું નાખી મિશ્રણ કરી એ ચારે ચીજોને ધસારો વાસણમાં એકંદર મિક્ચર કરીને વાદળાં વિનાને દિવસે બપોરે અર્ધો કલાક આખની અંદરત. પેદા અને ટોળાપર અજળની માફક આંજી સુક રહેવું. એમ અજવાથી ખાખરના નૂળત. અકને. ઉપયોગ કરતાં દર્દો દરેક યથા સાઈ થતા જેટલો વખત લાગે છે, તે કરતા થોડી મુદતમાજ આરામ થઈ જશે અને ઉપરના તમામ દરદો નાશ થઈ જશે. અમા સારા ડોક્ટરો મેળવેલા અનુભવી ડોક્ટરો અને દેશી વૈદો મેળવી નેત્ર કરતા પડેલ. તમે તવજગ અને ગરીબ જનસમાજને જરા અખતરો કરી જોવા અમારા વિનંતિ છે.

નીચલા ઉપાય હિંદી “શ્રીચિત્રીસક ઉપરથી છે.”

બરેણમાં:—આકાંનાં પાકાં (પીનાં) પાન અને સિંધાડુનું એ બંનેને દેવતાપર બાળીને પછી પાણીની સાથે અથવા મધ સાથે રોજ ત્રણ માસા ખાતાં રહેવાથી રોગ દૂર થાય છે.

ખુમલીમાં:—આંબળાંનું ચૂર્ણ રોજ ૩ માસા મધ સાથે ખાવું.

શ્રીઓનું ધાવણ વધારવા માટે:—મુનક્ષા નામે મોટી કાસ વાટીને ઘીમાં મેળવી પીતાં રહેવાથી વધારે દિવ ઉતરે છે.

અંટકોશ મૂળ આપવું:—એક તોલા ત્રિશૂળાના કાદામાં ગોમૂત નાખીને પીવાથી તરત આરામ થશે.

ખાડુમૂતમાં:—ઉમરડાના મૂતનું રોજ ત્રણ માસા મધ સાથે ચેવતું કરવું.

હરેસમાં:—જાસમાં સિંધાડુનું નાખીને કેટલાક દિવસ મુખી લાગત પીતાં રહેવાથી રોગ નાશ પામી શકે છે.

હરેસના મસામાં:—સવન, ગિનિયુ છપરને વાસી પાણીમાં ઘુંટીને ચેપ કરવો. કેટલાક દિવસ આ પ્રમાણે કરવાથી મસા મુકાદને આરામ થશે.

ન્યાસ, ખાંની, કફ:—કાપરણ, મોષ, પાણા, આરંગી, કાકડગીંગી, પિત્ત-પાપડા, સંદ, વજ, દરડે, દેવદાર, રોડિસનાં કૃષ્ણ, એ દરેક તોલા તોલાખાર સધને સાત ભાગ કરવા અને એક ભાગનો કારો બનાવીને પીવો. કાદામાં એક રોટ પાણીમાંથી નવટાક પાણી રહે ત્યારે ઉતારી સેવો. પાણી ગરમ પીવું. કોઈ પણ જાતની ખટાઈ, તેજ, ઘી, ગોળ તથા અદદની યાંત્રે ન ખરી.

બરેણ ઉપર:—સક, કાળા મરી, પાપર અને સિંધાડુનું સમજાને સધને કપ-કપાળ કરી તેમાંથી એ પેસાખાર ચૂર્ણ કુવરપાટના મર્ચમાં મેળવીને ગાયના ઘીની સાથે રોજ આપવું તેનાથી મોટે અને બનાગ નાશ પામી શકે છે.

ઉમે પ્રકારના અતિસાર ઉપર:—ભાગ્યનો રત્ન પાચ પેસાખાર મળત દિવસ મુખી ગાયના દહીં સાથે આપવાદા સર્વ પ્રકારના અતિસાર નાશ પામી શકે છે.

ખાળકોની ખાંસીમાં:—ગરબન, અતિચિત્રી કળી, કાકડગીંગી, પાપર, પ્રાકરમળ, એ સર્વનું ચૂર્ણ મપતા સાથે ચટાણાથી બાળકોની પાંચે જગતની ખાંસ નાશ પામી શકે છે.

મૂળ તથા પેટના સર્વ પ્રકારના વિકાર ઉપર:—કજ્જીના ખંજર એ તેડા, દીધ વા તેડો, સેવેન એ તેડો, કાકડ એક તેડો, અજમે એક તેડો, મુંડ અર્ધો તેડો, પાપર ના તેડો અને કુલિંગ એક તેડો. એ બધાને વાટીને દીધ એક એક મસાની મોટી બનાવવી ગરમ પાણી સાથે તે અંગુઠાથી રુપ નકા પેટના અંગ વિકારો નાશ પામી શકે છે.

કાનના દર્દિમાં:—પેટાનું મૂળ, મિથેનું અને દીધ ના પાન નાખના તેપર ૧૩.૫૦ને કાનમાં નાખવા કાલે રાત્રી અને કાનના તાણા બંધ કરી શકે છે.

અથ ૧ કો.]

ઢાઢના દુખવા ઉપર:—વાવડીંગને ચલમમાં ભરીને તેની ધૂમાડી પીવાથી તેના ધમાડાને લીધે દુખારો બંધ થશે અને કૃમી હશે તો તે પણ મરી જશે. નીચેના અનુભવસિદ્ધ ઉપાયો અમદાવાદના પ્રાંતિક વૈદ્યસંમિલનમાં વૈદ્યોએ બતાવેલા ઉપાયોમાંના રસાયણી ઉપાય પડ્યા મૂકીનેજ “ભાગ્યોદય” (અમદાવાદ)ના પોપ-૧૯૮૨ ના અંકમાંથી લીધા છે.

તાવ:—અતિવિષ વા તોલો, સુરોખ્ખાર ૧ તોલો, અને મિત્ર વાટી લૂગડે ચૂર્ણ ચાળી રાખવું. તેના ૩ ભાગ કરી મધની સાથે બે દિવસ તાવવાળા દરદીને ચટાડવું. ઉપર મગનું ઓસામણ આપવું, જેથી તાવ મટશે.

તાવ:—ત્રવીંગ ૧ વાલ, મરી ૧ વાલ, લીંબોળા ૩ વાલ, એ બધું ખાંડી લીમડાના પાનના રસની અંદર છુટી રતી રતીની ગોળાઓ બનાવવી. દિવસમાં ત્રણ વખત બપોળે ગોળા એમ ૭ ગોળા લેવી, જેથી તમામ જાતના તાવ મટે છે.

હિક્કા-હેડકી-નેતર ઘસી પાવલીભાર પાવાથી હિક્કા-હેડકી મટે છે. સાધારણ રીતે હેડકીનું જોર ૯ દિવસ રહે છે, તેમાં પેટની કબજા અતની હિક્કા મટે છે, સત્તિ-પાતના તાવની હિક્કા અસાધ્ય ગણાય છે.

વીસ્ફોટકની આંદી:—જશેર વડાગર મીઠું અને ત્રણ શેર લીંપવાની માટી, અને તે સરખે ભાગે લઈ સાત ગોળા બનાવવા. તેમાંનો ૧ ગોળો લાલ થાય ત્યાંસુધી દેવતામાં તપાવવો, પછી તેને પાણીમાં ખૂંટાવી દેવો. તે છમકારેલું પાણી ગાળીને પાઈ દેવું. ઉપર ઘી, સાકર ને રોટલી ખાવાં. સાત દિવસ પ્રયોગ કરવાથી વીસ્ફોટકની આંદીઓ મટી જાય છે.

રક્તપ્રદર:—ધાપાણુની ભસ્મ ૧૧ તોલો સાકર અને મધ સાથે આપવાથી રક્તપ્રદર મટી જાય છે.

રક્તપિત્ત:—ભેંસની પાડીનું છાણુ પાણીમાં પલાળીને ઠરવા દઈ તેનો રસ કાઢી તે લૂગડે ગાળી લઈ તે પાણી સાકર નાખી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવાથી લોહી પડતું બંધ થાય છે.

ગુમડાં:—મુંદ, ઝેરકચાલું ને વજ, ત્રણ પાણીમાં ઘસીને લેપ કરવો, પછી મકે-રોડનાં પાન તે ન મળે તો આમલીનાં પાન કે નગોડનાં પાન છાશની પરાસમાં બાપી તેને ઝીણું વાટી લૂગદી કરી ત્રણ ઉપર ખાંધી દેવાથી ત્રીજે દિવસે ત્રણ પાકી પડે નીકળી જશે. પછી તેના ઉપર શંખજીર વાટીને દબાવી દેવાથી રૂઝાઆવી જશે.

આંખના રોગ:—જસતનાં ફૂલ ૧૦ તોલા, વા તોલો એલચીનાં બી, વા તોલો સાકર, એઆનીભાર શુદ્ધ મેરથુથુ, એઆનીભાર બાવળનો ગુદર, એ બધાંને વાટી કપડેથી ચાળી પછી તેમાં જસતનાં ફૂલ ભેળવી બે દિવસ ગુલાબજળમાં છુટવું. તેની ચાલુ જેવડી ગોળાઓ બનાવવી. તે ગોળા તરભાણુમાં પાણી સાથે ચોથો ભાગ ઘસીને આંજવાથી દુઃખતી આંખો મટે છે.

પાહુ:—નકા ધારનું મૂળ કાઢી તેનું છાકું કાઢી નાખી ગરમ પાણીમાં ઘસી પાંદાપર ચોપડવાથી પાહુ ઝોગળી જશે.

વાળો:—ભીલામાને સોય ધોચી દીવા ઉપર ધરવાથી દૂધ નીકળે છે. તે એક-બે દીવાં પાસેર દૂધમાં પડવા દઈ તે દૂધ પાવાથી વાળો મટે છે, વાલુની ગાંઠો વેરાય છે.

તાવ:—જૂરા કોળાનો વાટકો કરી તેમાં સુરોખાર નાખી તે વાટકો તાવમાં માથે ગરમી ચઢી માથું ધણું ચઢે ત્યારે માથે મૂકવાથી ખરફ જેટલી ઠંડક આપી માથું ઉતારે છે. જૂરા કોળાને બદલે દુધી પથ્થ ચાલે. દુધીને છુંદી તેમાં સુરોખાર ભેળવી તે સુઘડી માથે મૂકવાથી ઠંડક વળી તાવ ઉતરે છે.

માથું ચઢે તો:—દશાંગ લેપ ૧ તોલો, ૧૦ તોળા પાણીની અંદર નાખી તેમાં કપડું પલાળી તે માથે મૂકવાથી ઠંડક આવે છે. દશાંગલેપમાં તગર અને જટામાંસી, રતાંજળી એલમી એવી ચીજો આવે છે કે તે માથાની પીડા, મટાડનાર છે. વળી તે રક્તપિત્તના રોગમાં સારો ફાયદો આવે છે.

તાવની ગરમી:—કુંવારપાણો ગર્ભ માથે રાખવાથી તે તાવની ગરમી ઓછી કરે છે. અથવા બેનરની કાળી માગી પાણીમાં, પલાળી તે માથે રાખવાથી માથે ઠંડક થાય છે.

તગરની ગાંઠો ધસી બહાર લેપ કરવાથી બહારની વેદના મટાડે છે.

દિક્કા:—ગોડનાં પાન અને લીંટીપીંપરનો ઉકાળો કરવો. પાંચ પાંચ મિનિટ ચમચો ચમચો દવા આપવી. અડદ અને દળદર વારી તેની બીટી પીવાથી દિક્કા મટે છે અણિયારનો શુંદર અને દળદર ચલમમા પીવાથી દિક્કા મટે છે.

ઉંધ આવે:—દરદીને ઉંધ ન આવતી હોય તો ખારાસાની અજમે પાચ રતી આપવાથી ઉંધ સારી આવે છે. પેશાબ સાફ થાય છે. પોટાસ ક્લોમાઈડને બદલે મગજના આધિમા ખુરાસાની અજમે વાપરી શકાય છે.

પીપરીમૂળ અને કમળનાં ફૂલનો કાદો આપવાથી ઉંધ આવે છે.

લીંસામું કુટી નીકળે તો:—બે કેળાં અને ૧ શેર દહીં મિચ કરી સરીરે ચોપડવું અને કેળાં તથા રોટલી બવરાવવાથી બીલામાનું ઝેર બેરતી જાય છે, સાદોળો સુકાઈ જાય છે.

પિત્તજવર:—ખડસલીઓ અને મોચનો ઉકાળો આપવાથી મટે.

શ્વાસ-ખાંસી:—એઆની બાર કડુ, ૪ પાવલીસાર સાકર, એકત્ર વાંટી આઠ પરીપીઓ કરવી. આખા દિવસમા ૮ વખત એ આઠ પરીપીઓ આપવાથી નિયમ જ્વર મટે છે. તેમ શ્વાસ ખાંસી પણ મટે છે.

તાવથી માથું ચઢ્યું હોય તો:—અકરીના દૂધ સાથે નવસાર અને સુરોખાર ભેળવી માથે મૂકવાથી તાવ નરમ પડે છે.

પ્રમેહ:—૨૨૨ે તોલો ૧૧, એવં તોલો ૧૧, આમળાં તોલો ૧૧, જેડીમધ તો, ૨.

ભાગ ૧ લો]

એ સર્વેને ખાંડી તેનો બરોર પાણીમાં ઉકાળો કરવો. તેમાં ૪ તોલા ચણાની પોટલી અદ્ધર રહે તેમ લટકાવવી. પાણી બળી જાય અને ચણા ટુકડી જાય એવા તે કવા-થના કૂચા સાંજે તેટલાજ પાણીમાં ઉકાળવા અને તેમાં ૪ તોલા ખીન્ન ચણાની પોટલી અદ્ધર મૂકીને ખાંડવી. તે પાણી બળી ગયે સવાર માફક તે ચણા કાઢી દેડા થયે ખવરાવવા. તેની સાથે ટુલાવેલીઃફટકડી વાલ જે, ચીનીકેખાલાનું ચૂર્ણ વાલ ૨, ચીની સાકર વાલ ૪, ત્રણે ચીને મેળવી બાર વાગે ૧ પડીકું આપવું અને તેવીજ રીતે રાત્રે ૧ પડીકું ૮ વાગે આપવું. તે ઉપર પાણી પીવું. હીંગ, રાઇ, તેલ, મરચાં ન ખાવાં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું. ૨૧ દિવસ આ પ્રયોગ કરવાથી પ્રમેહ મટે છે.

હેડકીઃ—આદાનો ૨સ અને મધ શ્વાસકુદાર કે આનંદભેરવ સાથે આપવાથી હેડકી મટે છે.

શંખદ્રાવ કાઢવોઃ—૧ તોલો નવસાર, ૧ તોલો સુરોખાર, ૧ તોલો સિંધવ અને ૧ તોલો ફટકડી કાચી લઇ વાટી તેને એક ઘડાની અંદર નાખી તેના ઉપર ૧૧ રતલી જાડો દુંટાવાળો શીશો છતો મૂકવો. તે શીશાને તળેના દુંટામાં વચ્ચે કાણું પાડવું. તે શીશાનું તળીંઘ ઘડાના મોં સાથે મુલ્તાની માટીથી કપડબંધ કરી મૂકવવું. તેમ તે શીશાના મોંને ઘટનો દારો મારીને મુલ્તાની માટીથી કપડછાણ બંધ કરી મૂકવવું. પછી તે ઘડો ચૂલા ઉપર મૂકી, તળે ધીમે તાપ આપવો. તેથી શીશામાં શંખદ્રાવ અદ્ધરો. તે શીશામાં તળીંએ જે ઉપસેલો દુંટો છે તેની આબુ-ખાબુ ભેળો થશે. જ્યારે અધો શંખદ્રાવ થઇ જાય ત્યારે ઉતારવું અને શીશો દેડા થયે કાઢી લેવું.

ધાતુપુષ્ટિઃ—ચોપચીની તો. ૦૮, જવનંત્રી તો. ૦૮, બરાસ તો. ૦૮ એકત્ર ધુટી ૮ પડીકું કરવાં, માખણ અને સાકર સાથે આ દવા સવારસાંજ ચાર દિવસ લેવાથી ધાતુપુષ્ટિ થાય છે.

ઘોળા કોઠઃ—ખાવચો તોલા ૧૬, બરસાર તોલા ૪, ત્રિકૃણાં તોલા ૧૦, ભાંગરો તોલા ૧૦, ગળો તોલા ૫, એકત્ર વાટી તેમાંથી રોજ જે તોલાનો ઉકાળો કરી ઘોળા કોઠવાળાને ૧૧ માસ આ દવા આપવી. તેલ, મરચું, બટાસ, ખાર, મીઠું બંધ કરવું; દૂધ, લાત, રોટલી આપવાં. સાથે હરતાલ ભસ્મ એક રતી કવાથ પીના પહેલાં મધ સાથે આપવી.

લેપઃ—ખાવચો તો. ૧૦, હરતાલ તોલા ૪, મનશીલ તોલો ૧, ચિત્રક તોલા ૨, દળદર તોલા ૨ એકત્ર વાટી ધુટી ગોમૂત્રમાં વાટી તેનો કોઠના આસપડ લેપ કરવો. તેનાથી દોષો ઉડી પાણી ઝરીને રૂઝ આવે છે અને કોઠ મટે છે.

નીચેના વૈષક પ્રયોગ પણ ‘ભાગ્યોદય’ ના ઉપલાજ અંકમાંથી લીધેલા છે.

ઘોળા કોઠઃ—ઘોળા કોઠ મટાડવામાં ખાવચી ઘણી ઉપયોગી વસ્તુ છે. ઘોળા કોઠને અસાધ્ય ગણાય છે, તેના ઉપર લાંબો વખત ખાવચીનો ઉકાળો પીવાથી અને ખાવચી વાટી ચોપડવાથી સાદું થાય છે. ખાવચી લગાડવાથી કોઠના ઘોળા

ગામ કાળા પડે છે. બાવચીનું તેમ કાઠી તે કાઠ ઉપર લગાવવાથી સફેદ ગાય પહેલો લાલ થાય છે. પછી તેનો દુઃખાવો થાય છે. થોડા દિવસ વધુ તેમ લગાવવાથી તે ગાય ઉપર ઝીણી ઝીણી ફાટ્ટીઓ થાય તો થોડા દિવસ દવા બંધ કરવી જેથી ફાટ્ટીઓ સુકાઈ જશે અને ચામડી કાળી થઈ જશે, આનુબાનુનો ભાગ પણ ધીમે ધીમે ચોખ્ખો ચામડીની આકૃતિનો થઈ જાય છે.

બાવચીને મીઠા તેલમાં કે કણ્ઠીઆ તેલમાં થોડો વખત પલાળી રાખી પછી પીસવાથી તેમ નીકળે છે. -તે તેમ કાઠ ઉપર વપરાય છે.

દરતાળ ૧ તોલો, આમળાં બે તોલા અને બાવચી આઠ તોલા, ત્રણેનું વજ્રગાળ ચૂર્ણ કરી તેને ગોમૂત્રની સાથે ઘુંટી કાઢનાં ચાકાં ઉપર લગાડવું જેથી કાઠ મટે છે.

ઝાડા—ઈદ્રજવ, ધાણા, પટાળ સરખે વજને લઈ ઉકાળો કરી તે ઉકાળો ૪ તોલા પીવાથી ગામ, રક્તાતિસાર, આંતરડાંના વ્યાધિ, ઝાડે લોહી પડવું અને બાળકોનો સખ્ત મરડો મટે છે. ઈદ્રજવ ઝાડો બંધ કરે છે તેમ આમનું પાચન થાય છે. ઝાડો બંધ થવાથી પેટ ચડતું નથી. તાવ પણ મટાડે છે. પેટનો દુઃખાવો અને કૃમિ પણ મટાડનાર છે.

આકરો, ચુક, મંદામિ, ઉપર સર્જકાદિ દ્વાર—સાઘખાર ૨ ભાગ; જવ-ખાર ૧ ભાગ અને પંચલગણ ૫ ભાગ ત્રણેને વાટી બીજોરાના રસમાં કે દાઝમના રસમાં ખૂબ ઘુંટી તે ચૂર્ણ તડકે સૂકવવું. આ દ્વાર પાવડીબાર લેવાથી જમ્યા પછી પેટમાં આકરો ચરતો હોય, ખાટાં ધચરકા આવતાં હોય, દાત અંગાઈ ખાટા થઈ જતા હોય તો મટે છે. જહરામિ પ્રદોષ થાય છે, પેટની ચુક મટે છે.

બાળકોની વરાધ—અરડુસીના પાનનો સ્વરસ નવશેકો પાવાથી અને તેનાં પાંદડાંના હુચાથી ઊભી ઉપર રસ ચોપડી ધીમે સેક કરવાથી બાળકની વરાધ મટે છે. બાળકનો તાવ મટે, શ્વાસ જલદ ચાલતો હોય તો તે મટે, ગળામાં સસણી બોલતી હોય અને કફ ભરાયો હોય તે પણ મટે છે.

સાપનું ઝેર—અરીઠાના ફળને ઘસી આખમાં આંજવાથી સાપનું ઝેર ઉતરે છે

દમ—આકડાના રવેલા (૧૫) ૧૨૫ લઈ તેમાં બાવડળ ૧ તોલો, લવંગ તોલો, જવંત્રી ૧ તોલો અને અક્કલગરો ૧ તોલો મેળવી વાટી ચૂર્ણ કરી તેને મધ સાથે ઘુંટી બખ્ખે બાનીબારતી ગોળાઓ કરવી. તે બખ્ખે ગોળા દમના દરદીએ સવારસાંજ લેવી. તેથી દમ મટે છે. આકડાના મૂળનું ચૂર્ણ—૬ વાલ ઉના પાણી સાથે દમ-વાળાને આપવાથી ઉલટી થાય છે અને ચરેલો દમ બેસી જાય છે. પડી રોજ ઉપરની ગોળાઓનું સેવન કરવાથી દમ ફરીથી ઉપડતો નથી.

કૌવળ આપનારી દવા—અર્ધો તોલો એખરો, દૂધસાકરમાં સત્તારસાંજ ઉકાળીને પીવાથી સરીરમાં ઘણું કૌવળ આવે છે. નબળાઈને લાંબે સંધ્યા દુખના દોષ, કળનર થતી હોય તો મટે છે.

૮૯-તુલસીમાહાત્મ્ય અથવા ધર્મ અને આરોગ્ય

(હિંદી “સ્ત્રીધર્મ શિક્ષક” ઉપરથી)

આપણા પ્રાચીન આચાર્યોએ તુલસીના છોડને પૂજવાયોગ્ય કેમ માન્યો હશે? તુલસીના છોડ પ્રત્યેક હિંદુને ઘેર અને આગળગીયામાં ઉગાડવાની આજ્ઞા આપાટે કરી હશે? કારણ એજ છે કે, તે આપણા ધર્મકર્મની સહાયક છે, અનેક ક્ષેત્રે આધિઓથી પણ તે આપણું રક્ષણ કરે છે, આપણા સર્વના હિતાર્થે તુલસીના ગુણ વૈદકશાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે ગતાવે છે.

તુલસીના ગુણ

હિંકાકાસ વિશ્વાસ પાર્શ્વશૂલ વિનાશનઃ ।

પિત્તકૃત્કફવાતન્નઃ સુરસઃ પૂતિગન્ધતુત્ ॥ (ચરક)

અર્થ—તુલસીનાં ખાંસી, વિપવિદાર, શ્વાસ તથા પાર્શ્વશૂળનો નાશ કરે છે. વળી તે પિત્તકારક, કફ અને વાયુનો નાશ કરનાર તથા દુર્ગંધ નાશક છે.

કફાનિલવિનિઃશ્વાસકાસદોર્ગધ્યનાશનઃ ।

પિત્તકૃત્પાર્શ્વશૂલઘ્નઃ સુરસઃ સમુદાહૃત ॥ (સુશ્રુત)

અર્થ—તુલસી કરક, વાયુ, વિપ, શ્વાસ, ખાંસી અને દુર્ગંધનો નાશ કરે છે, પિત્તકારક છે અને પડખાના શૂળને દૂર કરે છે.

તુલસી કટુકા તિક્ત્વા દ્યુષોષ્ણા દાહપિત્તકૃત્ ।

દીપની હૃષ્ટ કૃચ્છાસ પાર્શ્વરક્તકાફવાતજિત્ ॥

અન્યથા વાયુ ક્ષત્વું છે કે—

શ્વેતાચકૃણાં તુલસી કટૂણો કથ્યતે ।

દાહપિત્તકરી હવાતુવરા હ્યગ્નિદીપિકા ॥

લઘ્વી વાતકફશ્વાસકાસાહિકાઃક્રમાજયેત્ ।

વાન્નિર્દોર્ગલ્યકુષ્ટાનિ પાર્શ્વશૂલવિપાપહા ॥

મૂત્રહૃદ્યં રક્તદોષં મૂતવાર્થાં ચ નાશયેત્ ।

શૂલઘ્વરં ચ હિકાં ચ નાશયેદિતિકીર્તિતા ॥

અર્થ—તુલસી અને કાળી તુલસી તીખી, કટુત્વ, ગરમ, તીવ્રત્વ, દાહકરક, પિત્તકારક, હવાને પિત્તકરી, અગ્નિદીપક, લઘુ તથા વાત, કફ, શ્વાસ, પાર્શ્વશૂલ, રિક્ત, દ્રુમિ, ઉલ્લેહી, દુર્ગંધ, કાસ, પાર્શ્વશૂળ, તથા વિપનો નાશ કરનાર અને મૂત્રહૃદ્ય, રક્તદોષ, મૂતવાર્થા, શૂળ, શ્વર અને હિકાને દૂર કરનારી છે.

અત્યજસ્ય કોલાસસ્ય તત્તુલસ્ય ચ યત્વચિ ।

દૃઢ્યા કૃતસ્ય પ્રક્ષણા લક્ષ્મશ્વાસમતીનમત્ ॥

મરુપકૃત્ત્વ ઔપથે માસરુપમિદં કથિ ।

દવામાં સરૂપકરણી પૃથિવ્યા અન્યદ્મુતા ॥

દ્વન્નપુ પ્રસાધય પુનાશવેણા કલ્પય । (અર્થ)

અર્થ—આમડી, માંસ તથા દાડકાંમાં જે મદારાગ પહેંચી ગયો હોય, તેનો પણ ઘોળા તુલસીથી નાશ થાય છે. કાળી તુલસી રૂપવાન કરવાવાળી છે અને તેના મેવનથી શરીરની ઉપરના ઘોળા રાય નથા આમડીના અન્ય ગેમ પણ નાશુદ થાય છે. પુરાણોમાં પણ લખ્યું છે કે:—

તુલસીકાનનં ચેવ ગૃહે વસ્યાવનિષ્ઠતે ।

તદ્ ગૃહં તીર્થવત્તાત્રિ નાયાંતિ ચમર્કિકરાઃ ॥

તુલસીગંધમાદાય યત્ર ગચ્છતિ માગતઃ ।

દિશો દશ પુનાશનુ ભૂતપ્રામાંશ્વતુર્વિધાન્ ॥ પદ્મોત્તર ૦

જે મકાનમાં તુલસીના છોડ હોય છે, તે મકાન તીર્થસમાન છે. ત્યાં ચમ-ફતો આવના નથી. તુલસીની ગુર્ગંધ આપવાવાળો ગાયુ જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં દશે દિશાએને અને ચારે પ્રકારનાં ભૂતપ્રામને તત્કાળ શુદ્ધ કરે છે.

તુલસીની અનેક જાતો થાય છે પરંતુ રામા (શ્વેત) તથા કૃષ્ણા (કાળી) તુલસી, એ જોઈ જાનની તુલસી વિશેષે કરીને આપણા રેગમાં વપરાય છે. તેનો ઉપયોગ અનેક રીતો ઉપર થાય છે.

તુલસીના અનુભવેલ પ્રયોગ

ખાંસી, શ્વેતકવર અને છાતીનું દર્દ—તુલસીના પાનનો રસ, કાળા મરી અને સાકર એકત્ર કરીને પીવાથી દર થાય છે.

વાયુ કે કફથી થયેલો ઉન્માદ—એના ઉપર તુલસીના પાન ગુણવાથી, ચોખવાથી નથા ખાવાથી અત્યંત લાભ થાય છે.

મૂત્રરોગમાં:—કીંજુનો રસ તેની સાથે મિલાવી તેનું સેવન કરવાથી કામદો થાય છે.

જલ અને હોઠનાં ચાંદાં—તેના પાન ચવડાવવાથી મટી જાય છે.

મોંઢાની બદબો જાતી રહે છે. અવાળાં અને દાંત મજબૂત થાય છે અને દાંતનાં દર્દો નાશુદ થઈ કંઈ શુદ્ધ થાય છે.

પાયનશક્તિ—તેનાં પાન વાટીને પીવાથી વધે છે, વાયુ શુદ્ધ થાય છે નથા શુદ્ધ આડકાર આવે છે તેમજ જૂખ ઘાગે છે.

યદૂન, પ્લીહા અને હૃદયમાં:—તેને ખાવાથી અને લગાવવાથી કામદો થાય છે.

તેનાં પાન કૃમિજન છે. તેનો સેવ કરવાથી મચ્છર કરજના નથી, તેનાં પાનનું સૂપ જનકાવવાથી કામાં પહેલા કીડા મરી જાય છે.

કોસેરમાં:—તેનાં પાનની કાળાં મરી સાથે ગોળી બનાવીને આપવાથી ઉલટી અને જાડ બધે થઈ જાય છે.

સાપ કરડે ત્યારે:—તરતજ આશરે બેએક તોણા તુલસીનાં પાન દશ પંદર ટાળાં મરી સાથે ઘુંટીને પાવાં બેઘએ તથા તેનાં પાન અતે મૂળને વાટીને જે જગ્યાએ સાપ અથવા વીંછી કરડ્યો હોય ત્યાં ચોપડવું બેઘએ.

બર કરડે ત્યારે:--તે ખાવાં અને ચોપડવાં ગુણકારક છે.

સંજોગમ, ખાંસી તથા છાતીનાં દરદોષાં:—કાળી તુલસીની રહા અત્યંત ગુ-
ણકારી છે.

પ્રેગમાં:—તુલસીદાળ ને કાળાં મરી તથા સાકર સાથે ખવડાવવાથી અને તેનાં પાતને શરીર ઉપર લગાવવાથી બહુ લાભ થાય છે.

શરીરના કેટપિણ ભાગ ઉપર સોજા હોય તો:--તેનાં પાન વાટીને ચોપડવાથી શાંતિ થાય છે.

તુલસીનું નિત્ય સેવન કરવાથી:—શુદ્ધ લોહી પેદા થાય છે અને મનુષ્ય દરેક પ્રકારના રોગોથી બચી જાય છે.

કોઢમાં:—તેનાં પાન ખાવાં અને ચોપડવાં દિતકારક છે.

તુલસી એવી રોગોની નાશક, કૃમિધ્વ અને મેક્ષેરિયા તાવનો નાશ કરવાના મુણવાળી છે. એવું તો આજકાલના અનેક મોટા મોટા ડોક્ટરોએ અમેરિકા અને વિજાયતની પરિપક્ષમાં સ્વીકાર્યું છે. જે વાત આપણા ઋષિઓ દગ્ગરો વર્ષ પહેલાંથી કહેતા આવ્યા છે, તે બળવાનું પાશ્વર્ય ડોક્ટરોએ દગ્ગુ દમણુજ શરૂ કર્યું છે. ભારતવાસીઓનું સ્વાસ્થ્ય દિનપ્રતિદિન બગડતું ચાલે છે, તેનું કારણ એજ છે કે, જ્યાં પહેલાં પ્રત્યેક હિંદુને ઘેર તુલસીવન શોભતાં હતાં, ત્યાં આજે પ્રત્યેક મહોદ્દલામાં તુલસીના પાંચ દશ છોડ પણ જોવામાં આવતા નથી ! કાળની કેવી વિચિત્ર ગતિ !

હવે અમે ભગવાન વૈષ્ણ અને શક્તિદેવે પ્રથમ કાળે જોઈ કે, તેઓ ધાર
નિદ્રાનો ત્યાગ કરી ધ્યાનપૂર્વક આ મહાન સંસ્કાર અને પવિત્ર પુણ્યભૂમિ પ્રચાર
પ્રત્યેક ધરમા કરવાના પ્રયત્ન કરે અને તેના મુદ્દોનું પાલન સંસ્થાપન કરે.
પુણ્યભૂમિ, સ્વપૂર્વ મુદ્દો જોઈને અત્યંત પૂર્વજો તેને ધાર્મિક વૃદ્ધ માન્ય છે;
કેમકે તે સંસ્કારો અત્યંત મહાન છે અને આરોગ્યપ્રદ સર્વ પ્રકારના ધર્મોનું
સત્ત્વ થાય છે. ("સોચિત્તિ સદ્" હિન્દી ઉપદેશી)

(“भीमिदि मत्” दिदी उपरशी)

सच प्रदानता पावने भांगे - दया भरी राशने तुझमीता पावता रसमा जाण्वी जवळ मुला न तव मुला - जवळ तय र इरी तुझमीता रसमा बीज-वका - आ. रीत न तवला नोवता न जवळ मुदरा पडी सगळ्यागमर जेवणीमे। राशने सच राशने भरी जवळ जवळ राव आवरने दिव, तेणे ताव आवता। पहिला जवळ दलाद सगळेंच दलाद दलाद मेळ मेळ जेवणी गरम पाणी साथे गणवाथी सच प्रदानने तव जवळ राशने

બાળકોના પેટની પીડામાં:—બાળકોના પેટમાં પીડા થતી હોય તો તુલસીનાં પાનનો રસ અને આદુનો રસ બન્ને જરાબર લઇ ગરમ કરીને બાળકને પીવાથી સર્વ પ્રકારની પીડા દૂર થશે. જો રોગ તેનું સેવન કરાવવામાં આવે તે- બાળકોના પેટમાં કોઇ પણ વિચાર કદાપિ થશે નહિ.

બાળકનું પેટ ફુલો તે ઉપર:—બાળકને દરન સાફ ન આવે તો હોય અથવા પેટ ઝૂલી જતું હોય તો એક તોથો તુલસીનાં પાનનો રસ ગરમ કરીને દરોડા દરોડા પીવાવાથી દરત સાફ આવે છે, પેટનો ગડગડાટ તથા પેટનું ઝૂલવું વગેરે ગેગ દૂર થઈ જાય છે.

માથાની પીડામાં:—તુલસીનાં પાન જાંબડ સૂકવીને રાખી મૂકવાં. બ્યારે માથામાં પીડા થાય ત્યારે તેનો નાસ લેવાથી તે પીડા જરૂર દૂર થાય છે.

બાળકોના પેટના ડીડાઓમાં:—તુલસીનાં પાનનો રસ ગરમ કરીને પીવાવાથી તરતજ આરામ થાય છે.

ધાતુ દીણતામાં:—કોઇ પુરુષને પિંશાળ પહેલાં અથવા પછી ધાતુ જતી હોય અથવા સ્વપ્નદોષમાં ધાતુ જતી હોય તો તુલસીનાં પાન ૬ માસા અને દૂધનો રસ ૬ માસા સાન દિવસમુધી રોજ પીવાથી જરૂર આરામ થશે.

ટાઢીઆ તાવનો ઉપાય:—સુંડને પાણીમાં ધસી જરા ગરમ કરી કપાળે ચોપડી, માથે ચોટીને યુધ જવાથી પરસેવો વરી તાવ ઉતરી જશે તથા યેન મટશે.

વિપમજ્વરનો ઉપાય:—એક દોકડાભાર તુલસીના પાનનો રસ તથા દોકડા ભાર મધ લઇ એમાં મરીનો બૂકો નાખી પીવાથી વિપમજ્વર અટકી જાય છે.

રોજીઆ તાવનો ઉપાય:—ઝૂલીનો તથા તુલસીનો કવાય પીવાથી રોજીઆ તાવ ઉતરે છે.

રતાંધળાપણાની દવા:—કાળા મરચાની ઉપલી ઝાલ કાઢી નાખી તુલસીનાં પાંદડાના રસમાં મેળવી રતીભાર ગોળી બનાવવી. તેને મધમાં ધસી સાંજે અંગન કરવાથી જે દિવસમાં રતાંધળાપણું જતું રહેશે.

૯૦ જીવાનોને પડકાર

જંગાળી લોકસાહિત્યમાં એક વાતો છે: મુન્ધાવરયામાં ઈન્ધરી ગોદ સેવતો કોઇ બાળક બળદોના ભગ્ય દસાથી અંગત કંઈ કંઈ ચીજો લેવા કુકોને કુકોને આપ્યો ને દનાશ થઈ પાડો ર્યો-કારણ? તેની પાસે પૈસા નહોતા. બન્ને હૃદયે તે નિર્જન અરણ્યમાં પહોંચ્યો અને પૈસામાટે કરબુ આકંઠ કરવા લાગ્યો. વનદેવ-

લાગ ૧ ભો]

તાએ તેને દેખા દીધી ને કહ્યું:—“આ પેટીમાં પૂરાવાનું કબૂત્ર દર અને તારી આગળ સુવર્ણના દગ ઉભા કરી દઉં.” બાળક દરખાઇને પૂરાયો. પેટીનાં છિદ્રોવાટે તેણે જોયું તો ચોમેર સોનારૂપાના ચળકતા સિક્કા પથરાયા હતા.

પણ ભૂખતરસની તીવ્ર વેદના આગળ એનાં સુવર્ણસ્વપ્નો સરી પડ્યાં અને પૈસા ઉપર શાપનો પોકાર કરી તેણે અન્નપાનની—મુક્તિની માગણી કરી.

સમાજના તારણહારસમા એાં તરુણો! તમારેમાટે આ એક નીતિકથા છે. પૈસા પાછળ રચ્યાપચ્યા રહેવું એ જીવનનું ધ્યેય નથી. એ તો અનિષ્ટ બંધન છે. જીવનનો ઉદ્દેશ એથી ઉંચેરો છે, વધારે પવિત્ર છે, જીવનનું અન્ન અને જીવનનું પાન એ ઝગઝગતી દાલત કરતાં વધુ મહત્વનાં છે.

અને જીવાનીમાં તરવડતા તરુણોમાટે જીવન કેવું હોઈ શકે? બ્રહ્મચર્ય, તાકાત, હિંમત એજ જીવાનીનો ખોરાક છે. નિર્બંજનતા એ જીવનનું અવસાન છે. ઈશ્વરનો આદેશ છે કે, જીવાનો! બલહીન, શક્તિહીન મા થજો. જીવનનો ૧૩ થી ૨૫ વર્ષનો આંતરગાળો તો આખી જીંદગીની ફતેહનો પાયો છે. એમાં વિલાસ કે વૈભવ ન જોઈએ, ટોનિક દવાઓના બાટલા કે તીખા તમતમતા કુદર ખોરાકને દફનાવવા જોઈએ. અંગકસરત—વ્યાયામ એજ સાચું ટોનિક છે, અખાડાઓ ને મદ્દકરુસ્તી એજ સાત્ત્વિક ખોરાક છે, વગ્નંગ બનવું એ જીવાનોનો અપરિહાર્ય વર્મ છે.

જીવનના એ અમોક્ષા સમયમાં વાચન, આહાર અને આચારવિચારમાં પણ નર્યું બળ જોઈએ, સમાજનો ઉદ્ધાર દર્શાવતું વેગવંતી ભાવનાભર્યું સાહિત્ય, પ્રજા-પ્રજ્ઞના નરકસરીઓનાં પ્રેરણાવંત જીવનચરિત્રો અને પ્રજાપીડક રાજ્યોની માર-માર મહાશક્તિશી પ્રજાઓના પ્રચંડ વિપ્લવના ઇતિહાસ એજ યુવાવસ્થાનો ખરો અભ્યાસક્રમ છે, જીવનનો એ અખૂટ અન્નભંડાર છે.

અને જીવનનું અમૃતપાન શું છે? પ્રાર્થના ને સેવાભાવના મદાન પિતાની બંદગીમાં રણુચંદીનું છુપું બળ ભર્યું છે. સેવાની ભાવનામાંય શક્તિના દિવ્ય ચમકાર લપાઈ રહ્યા છે, એનો આવિર્ભાવ સમાજસેવકોને અજ્ઞાન રીતે થાય છે.

સમાજને—જ્ઞાનિને અત્યારે “આદર્શ” ના ઉપાસકો—પરમ સેવકો જોઈએ. છે. વિલાસના ને મદર્નગીહીન મોજશોખના અનુરાગી, માયકગત તરુણોનો આ યુગ નથી. બ્રહ્મચર્ય અને વ્યાયામના ખોરાકથી વજ્રકાય બનેલા, સાદા ને સેવા-ભાવી જીવનથી પ્રેરણા પીને જનતાના સાચા સેવકો થએલા યુવક વીરોની જનની રાદ જીએ છે.

હોં તરુણો! જીવનમાં આ મહાશક્તિ રેલાવવા કમ્મર કસો.

“કડીઆ મુદર્શન” રાણપુર, તા. ૧-૨-૨૬)

૯૨-જ્ઞાનચારિત્ર્યને વધારનારાં વચનામૃત

ગંગાકિનારે કૂવો શામાટે જોદો છે?

મારું હૃદય એટલું જાણું ભરાઈ આવ્યું છે કે, મારી લાગણી શબ્દદ્વારા જતાવી શકતો નથી. જ્યાંસુધી કરોડો માણસો ભૂખ અને અજાનમાં જીવન ગાળશે, ત્યાંસુધી જે માણસ તેઓના જર્થે ભણી કેળવાયેલો જન્યા છતાં, તેમના તરફ ઘોઘામાં ઘોડું પણ લક્ષ આપતો નથી, તેવા દરેક માણસને હું દ્રોહી ગણું છું. જે ધનવાનો ગરીબોનો ઘાણુ વાળી પેસા મેળવી પોતાના કાંઠાકાંઠાના પોપાકમાં આમતેમ હરે ફરે છે, તેમને-જ્યાંસુધી ભૂખે મરતા, જંગલી કરતાં જેની સ્થિતિ કોઈપણ રીતે. ચઢીઆતી નથી એવાં, વીસ કરોડ માણસોને માટે તેઓ કંઈપણ કરતા નથી, ત્યાંસુધી હું કુખો ગણું છું. * * *

જે ધર્મ કે ઈશ્વર વિધવાનાં આંસુ લાંછી ન શકે; અથવા માળાપવગરનાં નિરાધાર બાળકોના સુખમાં એક રોટલીનો કટકો મૂકી ન શકે; તેવા ધર્મ કે ઈશ્વરમાં મને શ્રદ્ધા નથી. ગમે તેટલાં ઉમદા ધર્મતરવો હોય, ગમે તેટલું સુગંધિત તત્ત્વજ્ઞાન હોય-છતાં જ્યાંસુધી તે પુસ્તકોમાંજ છે; અને સુખમાત્રથી ચર્ચાના વિષયરૂપ છે, એટલે કાર્યમાં ઉતરેલ નથી, ત્યાંસુધી હું તેને ધર્મ કહેતો નથી. * * * * મારો ધર્મ, એમ કહેવામાં તમે મગફરી ર્યો છો તે ધર્મને કાર્યમાં મૂકો. પ્રભુ તમારું કંટ્યાણુ કરશે. * * *

શું તમે તમારા જાતિલાઇઓપર પ્રેમ રાખો છો? ઈશ્વરને શોધવા તમે ક્યાં જાઓ છો? શું ગરીબ, દુઃખી અને નિર્જાળ જાંધુઓ જાધા ઈશ્વરો નથી? તેઓની પૂજા પહેલી શામાટે કરતા નથી? ગંગા નદીના કિનારા ઉપર શામાટે કૂવો જોદો છે? ('સ્વામી વિવેકાનંદનાં પત્રો' માંથી)

“માનવજાતિને મદદ કરવાની જેમની ઈચ્છા હોય, તેમણે પોતાનાં સર્વ સુખ-દુઃખ, નામ-કીર્તિ અને સર્વ તરેહના સ્વાર્થનો શુંડો-પુંડો કરી પ્રથમ સમુદ્રમાં ફેંકી દેવો જોઇએ અને ત્યાર પછીજ પ્રભુ પાસે આવવું. એજ પ્રમાણે સમગ્ર સમર્થ આચાર્યોએ કર્યું છે અને કર્યું છે.”

“જે જે મહાન કાર્યો થયાં છે અને થાય છે, તે હૃદય અને મગજનાંજ પરિણામ છે અને નહિ કે પેસાનાં; અર્થાત્ કે નાણું કામ કરતું નથી, પણ મગજશક્તિ અને હૃદયજગજ કરે છે.”

(“સ્વામી વિવેકાનંદ” ભાગ ૬-૭ માંથી)

ભારતવાસી ! વિચાર કર કે,

“બીજાઓના આવા અધમ અનુકરણથી, બીજાઓના ઉપર આમ આધાર રાખવાથી અને આ તારી બાયલાને છાજે તેવી અધમ નિર્બળતાથી બહાદુરો-નેજ મળી શકે તેવાં સુખ-સ્વાતંત્ર્યને શું તું કોઈ કાળે પણ મેળવી શકીશ ?”

તું ભૂલી જતો નહિ. કે,

“તારી જીઓનો આદર્શ સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી છે; જે દેવને તું પૂજે છે તે મહાત્યાગી ઉમાપતિ-શંકર છે; તારૂં લક્ષ્ય, દ્રવ્ય અને જીવન ઇંદ્રિય-સુખને માટે નથી; તેમ તે તારા એકલાનાજ સુખને માટે પણ નથી. તારો જન્મ માતૃભૂમિના યજ્ઞમાં બલિદાનને માટેજ છે; અને તારૂં સામાજિક અધારણુ પ્રભુપ્રેમનું પ્રતિજિંબન છે.”

હે ભાઈ ! ગર્વથી બોલ કે,

“પ્રત્યેક ભારતવાસી-ભીખારી, અજ્ઞાની, અંત્યજ અને નિરાધાર બાળક પણ મારો ભાઈ છે....મારા પ્રાણસમાન છે. ભારતભૂમિજ માંડ્રે શ્રેષ્ઠ સ્વર્ગ છે અને તેના લક્ષ્યામાંજ માંડ્રે લક્ષ્મી સમાઈ રહેલું છે.”

રાતદિવસ પ્રાર્થના કર કે,

ઓ ગૌરીપતિ! ઓ જગદમ્બા! મને મનુષ્યત્વ-શૌર્ય આપો.

(સ્વામી વિવેકાનંદ)

રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ખરાં મૂળ, ખરૂં દાન કયું ?

રાષ્ટ્રનાં મૂળ-સ્ત્રીઓ, બાળકો નથા ગરીબ લોકો કે જે રાષ્ટ્ર (દેશ) રૂપી મહા વૃક્ષનાં મૂળતરિકે છે, અને જેમની ઉત્તમતા ઉપરજ દરકોઈ દેશનો ખરો આધાર રહેલો હોય છે. તેમના શિક્ષણ નથા ઉન્નતિ તરફ તો દિગ્દશ્યમાં કોઈ લક્ષ્યજ આપતું નથી !

ઉચ્ચ ગણાતો વર્ગ કે જે વિશેષ કરીને આ રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ફળરૂપે કાઢી સકાય, તે ફળ ઉપયોગમા ન આવતાં માત્ર શોભાની વસ્તુ દાખલ જાણી ઉપરજ લટકેલાં રહે તેમ કરવા પાછળજ આપણે સર્વ સમય ધ્યાનપૂર્વક નોંધજો નહિ; નહિ તો ઉક્ત મૂળીઆં પોપણના અભાવે છેકજ શુષ્ક થઈ જતાં પરિણામે આપણું રાષ્ટ્રવૃક્ષજ સુકાઈ નહ થઈ જશે. અને એ ફળ પાવું એમનાં એમજ મુકાબળની પરીતે સરી જશે.

ધ્યાનમાં રાખો કે. એ જાણતા ફળો કરતાં આ મેદાવેલાં મૂળીઆંકાંકાં મરણ લોકો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોવગેજ રાષ્ટ્રની ખરી ઉન્નતિ ચતર કે.

સર્વ દાનમાં વિદ્યાદાનજ એક છે. જે કોઈ મનુષ્યને તમે એક-જો દિવસ બોજન કરાવશો, તોપણ બીજો દિવસે તેને પાછી બૂખ તો લાગશેજ! પણ જે તમે તેને એકાદ કળા શીખવશો તો તમે તેને જીવનપર્યંતના 'બોજનનું' દાન કર્યો જેવું થશે; પરંતુ એ વિદ્યા, ધર્મો પા તો કળા એવી હોવી જોઈએ કે, તેથી કરીને તેના જીવનનું પોષણ અને સાર્થક થાય. સદાકાળ લિખારી રહેવા કરતાં જોડા બનાવવા જેવો એકાદ ઉપયોગી ધર્મો કરવો એ પણ વિશેષ શ્રેયસ્કર છે!

દેશમાંના અંપવાસી-જૂએ મરતા નારાયણોની અને મહામહેનત કરનારા વિપ્લુઓની પૂજા કરો! (સ્વામી રામતીર્થનાં લખાણો પરથી)

પરોપકારના તકાલ—નમારા આહાર-વિહાર પાછળ, સારાનરસા પ્રસંગો પાછળ અને મોજ-શોખ પાછળ દમ્પતી રૂપિયા કાકરાની માફક ઉડાવે છે અને બીજી તરફ તમારા પાડોશીનાં બચ્ચાંને ચૂકા રોટલો પણ ન મળે! લગ્ન તે મરે કે જીવે, પણ આપણા ધરનાં માણસો સુખી રહે એટલે બસ' અને એમ છતાં પણ તમે જીવદયા અને પરમાર્થની મોટી મોટી વાતો કરો છો.

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ

બહારનું ટોળા—બહારના ટોળાથી તમે કમલ સપંગો લોડીને થોડો વખત આંછ સકશો અથવા કદાચ થોડા લોડીને સઘળો વખત પણ આંછ સકશો; પરંતુ યાદ રાખજો કે, મધગાજ લોડીને મધજો વખત તો તમે આંછ સકવાના નથીજ.

—સિંદૂર

જેવડેનો મોટો ધોટો-એટલા મોટો મોટો દોષ છે કે, તેમ ન દોષ તો તેમનું કોઈ સાંજળેજ નહિ.

“પરોપકાર કરવો-બીજાની સેવા કરવી, જે તેમ કરવામાં જાય એ મોટાઈ ન માની લેવી, એ ખરી કેળવણી છે.”

“શિક્ષણ એટલે અક્ષરજ્ઞાન નહિ, પરંતુ આસ્તિક્યની ખીલવણી-ધર્મભાવનું બાન.”

“જમતને વધારે વિચારે છું તેમ તેમ વધારે સમજાય છે કે, તવંગર થવા કરતાં ગરીબ રહેવામાં વધારે આસ્થાસન છે. * * * ગરીબાઈનાં ફળો વધારે સુંદર અને વધારે મીઠાં છે.”

“એક પછી બીજું એમ પુસ્તકો વાંચતાં ઉંચે તમે અંતર-વિચાર પણ કરી શક્યો.”

“સુદામાજીનું ચરિત્ર તો હું વાંચી ગયો હતો તેની અને નરસિંહ મહેતાની ગરીબાઈની હરિશ્ચંદ્ર કરનારો મને ઉન્માદ આગ્યો અને છે.”

ભાગ ૧ લો]

ભારતવાસી ! વિચાર કર કે,

“બીજાઓના આવા અધમ અનુકરણથી, બીજાઓના ઉપર આમ આધાર રાખવાથી અને આ તારી ખાયલાને છાજે તેવી અધમ નિર્બળતાથી બંહાદુરો-નેજ મળી શકે તેવાં સુખ-સ્વાતંત્ર્યને શું તું કોઈ કાળે પણ મેળવી શકીશ ?”

તું ભૂલી જતો નહિ કે,

“તારી સ્ત્રીઓનો આદર્શ સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી છે; જે દેવને તું પૂજે છે તે મહાત્યાગી ઉમાપતિ-શંકર છે; તારું લક્ષ્ય, દ્રવ્ય અને જીવન ઇશ્વર-સુખને માટે નથી; તેમ તે તારા એકલાનાજ સુખને માટે પણ નથી. તારો જન્મ માતૃભૂમિના યજ્ઞમાં બલિદાનને માટેજ છે; અને તારું સામાજિક બંધારણ પ્રભુપ્રેમનું પ્રતિષ્ઠાન છે.”

હો ભાઈ ! ગર્વથી બોલ કે,

“પ્રત્યેક ભારતવાસી-ભીખારી, અજ્ઞાની, અત્યજ અને નિરાધાર બાળક પણ મારો ભાઈ છે....મારા પ્રાણસમાન છે. ભારતભૂમિજ માટે શ્રેષ્ઠ સ્વર્ગ છે અને તેના ભક્ષામાંજ માટે ભહું સમાઈ રહેલું છે.”

રાતદિવસ પ્રાર્થના કર કે,

ઓ ગૌરીપતિ ! ઓ જગદમ્યા ! મને મનુષ્યત્વ-શૌર્ય આપો.

(સ્વામી વિવેકાનંદ)

રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ખરાં મૂળ, ખરું દાન કયું ?

રાષ્ટ્રનાં મૂળ-સ્ત્રીઓ, બાળકો તથા ગરીબ લોકો કે જે રાષ્ટ્ર દેશ)સ્ત્રી મતા વૃક્ષનાં મૂળતરફ છે. અને જેમની ઉત્તમતા ઉપરજ દરેકદાં દેશનો અરો આધાર રહેલો હોય છે. તેમના શિક્ષણ તથા ઉન્નતિ તરફ તેા દિગ્દશાતમાં દેશ સદાયજ ન્યાયનું નથી.

ઉચ્ચ ગણતો વર્ગ કે જે વિદ્યેષ કર્મો આ રાષ્ટ્રવૃક્ષનાં ફળઓ કરી શકાય, તે ફળ ઉપયોગમાં ન આવતા માત્ર ઓભાની વસ્તુ દાખલ જાતની ઉપરજ સરકેલા રહે તેમ કરવા પાછળજ આવશે સર્વ સમય સમાવેશો લેતકે તરફ નતિ તે. ઉક્ત મુજબના પાયાનુસ. અનાવે છેકર મુકે થત જતાં પ્રિયુરોએ આપું રાષ્ટ્રવૃક્ષના નરકાનંદ થત જતાં. અને એ ફળ પણ એમના એમજ સરકત જાતી વર્તેત જાતી વર્તેત.

ધ્યાનમાં રાખો કે. જે દેશના. કવિ, કવિ. આ મેકેલેન મળીજાતે. અને જે દેશ. નરકાનંદ અને પાછળજ રાષ્ટ્રનાં ખરાં ઉન્નતિ થત છે.

સર્વ-દાનમાં વિદ્યાદાનજ ઐષ્ઠ છે. જે કોઈ મનુષ્યને તમે એક-એ દિવસ બોળન કરાવશો, તોપણ બીજે દિવસે તેને પાછી ભૂખ તો લાગશેજ! પણ જે તમે તેને એકાદ કળા શીખવશો-તો તમે તેને જીવનપર્યંતના બોળનનું દાન કર્યો જેવું થશે; પરંતુ એ વિદ્યા, કંધો મા તો કળા એવી હોવી જોઈએ કે, તેથી કરીને તેના જીવનનું પોપણ અને સાર્થક થાય!-સદાકાળ લિખારી રહેવા કરતાં જેડા બનાવવા જેવો એકાદ ઉપયોગી કંધો કરવો-એ પણ વિશેષ શ્રેયસ્કર છે!

- દેશમાંના અંધવારસી-ભૂખે મરતા નારાયણોની અને મદામહેનન કરનારા વિપ્લુઓની પૂજા કરો!

(સ્વામી રામતીર્થનાં લખાણોપરથી)

પરોપકારના તકાફ—તમારા આદાર-વિદાર પાછળ, સારાનરસા પ્રસંગો પાછળ અને મોજ-શોખ પાછળ દમરો રૂપિયા કાંકરાની માફક ઉડાવો-છો અને બીજી તરફ તમારા પાડોશીનાં અમ્યાંને સૂકો રોટલો પણ ન મળે! બસે તે મરે કે જીવે, પણ આપણા ઘરનાં માણસો સુખી રહે એટલે બસ! અને એમ જતાં પણ તમે જીવદયા અને પરમાર્થની મોટી મોટી વાતો કરો છો.

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ

બહારનું ડોળ—બહારના ડોળથી તમે કદાચ સધળા લોકોને થોડો વખત આંછ સંકેશો અથવા કદાચ થોડા લોકોને સધળો વખત પણ આંછ સંકેશો; પરંતુ યાદ રાખજો કે, સધળાજ લોકોને સધળો વખત તો તમે આંછ સંકેશના નથીજ.

—લિંકન

એવકેશનો મોટો ધોટો-એટલા મોટો મોટો દોષ છે કે, તેમ ન દોષ તો તેમનું કોઈ સાંભળેજ નહિ.

“પરોપકાર કરવો-બીજાની સેવા કરવી, ને તેમ કરવામાં જરાએ મોટાઈ ન માની લેવી, એ બીજી કેળવણી છે.”

“શિક્ષણ એટલે અક્ષરજ્ઞાન નહિ, પરંતુ ચારિત્ર્યની બીજવણી-ધર્મલા-વનું બાન.”

“જગતને વધારે વિચારે છું તેમ તેમ વધારે મમલય છે કે, તવંગર થવા કરતાં બરીજ રહેવામાં વધારે આત્માન્ન છે. x x x બરીજાઈનાં ફળો વધારે મુંદર અને વધારે મીઠાં છે.”

“એક પાછી બીજું એમ પુસ્તકો વાંચનાં છેવટે તમે અંતર-વિચાર પણ કરી શકશો.”

“સુદામાજીનું ચરિત્ર તો હું વાંચી ગયો હતો. તેની અને નરસિંહ મહેતાની બરીજાઈની હરિકાવ્ય કરવાનો મને હિસાદ આવ્યો અને છે.”

ભાગ ૧ લો]

“આપણું પહેલું સૂત્ર એ છે કે, આત્માને જાણવો. એ પાઠ લખ્યા-જાણ્યા પછી ‘અધુ’ પોતાની મેળે ઉઠેલીને સમજી શકાશે.”

“જ્યારે હું અંતકાળને કિનારે છું એમ મને લાગ્યું, ત્યારે ગીતાનું મારા અંતરનો વિશ્રામ હતી.”

“પુસ્તકોમાં હું શુંથાયલો રહી શકતો તેથી મને બે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હું કાયર નહિ થાત; એટલુંજ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમાં ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હું ઉલટો વધારે સુખચેતનમાં રહેત. હું માનું છું કે, જેને સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાંતવાસ સહેલાઈથી વેઠી શકે છે.”

(મહાત્મા ગાંધીજી)

“જે સ્વદેશખંધુઓના હુઝોરુઝી નથી થતો તે પશુથી પણ નીચ છે.”

“પ્રભુની ઉદારતા ઇચ્છનારે તે પ્રભુનાં સંતાનરૂપ આ સૃષ્ટિની સાથે લલાઈ કરવી જોઈએ.”

“મોટાઈનું માપ ધન ઉપર નથી પણ હૃદય ઉપર છે.”

“ધનના વધવાની સાથે તૃપ્તિ પણ વધતીજ જાય છે.”

“પ્રભુ સર્વની સંભાળ લઈ રહ્યો છે તોપણ સમજી માણસનો તો (તેના પોતાના કલ્યાણને ખાતર) ધર્મજ છે કે સહાયપાત્રને સહાય આપવી.”

“સંપત્તિ જીંદગીમાટે છે, જીંદગી સંપત્તિમાટે નથી.”

“બે માણસોએ વૃથાજ શ્રમ ઉઠાવ્યો છે. એક તો એ કે, જેણે ધન એકત્ર કર્યું છે, પરંતુ તેને ભોગવ્યું કે દાનમાં આપ્યું નથી; અને બીજો એ કે, જે લખ્યો છે ખૂણ, પણ જેણે અનુભવ મેળવ્યો નથી. આવા માણસો સોનાથી અને પુસ્તકોથી લાદેલાં ખચચરો જેવા છે.”

“બે માણસ જગતના મોટામાં મોટા હુસ્મન છે; એક તો નિર્દય રાજકર્તા અને બીજો અજ્ઞાની ભેખધારી.”

“હે બુદ્ધબુદ્ધ ! તું તો વસંતની આનંદવાર્તાજ કહે અને ખરાબ વાત કહેવાનું ધ્રુવમાટેજ રહેવા દે.” (“કુડીવાર્તાઓ” ભાગ ૭ માંથી)

“સત્ય” અથવા તો જગતનાં “સુખ-ચેત” એ બેમાંથી ગમે તે પસંદ કરવાની તક હંવર દરેક અંતઃકરણને આપે છે. એમાંથી ગમે તે એકજ તમે લઈ શકશો-અન્ને એકસાથે તમને કદી મળવાનાં નથી.

હવેલીઓમાં રહેનારાં ઘણાં માણસો અસંતોષ અને મદથી પૂછે છે કે, જીંદગી આવી ભોજ્યરૂપ અને કંટાળાજનક કેમ છે ? જ્યારે બીજી તરફ એવા પુરુષ

[ગાંધીજી]

માણસો છે, કે જેઓ ગરીબમાં ગરીબ અને જીવડીઓમાં રહેવા છતાં પણ ઈશ્વરનો અજુટ પ્રેમ અનુભવે છે અને માની લે છે કે, ઈશ્વરકૃપાથી આપણે નવેનિધ અને અદ્ભુતસિદ્ધ છીએ.

x x x x x
પોતાના હૃદયના વિકાર ધોયાવિના બીજાનું ભહું કરવા દોડનારો માણસ, કાઢવવાળા પોતાના હાથવડે બીજાનું મોં લૂછવા જનારના જેવો છે.

x x x x x
યસ્યાસ્તિ સદ્ગુણ્ય વિમર્શમાયં કિં તસ્યાં મુષ્કૈશ્વપલં વિનોદૈઃ” અર્થાત્ જેના ભાગ્યમાં આરા આરા અથો વાંચવા-વિચારવાના હોય છે, તેને અંચળ લક્ષ્મીના શુધ્ધ વિનોદ શી ગણતરીમાં છે ?

ચારિત્ર્યની એક સુઠી જ્ઞાનનાહલરો મણુ કરતાં વધારે છે.

આપણી સંપત્તિનો આધાર આપણી કમાવાની શક્તિપર નથી, પણ આપણી ત્યજવાની શક્તિપર છે.

તમારા પોતાના કૃત્યાસયાય બીજા કશાથી તમારી આગરને ખરી રીતે ધોકો લાગશે નહિ.

સ્વાર્થમય જીવન ગાળવું એનું નામ જ પશુતા, પરાર્થમય જીવન ગાળવું એનું નામ મનુષ્યત્વ.

ખાલી વિચારકો કરતાં કાર્યવાહકોની હિંદને ઘણી જરૂર છે.

પીવાના પ્યાલાને મોટે માંડતા પહેલાં ધોવો.

ગાળાઓનો વખત સવારસાંજનો ક્યારે સાંભળીશું ?

મહાત્માઓનાં જીવનચરિત્રો એજ ખરો ઇતિહાસ છે.

મિત્રોની પસંદગી એજ યુવાવસ્થાની ખરી કસોટી છે.

પુસ્તકોનો સ્નેહ એ ઈશ્વરના શબ્દ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે.

ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન એ એર પીવા સમાન છે.

મહેલોથી તથા અજુટ બંદારથી જે સતોષ નહિ મળે તે સતોષ ઉત્તમ પુસ્તકોમાંથી પ્રાપ્ત થશે.

જેણે કરી ભૂલ કરી નથી તેણે કરી કાર્ય કયું નથી.

એટલાં બધાં કાર્ય એકીસાથે શરૂ ન કરો, કે જેથી તમારે એક પણ કાર્ય સારી રીતે થઈ શકે નહિ.

“આપણે હુદ્ર પ્રાણી હોઈએ તેમાં આપણા ભાગ્યનો નહિ, પણ આપણા પાતકોનો દોષ હોય છે. * * * અને તેવા હુર્બાગ્યમાં પણ આપણે ભાગ ૧ સી]

મોટા પ્રમાણમાં ફેરફાર કરી શકવા સાથે, આપણું હવે પછીનું લાગ્ય પણ જેવું રચવું હોય તેવું રચવાને આપણે શક્તિમાન છીએ.”

“હવે એક મિનિટ પણ ટપ્પી શકાશે નહિ એમ તમને લાગે અને પ્રત્યેક વસ્તુ તમારી વિરુદ્ધ જતી લાગે, ત્યારે પણ તમે પ્રયત્ન છોડી દેશો નહિ; કારણ કે બરોબર તેજ સમયે હિસ્મતનું ચક્કર ફરી જશે.”

“આજસુ થઈને રાહ જોયા કર નહિ; કેમકે લાગ્યદેવી પણ એવી આજસુ છે કે, તે પોતાની મેળે તો કદી પણ તારી પાસે આવશે નહિ.”

“નિશ્ચિત ઉદ્દેશ ધરાવનાર મનુષ્યોએજ દરવખતે જગતનું સ્વરૂપ ફેરવ્યું છે.”

“પાસે પાછ ન હોવી એ કંઈ ગરીબાઈ નથી. સંસ્કૃતિનો વધારો કરનાર માણસ ભિખારીની અવસ્થામાં મરણ પામે તોપણ તે પૈસાદાર છે; અને ભવિષ્યની પ્રજા તેનું જ સ્મારક ઉભું કરવાની.”

અંથોની શક્તિ—“ગરીબ લોકોને દરિદ્રતામાંથી બહાર ખેંચી કાઢવાની, કંગાલ લોકોને તેમનાં દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવાની, ભાર ઉંચકનારને તેના બોળનું વિસ્મરણ કરાવવાની અને બિમાર માણસોને તેમનું દર્દ ભૂલાવી દેવાની અંથોમાં જેટલી શક્તિ હોય છે, તેટલી શક્તિ ઘણું કરીને બીજી કોઈ પણ ચીજમાં હોતી નથી.”

અત્યંત આવશ્યકતા—“લોકોની નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવા માટે પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓના અંથોનાં લાષાંતર થવાની અને પશ્ચિમ તરફની પણ ઉપયોગી બાબતોની માહિતી દેશી લાષામાં આપવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.”

“રાજા રામમોહન રાય”

દર—આંખોની સંભાળ—કેવી રીતે વાંચવું ?

- (૧) આંખો ખેંચવી પડે એવા થોડા અજવાળામાં કદી વાંચવું નહિ.
- (૨) વાંચતી વખતે ડોકું નીચું નમાવી કદી વાંચવું નહિ. બરાબર દરકત ના ઉકલે તો ચોપડીને આંખો પાસે લાવો, પણ વાંચતી યા લખતી વખતે ડોકું તો ટટારજ રાખો.

(૩) આ વાત કદી બૂઝતા નહિ છે, તમારી આંખની કિંમત ટાઇ પણ ચોપડી કરતાં વધારે છે અને તમારી આંખપરજ તમારા રક્ષણ તથા કુતેલનો મુખ્ય આધાર છે.

(૪) વાંચતી વખતે તમારી ચોપડી આંખોથી શુભારે ચોઢ ઈંચ દૂર રાખવી.

(૫) જ્યારે જ્યારે તમે બારી આગળ અથવા દીવાના પ્રકાશથી વાંચતા હો, ત્યારે એવી ગોઠવણ કરો કે, તે અજવાળું કાં તો તમારા માથા ઉપરથી અથવા તો ડાબી બાજુથી આવે. સામે પ્રકાશ રહેવાથી આંખોનું તેજ ધટે છે.

(૬) થોડી થોડી વારને અંતરે ચોપડીની બહાર જરાવાર જોતા રહીને અથવા આંખો બિલકુલ બંધ કરતા રહીને તેને આરામ આપવો.

(૭) ચોપડી ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં દોઢ એવી રીતે કદી પણ વાંચવું નહિ.

(૮) તમારી આંખો સાંજસવાર ચોખ્ખા અને ઠંડા પાણીથી ઘાંજો અને ફરવા બાંધો ત્યારે હીઝા ધાસ અને ફરનાં ઝાડો તરફ સાંખી નગર નાખજો.

(૯) આગગાડીમાં અથવા દોહતી ગાડીએ કદી વાંચવું નહિ.

(૧૦) હીંચોઢા કે આરામ પુરછીપર બેસીને કદી વાંચો નહિ, ટટાર બેસીનેજ વાંચવું.

(૧૧) જ દીવેથી વાંચો તેનો પ્રકાર પૂરતો અને સ્થિર હોવો જોઈએ અને તે પ્રકાર આંખોપર ન પડનાં ચોપડીપર પડે તેવી રીતે ઠાગળ કે કપડાની આડ રાખવી.

(૧૨) ચીનેચેટાઆફ તમારી આંખો બગાડશે.

૯૩-નિર્જનતાને આરે

(લેખક-વાસવાળી)

નિર્મળ આરંભાન નીચે, ટાઇ વેરાન ગામને નીચે, તેની નિર્જનતાને મારી બંદગીના તુરંથી બરેતો હું દુનો હું. પાણેજ નદીમાં પ્રણય-તોષાન ગાજે છે અને ઝંઝવાનનાં બીજા પમઆણુ મુખે છે; પણ એથીયે વિદ્યુત

ભીષણ ધમસાણ તો મારા અંતરમાં મચ્યાં છે, કારણ કે મારી માતાના વદન ઉપર વિપાદ છવાયો છે.

પક્ષીઓ તેમનાં મધુર ગીત ગાય છે અને વનવનમાંથી કલ્લોલના સૂર ઉઠે છે, સુધાકર સુધા વરસે છે અને તારકો તેમનો સૃજનજૂનો સંદેશ પ્રકાશે છે; પણ મારા અંતરમાં ઉદ્વેગ ઉભરાય છે, કારણ કે મારી જનની જંજીરોનું દુઃખ વેઠે છે.

કૃષ્ણચંદ્રના અને બુદ્ધ ભગવાનના આર્યાવર્તમાં લાખોના પગમાં બેડીઓ પડી છે; કરોડો ક્ષુધાથી ખીડાય છે. આર્યાવર્ત જગતસન્મુખ ચીંથરેલાલ, ગમગીન, દીન ખનીને ભ્રષ્ટો છે. તેનો એ અમર સંદેશ, વિશ્વની સંજીવનીસમો એ પ્રભુ-પ્રભોધિત ધર્મ ઉદ્દ્યોધવાને આજ આર્યાવર્તના હોઠ પણ ઉઘડતા નથી; અને એથી મારા અંતરમાં વેદનાનો દાવાનળ સળગે છે; કારણ કે મારી માડીનાં બાળકો અકિંચન છે, કારણ કે મારી જનનીનું ધર લૂંટાય છે, કારણ કે મારા બંધુઓ ઉપર દરિયા-પારના વાસીઓએ આક્રણો આઘ્યાં છે.

છતાંયે, આ પુરાતન દેશના દુઃખને કિનારો દૂર નથી, એવી આશાની વાણી ગિરિ-શિખરોપરથી સંભળાય છે અને આપણી લડતને અંતે માતાને શિરે વિજયનો મુગટ મંડાશે એવાં પ્રેરણા-વચન ભારતના મયગમ્મરો ભણે છે.

ફરીવાર પક્ષીઓ તેમનાં મધુર ગીત ગાય છે અને વનવનમાંથી કલ્લોલના સૂર ઉઠે છે, સુધાકર સુધા વરસે છે અને તારકો તેમનો સૃજનજૂનો સંદેશ પ્રકાશે છે. એ નીરળી મારા અંતરમાં આશા ઉભરાય છે, ઉત્સાહની ભરતી ચઢે છે, શ્રદ્ધા પ્રગટે છે.

આર્યાવર્તનાં એ પુત્રપુત્રીઓ ! આ સર્વપુરાતન ભારતવર્ષનાં સંતાનો ! જગો, અને પ્રભાતના પ્રકાશથી જગદગતા તમારી જનનીના-ભારતમાતાના તેજસ્વી મુખારવિંદનાં દર્શન કરો; એ જગતકલ્યાણિની જગદંબાની પૂજા કરો.

(" સૌરાષ્ટ્ર " તા. ૨૮-૧૧-૨૫)

૯૪-પ્રાતઃકાળની શાંતિ-રોજ વહેલા ઉઠા:

(લેખક-વેલ્લ્લ દેવરાજ)

પ્રાતઃકાળનો સમય આખા દિવસમાં સૌથી અગત્યનો, આપણા જીવનની પ્રકૃ-
ષ્ટતા અને નિર્મળતાનો નિવાસક છે. પ્રાતઃકાળમાં આપણું મન કોરા કામળ
જેવું ઉપાધિરહિત, ખીસતાં પુષ્પના જેવું હોય છે.

જેની રીતે માનવજીવનમાં આસ્વાવરયા એ આખા જીવનના ખીજરોપણનો
પ્રથમ ભાગ છે-મૂળ છે, તેવીજ રીતે આખા દિવસમાં પ્રાતઃકાળ એ મૂળરૂપ
છે, જેનું આસ્થજીવન સંસ્કારી ન થયું તેનું પછીનું જીવન જેમ મોટે ભાગે
નિરર્થક ગય છે, તેમ જેણે પ્રાતઃકાળ ફાગટ ગુમાવ્યો તેનો આખો દિવસ
એવે ગય છે.

પ્રાતઃકાળમાં ઉઠનાંની સાથે એકાગ્રચિત્તે ઈશ્વરસ્મરણ કરી આપણા હૃદયનાં
દ્વાર પરમાત્મા તરફ ખુલાં રાખી અપૂર્વ શાન્તિપૂર્વક શુદ્ધભાવનથી આપણે
જીવન દેવી, નિર્મળ અને ઉપાધિરહિત થાય છે. આપણા જીવનને ઉત્તમ બના-
વવા માટે પ્રાતઃકાળનો સમય કિંમતીમાં કિંમતી છે.

ઝર્ષ કાલનો બધો દુઃખોનું વિરમરણ થતાં, બધાં દુઃખો મટી જાય આજે
પ્રાતઃકાળથી શાંતિપૂર્વક જીવનની શરૂઆત કરવાથી આપણું હૃદય દલકું થાય છે.
જે કારણથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય તે કારણો દૂર કરી નિર્મળ જીવન માળવા
પ્રવાસ કરવાથી અપૂર્વ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

“દરરોજ નવો આરંભ થાય છે, દર સવારે નવી દુનીઆ જન્મે છે. દુઃખ
અને પાપથી કંટાળેલા ઓ મનુષ્યો! જુઓ, જુઓ. નમારે વારતે તેમજ માટે
માટે-દરેકને માટે આશાનું નવું ડરણ રડુરે છે.

જનકાળ, જનમાં લીન થઇ ગયો કામ થઈ ગયા, આસુ રેડાઇ ગયાં, ગઇ
કાલની બૂલો ગઇ કાલે લાકી દીધી, ઝર્ષ કાલના અસત્ય ધા શાંતિજનક રાત્રિના
પ્રભાવથી રૂઝાઇ ગયા.”

પ્રાતઃકાળના સમયમાં કેટલી બધી પ્રેરણા રહેલી છે? જો પ્રાતઃકાળના સમ-
યનો મદુપયોગ કરવામાં આવે તો આપણા જીવન-યજ્ઞા દુક સમયમાં વહેલા ઉઠ-
વાથી મન એટલું બધું પ્રકુષિત રહે છે અને તે સમયે થોડી શુદ્ધ હૃદયની પ્રકુ-
પ્રાર્થના એટલી બધી સફળ નિરૂં છે કે જેથી આપણું જીવન-કાંઈ એક પ્રકા-
નું બની જાય છે. આપણા જીવનમાં નવીન પ્રકારનું રોજ આવે છે, આપણા
જીવનમાં નવીન પ્રકારની શાંતિ આવી જાય છે અને આખા દિવસનાં કાર્યોમાં
પણ અજાના નેજાથી સફાય છે.

ભાગ ૧ લેા]

ત્યારે ત્યારે આપણે પ્રમાદને વશ થઇ પ્રાતઃકાળનો સમય શુભાવી નાખીએ છીએ, ત્યારે આખા દિવસની રસિકતા ખોઇ બેસીએ છીએ; એટલુંજ નહિ પણ આખો દિવસ લગલગ નિરર્થક જાય છે.

જેમણે પ્રાતઃકાળમાં નિયમિત રીતે ઉઠવાની, ઉડીને ક્રમાનુસાર નિત્યકર્તવ્ય કરવાની યોજના ઘડી રાખી છે અને તે પ્રમાણે જો વર્તે છે, તેમના જીવનમાં ઘણા પ્રકારે ફેરફાર થયેલો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઇ શકીએ છીએ.

જો વિદ્યાર્થી પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઉઠી પોતાનો અભ્યાસ કરે છે, તે પોતાના અભ્યાસમાં સફળતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના રહેતો નથી. પ્રાતઃકાળના એક કલાકની સરખામણી ત્યાર પછીના બેચાર કલાક સાથે પણ કરી શકાય નહિ; કારણ કે તે વખતે પુષ્કળ શાંતિ હોય છે અને કાંઈપણ પ્રકારની ઉપાધિ ન હોવાથી ઘણું સાફ કામ થઈ શકે છે.

પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ડ્યારે અને કેવી રીતે ઉઠી શકાય? આ પ્રશ્ન આપણને સહેજે ઉપસ્થિત થશે. જેવી ટેવ પાડીએ તેવી પડી શકે છે. જો સવારે વહેલા ઉઠવાની ટેવ ન હોય તો તો પહેલાં એકાદ બે માસ બહુજ મુશ્કેલ લાગશે; પણ ટેવ પડી ગયા પછી એટલો બધો આનંદ થશે અને તે ઉપરાંત જીવનમાં પ્રફુલ્લતા આવી જશે કે, બે માસ સુધી ભોગવેલી મુશ્કેલી સહેજે ભૂલી જવાશે.

કેટલાકને સવારે વહેલા ઉઠવાની જરૂર પડે છે, ત્યારે કેટલાક ધર્મિયાળમાં ઘંટડીની આવી રાખી ધારેલા સમયે ઉઠી શકે છે. આ બધું જતાં નીચેની બે બાબતોપર ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે; કારણ તે બાબતો પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવાનું સુગમ થઈ પડશે.

૧. રાત્રે સુતા પહેલાં ઓઝામાં ઓઝા બે થી અઢી કલાક પહેલાં જગી રહેવું જોઈએ. જમીને તુરંત સુવાથી મોટું ઉદાય છે.

૨. રાત્રે સુતી વખતે સવારે વહેલા ઉઠવાનો દંત્તાર્થક નિયમ કંપરના ધારેલો સમયે ઉઠી શકાય છે.

પ્રત્યેક વાતક આ બાબતોપર વિચાર કરી પોતાના જીવનમાં ઉતારશે. તે તેમને કાનને ધવલ વિના રહેશે નહિ.

(-- લેખકશ્રી: દિનેશુ --સાગરકાંઠા, તા. ૧૭-૧૧-૧૫)

૯૫-હે પુરુષ ! સ્ત્રીજાતિના હૃદયને અને
મોટાંઈને જરૂર સમજતો થજે.

નહિ તો તું મોટો ગુનેહગાર જરૂર થઈશ.

મહાભારતમાં કહ્યું છે કે:—સ્ત્રી એ પ્રકૃતિની પુત્રી છે. તેના નરક કોપ-
દષ્ટિથી તું જોનો નહિ. તેનું હૃદય કોમળ છે. તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખ.

જે ઘરમાં સ્ત્રીઓનું માન નથી હોતું, તે કુળનો નાશ થઈ જાય છે.

કોઈ કહે છે કે, માના મોટી છે, ત્યારે કોઈ કહે છે કે, બાપ મોટા છે. મારા
મન પ્રમાણે માનાજ મહાન છે; કેમકે તે સત્તાનોના પાલનપોષણ જેવું કંઈક
કર્યા છતાં પણ તેનું મુખ અને ચિત્ત પ્રસન્ન દેખાય છે.

બાપરત કહે છે કે:—પુરુષોને લાલે દગ્ગરો કામ. છે, પરંતુ સ્ત્રીઓ તો માત્ર
પ્રેમ રાખે છે અને પોતાની આખી ઉંમર તેમાંજ વીતાવે છે.

બાલનક કહે છે કે:—સ્ત્રી, પ્રેમ, મરણના, એ એકજ વીજનાં જૂદાં
જૂદાં નામ છે.

કેન્સપિયર:—પુરુષ, એજ સ્ત્રીનું સૌભાગ્ય છે એ વાત ખરી; પરંતુ જો તે
પતિ સ્ત્રીના ઉપર પ્રેમ ન રાખે, અને તેની સંભાળ ન લે, તો તેની એવીજ
દાહન થાય છે, કે જેવી દાહન એક છતી લીધેલા માણસની કાળજી કે પરવા
નહિ કરનાથી જેવી ખરાબ દાહન થાય છે એવી સ્થિતિમાં તે સ્ત્રીની આંખોનું
તેજ મંદ પડી જાય છે અને તેના હૃદયનો નાશ થાય છે. આ પ્રમાણે થવા
છતાં પણ જો સ્ત્રીજાતિની ખુશી તો એ છે કે, તેને અંદર ને અંદર કોરી ખાવા-
વાળા ઉપદ્રો જે રોગ મહા દુખી રાખે છે, ને રોગની બીજ કોઈને ખજાર પહોં-
ચવા પામતી નથી. જેમ એકાદ ધાયત્ર કથુનર પોતાની પાંખો લાકડા દમને
પોતાનાં ધા છપાવી રાખે છે, તેજ પ્રમાણે સ્ત્રી પણ તેના શોક અને દુર્ભાગ્યને
પુરુષવર્જથી છુપાવી રાખે છે પરિણામ એ આવે છે કે, તે આ પ્રમાણે ઝુરી
નગીને મરી જાય છે.

રામચંદ્ર કહે છે કે:—આ દંપતિ ' તુ રાત્રિનો તારો અને દિવસનો હીરાજ
છે. તુ જાણનાં બિંદુ જેવાં છે કે જેનાથી કાંટાનાં મુખ પણ મોલીથી બરાઈ
જાય છે. જ્યારે તારી આંખોનું તેજ અમારા હૃદયને રાંત કરતું નથી, ત્યારે
રાત્રિદિવસ અમારોમારે નિઃસંજ છે અને ઉદાસીનતાથી ભરેલો રહે છે.

વધુ લયો હશે, તેમના ઉપર બજબજાં તૈયાર થયે બેગાજી
 દેખાઈ દશ વર્ષ પૂર્વે સંપૂર્ણ મદાભારત તે સમયના અત્યંત અવનપર ઉડે
 ૧૬) અને ૧૨૫ થી કાઢવાની યોજના આ સરેયા તરફથી ને અત્યંત કમણી વધારી
 રૂપિયો ટીપોઝીટ લેવાયો; પરંતુ પાછળથી ગોંધારન યાદ નાનાં એ યોજના ઉપદેશ
 વેળાં અને ટીપોઝીટ પણ પાછી અપાઈ છે. એમાંના જે યોજના સંજ્ઞાઓ બહુ
 વિશેના પત્રો નહિ પંડોચવાથી સજ્જુધી એ રૂપિયો મંગાઓ નથી, તેઓ પૈકી છે
 દેશાણું તથા પૈસા લખીને દાખલો લખશે એટલે તે તરતજ ગોઠવી અપાશે. ૧૭

મહાભારત શામાટે સ્વરીદવું ?

મદાભારતરૂપી જે મદાભારતના એક સ્વસ્થ અંશરૂપ 'શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા'
 જગતભરના વિદ્વાનોને પોતાના અત્યંતિક સ્વાતંત્ર્યથી ચકિત કરી રહી છે; જે
 મદાભારતમાંથી પ્રાપ્ત કરાયેલાં વિપ્લુસદ્ભૂતમાદિ પંચરત્નો નિત્યપ્રતિ લક્ષ્યાવધિ
 અધિકારીઓનાં હૃદયને જાનબક્ષિતના અનેરા પ્રકાશથી અજવાળા રચાં છે; જે
 એકાદિના એક અંશરૂપ "શાંતિપર્વ" માંતું પ્રચાન્તધર્મવારિ, તેમાં નિમગ્નજન
 દરનારાં દગ્ગરો ધર્મજિજ્ઞાસુ હૃદયોને શાંત, પવિત્ર અને ચારે પદાર્થ (ધર્મ,
 અર્થ, કામ અને મોક્ષ) ને પાત્ર બનાવતું આવ્યું છે; જે મદાભારતના અદ્ભુત
 પ્રભાવ સદસ્યો વર્ષથી આર્યનૃપતિઓની પરંપરાઓને આદર્શ રાજધર્મ અને
 અનુપમ વીરત્વનો પંથ દર્શાવ્યા હરે છે; જે મદાભારતના ગૌરવે અતિ વિકટ
 સમયે પ્રતાપ, શુરુ એવિંદ અને શિવાજી જેવા મદાવીરોને આર્યધર્મની રક્ષામાટે
 અદ્ભુત ચેતના આપીને તેમને અતુલ બળશાળી શુરુદળો સામે અડગભાવે ઉભા
 રાખ્યા છે; જે મદાભારતમાંના આદર્શ જ્ઞાનધર્મથી પ્રેરાઈને લક્ષ્યાવધિ દિંદુકુળદીપક
 વીરાત્માઓએ આ નંધર જગતનો મોદ મૂકી દઈને તથા પોતાનાં પ્રચંડ સરીરોને
 પ્રયુક્તવદને સ્વધર્મધાવનના મદાપત્રમાં તૃણની પેઠે દોખી દઈને દિવ્યગતિ પ્રાપ્ત
 કરી છે; જે મદાભારત ભારતવર્ષની હાલની દીનદીન દશામાં પણ તેનાં વિદ્વાનથી
 માંડી બેઠત સુધીનાં અને રામથી માંડી રંકપર્વનનાં કાટપંચિ સંતાનોને
 આપોની અસામાન્ય પ્રાચીન બહોળસાક્ષીનું સમગ્ર આપ રજો છે; તે મદાભારત
 પ્રત્યેક દિંદુના ધરને શીખોળી ઉત્તરિની ઉચ્ચ બાવનાઓ પ્રેર્યા હરે એવું કાણું

દરેક ઘરમાં તીન્નેરી

આપણા ચોરા હુશિયાર થવા લાગ્યા છે અને તીન્નેરીઓ દાડવા માંડી છે એ સૌ દ્રાઢ જાણે છે. એવા ચોરાની ચાલાકીથી બચવાને ગોદરેજ નવી જાતની પોતાની પેટન્ટ કરેલી શોધની ચોરના હુશિયાર તેમજ આગ સામે રકે એવી તીન્નેરીઓ બનાવવા માંડી છે. એ તીન્નેરી માપમાં ૧૪ ઇંચ ઉંચી, ૧૮ ઇંચ પહોળી અને ૧૫ ઇંચ ઊંડી છે. ચોર તેમજ આગસામે રકે એવી હોવા છતાં કિંમત ફક્ત રૂ. ૬૦ છે. દરેક ઘરમાં વપરાય એવા હેતુથી મોટી સંખ્યામાં બનાવવામાં આવે છે અને તે કારણે નાની કિંમતે વેચી શકાય છે. એ તીન્નેર કપાટની અંદર રાખી શકાય એવી છે. એ તીન્નેરીઓ તેમજ હાલમાં બનાવવા માંડેલી પેટન્ટ કરેલી શોધની મોટી સાડા છ કુટ ઉંચી એ દરવાજાની શાલાયમાન લોખંડની કપાટ જોનાર દ્રાઢકજ એવા હોય છે કે જે ખરીદવાનું મન કરે નહિ.

ગોદરેજનું કારખાનું { કારખાનું-જેસ કંપની પાસે-પરેલ-મુંબઈ
દુકાન-વિક્રલ વાડીના નાકે-કોલબાદેવી

ગોદરેજનો કપડાં ધોવાનો સાબુ

જાહુ લાંબા અનુભવ પછી ગોદરેજે આ સાબુ બનાવવા માંડ્યો છે. કિંમતમાં સસ્તો હોવા સાથે સારા વિલાયતી સાબુના જેવો છે કે નહિ તેની સમજ વાપરવાદ પડશે. દરેક જાણીતા દુકાનદારોને ત્યાં મળશે.

ગોદરેજનું ઘર રંગવાનું બેલતેલ

આમાં ઘાસતેલ યા ખીજું કશું પણ ભેળવવામાં આવતું નથી. એ તેલ દરે બાબતમાં ઉંચામાં ઉંચા વિલાયતી તેલની બરાબર ઉતરે છે, છતાં કિંમતમાં વિલાયતીથી ૨૦ ટકા કમી હોય છે. મોટા કંટાકટરો અને ઇજનેરો જાહુ ખરીદે છે ગોદરેજ આઈલિ એન્ડ સોપ કં. સુરતી મહોલ્લા ડેકનરોડ, મુંબઈ

